Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:

Oțel în dantele
HIDROCENTRALA
PORȚILE DE FIER

Foto: AGERPRES

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

12

1968

SUMAR

1918—1968

MIRON CONSTANTINESCU: *Unirea Transilvaniei in retrospect* . 6

VIRGIL CÎNDEA: *Geneza unui ideal* . 10

VASILE NETEA: *Semnificaţia istorică a Hotărîrilor de la Alba Iulia* . 19

•

File dintr-un carnet de artist, «*Junii*», de Mariana Petraşcu . 25

•

ANDRÉ FRÉNAUD: *Cu ură dragostea mea poezia; Cine posedă ce?; Brandenburg; Dincolo de sat; Mi-am zidit casa ideală; Epitaf*, poeme, în româneşte de Maria Banuş; *Popasul în poiană*, poem, în româneşte de Petre Solomon. . 27

MARIA BANUŞ: *André Frénaud, peregrinul* . 40

•

BACOVIA, poeme, transpuse în germană de Max Demeter Peyfuss . 44

SCHIȚE ȘI NUVELE

JORGE LUIS BORGES: *Moartea și busola*, în românește de Irina Runcan • 51

IAROSLAV IWASZKIEWICZ: *Biserica din Scaryszew*, în românește de Olga Zaicik • 60

VASILI ROSLIAKOV: *Doi în August*, nuvelă, în românește de Tatiana Nicolescu • 79

ROMAIN GARY: *Zidul*, schiță, în românește de Lida Igiroșianu • 87

JOSEF SKVORECKY: *Tristețea locotenentului Boruvka*, nuvelă, în românește de Sanda Apostolescu • 90

FÉLICIEN MARCEAU: *Între leproși*, nuvelă, în românește de Alexandru Baciul • 101

JUAN RULFO: *Cîmpia în flăcări*, schițe, în românește, cu o notă, de Andrei Ionescu • 108

IURI KAZAKOV: *Kalevala*, nuvelă, în românește de Madeleine Fortunescu • 123

SECOLUL XX ÎN DOCUMENTE ȘI MĂRTURII

CARL ZUCKMAYER: *Despărțire și reîntoarcere*, în românește de Mara Giurgiuca • 133

HANS MAGNUS ENZENSBERGER: *Omul cu o mie opt sute optzeci și șapte de statui*, în românește de L. Voita • 146

PERICLE MARTINESCU: *Literatura memorialistică în secolul XX* • 163

CĂRȚI — IDEI — OPINII

Maiakovski și futurismul, de M. Novicov • 173

SEMICENTENARUL UNIRII TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA

Încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberare națională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărîtor l-au avut masele populare — unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne.

Unirea Transilvaniei cu țara a deschis calea spre dezvoltarea națiunii, a creat cadrul propice pentru o mai accentuată evoluție a economiei, științei și culturii, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei noastre muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Din expunerea la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale din 29 noiembrie 1968)

ФОАIE
пентрꙋ
МИНТЕ, ИНИМѪ ШИ ЛИТЕРАТꙊРѪ.
№. 20. ЛꙊНI, 17. МАIꙊ 1848.

GAZETA
DE
TRANSILVANIA.
No. 1 12. Martie 1838.

MAGAZINU ISTORIKU
пентрꙋ
DACIA
Sꙋbt Редакцia
a lꙋi
A. ТРЕБ. ЛАꙊРIАНꙊ
Профеsор de Філоsофіе ꙟ Колеџꙋл Naцiонал,
шi
NIKOЛ. БѪЛЧЕSКꙊ.
Томꙋ I.
БꙊКꙊРЕЩI.
Типографіа Колеџiꙋлꙋi Naцiонал
1845.

ІСТОРІА
пентрꙋ
ꙟчепꙋтꙋл Ромѫнилѡр ꙟ Дакіа.
Ꙟтокмитѫ
де
ПЕТРꙊ МАІОР де Дичо-Сѫнмѫртин,
Протопоп, ши ла Ꙟналцатꙋл Крѫескꙋл Консиліꙋм Локꙋмтененціал ал Оунгаріеи
Крѫеск Ꙟвѫцѫтѡр Ревизор
ЛА БꙊДА,
Ꙟ Крѫаска Тѵпографіе а Оуниверситѫцїи Оунгарїеи дин Пеща.
1812.

Poporul român la Adunarea Națională a Unirii.

Unirea românească nu este legată de anumite momente, ci este zbaterea sufletească necontenită a unui întreg popor, creat unitar pentru a trăi și pentru a rămînea în aceeași unitate neîntreruptă, este în mare parte și întruparea unei epoci de renaștere națională.

Unirea este întruparea în aceste timpuri a unui drept cîștigat din moși strămoși, cari trebuie să ne inspire în fiecare moment ajutîndu-ne să deosebim căile cele bune cari trebuiesc urmate, de căile cele rele, împotriva cărora orice conștiință românească trebuie să se îndrepte cu hotărîre.

NICOLAE IORGA

MIRON CONSTANTINESCU

UNIREA TRANSILVANIEI

in retrospect

Mult peste o mie de ani numără poporul român de la data nașterii sale în spațiul cuprins între arcul Carpaților, Dunăre și mare; alcătuindu-se într-o perioadă grea, cînd multe seminții treceau peste acest teritoriu nu numai spre apus, ci și spre sud și răsărit, veacuri de-a rîndul a trăit în structuri tribale, primele forme de organizare prestatală — cnezatele și voevodatele — creîndu-și-le abia la sfîrșitul mileniului I al erei noastre. Săpăturile arheologice de la Dăbîca (30 de km. de Cluj) încep să dezvăluie date noi asupra acestei perioade.

Modul de trai al poporului împletea elemente ale modului de producție comunitar din străvechile devălmășii românești cu elemente ale regimului tributar introdus pe aceste meleaguri de popoarele migratoare, cu care am conviețuit veacuri de-a rîndul.

Clasele sociale au apărut, s-au diferențiat și s-au dezvoltat în corelație cu acest mod de producție combinat și specific. Și, o dată cu apariția claselor dominante, au apărut și statele medievale românești, începînd din secolul XIV.

Clasa dominantă, care exploata pe țăranii șerbi aserviți, a avut însă în acea epocă nu numai o funcție socială, ci și una militară, aceea de a organiza lupta împotriva invaziei turcești, pentru neatîrnarea țărilor românești. În aceste războaie a fost nevoită să apeleze nu o dată la popor și să cheme « oastea cea mare » și în această luptă unită cu poporul se află taina rezistenței anti-otomane, pricina izbînzilor voevozilor munteni, moldoveni, transilvăneni împotriva imperiului din miază-zi. Statele medievale Moldova, Țara Românească ca și Principatul Transilvaniei, au atins apogeul dezvoltării lor feudale în secolele XVI—XVII, obținînd însemnate rezultate în

dezvoltarea economiei și culturii, odată cu înfrîngerea repetată a ofensivelor turcești.

După veacuri de luptă eroică, covîrșiți de puteri superioare, statele feudale române au trebuit să încheie de multe ori o pace de compromis cu turcii, pace prin care și-au salvgardat autonomia și ființa. Nici chiar la începutul secolului XVIII — în timpul cel mai greu al dominației dragomanilor numiți de sultani din Istambul, stipulațiile fundamentale n-au putut fi anihilate. Țările Române n-au devenit niciodată pașalîcuri sau raiale. Dimpotrivă, tocmai în această perioadă de mare impas s-au ivit și s-au desfășurat forțele care au regenerat societatea românească, forțele și relațiile epocii moderne. În mine, manufacturi, ateliere și companii comerciale lucrau oamenii purtători ai noului mod de producție, ai noii societăți. Reformele lui Constantin Mavrocordat n-au făcut decît să consemneze necesitatea desființării servituții personale, așa cum operele lui Dimitrie Cantemir, Stolnicul Cantacuzino și ale corifeilor școlii ardelene au formulat ceea ce exista în adîncimile conștiinței poporului român, conștiința romanității și continuității în această țară.

Tot în această epocă modernă, mai cu seamă în secolul XVIII, răscoalele țăranilor au formulat cu litere de foc și au pecetluit cu sînge marile lor revendicări: desființarea iobăgiei, înlăturarea exploatării feudale, împărțirea pămîntului, libertate, dreptate, neatîrnare.

Dezvoltarea legăturilor economice între țările românești, începuturile formării unei pieți naționale, au prilejuit strîngerea tot mai puternică a legăturilor economice de o parte și alta a Carpaților; secolul XIX marchează prima revoluție burgheză în țările române, cea condusă de Tudor Vladimirescu, în 1821. Aci nu mai era o simplă răscoală țărănească, pentru că această mișcare revoluționară avea un program formulat în proclamațiile de la Padeș și București, avea o strategie și o tactică elaborate dinainte, dispunea de un stat major politic și militar, dispunea de o armată organizată (a pandurilor) și încheiase alianțe cu alte forțe revoluționare.

Revoluția a cucerit puterea și s-a instalat în capitala țării timp de două luni, între martie și mai 1821, sprijinită de tîrgoveți, lucrători, cărturari și țărani.

Imensul ecou pe care această primă revoluție democratică l-a avut în Moldova și Transilvania este mărturisit de documentele epocii, însemnînd un prim îndemn pentru unirea tuturor românilor pe o platformă revoluționară antifeudală de eliberare națională și socială.

Lupta a fost reluată în perioada 1840—1848 sub conducerea noii generații revoluționare, din care făceau parte Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Gheorghe Magheru, C. A. Rosetti, Simion Bărnuțiu și alții. Pe primul plan în revoluția burgheză-democratică din 1848 au fost ridicate problemele

revoluţiei agrare şi eliberării naţionale. Revoluţia s-a desfăşurat concomitent în cele trei ţări româneşti; a fost înfrîntă, dar, ca un fluviu subteran, ea şi-a continuat drumul izbucnind cu o putere de nestăvilit în 1858—1859, după zece ani; noile mase şi noile clase ale societăţii româneşti au impus formarea statului naţional unitar român, care devenise o necesitate inexorabilă. Momentele mari au cerut şi oameni de aceeaşi talie — Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ion Cuza, Ion Ionescu de la Brad. Statul Naţional a apărut ca un stat burghez întemeiat pe noul mod de producţie capitalist, dar el era un factor de progres faţă de trecut. În condiţii dificile, printre atîtea imperii puternice, el a trebuit să-şi obţină independenţa şi a înfăptuit-o în 1877—1878.

Atît unirea principatelor cît şi cucerirea neatîrnării, au fost primite şi salutate cu nemărginit entuziasm de românii din ţinuturile încă subjugate şi tocmai în această perioadă, cînd jugul dualismului monarhiei habsburgice apăsa atît de greu pe umerii românilor ardeleni, în Transilvania s-a intensificat lupta pentru autonomie faţă de Austro-Ungaria şi pentru unire cu România. Tactica pasivistă adoptată într-o anumită perioadă (între 1867—1903) a însemnat în fond proclamarea de către românii din Transilvania a non-acceptării dualismului, a nerecunoaşterii dependenţei faţă de guvernul şi parlamentul din Budapesta, a unei rezistenţe multilaterale pe toate planurile faţă de guvernul claselor dominante ale grofilor şi capitaliştilor şi deci a neparticipării la viaţa de stat a Austro-Ungariei.

După trei decenii, condiţiile noi au cerut adoptarea unei noi tactici, noul activism, care fără a abandona nici unul din principiile esenţiale ale luptei românilor ardeleni considera necesară folosirea tribunei parlamentare pentru a proclama (aşa cum memorandiştii folosiseră tribuna justiţiei) drepturile inalienabile şi suverane ale naţiunii românilor.

Atît în 1848, cît şi în 1894, cu toate prilejurile, conducătorii luptei de eliberare naţională şi socială a românilor au subliniat hotărîrea naţiunii române de a respecta drepturile naţionalităţilor conlocuitoare, de a asigura «deplina îndreptăţire, convieţuire şi prietenie a tuturor celor ce trăiesc împreună pe acest teritoriu».

Şi aici mişcarea naţională s-a întîlnit cu noua mişcare muncitorească, care la începutul secolului XX luase un deosebit avînt în Transilvania. Unirea Transilvaniei cu România devenise o cauză a întregului popor, a întregii naţiuni de pe ambele versante ale Carpaţilor. Opinia publică din România veche, atît exponenţii radicali ai intelectualităţii burgheze, Nicolae Iorga, Barbu Ştefănescu Delavrancea, Octavian Goga şi alţii, ca şi exponenţii cei mai de autoritate ai clasei muncitoare: Ion Frimu, Mihai Gh. Bujor, Iosif Ciser, Ion Mihuţ, şi alţii, fiecare de pe poziţiile clasei lor au militat pentru desăvîrşirea statului naţional român. Clasele sociale dădeau

un conţinut diferit noţiunii de « Unire » — astfel clasa muncitoare lupta în acelaşi timp pentru noile revendicări sociale ale maselor muncitoare.

Atît de puternică a fost această mişcare, atît de inepuizabile au fost forţele care au acţionat, încît ele au putut trece victorioase peste anii grei 1917—1918, cînd vechea Românie a fost înfrîntă în război de forţele superioare ale puterilor centrale.

Suferinţele generate de primul război mondial, mizeria şi exploatarea, apăsarea şi teroarea, indignarea şi revolta, impulsul revoluţiei democratice din februarie 1917 din Rusia şi avîntul stimulat de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, au pus în mişcare milioane de oameni în Austro- Ungaria, care au cerut eliberarea lor socială şi naţională, desăvîrşirea revoluţiei începute în 1848—1849 şi neterminate.

Această mişcare din ţările dominate de Habsburgi, s-a desfăşurat într-un amplu cadru european şi mondial.

Desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice însemna implicit în Austro-Ungaria şi făurirea statelor naţionale rezultate din prăbuşirea monarhiei habsburgice. Printre acestea, alături de Cehoslovacia, Jugoslavia, Polonia, Ungaria, Austria, şi unificarea Transilvaniei cu România.

Tocmai în condiţii grele pentru România, după pacea prădalnică de la Buftea-Bucureşti (martie-mai 1918), lupta pentru unire s-a accentuat, iar în toamna anului 1918 Consiliul Naţional Central Român din Arad a convocat Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia şi la 1 decembrie 1918 mandatarii, împuterniciţii milioanelor de români din Transilvania, susţinuţi de o sută de mii de participanţi, au votat în unanimitate desăvîrşirea statului unitar naţional român. Scurt timp după aceea, o delegaţie a Adunării a înmînat guvernului din Bucureşti actul unirii.

Oamenii noi, înflorind în marea lumină a vieţii, se pleacă cu reculegere spre pămîntul unde dorm oamenii vechi, din ţărîna cărora au crescut ei, oamenii noi, ca florile nouă din pulberea florilor vechi.

VASILE PÂRVAN

VIRGIL CÎNDEA

Geneza unui ideal

Dintre coordonatele gîndirii românești contemporane ideea unității noastre naționale ni se pare, de la primul examen, atît de limpede și de logică încît am clasa-o cu ușurință în categoria adevărurilor axiomatice, a principiilor evidente ex terminis, *pe care le acceptăm, deci, fără demonstrație. Mai multe straturi intră în temelia acestei convingeri, de la o ancestrala conștiință instinctivă a comunității românești, pînă la încrederea în dreptul la autodeterminare pe care ne-o dau cultura istorică și forma mentală modernă, refractară oricărei îngrădiri a libertăților fundamentale. Aceeași cultură istorică ne dezvăluie însă avatarul dramatic al afirmării dreptului nostru la unitatea politică; treptele care au trebuit cu uriașe eforturi urcate pînă la realizarea României de azi; barierele de care generații după generații s-au lovit cu o tenacitate pînă la urmă biruitoare — bariere ridicate în numele dreptului de cucerire, al rațiunii de stat sau al echilibrului european, pentru a contesta sau întîrzia unitatea statului român. Adevărurile axiomatice au, așadar, o istorie adesea zbuciumată, simpla lor existență sau afirmare nu este suficientă pentru a le întrupa. Geneza idealului unității românești este în acest sens, demonstrativă. Recapitularea acestui proces îngăduie învățăminte de valoare generală.* Este pagina de experiență pe care românii au scris-o în istoria universală pentru orice alt popor constrîns de adversități similare să urce aceeași Golgotă a împlinirii drepturilor lor.

Cercetătorii dornici să izoleze cele mai vechi mărturii ale conștiinței unității poporului român se găsesc, după fiecare nouă zonă defrișată, în fața aceleiași tulburătoare evidențe: românii aveau conștiința unității înaintea celei mai timpurii date istoricește controlabile. Fără îndoială, această conștiință era exprimată atunci, *la începuturile istoriei noastre, prin formele mai modeste ale instinctului, sentimentului și tradiției comunității. Despre*

o problematică a unității *în termenii judecăților noastre moderne nu putea fi vorba. Dar oamenii se știau aceeași, pentru că vorbeau, credeau, se îmbrăcau, petreceau, munceau, se luptau la fel. Apartenența lor la cnezate, județe sau voevodate deosebite nu le părea o stavilă. Organizarea politică ținea de circumstanțe exterioare; în așezările lor fundamentale locuitorii acestei țări, coborîtorii celei mai vechi populații plămădită de memorabila ciocnire daco-romană erau și se simțeau aceiași.* Atunci, în însăși perioada formării poporului român, a existat sentimentul unității sale funciare neîmpiedicată de varietatea organizării sale social-politice.

Perioada aceasta puțin cunoscută, pierdută în cețuri, a vieții poporului român de la formarea lui pînă la întemeierea statelor muntean și moldovean umple un capitol încă mitic al istoriei noastre. Cum va fi fost atunci? Cum se va fi depănat viața într-o țară de păduri seculare și poieni însorite, cu prisăci și fiare încă blînde, cu căprioare, cerbi și veverițe însoțind singurătatea bătrînilor sihaștri, țară în care, din vale în vale stăpînea alt voevod, prieten sau dușman, după cursul tulbure al destinelor omenești? Istoria tace, prudentă, lăsîndu-ne paginile de vis ale basmelor despre țările lui Roșu și Verde Împărat. Țările noastre erau, pe atunci, « împărățiile » în care hălăduiau Harap Alb și Făt Frumos, în care între cetăți și palate de cleștar te pîndeau pitici ca Statu-Palmă-Barbă-Cot, zmei răi sau Sfinte Vineri blînde. Era țara care se confunda cu « tărîmul de dincolo », din basmul prin excelență al imortalității (Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte). *Era țara Cosînzenelor după care ne modelăm și azi un ideal de frumusețe, Afroditele pămîntului românesc.*

Logica ni-i arată pe acești străbuni puțin cunoscuți în continui negocieri cu noii veniți, migratori războinici atrași de bogăția pămîntului nostru. Persistența alor noștri pe aceste plaiuri ne dovedește biruința metodelor folosite, tenacitatea rădăcinilor lor. Ei erau « pietrele care rămîn », interlocutorii, « apa care trece ». Aceleași rezultate pe întreg cuprinsul Daciei ne demonstrează încă o dată unitatea lor de sentimente și de lupte.

Înainte de formarea primelor state românești, Țara Românească (1330) și Moldova (1359), alcătuiri politice cîrmuite de juzi, cnezi, voevozi, au existat în fiece vale, în fiece depresiune carpatică. Contopirea lor în împrejurări insuficient deslușite a și dus la formarea statului muntean și este semnificativ, în acest sens, titlul voevodului acestei țări pînă în 1430: « domn a toată Țara Românească ». Așadar, Țara Românească era o noțiune geografică derivînd dintr-o realitate etnică (țara locuită de români), înainte de a fi una politică. Domnul, prin puterea sa, face ca toată țara *să i se supună. În variatele sale împărțiri ale* autorității *țara fusese și înainte în conștiința locuitorilor săi, una singură. A fost meritul unuia dintre cîr-*

muitori, să omologheze această realitate etnică și geografică cu una politică, meritul lui Basarab Întemeitorul.

Cîteva secole procesul unității românești a întîrziat pe această treaptă. Cine-i poate contesta tăria? Mai presus de granițe, românii viețuiau într-o totală comunitate de gînduri, limbă și datini. Unitatea lor politică era încă departe, dar temeliile ei erau pentru totdeauna așezate. Din înălțimea acestei convingeri, conjuncturile potrivnice erau, mai dinainte, biruite.

Dar în afara conștiinței unității pe care le-a dat-o comunitatea de trăsături și forme de viață, românii au avut, după cum dovedesc cercetări mai noi, argumentele unității în chiar numele ce-l purtau *(« rumân », consemnat în texte încă din secolul al XV-lea cum arăta în 1960 Eugen Stănescu)* și în originea pe care și-o știau romană. *Origine despre care vorbeau călătorilor apuseni încă din secolul XI—XII pentru că în 1202 papa Inocențiu al III-lea știa că poporul român* de sanguine romanorum se asserit descendisse. *Mărturiile acestei conștiințe a originei, numeroase mai ales la cărturarii secolelor XV—XVI, atestă firește conștiința unei mari familii de aceeași stirpe latină, a unei unități etnice. O întreagă literatură istorică, formată din memoriale de călătorie, vechi descrieri geografice, pagini de cronică, scrise de misionari, diplomați, umaniști bizantini, italieni, iar din al XVII-lea veac și de cronicari români — a consemnat* permanența conștiinței unității prin aceea a rădăcinilor latine. *Grigore Ureche a scris cu obișnuitele sale lapidare, cele mai concentrate rînduri despre această convingere în tradiția noastră cronicărească: « Românii, cîți se află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroș, de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm să trag ».*

Structura politică medievală a țărilor române aflate sub dominații politice diferite, cîrmuite de familii domnești și boierești diferite nu îngăduia încă trecerea de la conștiința unității la idealul unirii și rămîne exemplar cazul frecvent citat al lui Miron Costin, crainicul originii latine și al comunității de neam a românilor de pretutindeni care, comentînd proiectul lui Vasile Lupu de a deveni principe și al Transilvaniei, unind-o astfel cu Moldova, își exprima îndoiala: « care lucru nu știu cum ar hi putut hi, pentru lége » (Lupu fiind de « lege » ortodoxă nu putea domni peste o nobilime calvină). Dar dacă instituțiile, structurile și forțele externe țării nu puteau favoriza realizarea unirii politice, unitatea se manifesta în forme variate. Țara Românească, Moldova, Transilvania au fost cîteva secole în prima linie a frontului european anti-otoman. Conjugarea efortului lor economic și militar a fost astfel un punct esențial în planul oricărei campanii menită să oprească invazia spre inima Europei, sau să recîștige teritoriile ocupate în secolele XIV—XVI. Numeroși oameni politici și strategi străini au între-

ІȣNIE 11. 1848.

Че глас мъреџ ресȣнъ?
Въzȣ, попорȣл с'аdȣнъ,
Прін сфжнтъ Лівертате
Се сімте ферічіт,
Ші тоџі се стржнг ѫн браџе,
Къчі тоџі с'аȣ ѫнфръџіт.

Кȣ лімба'ї dе арамъ,
Фраџі, Клопотȣл не кіамъ
Стенdарdȣл Лівертъџії
Azі се ва консакра;
Ȣніре ші фръџіе
Кȣ тоџі вом проклама.

Ченȣша се гонеще,
Тіпарȣл dобжнdеще
Dоріта 'і Лівертате
Че е віаџа са;
Кȣ еа нȣмаї тръеще,
Кȣ еа ва проспера.

D'акȣма Лівертатеа
D'акȣм фратернітатеа
Прін тоатъ Ромъніа
Етерне вор dомні;
Тіпарȣл есте лівер,
Ел ле ва спріжіні.

văzut « refacerea vechii Dacii », unirea celor trei țări sub un comandament unic, asociind astfel informația despre unitatea etnică a provinciilor românești cu acelea despre importanța lor economică și strategică și despre virtuțile militare și setea de libertate a locuitorilor lor. Filippo Pigafetta atrăgea atenția cardinalului Paravicino într-o scrisoare din 2 mai 1598 « că cele trei provincii ale Transilvaniei, Valahiei și Moldovei sînt trei mari, abundente și perpetue furnizoare care trimit provizii la Constantinopol ». Dar încă în 1459, principele Sigismundo Malatesta arăta diplomaților italieni adunați la Mantova că prin sentimentele și politica lor românii sînt atașați cauzei creștine, iar în 1501 Matteo da Murano, medicul venețian al lui Ștefan cel Mare, scria acasă că din Moldova s-ar putea cel mai bine declanșa un atac împotriva Constantinopolului. Era afirmarea rolului de « Poartă a creștinătății » avut de țările noastre în Evul mediu.

Multe proiecte, pînă în secolul XIX, tindeau să valorifice avantajele multiple ale pămîntului românesc supunîndu-l unei autorități centrale. Henri de Turenne în 1653, Ludovic al XIV-lea în 1685—1687, Ecaterina a II-a în 1782, Capodistria în 1828 au gîndit asemenea proiecte. Firește nu era vorba acum de realizarea dinafară a unui ideal românesc. Asemenea intenții urmau însă o logică a lucrurilor, unitatea țării fiind evidentă și împlinirea ei folositoare în anumite aranjamente de « mare politică » europeană.

Românii înșiși au fost în cîteva rînduri făuritorii acestei unități de comandament militar. Iancu de Hunedoara în anii 1442—1448 exercită o adevărată suzeranitate asupra tuturor țărilor române, așează domni, întărește moșii, le apără teritoriul. Ștefan cel Mare între 1472—1481 exercită o influență similară asupra Țării Românești, unde domnesc protejații săi, iar în cetăți străjuiesc plăieși moldoveni, dar și în Transilvania unde secuii îl acceptau drept comandant în atîtea lupte între 1461—1475, unde la Ciceu și cetatea de Baltă erau instalate garnizoane moldovenești. Controlarea concomitentă a Țării Românești și a Transilvaniei a intrat în programul politic al lui Petru Rareș. Alexandru Lăpușneanu cugeta în 1558 să ocupe Transilvania unde știa că « este foarte iubit de toate popoarele de acolo și toți ar fi de acord și l-ar primi de bună voie ». Radu Șerban în 1602, Vasile Lupu în 1643, Grigore Ghica în 1672, Gheorghe Duca puțin mai tîrziu, nutreau aceleași proiecte. Dintre toate, acel care a rămas cel mai adînc întipărit în conștiința românească a fost gîndul lui Mihai Viteazul: « Și hotarul Ardealului, pohta ce-am pohtit, Moldova, Țara Românească ». Timp de un an cele trei țări se găsesc într-o unitate de comandament militar. Prin actul său fără precedent, Mihai le menține în alianța în anti-otomană al cărei front de sud-est îl asigura. Dar mai mult, el se intitulează « Domn al Țării Românești și Ardealului și a toată Țara Moldovei » și conduce efectiv aceste

ţări, emite acte, intervine în politica lor internă, judecă pricini şi întăreşte privilegii ca un cîrmuitor efectiv al lor.

Apare fireşte nedumerirea că, la un pas de unirea definitivă a ţărilor române, atîtea prilejuri oferite de cursul istoriei noastre medievale nu au lăsat decît amintirea unor acte îndrăzneţe. Pentru o unificare politică a pămîntului nostru erau necesare însă nu numai legăturile de atunci, ci şi raporturi economice strînse, o piaţă comună, centralizarea conducerii politice pe care o zădărniceau luptele din sînul boierimii sau dintre boierime şi domnie, biruirea împotrivirii marilor puteri care nu puteau accepta formarea unui stat puternic la Dunăre şi Carpaţi. Unirea într-un stat naţional însemna aşadar incomparabil mai mult decît o cîrmuire politică sau militară unică. Unirea nu o îndreptăţea numai existenţa unui popor unitar, a unui teritoriu unitar, a aspiraţiilor la libertate, ci cristalizarea unui program de realizare a unităţii politice în condiţii istorice determinate, apoi lupta răbdătoare pentru înlăturarea factorilor potrivnici, interni sau externi.

Dar înainte ca acest program să fie clar şi metodic formulat, se manifestă cu vigoare solidaritatea românilor din toate provinciile. Cînd, *învingător în bătălia de la Şelimber (1599), Mihai ocupă Transilvania, cronicarul Szamosközy notează îngrijorat că «poporul român ce locuieşte în satele Ardealului a făcut o conspiraţie şi s-a unit cu cei de acelaşi neam veniţi de dincolo şi s-au ridicat în toate părţile,* întemeiaţi de încrederea ce le-o da un principe din neamul lor». *Mihai însuşi ia măsuri în favoarea preoţimii româneşti din Transilvania şi la 20 iulie 1600 dieta hotărăşte că «la dorinţa măriei sale popii româneşti, încît priveşte persoana lor, pretutindeni se scutesc de serviciile iobăgiei pe care le prestează poporul». Urmînd o veche tradiţie de ctitorire peste munţi, domnitorul muntean zideşte biserici la Alba Iulia, Ocna Sibiului şi Luşărdea, în Someş, face danii la vechiul aşezămînt românesc Sf. Niculae din Şcheii Braşovului şi la mănăstirea din Rîmeţ.*

Solidaritatea se manifestă în variate forme, oridecîteori din Moldova sau Ţara Românească pot fi ajutaţi fraţii de acelaşi neam din Transilvania. Cultura şi biserica oferă în acest sens cîmpurile de activitate cele mai largi şi numărul ctitoriilor muntene şi moldovene peste munţi, al daniilor, al cărţilor trimise «iubiţilor creştini şi cu noi de un neam români pretutinderea tuturor ce se află în părţile Ardealului» este *impresionant. Înaintea unităţii politice, unitatea culturală a românilor a fost o puternică realitate şi tipărirea de cărţi adresate «către toată seminţia românească», fără deosebire de provincie este concludentă. Dar şi în alte domenii această solidaritate îşi arată efectele şi ei i se datorează măsura lui Mihai Racoviţă, domnul Moldovei, care intrînd în 1717 în Maramureş dă poruncă detaşamentelor de tătari puse sub comanda sa ca «pe moldoveni să nu-i ia în robie», pre-*

cizînd — scrie cronica lui Nicolae Chiparissa: « Acești moldoveni, despre care vorbim, nu sînt moldoveni din Moldova, ci moldoveni creștini ortodoxi născuți și crescuți în Ungaria (adică în Maramureș); pe aceștia să-i ascundă și să nu-i ia oamenii lui Colgeag (căpetenia detașamentelor tătare) ». Aceeași solidaritate vădește colecta făcută la București în 1789 pentru a fi răscumpărați « frații noștri », românii din Transilvania luați prizonieri de trupele lui Nicolae Mavrogheni.

Secolele XVII și XVIII aduc clarificării idealului unirii, temeiul sigur al erudiției cărturarilor. Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir și toți fruntașii Școlii Ardelene insistă cu argumente istorice și lingvistice asupra originii latine, continuității în Dacia, a vechilor drepturi și libertăți și asupra unității etnice a românilor de pretutindeni. « Locul dară acesta unde este acum Moldova și Țara Muntenească este drept Dachia cum și tot Ardealul cu Maramorășul și cu Țara Oltului », scrie Miron Costin. Prin români, scria Cantacuzino « înțeleg nu numai ceștia de aici (din Țara Românească), ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt, și moldovenii și toți cîți și într-altă parte să află și au aceeași limbă». Hronicul a toată Țara Românească, carea apoi s-au împrăștiat în Moldova, Muntenească și Ardealul, își numește Dimitrie Cantemir opera principală de istorie românească, Hronicul româno-moldo-vlahilor.

Este un scris militant menit deopotrivă să lămurească pe români asupra trecutului lor cît și să reducă la tăcere pe oricine îl defaimă « căci că nu iaste nimeni, nici cu condeiul nici cu palma a-i sta împotrivă și a-i răspunde ». Dar este și o operă de pregătire pentru viitor: faptele trecute, scrie Stolnicul « de nevoie încă le era și ne iaste a le ști, pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocmi »; scrisul slujește, spune Miron Costin, pentru ca « din cele trecute vremi a pricepe cele viitoare ». Străbate din opera cronicarilor convingerea că ea face parte dintr-o acțiune amplă și de lung termen menită să redea românilor locul cuvenit între popoarele lumii, vrednicia de « adevărați romani și aleși romani în credință și bărbăție » în care credea Cantacuzino, a « rodului nostru cestui românesc care o dată și el numărat între puternicile neamuri și între tarii oameni să număra », cum scria Teodosie mitropolitul în 1680.

În felul acesta, cînd condițiile social-politice îngăduie formularea Unirii ca o revendicare și declanșarea luptei pentru împlinirea ei, conștiințele sînt temeinic și de multe generații pregătite. La începutul secolului al XIX-lea, ideea Unirii devine punctul prim al aspirațiilor politice românești pentru că ea este asociată cu ideea eliberării sociale și politice, cu ideea făuririi unei întocmiri noi, democratice și libere, cu legi drepte, moderne. Prin unire se urmărește descătușarea de toate nedreptățile sociale și politice ale trecutului. « Coboară-se pacea și fericirea cerului peste mult suferitoarea

noastră patrie ! — scria Ioan Eliade Rădulescu în 1828. . . Împărătească sfînta Unire în brațele ei cele ostenite și dreptatea însoțească toate pasurile și săvîrșirile românilor, ca să fie ei toți frați și toți să se bucure de drepturile pămîntului lor celui blagoslovit ! » Pînă la desăvîrșitrea statului național român, la sfîrșitul primului război mondial, idealul Unirii este totodată idealul dreptății sociale. *Cele șase principii ale revoluționarilor moldoveni din 1848 prevedeau « nimicirea tuturor privilegiilor și întemeierea instituțiilor țării pe principiile de libertate, de egalitate și de frățietate » și « Unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat național românesc ». Declarația Adunării de la Alba Iulia din 1918 prevedea, la fel, o dată cu Unirea Transilvaniei cu România, o serie de « principii fundamentale la alcătuirea noului stat român », și anume deplina libertate și egalitate națională pentru națiunile conlocuitoare, libertate religioasă, dreptul de vot universal, libertatea presei, reforma agrară, legiferarea unor largi drepturi pentru muncitori.*

Din icoană a trecutului, din vis îndrăzneț pentru viitor, din aspirație îndepărtată, Unirea devenise în condițiile istorice moderne un ideal politic posibil de realizat. *În 1821 Tudor Vladimirescu afirmă necesitatea unor acțiuni politice comune ale muntenilor și moldovenilor « ca unii ce sîntem de un neam, de o lege. . . fiind la un gînd și într-un glas », în scopul « să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții ».*

De la această chemare la luptă unită pentru cucerirea « dreptăților » și pînă la desăvîrșirea unității naționale avea să mai treacă un secol. În acest interval Unirea a fost, cum o definea Mihail Kogălniceanu, « cheia bolței, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național », cununa acelor « radicale restituții, singurele cari ne pot regenera patria » pentru dobîndirea cărora au luptat toate generațiile înaintate ale României moderne și contemporane.

Unirea Moldovei cu Țara Românească mai întîi, pentru înființarea statului român modern; ea a fost realizată în 1859. Desăvîrșirea Unirii apoi, prin alipirea la România a celorlalte provincii locuite de români, Transilvania, Banatul, realizată în 1918. Dar « ideea unei Românii întregi » exista încă din 1848 și Ion Maiorescu, reprezentant diplomatic al Guvernului revoluționar muntean la Frankfurt o amintea ca a doua etapă după Unirea Principatelor, iar Nicolae Bălcescu o înregistra în revendicarea Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848: « Noi vrem să ne unim cu Țara ! »

Afirmarea răspicată a idealului Unirii după 1859 este cea mai categorică demonstrație a caracterului general românesc a acestei revendicări. Alexandru Papiu-Ilarian afirma că « românii din Transilvania numai la Principate privesc, iar cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decît în Principate ». După unirea din 1859, întregul popor a trăit într-o nerăbdătoare așteptare a desăvîrșirii Unirii. Idealul

fusese omologat pe realităţi. *Unirea fusese demonstrată ca posibilă şi salutară pentru dezvoltarea românilor ca naţiune modernă, liberă, constructivă. Întîrzierea timp de alte şase decenii a eliberării românilor din Transilvania a generat sentimentul unei uriaşe nedreptăţi şi a ridicat împotriva « temniţei naţiunilor », Imperiul habsburgic, forţele conjugate ale gînditorilor şi luptătorilor de ambele părţi ale Carpaţilor.* Pentru că, după 1859, Unirea tuturor românilor exista virtual şi, pînă la actul final de la Alba Iulia idealul urmărit a fost, cum arata B.P. Hasdeu « unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pîraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră naţională; între toate pietricelele cîte sînt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic: Dacia lui Traian ! »

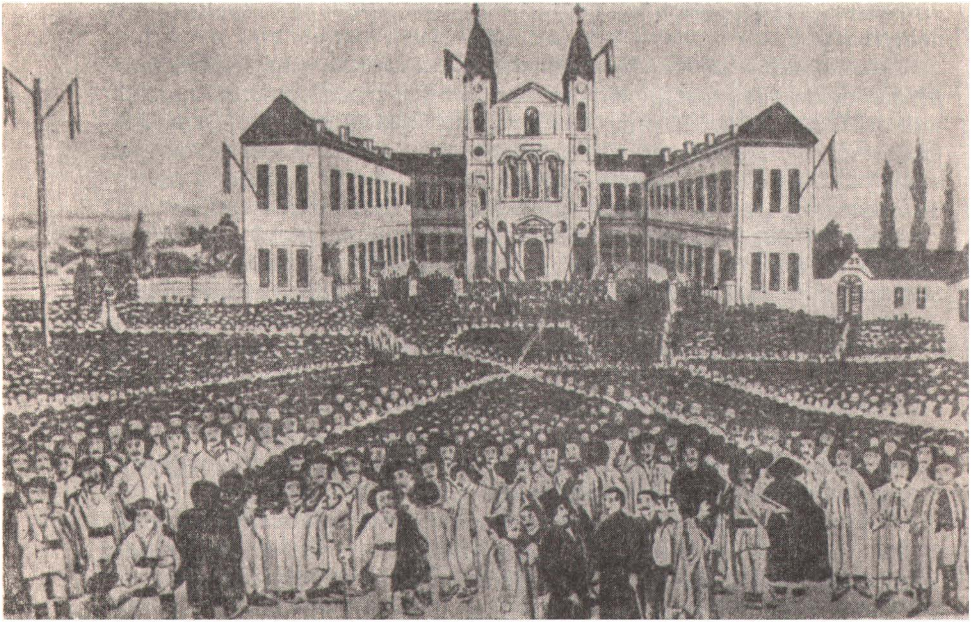

VASILE NETEA

Semnificația istorică a Hotărîrilor de la Alba Iulia

Ceea ce caracterizează mișcările politice ale românilor din Transilvania pînă la 1918 este tendința lor de a se justifica ideologic, căutînd să-și codifice aspirațiile în textele unor declarații și programe larg cuprinzătoare, cu soluții valabile nu numai pentru emanciparea și progresul poporului român, ci și pentru o largă înțelegere cu toate formațiile etnice autohtone.
Tot atît de evidentă este și consecvența lor în această direcție, obstinația ignorînd eșecurile, de a relua la fiecare nouă conjunctură tezele formulate anterior, curajul de a persista într-o atitudine considerată îndreptățită.

Cercetînd Supplex libellus valachorum, *primul mare memoriu politic al românilor transilvăneni, înaintat pentru recunoașterea lor ca națiune împăratului Leopold II în 1791 — operă colectivă a învățaților școalei ardelene — constatăm că el este puternic îmbibat de spiritul iluminist al timpului receptat prin prisma discipolilor săi austrieci — Baumeister, Martini, Sonnenfels — și, în ceea ce privește rezolvarea aspirațiilor poporului român, adînc preocupat de dobîndirea egalității cu celelalte naționalități transilvănene. Deși în « Supplex » se afirmă că națiunea română este nu « venetică », cum susțineau împilatorii săi, « ci veche, cu mult mai veche decît toate celelalte națiuni » recunoscute de constituție iar fiii săi reprezentau « partea cea mai însemnată » a populației Transilvaniei, totuși ea nu cere nici un privilegiu pentru ea, pretinzînd autorității de stat să declare numai « că toți locuitorii Principatului (Transilvaniei) fără vreo deosebire de națiune sau religie, trebuie să se folosească și să se bucure după starea și condiția fiecăruia, de aceleași libertăți și beneficii și să poarte aceleași sarcini pe măsura puterilor lor ». Raportînd această egalitate la toate păturile compo-*

nente ale naţiunii române de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, « Supplexul » preciza totodată că aşteaptă ca « clerul, nobilimea şi plebea sa, atît cea orăşenească, cît şi cea rurală, să fie socotită şi tratată în acelaşi fel ca şi clerul, nobilimea şi plebea naţiunilor recunoscute, şi să fie părtaşă la aceleaşi benificii». [1]

La 1848, Simion Bărnuţiu, ideologul revoluţiei româneşti transilvănene, care se formase în contact cu doctrinele liberale şi naţionale ale lui W.T. Kruug, F.K. de Savigne, K. Rottek, filosofii care avuseseră o largă influenţă la formarea spiritului paşoptist în centrul Europei, declara în discursul său de la 2/14 mai, rostit în catedrala din Blaj, situîndu-se pe o avansată linie de gîndire socială, că « o natură a născut toate naţiunile, o iubire le-a vărsat în inimă spre limba lor, un sentiment de onoare bate în inimile tuturor, şi un scop le-a fixat tuturor, iar acest scop nu se poate ajunge dacă va domni una peste alta ». Din acest principiu general el deriva apoi, în cadrul aceluiaşi discurs, dreptul la libertate şi egalitate al poporului român, precizînd însă că acesta nu e călăuzit de tendinţe exclusiviste şi hegemonistice. « Naţiunea română — anunţa Simion Bărnuţiu — dă de ştire naţiunilor conlocuitoare că voind a se constitui şi organiza pe temelie naţională n-are cugetul duşman în contra altor naţiuni şi le recunoaşte tuturor acelaşi drept şi voeşte a-l respecta cu sinceritate cerînd respect reciproc după dreptate. . . Naţiunea română — arăta Bărnuţiu în continuare — nici nu voeşte, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voeşte drept egal pentru toate ».

Din discursul lui Bărnuţiu ideea a trecut în moţiunea votată de Adunarea de pe Cîmpia Libertăţii, în care, sub forma jurămîntului individual depus concomitent de fiecare din participanţii la adunare, se mărturisea « cum că eu ca român voi susţinea totdeauna naţiunea noastră română pe cale dreaptă şi legiuită, şi o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac şi asuprire; nu voi lucra niciodată — se afirma în continuarea jurămîntului — în contra drepturilor şi a intereselor naţiunii române, ci voi ţinea şi voi apăra legea şi limba noastră română, precum şi libertatea, egalitatea şi frăţietatea; pe aceste principii — se conchidea în încheierea jurămîntului — voi respecta toate naţiunile ardelene, poftind egală respectare de la dînsele, nu voi încerca să asupresc pe nimenea, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimeni; voi conlucra după putinţă la desfiinţarea iobăgiei, la emanciparea industriei şi a comerciului, la păzirea dreptăţii, la înaintarea binelui umanităţii, al naţiunii române, al patriei noastre ». ?

Pe o largă bază doctrinară, cu caracter juridic, construită în spiritul lui R. Ihering, autorul lucrării Der Kampf um's Recht, a fost conceput şi

[1] D. Prodan, *Supplex libellus valachorum*, Buc. 1967, p. 508—509
[2] George Bariţiu, *Părţi alese din istoria Transilvaniei*, 1890, II, p. 119.

Memorandul *din 1892, înaintat împăratului Francisc Iosif I ca un protest împotriva nesocotirii principiilor de drept, a dispozițiilor constituționale și a legilor aflate în vigoare, afirmîndu-se că « această politică de stat e diametral opusă cu dezvoltarea întreagă a vieții noastre politice și istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspirațiunile politice tradiționale ale poporului român,* opusă și cu cerințele organizațiunilor constituționale ale statelor moderne ».

Înfățișînd regimul de împilare la care era supus poporul român, autorii « Memorandului » relevau însă că același regim era aplicat și naționalităților de origine germană (sașii, șvabii) și slavă (slovacii, rutenii, sîrbii), cerînd să se țină seama de interesele legitime ale tuturor popoarelor ce compun statul ungar », preconizîndu-se, în vederea realizării egalității și a colaborării dintre ele, o sinceră înfrățire a popoarelor ».[1]

Prezentă în toate memoriile și programele elaborate de la 1791 pînă la 1918, într-o epocă deci în care poporul român lupta pentru obținerea drepturilor sale contestate cu atîta îndîrjire, această preocupare a reținut atenția teoreticienilor și conducătorilor români și în momentul în care, la 1 decembrie 1918, dobîndindu-și libertatea, națiunea română din Transilvania a fost chemată să-și spună cuvîntul asupra organizării statului român unitar și independent.

În hotărîrea votată de cei 1228 delegați cari reprezentau toate orașele și satele, toate organizațiile politice, culturale și economice românești, hotărîre acceptată și de mulțimile în număr de peste 100.000 oameni adunați pe Cîmpul lui Horia, îndată după punctele referitoare la « unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească și a teritoriilor locuite de dînșii cu România » și la modul de guvernare al acestora pînă la convocarea unei adunări constituante, urmează, ca și în declarația de la 1848, un punct referitor la problema naționalităților. La punctul 1 din articolul III, consacrat « principiilor fundamentale » pe care adunarea de la Alba Iulia le propunea pentru organizarea noului stat român, constatăm astfel că se cerea « deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor — se arăta în continuare — se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sînul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.» Concomitent cu libertățile politice menționate, hotărîrea, elaborată de pe poziții burgheze, preconiza totodată și «egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile (religioase) din stat ».

---

[1] Vezi Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1945 p. 141–142.

Vechea dorință a egalității între popoare preconizată în «Supplexul» de la 1791, în programul de la Cîmpia Libertății din 1848, ca și în «Memorandul» din 1892, își găsea deci o largă expresie și în hotărîrile de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, ea fiind concluzia firească a unei realități social-demografice și totodată a unei ideologii progresiste cu îndelungate tradiții.

Astfel de declarații nu apăreau însă numai în memoriile și actele care reflectau aspirațiile și atitudinea întregii națiuni române, ci și în anumite manifeste cu caracter local, destinate să stabilească o bază de colaborare între români și naționalitățile conlocuitoare din diferite localități și județe. În perioada pregătitoare a adunării de la Alba Iulia un manifest concludent pentru această orientare a fost dat publicității de către Consiliul național român din Cluj, afirmîndu-se că noi, «românii, fiind oamenii libertății naționale, a egalității desăvîrşite şi a frăției veșnice, recunoaștem pentru toate națiunile tot ce revendicăm legitim pentru noi și întindem mîna frățească tuturor neamurilor ce mărturisesc credeul principiilor noastre inmutabile»[1].

Un manifest asemănător publica și Consiliul național de la Sibiu, care, în aceeași perioadă, recomanda ca fiecare român «să ție cu tărie la neamul său și să nu se lase jicnit în sentimentele sale naționale, dar în acelaș timp să respecteze demnitatea de om și să nu jignească sentimentele naționale ale altora»[2].

Aceleași recomandații se dădeau și din partea altor consilii județene și orășenești, dorința unei colaborări pașnice cu toate naționalitățile conlocuitoare fiind împărtășită de către toți luptătorii progresiști.

Redactorul Hotărîrilor de la Alba Iulia a fost profesorul Vasile Goldiș. Tot el a fost, printr-un înălțător discurs, și propunătorul unirii în fața adunării delegaților. Problema egalității naționalităților din Transilvania era o veche procupare a sa. În 1895 îi dedicase un studiu, iar în 1911 o conferință ce urma să fie rostită în limba maghiară în fața membrilor cercului «Darwin» de la Oradea. Cum rostirea conferinței a fost amînată «sine die», Goldiș a publicat-o în anul 1912 la Arad într-o broșură intitulată A nemzetisegi kérdesröl (Despre problema națională). În preambulul acestei broșuri, Goldiș a ținut să precizeze că împărtășește «justețea concepției materialiste a istoriei», afirmînd că numai pe această bază consideră posibilă analizarea conținutului problemei naționalităților și rezolvarea ei. Analiza sa este departe de a fi o analiză marxistă, dar ea este semnificativă pentru preocupările autorului în preajma primului război mondial și pentru încrederea pe care o avea în eficacitatea concepției remarcate. Unele din constatările și preocupările sale cu privire la soluționarea problemei naționalităților, cuprinse

---

[1] Documentele Unirii. Arhiva Muzeului din Alba-Iulia, VII, p. 3.
[2] Idem, p. 1.

în această broşură au fost incluse şi în discursul său de la 1 decembrie şi chiar în Hotărîrile adunării. «Va trebui să asigurăm tuturor neamurilor — afirmase V. Goldiş în discursul menţionat — şi tuturor indivizilor conlocuitori pe pămîntul românesc aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorinţi. Civilizaţia care ne-a eliberat — adăuga oratorul în continuare — pretinde de la noi respectul pentru dînsa şi ne obligă să prăbuşim în noul nostru stat orice privilegiu şi să statorim ca fundament al acestui stat munca şi răsplata ei integrală »[1]. Publicîndu-şi în anul 1928 discursurile consacrate Unirii, în fruntea cărora se afla discursul de la 1 decembrie, V. Goldiş, evocînd în cîteva « adnotaţiuni » împrejurările în care au fost elaborate punctele cuprinse în Hotărîrea de la Alba Iulia, releva că punctul relativ la libertatea naţională a tuturor popoarelor « este transcris aproape textual din broşura tipărită la Arad în anul 1912 în limba maghiară. Am profesat aceste credinţe — afirma Goldiş în încheiere — cînd făceam parte dintr-un neam oprimat, nu le-am renegat şi nu le reneg nici acum, cînd. . . fac parte dintr-o naţiune stăpînitoare asupra sa în statul său propriu »[2].

Hotărîrile de la Alba Iulia, în ceea ce priveşte punctele referitoare la unirea tuturor românilor şi la egalitatea de drepturi recunoscută tuturor naţionalităţilor n-au fost astfel o improvizaţie dictată de conjunctura anului 1918, ci transformarea într-un act politic juridic a unor vechi idealuri mărturisite de nenumărate ori.

Antecedente tot atît de bogate şi de categorice au şi alte puncte ale istoricei hotărîri. Rădăcinile unora dintre ele se află în însăşi Declaraţia de la 1848 de pe Cîmpia Libertăţii. Punctul al 4-lea al Hotărîrii de la Alba Iulia prin care se preconiza «desăvîrşita libertate de presă, asociere şi întrunire, libera propagandă a tuturor gîndirilor omeneşti », nu este astfel decît contopirea într-o formă mai concisă a punctelor 7—8 de la Blaj prin care se anunţa că «naţiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie şi a tipări fără nici o cenzură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru orice publicare de cărţi, de jurnale şi de altele », şi totodată « asigurarea libertăţii personale » şi « libertatea adunărilor ».

Punctul 9 de la Alba Iulia prin care se pretindea o « reformă agrară radiradicală » în vederea « promovării nivelării sociale » şi a « potenţării producţiei », este concluzia logică a punctului 3 de la Blaj consacrat desfiinţării iobăgiei fără nici o despăgubire din partea ţăranilor iobagi.

Sub diferite forme punctele menţionate figuraseră şi în « Memorandul » de la 1892, fiindcă aceste vechi revendicări îşi păstraseră de-a lungul anilor aceeaşi acuitate.

---

[1] V. Goldiş, *Discursuri*, Bucureşti, 1928, p. 18.
[2] Idem, p. 24.

Prezenţa în Hotărîrile de la 1 decembrie 1918 a cererilor cu privire la drepturile politice şi la reforma agrară nu făcea decît să confirme necesitatea grabnică a satisfacerii lor, Unirea trebuind să însemneze un salt evident şi în direcţia socială.

Din seria acestor drepturi făceau parte şi introducerea votului universal pentru ambele sexe *— prevăzută prin punctul al 3-lea al articolului III — direct, egal, secret, aplicabil atît pentru alegerea organelor de conducere cît şi pentru parlament, spre a se înfăptui astfel un real regim democratic « pe toate terenele vieţii publice ».*

În cei 70 ani care trecuseră de la revoluţia din 1848 s-au ivit însă atît în Transilvania cît şi în restul lumii noi probleme pe care o adunare de importanţa celei de la Alba Iulia nu le putea lăsa neabordate. Prima dintre ele era legată de dezvoltarea proletariatului, iar cea de a doua de necesitatea colaborării paşnice între toate naţiunile şi a eliminării războiului ca factor de rezolvare a litigiilor dintre state.

În punctul al 6-lea al Hotărîrii s-a afirmat deci, în limitele termenilor de comparaţie cunoscuţi atunci, că muncitorimii industriale i se vor asigura « aceleaşi drepturi şi avantagii cari sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din apus », iar la punctul următor se exprima dorinţa ca viitorul congres de pace « să înfăptuiască comuniunea naţiunilor libere în aşa chip ca dreptatea şi libertatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul *ca* mijloc pentru rezolvarea raporturilor internaţionale ».

Ambele aceste cerinţe îşi aveau izvorul în tradiţiile de luptă ale clasei muncitoare din Transilvania, şi în dezvoltarea gîndirii progresiste mondiale. Ele îl preocupaseră şi pe Vasile Goldiş, redactorul Hotărîrilor, care în 1897 afirma într-un manual de istorie că « în timpul mai recent — concomitent cu năzuinţa deosebitelor naţionalităţi de a se grupa în state naţionale independente — începe a se manifesta tot mai mult în viaţa popoarelor chestiunea socială, al cărei scop final este emanciparea desăvîrşită a muncii din robia capitalului ».

Rezoluţia de la Alba Iulia, considerată ca o « magna charta libertatum » a Transilvaniei, reprezintă deci în aceeaşi măsură o sinteză ideologică a tuturor aspiraţiilor sociale şi naţionale ale poporului român, şi totodată o declaraţie de solidaritate cu toate marile năzuinţe de pace şi progres ale întregii umanităţi.

Punctele privitoare la drepturile minorităţilor naţionale conlocuitoare votate la 1 decembrie 1918 aveau să se transforme însă în realizări politice abia în anii regimului socialist, care, pe baza concepţiei marxist-leniniste, a soluţionat în mod echitabil şi definitiv problema tuturor naţionalităţilor din România.

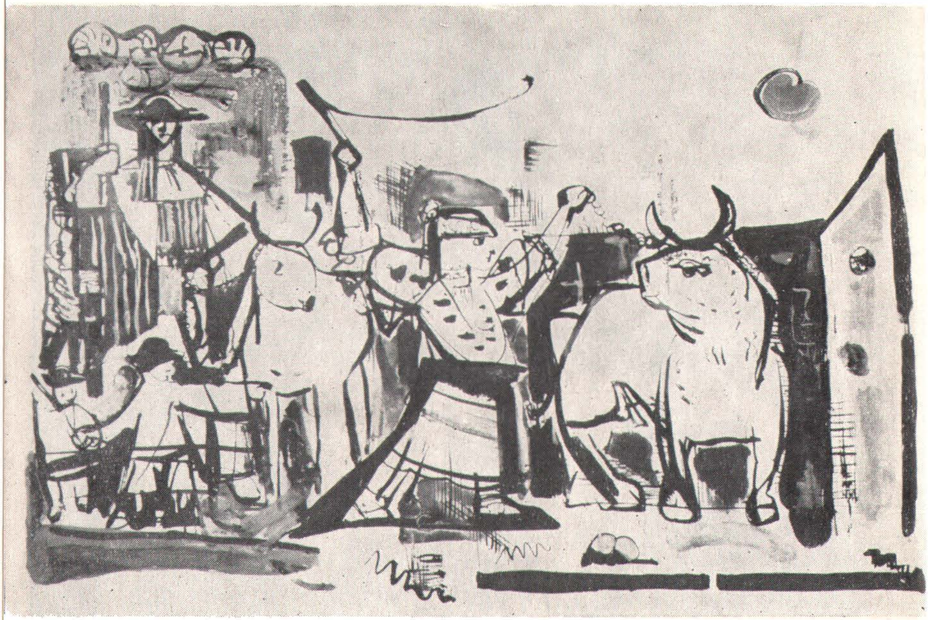

II

I — GABRIELA PĂTULEA-DRĂGUŢ — Pădureancă

II — MARIANA PETRAŞCU — Pădureni, femeie scoţînd un taur din grajd

III — MARIANA PETRAŞCU — Obicei din Pădureni, joc de priveghi cu scene

IV — WANDA SACHELARIE VLADIMIRESCU — Pe temă de folclor

V — MARIANA PETRAŞCU — „June tînăr" din Braşov în drum spre pietrele lui Solomon

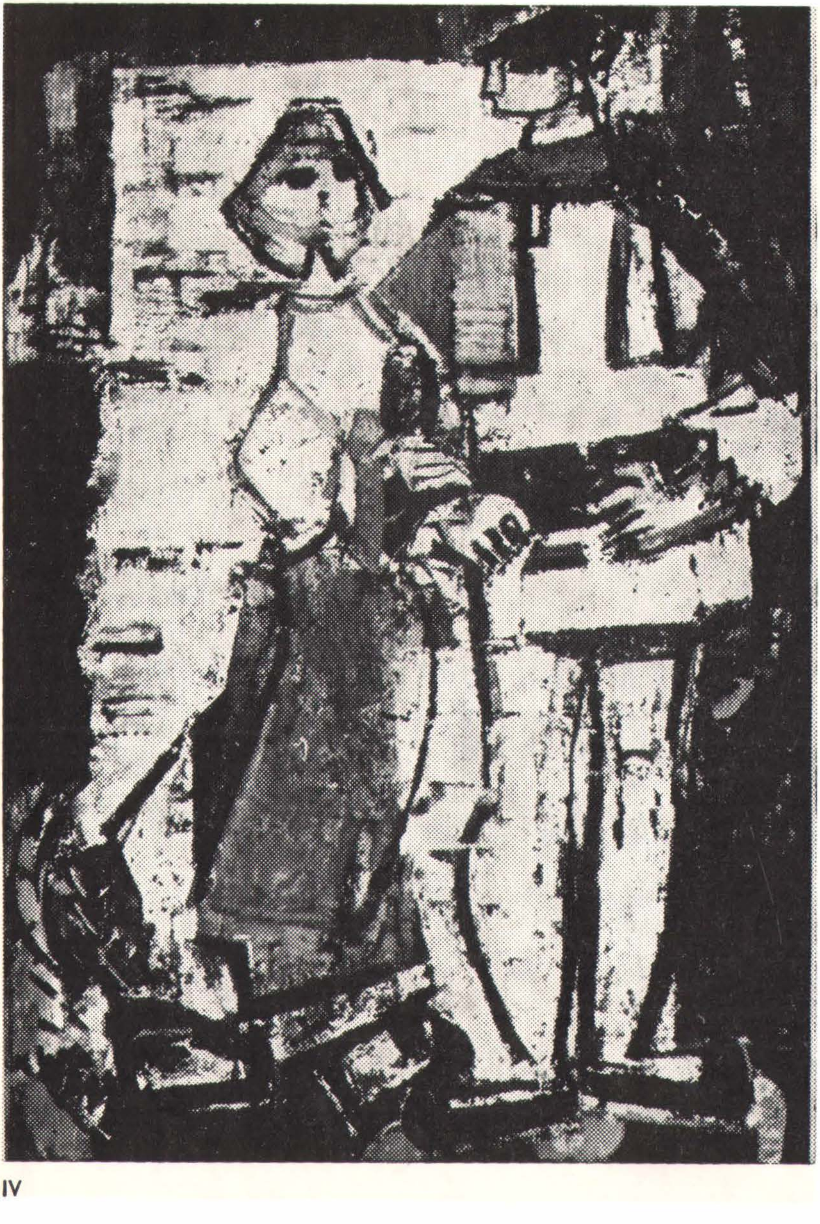

IV

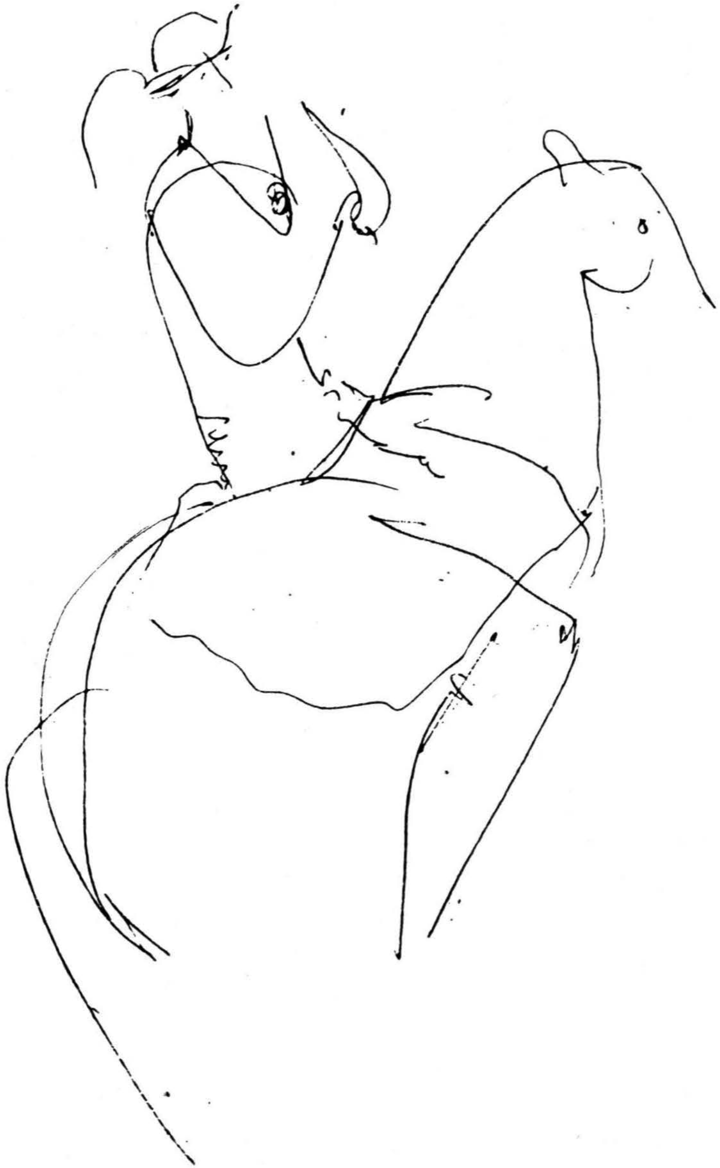

V

File dintr-un carnet de artist, « Junii »

În oraş şi pe dealurile înverzite, se răsfaţă pomii înfloriţi.

În piaţa Scheiului pîlcuri de oameni aşteaptă sărbătoarea « junilor ». Este un vechi obicei românesc din această regiune ardelenească, obicei care la origine a avut un important rol patriotic şi social.

« Junii tineri » vor porni devreme, după-amiază, pe la casele fetelor, după ouă roşii. Acesta este preludiul tineresc al procesiunii între « petre » (Pietrele lui Solomon, loc pitoresc de lîngă Braşov).

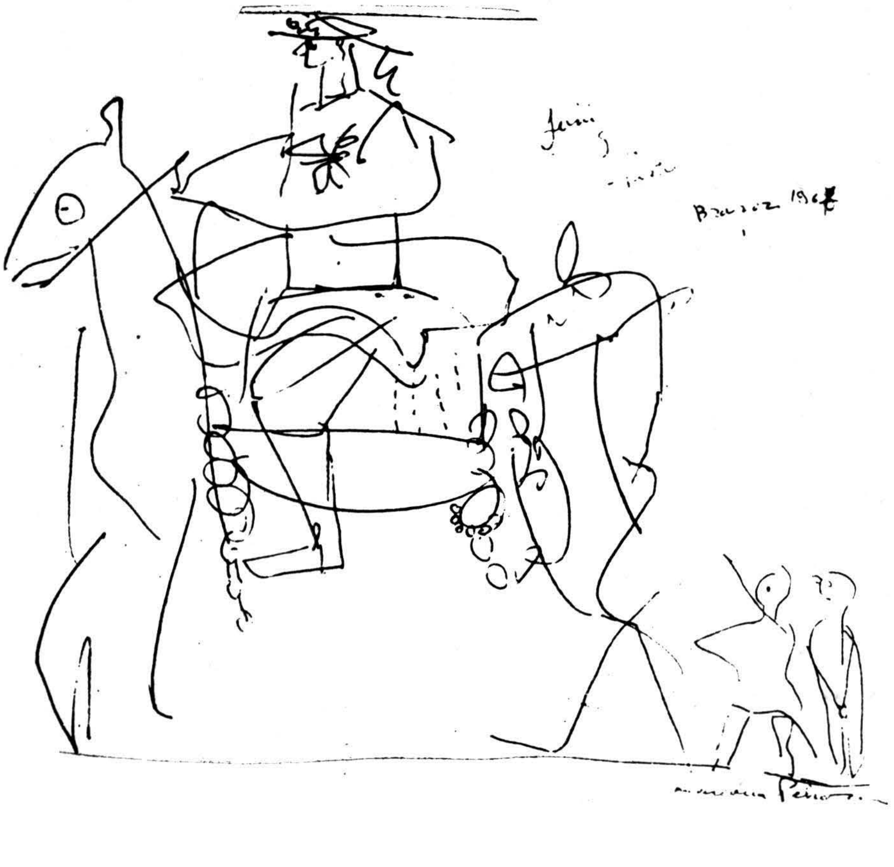

IV

Haina de postav, neagră cu bumbi de argint, scoate în evidență tinerețea flăcăilor. La piept, o narcisă, o lalea, un fir de liliac colorează suav negrul auster. Peste marginea pălăriilor negre, cu « rujă », cad, spre spate, panglicile; ca feciorașii de odinioară, tinerii țin în mînă un mic buzdugan cu ghimpi, simbol al voiniciei.

Pe străzile înguste cetele se depărtează: pete negre alternînd cu albul cămășii legănate în ritmul pașilor; cismele ca smoala. Vătaful e în frunte. Îl cunoști după lenta de mătase, viu colorată, ce-i împodobește pieptul și apoi cade pe șold.

Gospodarii și codanele întîmpină procesiunea din poartă, (porțile monumentale, ornate cu enigmaticul mîner de fier — șarpe stilizat — atît de caracteristice caselor din Scheiul Brașovului). La întoarcere, tinerii acoperiți de flori din umeri și pînă în poalele laiberului, pe mîneci și pălării, par să coboare dintr-un tablou de Renaștere. Hlamide viu colorate, flora Țării Bîrsei: fiecare fată — au fost multe la număr — prinsese de hainele junilor tinerescul dar al primăverii.

. . . .

Seara, sub Tâmpa, cînd pomii albi se înalbăstresc, cînd pe culmi se aprind focurile Sfîntului Gheorghe, Junii tineri, *umăr la umăr, pornesc hora pe stînga în cîntecul fluerului, asvîrlind buzduganele spre cer. E singurul joc românesc ce se joacă astfel.*

. . . .

Călări pe cai împodobiți cu șei pitorești, cu ciucuri și flori împletite în coame și cozi, dar mai ales cu tacîmuri *(harnașamente de metal ornamentate),* Junii *urcă spre Pietrele lui Solomon. Li se alătură puzderie de oameni.* Junii tineri *se află în frunte; urmează* Albiorii și Roșiorii; *apoi* Junii bătrîni. *Mă opresc lîngă doi* Roșiori: *poalele cămășilor par de zale, atît sînt de bătute în fir lat și paiete.*

După ce ai trecut de stîncile primului chei al defileului, spectacolul devine extraordinar: între stînci, pe pajiștile înverzite ce coboară în pantă, pe sub sălbatecii pomi înfloriți, vezi mii de oameni, cocoțați pînă pe vîrfurile înalte, pe crestele umbroase de sub cer, ca într-o imensă arenă.

MARIANA PETRAȘCU

Brașov, 22 aprilie 1968

◄ ◄ «June Roșior» călare pe un cal gătit cu «tacîmuri»

ANDRÉ FRÉNAUD

Cu ură dragostea mea poezia

Ca un şarpe ce urcă în susul rîurilor
ca o spadă care cade reapare fără o vorbă
ca o muiere grasă clocotind de mînie
ca două vrejuri de fasole care răsar
deasupra pămîntului greblat
ca un zid pe care-l năruie văpaia salamandrei
foc singuratec ea traversează scînteietoare golul
ca vremea chinuită de noapte
obscură ca un vierme lucitor
rămuroasă ca o stea stinsă-ndelung
care deodată se reaprinde
cu ură dragostea mea poezia.

Cine posedă ce?

Cine posedă ce în aceste curţi ? Al cui este
muntele luat pînă la vîrf în stăpînire,
zidurile răbdătoare, grînele galbene, migdalii ?

O fi a ta, a ta, această frumoasă proprietate,
casa, havuzul de preţ,
copilul care strigă pe pajişte ?
Ah, cine poate păstra în mîinile sale
zidurile care cad, floarea neclintită,
moştenirile dezmembrate, fîntînile secate ?
Cine va citi numele familiilor stinse
pe muşchiul uitatelor morminte ?
Şi vîntul, stîncile, moartea, ale cui sînt ?

Brandenburg

lui Daniel Engelbach

Margraful de Brandenburg m-a pus să cern nisip
printre pini
pentru inima Betonierei
şi sîngele meu de ciment zvîcnea pînă-n visele mele
Marile ziduri se luminau în zori de zi
şi seara mestecenii se plimbau ca nişte flamingi
Barza a părăsit clopotniţa din Quitzobel
ea va trece deasupra ţării mele răvăşite —
panoplie de cai morţi şi de lacrimi
care încă nu s-au copt de tot
ca să devină perla ce o să ne răscumpere —
deasupra vieţii mele care m-aşteaptă
şi care e moartă
în Burgundia şi la Paris.
Şi Notre-Dame s-a întors spre mine şi îmi surîde
ca cea mai mare dintre logodnicele noastre
Sprijinit pe lopată mă întind spre amurg
De pe faţa mea curge nisipul.

Dincolo de sat

Albastrul cerului între pomi vîntul palid
Ţipătul cocoşului înăbuşit între spaliere
În răzoarele bine greblate aracii de fasole
care foşneau au tăcut Ploaia nu a dungat
poleiala de aur a soarelui în grădină O femeie
aplecată deasupra agrişilor de-a lungul înaltului zid
Căruţa sub şopron şi brazdele
unde înaintează corbul singuratec. Teme-te satule
Ascunşi după stoguri iată soldaţii care se-apropie
să săvîrşească uciderea pruncilor

Mi-am zidit casa ideală

Mi-am rostit casa în piatră bine cioplită
pentru ca pisicuţele să se nască aici în casa mea
pentru ca şoarecii să se simtă bine aici în casa mea
pentru ca hulubii să se strecoare aici pentru ca
jumătatea de oră să fiarbă aici înăbuşit
cînd sori imenşi clipesc în firide
pentru ca să se joace aici copiii cu nimeni
cu vîntul cald al castanilor vasăzică

De asta nu există acoperiş pe casa mea
nici tu nici eu în casa mea
nici captivi nici stăpîni nici temeiuri
nici statui nici pleoape nici frica
nici arme nici lacrimi nici religia
nici arbori nici ziduri groase nimic decît de haz
De asta e aşa de bine zidită casa mea.

Epitaf

Cînd voi întinde neantului răbojul meu
într-una din aceste zile
botul lui nu va rînji
Cifrele mele nu sunt false
ele alcătuiesc un zero curat
Vino fiul meu va spune el cu colţi reci
în sînul meu de care eşti demn
Mă voi întinde în liniştea lui.

În româneşte de MARIA BANUŞ

Popasul în poiană

Un pîlc de călăreţi în poiană.
Oare printre copaci au întrezărit un castel ?
N-are rost să-i întrebi pe pădurari.
Mai degrabă să dai foc pentru-a face loc
împărăţiei străvechi.

Se află cumva în poiană vreun loc în care-ai putea deveni suveran?
E oare poiana-o capcană sau unul din popasurile prevăzute?
Pasărea crudă a rîs în desişuri.
Dacă fornăie caii, e-un semn.

Un prunc pentru a i te-nchina sau a-i face rău . . .
Cum să-l recunoşti pe cel căutat?
A repara totul sau a te pierde, acesta să fie oare scopul?

— Caii nemişcaţi. Soarele clipeşte.
Monştrii ce ne-nsoţesc
se strevăd sub privirea apei proaspete.
Ochi neliniştiţi scapără pînă şi-n cristalele de mică.

De ce să trimiţi cercetaşi la liziera pădurii
dacă « altundeva » e la fel de incert ca şi « ieri »?
Porniţi dintotdeauna şi pînă la capăt
prin spaţiile care ne premerg.
Săpături astupate, ţîţîni răsucite, azurul tulbure
pe urmele uitatelor treceri.

Dece să cărăm în febra noastră
groapa în care şerpi se prefac că dorm?
Ştiu, şarpele e iubirea deznădăjduită.

Cine cheamă, oare? În pustie, de unde s-auzi strigătele?
Cum am putea şti, stînd întinşi aici,
dac-au pornit iar la drum?
Desprinse de mîinile noastre, operele deşarte. Inoperanţi.
În vechile făgaşe pîndesc emoţii pentru-a mă zmulge
din inerţia în care mă pierd.
Figuri schimbătoare, graniţă pribeagă,
amintiri, viitor — cine-o să ştie dacă visez?

Preajma e calmă. N-are-a face dacă sîntem priviţi.
Trebuie să clădim un foc şi să explorăm terenul,
să organizăm veghiile, da, să veghem.
Dacă adorm, să fie înlăturaţi martorii.

E lumină. Văd limpede.
Dacă rezervele ar putrezi în tainiţe,
le-aş transporta mai departe, atîta cît ar fi nevoie.
Mărşăluiesc. Nu uit nimic. Sînt sub arme.
Îi văd pe toţi. Le-o voi lua înainte.
Pentru-a ataca din plin şi-a păstra intrările,
trebuie măcelărite oile, împunse vitele.
Pruncul din tufişuri e înconjurat de bărbaţi.
Ca să rîdă copios. Ca să verse sînge.
Oribila veghe . . . Oarba fetiţă . . .

Tîrguşorul numai bun de prădat. Prin luminiş
pot ieşi vitele noastre.
Mînia ciorilor. Părul pădureţ în flăcări.

La adăpostul pereţilor de porumb, în ziua plăpîndă
apa tîrîndu-se-n brazde.
Vîntul rece. Vreascurile ţepoase.
Apoi umbra glorioasă a norilor.
E lumină. Văd limpede.
Socotelile mele îmi par în bună rînduială.
Balanţa e dreaptă dacă vîntu-i mai bun.
Dar vîntul s-a şi întors, un murmur s-a iscat
în arborii înalţi, învălmăşind toate formele . . .
Şi mereu treptele, cu jilave muchii.
Pregătirea echipamentului.
Lemnul trozneşte viclean sub tălpile goale.
Cine-o să fie jertfit la liturghia umbrei?
În oglinda în care se scufundă feţele
în smîrcul răscolit de năvala mîloasă
ura, înduioşarea de sine prin altul,
apa neagră şi mesteacănul laolaltă . . .
O, să dormi! să dormi adînc!
Porunci! Trebuiesc date porunci!
Patrule de pază în careu
pentru a ţine la respect dezordinea.
Iar dimineaţa aduceţi-ne sub ochi
alaiul feţelor mutilate
pentru a da un chip spaimei nocturne,
pentru a conjura totul.

Sînt sfîşiat de rana ta, frate.
Nu-i cu putinţă să fii mereu crud.

Pentru a-i răscumpăra pe nemernici,
am încercat, avînd eu însumi prea puţină putere,
privaţiunile şi zbuciumul.
Trebuia încercat în fel şi chip.
Pe cine anume să răscumpăr? Ce-am ştiut să aduc?
Printre reflexele tremurătoare ale-aventurii
pe cine altul decît mine voi şti să-ntrevăd?

Un chip neciteţ în luminile lui schimbătoare.
Cu ochii închişi sau deschişi,
rămîn locului
doar din pricina prea-plinului.
Şi lunec printre obiectele taciturne,
fără nici o mînă ca s-apuce mîna
necunoscutului care nu mai apare.
De-atîta aşteptare, ajungi să fii darnic.

De-am fi ştiut să descoperim ospăţul
în locurile prin care treceam.
Dar mereu, pe măsură ce ne-apropiam,
se ştergeau hanul şi grădina, toate roadele presimţite.

Îi vom întîmpina pe oaspeţi, vom împărţi darurile.
Nici aur, nici laur, nici smirnă
Crini pentru cei inocenţi, păducel pentru cei simpli
şi crizanteme pentru compasiune.

De-am avea cîmp liber prin lume...
Nici o atingere leagănului.
Dacă celălalt ar fi prezent în trupurile contopite.
Dacă glasul ar şti să redobîndească
ceea ce dragostea nu poate atinge.
Dar veşnic vuietul în care se pierd urmele
în ţinutul enorm, veşnic gravitaţia nedecisă.
Pentru-a încerca să impui domnia necruţătorului traseu.

Văzul despuiat de feţele noi.
Vocea reţinută de ecourile îngropate.
Ne mai recunoscînd privirile altădată-ndrăgite.
Ne mai sperînd cuvîntul geamăn,
stăruind prosteşte să-ţi urmezi, enervat, drumul.
Mai tîrziu, mînia-n scădere, triumful legii,
arbitrajul dorinţelor şi potolirea fatală,
rugăciunile de pe urmă, intrarea scîrbavnică.

Sau poate să mori scuipînd vipere,
ca s-ascunzi o primejdie mai cruntă?
Asta-i viaţa, dintotdeauna, nu-i aşa?
Sub corturile noastre s-au strecurat salamandrele
care străbat, vomitînd, apa şi focul.

Ca şi cum norocul ar putea să zîmbească dreptăţii,
Ca şi cum patimile-ar putea s-aprindă un foc trainic.
Ca şi cum elanurile-ar putea avea o ţintă doar lor hărăzită.
Ca şi cum cuvîntul final nu s-ar afla în gîtlej
încă la naştere.

Şi totuşi, uneori, scăpată din hău,
pentru a-l dejuca sau a-l juca,
frumuseţea se ivea brusc
la marginea dealurilor pe-o potecă, în iarbă,
ca o lumină nemaivăzută.
Lumină lustrală, menită a ne-mprospăta ochii,
a ne ajuta să-ndurăm, aşteptînd.
O, minune, o clipă stinsă-a iertării!

De ce să rămînem aici, dacă sîntem pierduţi?
Nu lipsesc nici copacii, nici funia.

Tăgăduiesc puterile unei trăiri fără recurs.
Condamn irecuzabilul.
Îmi făuresc verbul, dezminţit mi-l creez.
Şi renasc în mînia care exultă.

M-am azvîrlit, am căzut pradă
pămîntului dezmoştenit, totul se năruie.
Forfota, prea-plinul forţelor nesupuse
triumfă în arşiţa sălbatică,
nestăpînită energie fără contur.
Răsuflă jivine pe unde calc, voi ucide.
Îi voi ţintui pe marele podgorean al femeilor,
cu grei ciorchini albi suspendaţi,
îi voi ţintui piciorul care gîfîie.
Voi fecunda izvorul cu sîngele hăcuit.
Universul se scurge-n seminţele lui arzătoare.
Iată-mă, în flux mă deschid, şi-n cîntec mă-nalţ.
Dezleg şi îndoi. În triumfalul ritm
mă simt liber.

Îmbrăţişam totul, nimic mai puţin. O, delir !
Dar pînă la urmă rămîneam numai eu
pe sfera aceasta roşcată şi-atît de îndepărtată,
în care lumea se fărîmiţa, gemînd, o dată cu mine.
Nu-s atît de puternic încît să strălucesc, suspendat.
Iată-mă din nou pe poteca piezişă
supus în duşmănie
cîmpului acru al privirii mele mărturisite.
Pădurea-i mai deasă, micile golfuri aşteaptă ziua,
această privire albastră veghind printre nori.

Picioarele mi-s iar pe pămînt, mă las în voia timpului.
Privesc şi măsor, îndurerat, încerc.
Faţa e-ncărcată, şi-nchisă.
M-am recunoscut răzleţit, n-are-a face.
Nu nădăjduiesc, îmi dau doar silinţa.
O, nebuneşte îndrăgostit,
de cine anume ? De mine însumi, poate,
în duşmănie.
Mi-era grozav de frică, sînt adînc pecetluit.
Îmi desăvîrşesc apărarea, mă cumpăr la preţ scump.
Zi după zi, răscumpărarea mai uşor mă va face.
Stăpînul teribil, mîntuitorul meu sînt eu însumi,
inculpat radios în lanţuri arzînde.

Cine poate fi apărat îndelung de virtute ?
Temeliile clădite în luptă vor şti să reziste ?
Cum ar putea asceza să fie integru azil
cînd a răsunat din străfunduri apelul
care sfidează meterezele exterioare ?

Zvelta vînătoriță, ecoul, alarmele.
O femeia, toate cîmpurile secerate, blond lîngă blond !
Rîul scobit de copitele cailor.
Trup mare, orgolios.

Luarea în posesie, în spaimă se petrece.
Şi unde să te pui la adăpost, dacă nimic n-ar lipsi ?

Încă mai doresc. În apa mare m-arunc.
Miezul nopţii e luminat de umbra care se surpă.
Urcuşul, asurzitoarea tăcere.
O nesfîrşită armată de ţepi şi de muşchiu.
Roata. Hosana. Oceanul.

Apoi, foarte încet, a contenit totul.
Fiecare se regăsea pe drumul său diferit,
cu deşertul sub tălpi,
iar lumea rămînea departe, pe celălalt versant.

Ţări necunoscute şi, în curînd,
doar obişnuitul şir de-ntîlniri,
de gesturi închise. Şi iarăşi
mesele părăsite, plecările confuze, totul se-amestecă.
Dacă nu-i altă patrie decît cea de sub nori,
ce merit de pus la activul
singurătății !

De-i adevărat că ştiam să luăm, la ce bun
iluzia unei ființe sau a unei ţări stăpînite,
jalonarea cuceririlor nu-i pentru noi,
cei deposedaţi în zori.

Bunurile rîvnite, ataşamentul nostru
faţă de mobila familiară, de pat, de dulap, de pisica slăbuță,
şi chiar faţă de gîndacii
care-aleargă cu-o grabă a lor prin casele noastre.
Sau poate să speli, să culegi, să azvîrli cenuşa,
să-ţi uiţi gîndurile trudind din greu şi să zîmbeşti
dacă eşti sărac,
şi să-ţi dai osteneala pentru nimic, din mîndrie.

Comorile încă din vechime cărate,
o viaţă întreagă,
într-o pungă de care nu te desparţi niciodată,
o pietricică, o şuviţă de păr, cîteva imagini,
un carnet de ivoriu plin de cuvinte palide,
abisuri meschine în calea urcuşului prea vertiginos
ca să mai fie privite vreodată . . .
Sărmane averi. Inutilă cărăuşie.
Mică roză-a vînturilor pragurilor şi drumurilor noastre,
mai copilăroasă decît un cerc care se rostogoleşte.

Mersul domol al colinelor,
pajiştile firave înşirate de-a lungul pădurii,
ulucile noi spoite în roz,
eleşteul de după lanul de secară, statuile scumpe,
faleza rezemată de golf,
muselinele, taftalele rimate ale mării,
desfăşurarea lor de-a lungul plugului care dănţuie,
totul e-o taină deşartă.

Cruci înălţate pentru cei care mor
sau rituale gesturi în vînt ale mîinilor noastre.
Blazoane menite a ne simboliza faptele.
Şi cîte-o stelă pentru nici un eveniment.

Pentru că trebuie totuşi să credem în bucuria deplină,
în strălucirea miilor de izvoare ale diamantului.
Celălalt e acelaşi,
interiorul aflux de pretutindeni ţîşneşte,
suflu pierit în cadenţa unicului.

Nu se poate-nchega decît din umbre
castelul croit de elanul luminii,
pentru că încă mă mai aflu aici, cu ecranul ochilor mei,
al gurii mele prea lacome, al unei inimi ce se orbeşte singură,
al unui spirit care nu se poate uita pe sine.

Iar dacă în apa subterană m-am scufundat
spre-a mă contopi cu fiinţa, spre a-i cunoaşte puterea,
m-am regăsit stavilă . . . Printre bolţi
un fel de mişuneală.

Înalţ monumente pentru-a-mpodobi dezastrul.
Şi pentru a preîntîmpina restul.
Pentru a-i cinsti pe morţi . . . Ca să-i uit . . .
Pentru-a da satisfacţie morţii,
dacă nu pentru-a ne-o scoate din minte,
pentru-a ne amăgi cu-o firavă slavă.

Vorbesc, vorbesc pentru-a face să amuţească-o tăcere supremă.
Vorbesc pentru-a forţa ceea ce rămîne închis.
Voi şti să fac din străfunduri un teren prielnic !
Cum să crezi, cînd noaptea din vorbele care ţîşnesc
nu se zguduie ?
Vicleana speranţă se-amînă la nesfîrşit.
Totul va fi îndelungă vreme fatal.

Vîntul, marele vînt al iernii. Veghile. Ploaia.
Hotărîrile sevei, zestrea primăvăratică.
Grîul aurit încurcînd muncile.
Promoţia roadelor în soarele incert.
O arenă de nori din ce în ce mai largă.

Apoi vizuina lunii.
Merii răzleţiţi în apă.
Corbii prăbuşiţi. Negura. Chiciura.
Urcuşul şi căderea. Neagra ulucă.
Zăpada care cădea. Primenirea.
Zăpada.
Adevărata zi va miji oare?
E-o fericire să te afli aici,
aşa cum e şi pentru iarbă.
Ce simplă, deodată,
bucuria cu suflu nedecis, risipită-mprejur.
O armonie ar presimţi stîngaci
iminenţa plenitudinii.
Pe dealurile pe care-ai dori să zăboveşti
în lumina copacilor,
toate nodurile s-ar desface fără primejdie
la sărbătoarea în care anotimpurile
s-ar înrudi cu noi în sclipiri ce apropie.

Poziţiile avansate sînt lîngă prăpastie,
în rămurişul în care soarele leagănă
penumbra astrelor,
s-ar spune că-n curînd vom zări nefiinţa,
păzită de vîntul ce spumegă.

Dar dacă totu-ar ceda!
Da, poate, mai spre capătul rîpei,
într-o margine speriată,
e o dimineaţă naivă în care nefericirea va înceta.
Odăile cu pereţi de trestie ale logodnicilor
şi stelele-adînci vor fi pline de bunăvoinţă atunci.
Rîuri în care peştii auresc unda uşoară.

Sînt poveşti, zadarnice fugi!
Fără răspuns rămîne dorinţa de joc.
A, nu ne dorim nici o vrajă.
Nu sîntem copii, nicidecum.
Nu mă voi supune. Mă-ncăpăţînez şi mai mult.
E lumină. Văd limpede.
Cu sau fără arme înfrunt
care duşman?

Nimic nu-i lipseşte profunzimii
Adîncului.
Se-nalţă Nimicul, provocatorul.
Se revarsă din plin, se cască.
E adăpostul violent şi prăpastia,
doica cea neagră.
Domneşte, negatorul!
Ieşiţi din el, din ne-el,
ieşiţi din gura lui

în hăţişul legilor şi-al zeilor noştri
care se sfîşie-ntre ei,
noi, sfîşiaţi, dornici,
în marş.

Nimicit fiind,
dacă trece prin mine inacceptabilul,
mă ridic în puterea lui
ca vulturul în fulger,
în Nimicul buimac,
în flăcări.

Îi sînt recunoscător că mă loveşte,
cenuşă rodită . . .
Silabisesc inefabilul.

O, sabie orbitoare.
Vatră infinit de deşartă.
Auroră care se naşte . . .
Strălucirea, singura în care mă-ncred,
a fost amînată.

Dacă nu mă nărui,
şi dacă tot trebuie să rămînem aici,
voi tăgădui, mă încăpăţînez
să mă dărui, repetînd
o vorbă săracă, nu mă mai satur
să nu găsesc drumul.

Crezînd, voi răzbate.
Întreb, fără să fiu auzit.
Nu cunosc lumea, nici pe mine nu mă cunosc
dacă fără cunoaştere intru
în tufişul rătăcit de izvoare.
Dacă trebuie să fiu, e atît de puţin,
dacă mă depăşesc nu mai sînt.

O, exist îndeajuns pentru-a răbda peste măsură de mult
păcatul, inacceptabilul
prin acest du-te vino al nenorocirii.

Nesfîrşită bravură: Omul
e pe urmele sale, şi nu va fi
o auroră deplină care se iluminează
pentru-a rosti printr-un gest liminar
tot ce-a pierdut.
Ireversibilul, umbra
se devoră total,
viaţa se inventă pe sine.
În nevinovatul abis,
se strîng rămăşiţele.

Dacă revine, acelaşi
devine un altul.
Nici rănile, nici morţii
nu vor fi anulaţi.
Din unitatea care se-ncheagă
integritatea-i exclusă.

Infinită mîndrie: omul.

Lipsit de tată. Fără întoarcere
la un sîn viu.
Fatală e prea greaua sarcină
de-a ne împlini peste puterile noastre.
Sublimă se-aprinde
în ochi uneori
un fel de bucurie.

Sîntem cu toţii aici, sînt aici
prinşi în vîrtej,
recidivişti dezabuzaţi.
Nu fără un zîmbet, poate,
dacă-am ştiut totdeauna că strădania noastră
e doar căutarea unui reazim jalnic,
înaintarea, ca a unei oşti asediate,
prin cercurile unui itinerar lipsit de memorie.
Ne ţinem departe de grosul trupei.
Seniori, dacă sîntem, rămînem la margine.
Voluntari la facerea drumurilor.
Dezarmaţi de marile guri protectoare.
Impostorilor, întreb şi în numele vostru:
Cine-o să ne dezvăluie ce sîntem?
Şi rostul care ne-a îmboldit?

Nu mai trecusem oare-n alt an
prin crîngul acesta?
Marşul nostru continuînd
în făgaşele-adînci ale munţilor
care despart amurgurile de zori,
m-am recunoscut încă o dată impenetrabil.

Vom înainta oare la fel de repede ca şi steaua?
Escapada n-a durat oare destul?
Dacă-a scăpărat vreodată chemarea, acum a tăcut.
Încă înainte de-obîrşie, ne aflăm în noapte.
O, nobleţă scîrbită, cîntec zadarnic.
Să pornim la drum, acolo unde se strîng aburii.
Să ne reluăm rolurile. Să ne-nfrumuseţăm feţele.
Ştim bine că sîntem în căutare.
Legiunile noastre masate în interior,
elanuri şi lanţuri, zgomote stinse,
ciocnirea a mii de săbii pentru constituirea

unui singur verb sumbru,
eroul în marş prin tărîmuri mortale.
Universul a rămas fără glas.
Alţi pribegi înaintează, duşmani şi fraţi.
Sau poate se depărtează? Nici un schimb de semne.
Nici o cale de-acces, ca şi noi.

Timpul fornăie foarte încet. Caii-au băut.
Plecarea va fi la căderea-ntunericului.
Vom defila în rînduri strînse înapoia cabanei.
Luna e palidă ca odinioară.
Marii arbori eterni îngălbenesc
lîngă tînărul soc regăsit aici.
Cine ne călăuzeşte?
Norii aceştia rotunzi ca nişte pietre de rîu
nu marchează pe cer drumul nostru.
Luaţi pe sus de astrele care ne trag
în marele fluviu al firmamentului . . .
Şi totuşi vom potopi
eterna garnizoană a stelelor . . .
Dacă mi-e interzisă clipa cînd voi şti să mă deschid,
să strălucesc pe vecie în centru,
o, din călătorie să ies!
Poate, pur şi simplu pentru-a mă-ntinde aici.

O spuzeală de margarete în poiană.
Un rai plăpînd la adăpostul sălciilor.
Apa ne-ar acoperi cu încetul, boabe mărunte.
Aici aş dori să mă pierd
în clipa cînd lumea e bună.

30 martie—27 octombrie 1964

În româneşte de PETRE SOLOMON

MARIA BANUŞ

ANDRÉ FRÉNAUD, peregrinul

André Frénaud face parte din categoria acelor poeţi care, în interstiţiile calme, dintre două explozii generatoare ale microcosmului poetic, dă dovada unei adînci şi pertinente reflexivităţi. Luciditatea, ascuţimea cu care analizează geneza actului creator, în « Notele » sale, vin în sprijinul criticii, reprezintă o bază solidă pe care edificiul exegetic se poate înălţa, cu un coeficient de siguranţă sporit.

E primejdios lucru, impresionist procedeu, să cauţi a formula cheie însuşirea primă, dominantă a unei personalităţi, mai ales cînd opera constituită îţi oferă o proteică înfăţişare, un evantai de atitudini, dispoziţii, tonalităţi, impresionant de vast şi deschis.

Totuşi nu pot rezista tentaţiei.

Cred că nu sînt singurul cititor care după ce a străbătut universul frénaudian, cu labirinturile, galeriile, tainiţele şi luminişurile lui, păstrează, în toată fiinţa sa, ecoul, vuietul unei subterane forţe duduitoare care îşi face loc pînă în ultima moleculă a acestei structuri vulcanice.

Să rostim cuvîntul-cheie: energia. El apare şi-n subtila vivisecţie, a experienţei poetice, pe care o face chiar autorul: « Trecerea harului a început prin a-l goli de sine însuşi şi de tot ceea ce ştie. . . Clipă imperceptibilă. Poemul se săvîrşeşte în momentul trezirii. Atunci energia care-l străbate, pierind, îi comunică o stranie putere. De această energie, el e cuprins cînd îşi înalţă cîntul. » Energie, forţă robustă, gîfîitoare, de miner, care trebuie, cu orice mijloace, cu orice eforturi să violenteze roca, să pătrundă într-o materie dură, ostilă, aşa se impune, copleşitoare, brutală, energia frénaudiană, celui ce păşeşte pe acest tărîm de roci torturate, de ciclopice bătălii ale materiei şi spiritului cu destinul, îmblînzite de rare popasuri, pe mult rarele pajişti ale surîsului, ale împăcării, ale « graţiei ». . .

Despre poezia lui Frénaud se spune că e o poezie « situată ». Ea transcede, fără a eluda, şi fără a se rupe de tot, vatra din care purcede: locul şi momentul, ţara, istoria. Senzaţia primordială şi drama reală, tragedia umană fundamentală, purtînd însemnele peisajului, ale veacului parcurs.

Să-l situăm şi noi pe poet, între cîteva date biografice reper:

Fiu al Burgundiei, mai puţin al însoritei Burgundii viticole, mai mult al mohorîtului peisaj de holde de cărbune — din micul oraş miner Montceau-les-Mines, unde s-a născut în 1907, ca fiu al unui farmacist — poetul păstrează, din ţinutul natal, sedimentate în profunzimile limbajului, truculenţa graiului popular. Adînc, în substanţa verbului, aflăm întipărite contrastele primelor culori, ale copilăriei şi ale adolescenţei: negrul îndoliat, auster, al munţilor de cărbune; transparenţa voluptuoasă a vinurilor burgunde.

Crescut într-un mediu de burghezie onorabilă şi conformistă, tînărul trăieşte cu acuitate drama revoltei, a înstrăinării, refuzul valorilor perimate, golite de substanţă. Formaţie universitară umanistă: litere, filozofie, drept, pe care se grefează o aplicaţie, o metodă şi o perspectivă a omului de ştiinţă, a sociologului. « Multă vreme, mărturiseşte poetul, m-am crezut mai de grabă romancier sau sociolog.» Studiul lui Hegel, Marx şi Freud îşi lasă amprenta în concepţia filozofică a lui Frénaud. Războiul, detenţiunea ca prizonier în Germania, Rezistenţa, marchează, cu încărcătura lor de experienţă vitală-limită, de confruntare tragică a valorilor, viaţa şi opera scriitorului.

În 1942, Aragon descoperă în poetul volumului « Les Rois Mages », apărut înainte de război, « pe un mare, pe unul din cei mai mari poeţi francezi », recunoscut, în acelaşi timp, cu admiraţie, de André Malraux şi de René Char.

De atunci, pînă azi, opera poetului a crescut din germenele robust iniţial, organică, masivă, fără rupturi interne, fără crize substanţiale ori stilistice spectaculare.

Ceea ce izbeşte în primul rînd, pe cel ce intră în universul acestei poezii, e un fel de înverşunare, de pătimaşă, tenace şi lucidă manifestare a energiei spirituale, în confruntare, comuniune ori dispută cu propriul eu, cu destinul, cu istoria. Poetul îşi e sie însuşi « inacceptabil ». Nu ca revoltă confuză, adolescentină. Cînd apare în cîmpul poeziei franceze e un artist format, de 31 de ani.

Tensiunea permanentă, exacerbata dialectică internă, refuzul exasperat al existenţei, aşa cum e ea, cu tragicele ei limite şi clivaje e dublată de o simultană şi crîncenă îmbrăţişare a aceleiaşi existenţe. Sînt trăsături fundamentale, pe care le regăsim de-a lungul întregii lui creaţii.

Continuator al spiţei poetice de mari neliniştiţi — Baudelaire, Rimbaud — de căutători, prin poezie, a ceva ce o transcede, Frénaud e unul din torturaţii pelerini, mereu pe punctul de a atinge sacrul lăcaş al Unităţii, al Salvării, al Întregului regăsit, mereu trezit la tragica realitate a inexorabilului şi inacceptabilului destin comun, faţă-n faţă cu moartea şi neantul.

Căutarea metafizică, proprie poeziei lui Frénaud, nu se face ascensional, printr-o rarefiere şi sublimare a substanţei poetice, prin desprindere de la sol, ci printr-un demers extensiv, printr-o parcurgere neobosită, tenace, a celor mai adînci, mai brutale, mai umile, mai « prozaice » straturi ale existenţei, prin înglobarea şi trecerea lor prin focul dialecticei tensionale.

Dar dacă mîntuirea e imposibilă ; dacă rana existenţială e pururi deschisă; dacă neantul e « notre père fruitier »; dacă nici un fel de dragoste nu poate reface unitatea armonică decît pentru o clipă; dacă « graţia » — mistica fericire — ne e întîmplător şi fugar hărăzită, dacă poetul e tot mai dureros, mai nuanţat şi iremediabil conştient de tragicul existenţial, aceasta nu înseamnă pasivitate, renunţare, acceptare şi, cu atît mai puţin, vreun pios refugiu în autoamăgire.

Există o impunătoare obstinenţă a luptei în poezia lui Frénaud, al cărei coeficient de profunzime creşte în raport cu luciditatea şi înverşunarea combatantului. În ultimele sale ample poeme mitice, « La Sainte Face », unde tema tradiţională a calvarului cristic este tratată metaforic, unde densele straturi ale memoriei afective obşteşti sînt folosite şi remodelate, ca purtătoare ale tragicelor experienţe istorice

poeme de BACOVIA în germană

Violette Dämmerung

Amurg violet

Herbstdämmerung violett,
zwei Pappeln im Hintergrund, Silhouetten,
Apostel in violettem Ornat.
Die ganze Stadt ist violett.

Herbstdämmerung violett,
Passanten träg und kokett,
die ganze Menge scheint violett.
Die ganze Stadt ist violett.

Herbstdämmerung violett,
langhaarige Wojwoden seh ich am Feld,
Ahnen ziehen in violetten Scharen.
Die ganze Stadt ist violett.

Herbstblei

Plumb de toamnă

Schon ist ein Mädchen am Husten gestorben,
Ein bleicher Träumer hat sich umgebracht;
Es ist Herbst und Nacht geworden. . .
— Wie geht es Dir, vergessene Geliebte?

In einem öffentlichen, stillen Garten
Habe ich einen Irren brüllen hören;
Die Blätter lösen sich in Mengen:
Es geht der Wind, und jede Hoffnung ist verloren.

In dem von Armut eingehüllten Markt
begegnete ich Popen und Soldaten. . .
Von jetzt ab wird auf Büchern nur geschlafen,
Vergessen und verloren, tief in der Provinz.

Schon kündet sich auf dieser falschen Welt
Das Echo von Revolte an, und Leid;
Liest du noch immer soziale Probleme. . .
Oder, was schreibst du sonst, vergessene Geliebte?

Winterblei

Plumb de iarnă

Es schneit seit Jahrhunderten, Schweigen, scheinbares Wohlsein
In der weissen Stadt, nur der Wind geht verspätet —
Es schneit, scheinbar sind alle gestorben und wieder auferstanden. . .

Gelehrte Bücher schlafen frierend in Vitrinen.

Zwischen den Mauern, über fernen Türmen
Schneit es gar nicht in der weiten Nacht, es schneit Banknoten —
Nur der Wind allein weint nach anderen Noten. . .

Mein Schatten vertieft sich in demokratische Quartiere.

Es schneit grandios in der weiten Stadt, es gibt sie nicht mehr,
In den Kinos schneit es schwerwiegend soziale Dramen,
Während der Wind auf den Eiszeitstrassen lacht. . .

Aber wer kann diese traurige Geschichte erklären?

Trudit

Gequält

Geliebte, und wieder bin ich gekommen. . .
Ich kann mich heute gerade noch halten —
Mach das Klavier auf
Und spiel mir ein Totenlied.

Auf den Teppich werde ich stürzen
Im traurigen, stillen Salon —
Doch du, sing nur weiter, Geliebte,
Langsam und monoton.

(Ein wahrhaft krankes Jahrhundert;
Auch ich bin krank, was Wunder —
Mach das Klavier auf
Und spiel mir bis ins Delirium.)

Cuptor

Hitze

Tote sind in der Stadt, Geliebte,
dir dies zu sagen, bin ich da;
Am Katafalk zersetzen sich allmählich
die Kadaver in der Hitze der Stadt.

Die Lebenden zersetzen sich auch bei Bewegung
und geben einen Ton von sich der schwitzt;
das ist Kadavergeruch, Geliebte,
und heute hängt sogar dein Busen tiefer.

Sie verschütten starke Gerüche,
bring Rosen, ich will dich schmücken,
Tote sind in der Stadt, Geliebte,
und allmählich zersetzen sich die Kadaver.

Einer Jungfrau

Unei fecioare

Das Fräulein liest immerfort,
es spielt Klavier, es malt sogar —
die Nächte verbringt es in einem fort wach,
vielleicht nimmt es deswegen ab.

Man glaubt, und einige sagen —
doch alles bleibt geheim —
es träume von einem irren,
bizarren und einsamen Dichter.

Erbleichend

Pălind

Ich bin der Solitär verlassener Plätze,
trauriger Lampen, bleichen Lichts —
wenn das Kupfer erklingt zur vollendeten Nacht
bin ich der Solitär verlassener Plätze.

Gefährte, mein Leben ist scheusslich und schwarz,
es erschreckt die streunenden Hunde;
unter den Strahlen der traurigen Lampen
ist mein Lachen scheusslich, Gefährte, und schwarz.

Ich bin der Solitär verlassener Plätze,
der Schattenspiele, die den Geist umnebeln;
erbleichend in Schweigen und Paralyse
bin ich der Solitär verlassener Plätze.

Schlussgedicht

Poema finală

Trinken muss ich,
um zu vergessen, was niemand weiss:
tief im Keller wortlos verborgen.
Unerkannt und allein dort zu rauchen,
denn sonst ist es schwer auf der Welt. . .

Auf der Strasse brüllen Leben und Tod,
die Dichter weinen ihr Wahngedicht. . .
Ich weiss.
Doch der schreckliche Hunger
ist kein Witz, kein Traum —
Blei, Gewitter, Verwüstung
und Finis. . .
Geschichte der Gegenwart. . .
Es ist Zeit. . . alle Nerven bereiten mir Schmerzen. . .
So komm endlich, du grossartige Zukunft.

Fortgehen muss ich,
um zu vergessen, was niemand weiss:
vergrämt über die Verbrechen der Bürger und wortlos
in der Welt allein mich zu verlieren, unerkannt,
denn sonst ist es schwer auf der Welt. . .

Aus dem Rumänischen von MAX DEMETER PEYFUSS

Desen de VALENTINA BARBU ▶

BARBU

schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele
schițe și nuvele

JORGE LUIS BORGES

Moartea și busola

Lui Mandie Molina Vedia

Din numeroasele probleme care au exersat perspicacitatea plină de curaj a lui Lönnrot, nici una n-a fost atît de ciudată — atît de riguros ciudată, am spune — ca seria periodică de crime care au culminat la proprietatea din Triste-Le-Roy, în mijlocul parfumului etern al eucalipţilor. Este adevărat că Eric Lönnrot n-a izbutit să împiedice ultima crimă, dar e indiscutabil că a prevăzut-o. N-a putut ghici identitatea nefericitului asasin al lui Jarmolinsky, dar a ghicit în schimb morfologia secretă a seriei obscure și participarea lui Red Scharlach, numit Scharlach Dandy. Acest criminal (ca atîţia alţii) jurase pe onoarea sa că-l va ucide pe Lönnrot, der acesta nu s-a lăsat niciodată intimidat. Lönnrot se credea un simplu spirit raţional, un pur gînditor, un Augustin Dupin, dar avea în el ceva de aventurier, ba chiar de jucător.

Prima crimă a avut loc la Hotel du Nord [1], o prismă înaltă care domină golful cu ape de culoarea deșertului. În acest turn (înmănunchiere evidentă a trei realităţi, albul detestabil al unei clinici, diviziunea numerotată a unei închisori și aparenţa generală a unei case nelocuite), a sosit la 3 decembrie delegatul din Podolsk la cel de al treilea congres talmudic, profesorul Marcel Jarmolinsky, un bărbat cu barbă cenușie și ochi cenușii. Nu vom ști niciodată dacă i-a plăcut Hotel du Nord, dar l-a acceptat cu acea antică resemnare care i-a permis să îndure trei ani de război în Carpaţi și trei mii de ani de agresiune și pogromuri. I s-a dat o cameră la etajul R, în faţa *suite* [2]-i ocupată, nu fără zgomot, de tetrarcul din Galileea. Jarmolinsky luă masa de prînz, amînă pentru ziua următoare vizitarea orașului necunoscut, își aranjă într-un *placard* [3] numeroasele cărţi și puţinele haine pe care le avea și, înainte de miezul nopţii, stinse lumina. (Acestea, după spusele *chauffeur*-ului [4] tetrarcului, care dormea în camera

[1], [2], [3], [4]. În franceză în textul original.

alăturată.) La 4 decembrie, la unsprezece și trei minute dimineața a fost chemat la telefon de către un redactor de la *Jüdische Zeitung;* profesorul Jarmolinsky n-a răspuns: a fost găsit în camera lui, cu fața ușor înnegrită, aproape gol sub o manta mare, demodată; zăcea nu departe de ușa care dădea pe culoar; o lovitură adîncă de pumnal îi străpunsese pieptul. Cîteva ore mai tîrziu, în aceeași încăpere, comisarul Treviranus și Lönnrot discutau calm în mijlocul ziariștilor, al fotografilor și al polițiștilor.

— Nu-i nevoie să cauți amiaza la orele paisprezece, spunea Treviranus gesticulînd poruncitor cu o țigară în mînă. Cu toții știm că tetrarcul din Galileea are cele mai frumoase safire din lume. Ca să i le fure, cineva a pătruns aici probabil din greșeală. Jarmolinsky s-a sculat, și hoțul a fost obligat să-l omoare. Ce părere aveți?

— E posibil, dar lipsit de interes, a răspuns Lönnrot. O să răspundeți că realitatea nu este de loc obligată să fie interesantă. Am să vă răspund că realitatea poate face abstracție de această obligație, dar nicidecum de o ipoteză. În cea pe care ați improvizat-o, hazardul joacă un rol însemnat. Iată un rabin mort; aș prefera o explicație pur rabinică la tribulațiile imaginare ale unui hoț imaginar.

Treviranus răspunse cu umor:

— Explicațiile rabinice nu mă interesează; ceea ce mă interesează este să-l prind pe individul care l-a înjungihat pe acest necunoscut.

— Nu chiar atît de necunoscut, rectifică Lönnrot. Iată operele sale complete. Și arată în *placard* un rînd de volume mari: o *Apărare a cabalei;* o *Cercetare a filozofiei de Robert Fluid;* o traducere literală a lui *Sepher Yezirah ;* o *Biografie a lui Baal Shem;* o *Istorie a sectei hasidimilor;* o monografie (în germană) despre Tetragrammaton'; o alta despre nomenclatura divină a Pentateuhului. Comisarul le privi cu teamă, aproape cu dispreț. Apoi începu să rîdă.

— Nu sînt decît un biet creștin, a răspuns el. Luați vă rog de aici toate aceste cărți vechi; n-am timp de pierdut cu superstițiile evreiești.

— Poate că această crimă aparține istoriei superstițiilor evreiești, șopti Lönnrot.

— Ca și creștinismul, încercă să completeze redactorul de la *Jüdische Zeitung*. Era miop, ateu și foarte timid.

Nu i-a răspuns nimeni. Unul dintre agenți găsise în mica mașină de scris o foaie de hîrtie cu următoarea frază neterminată: « Prima literă a numelui a fost pronunțată ». Lönnrot se abținu să nu rîdă. Devenit pe neașteptate bibliofil sau ebraist, dădu ordin să se împacheteze cărțile mortului și le transportă în apartamentul său. Independent de ancheta poliției, începu să le studieze. Un mare in-octavo i-a dezvăluit învățăturile lui Israël

Baal Shem Tov, fondatorul sectei devoţilor; altul, virtuţile şi spaimele Tetragrammatonului, adică inefabilul nume al Domnului; altul teza conform căreia Dumnezeu are un nume secret ce rezumă (ca în sfera de cristal pe care perşii o atribuie lui Alexandru Macedon) cea de a noua însuşire, eternitatea — adică cunoaşterea imediată a tuturor lucrurilor care vor exista, există sau au existat în univers. Tradiţia enumeră nouăzeci şi nouă de nume aparţinînd lui Dumnezeu; ebraiştii atribuie acest nume imperfect spaimei magice a numerelor cu soţ; hasidimii cred că acest hiatus indică un al o sutălea nume — Numele Absolut.

Cîteva zile mai tîrziu, a fost deranjat din cercetările sale erudite de apariţia redactorului de la *Jüdische Zeitung*. Acesta voia să discute despre crimă: Lönnrot prefera să vorbească despre diferitele nume ale lui Dumnezeu; ziaristul declarase pe trei coloane, că cercetătorul Erik Lönnrot începuse să studieze numeroasele nume ale lui Dumnezeu, pentru a-l găsi pe cel al asasinului. Lönnrot, obişnuit cu simplificările ziariştilor, n-a fost cîtuşi de puţin indignat. Unul dintre aceşti mici librari — care au descoperit că oricine se resemnează să cumpere orice fel de carte — a publicat o ediţie populară a *Istoriei sectei hasidimilor*.

Cea de a doua crimă a avut loc în noaptea de 3 ianuarie, în cel mai părăsit şi pustiu cartier din vestul oraşului. În zori, unul dintre poliţiştii care supraveghează călare aceste locuri a văzut pe pragul dughenei unui negustor de vopseli un om întins, înfăşurat într-un *poncho*. Faţa-i aspră era acoperită de sînge, de parcă ar fi purtat o mască; o lovitură adîncă de pumnal îi străpunsese pieptul. Pe zid, deasupra unor romburi galbene şi roşii, erau cîteva cuvinte scrise cu cretă. Poliţistul le silabisi. . .

În după-amiaza aceea, Treviranus şi Lönnrot s-au dus la locul îndepărtat al crimei. La stînga şi la dreapta automobilului oraşul se descompunea; cerul se mărea, în timp ce casele se micşorau şi cîte un horn sau vreun plop se profila în depărtare. În cele din urmă au ajuns la capătul călătoriei lor: o fundătură cu ziduri trandafirii din vălătuci care păreau să reflecte uriaşul apus de soare. Mortul fusese identificat. Se numea Daniel Simon Azevedo, renumit în vechile mahalale din nord, fost căruţaş care ajunsese în rîndurile demagogilor electorali, apoi devenise hoţ şi turnător. (Felul ciudat în care murise li s-a părut cum nu se poate mai potrivit; Azevedo era ultimul reprezentant al unei generaţii de bandiţi care ştiau să mînuiască pumnalul, dar nu şi revolverul.) Cuvintele scrise cu cretă erau următoarele: « Cea de a doua literă a numelui a fost pronunţată ».

Cea de a treia crimă a avut loc în noaptea de 3 februarie. Cu un ceas înainte, telefonul zbîrnîi în biroul comisarului Treviranus. În receptor s-a auzit un glas gutural de bărbat care vorbea cu multe precauţii; spunea că se numeşte Ginzberg (sau Ginzburg) şi că era dispus să relateze, contra

unei sume rezonabile, cum a fost asasinat Azevedo și Jarmolinsky. Fluierături și sunete de trîmbiță au acoperit glasul denunțătorului. Apoi, convorbirea s-a întrerupt. Fără să înlăture posibilitatea unei glume (carnavalul era în toi), Treviranus a descoperit că i se vorbise din Liverpool House, un cabaret de pe Toulon, o stradă infectă unde se întîlnesc laolaltă cosmorama și lăptăria, bordelul și vînzătorii de biblii. Treviranus vorbi cu patronul. Acesta (Black Finnegan, vechi criminal irlandez, covîrșit și aproape desființat în prezent de onestitate) i-a spus că ultima persoană din casă care folosise telefonul a fost un locatar, un anume Gryphius, care tocmai plecase cu niște prieteni. Treviranus s-a dus de îndată la Liverpool House. Patronul i-a comunicat următoarele: cu opt zile înainte, Gryphius închiriase o cameră în podul barului. Era un bărbat cu trăsături ascuțite, cu o barbă cenușie neîngrijită, îmbrăcat sărăcăcios în negru; Finnegan (care păstra această cameră cu un scop pe care Treviranus îl ghicea) îi ceruse desigur o chirie exagerat de mare; Gryphius a plătit pe loc suma cerută. Nu ieșea aproape niciodată, prînzul și cina le lua în cameră; abia îl zăreau prin bar. În seara respectivă coborîse să telefoneze din biroul lui Finnegan. Un cupeu închis se oprise în fața cabaretului. Birjarul nu coborî; cîțiva clienți își amintiră că purta o mască de urs. Doi arlechini coborîseră din cupeu; erau scunzi, se vedea cu ușurință că erau beți turtă. Cu un zgomot asurzitor de trompete au năvălit în biroul lui Finnegan; l-au îmbrățișat pe Gryphius, care păru că-i cunoaște, dar le răspunse pe un ton foarte rece; au schimbat cîteva cuvinte în idiș — el, cu glas scăzut, gutural, iar ei, cu voci subțiri, ascuțite — și au urcat în camera din fund. După un sfert de oră, au coborît toți trei, foarte mulțumiți; Gryphius, clătinîndu-se, părea la fel de beat ca ceilalți. Înalt și impunător, mergea la mijloc între doi arlechini mascați. (Una dintre femeile de la bar își aminti romburile galbene, roșii și verzi). Se împiedicase de două ori; de două ori arlechinii l-au susținut. Cei trei bărbați se urcaseră în cupeu și dispăruseră în direcția piscinei învecinate, cu bazin dreptunghiular. De pe scara cupeului, ultimul arlechin mîzgălise în grabă, pe una din arcade, un desen obscen și o frază.

Treviranus a văzut fraza. Era de așteptat. Citi: « Ultima literă a numelui a fost pronunțată ».

Examină apoi camera cea mică a lui Gryphius-Ginzberg. Dintr-odată văzu pe jos o stea de sînge; prin colțuri, mucuri de țigări unguresti, și într-un dulap, o carte în latină, *Philologus Hebraeo-graecus* (1739), de Leusden, cu mai multe note scrise de mînă. Treviranus o privi cu indignare și se prefăcu că-l caută pe Lönnrot. Acesta, fără să-și scoată pălăria, începu să citească, în timp ce comisarul cerceta urmele contradictorii ale eventualei răpiri.

La orele patru dimineaţa plecară. În zori, pe întortocheata stradă Toulon, călcînd în picioare serpentinele rupte, Treviranus spuse:

— Şi dacă povestea din noaptea asta n-a fost decît un simulacru?

Erik Lönnrot zîmbi şi îi citi cu multă gravitate un pasaj (care era subliniat) din cea de a treizeci şi treia dizertaţie din *Philologus*: « *Dies Judaerum incipit a solis occasu usque ad solis occasum diei sequentis* ». Ceea ce înseamnă, adăugă el: « Ziua ebraică începe la apusul soarelui şi durează pînă la următorul apus de soare ».

Celălalt, dorind să fie ironic, îl întrebă:

— Este lucrul cel mai preţios pe care l-aţi aflat în noaptea asta?

— Nu. Mai preţios este cuvîntul rostit de Ginzberg.

Ziarele de seară n-au trecut cu vederea peste aceste dispariţii periodice. *La Croix de l'Epée* le-a opus admirabilei discipline şi ordini care au domnit la ultimul congres al pustnicilor; Ernst Palast, în *Le martyr*, a reprobat « indolenţa de netolerat a unui program clandestin şi cumpătat care are nevoie de trei luni ca să lichideze trei evrei »; *Jüdische Zeitung* a respins ipoteza îngrozitoare despre un complot antisemit, « cu toate că multe spirite pătrunzătoare nu admit altă soluţie cu mister întreit »; cel mai renumit mînuitor de pistoale din Sud, Dandy Red Scharlach, a jurat că în districtul său asemenea crime n-ar fi avut loc niciodată şi-l acuză pe comisarul Franz Treviranus de neglijenţă vrednică de pedeapsă.

În noaptea de 1 martie, comisarul primi un plic timbrat foarte mare. Îl deschise; plicul conţinea o scrisoare semnată Baruj Spinoza şi un plan amănunţit al oraşului, smuls în mod vizibil dintr-un Baedecker. Scrisoarea prevestea că la 3 martie nu va avea loc cea de a patra crimă, deoarece dugheana negustorului de vopsele din vest, cabaretul de pe strada Toulon şi Hotel Nord formau « vîrfurile egale ale unui triunghi echilateral şi mistic »; planul demonstra cu cerneală roşie regularitatea acestui triunghi. Treviranus citi cu resemnare acest argument *more geometrico* şi trimise scrisoarea împreună cu planul lui Lönnrot, căruia i se potriveau fără îndoială asemenea nebunii.

Erik Lönnrot le studie. Cele trei locuri se aflau într-adevăr la aceeaşi distanţă. Simetrie în timp (3 decembrie, 3 ianuarie, 3 februarie); simetrie în spaţiu, de asemenea. . . Brusc simţi că era pe punctul să descifreze misterul. Un compas şi o busolă au completat această neaşteptată intuiţie. Zîmbi, apoi rosti numele « Tetragrammaton » (de achiziţie recentă) şi telefonă comisarului. Îi spuse:

— Mulţumesc pentru triunghiul echilateral pe care mi l-aţi trimis ieri seară. Mi-a permis să rezolv problema. Mîine, vineri, criminalii vor fi la închisoare; putem fi liniştiţi.

— Asta înseamnă că nu plănuiesc a patra crimă?

— Tocmai pentru că plănuiesc a patra crimă putem fi liniştiţi. Lönnrot închise telefonul. Un ceas mai tîrziu, se afla în tren şi călătorea spre sud, îndreptîndu-se spre proprietatea părăsită din Triste-le-Roy. În sudul oraşului din povestirea mea curge o apă tulbure, mîloasă, plină de murdării şi gunoaie. În cealaltă parte, se află un cartier muncitoresc, unde, sub protecţia unui şef de bandă din Barcelona, mînuitorii de pistoale prosperă. Lönnrot zîmbi la gîndul că cel mai renumit dintre ei — Red Scharlach — ar fi dat oricît pentru a afla de această vizită clandestină. Azevedo fusese tovarăşul lui Scharlach. Lönnrot se gîndea la îndepărtata posibilitate ca cea de a patra victimă să fie însuşi Scharlach. Apoi o respinse. . . Virtual, descifrase problema; circumstanţele propriu-zise, realitatea (nume, arestări, chipuri, căi judecătoreşti şi penale) abia dacă îl mai interesau acum. Voia să se plimbe, voia să se odihnească după trei luni de anchetă sedentară. Reflectă : explicaţia crimelor se afla într-un triunghi anonim şi într-un nume grecesc prăfuit. Misterul i se păru limpede ca un cristal; se simţi ruşinat că îi consacrase o sută de zile.

Trenul se opri într-o gară liniştită, de triaj. Lönnrot coborî. Era o după-amiază pustie, asemănătoare zorilor. Aerul cîmpiei întunecate era umed şi rece. Lönnrot străbătu satul. Văzu cîini, văzu un furgon pe o linie moartă, văzu orizontul, văzu un cal argintiu care se adăpa într-o baltă murdară. Se lăsa noaptea cînd zări miradorul dreptunghiular al vilei din Triste-le-Roy, aproape tot atît de înalt ca şi eucalipţii negri care îl înconjurau. Se gîndi că doar zorile şi asfinţitul (o slabă licărire la răsărit şi alta la apus) îl despărţeau de ora aşteptată cu nelinişte de cei care căutau numele Domnului. Un grilaj ruginit marca perimetrul neregulat al proprietăţii. Poarta principală era închisă. Lönnrot, fără să spere că va putea intra, ocoli proprietatea. Din nou în faţa porţii de netrecut, băga mîna printre gratii aproape maşinal şi găsi zăvorul. Scîrţîitul fierului îl surprinse. Încet, cu răbdare, poarta cedă. Lönnrot înaintă printre eucalipţi, călcînd pe generaţii de frunze uscate şi rupte. Văzută de aproape, proprietatea din Triste-le-Roy abunda în simetrii inutile şi repetiţii exagerate : într-o nişă întunecată era statuia Dianei, căreia îi corespundea una identică într-o nişă asemănătoare, un balcon se oglindea în altul, un peron dublu se deschidea pe o balustradă dublă. Un Hermes cu două chipuri proiecta o umbră monstruoasă. Lönnrot ocoli casa aşa cum ocolise întreaga proprietate. Examină totul; sub terasă zări un oblon îngust. Îl împinse: cîteva trepte de marmură coborau într-o pivniţă. Lönnrot, care intuia preferinţele arhitectului, ghici că în zidul opus pivniţei erau alte trepte. Le găsi, urcă, ridică mîinile şi deschise chepengul pentru ieşire. O licărire îl îndrumă spre o fereastră. O deschise: luna galbenă şi rotundă lumina două fîntîni astupate din grădina părăsită. Lönnrot exploră casa. Prin cămări şi culoare ajungea mereu

în curţi identice şi de mai multe ori chiar în aceeaşi curte. Urca pe scări prăfuite care ajungeau în săli de aşteptare rotunde; se vedea multiplicat la infinit în oglinzi aşezate una în faţa celeilalte, obosi deschizînd şi întredeschizînd într-una ferestre care dădeau în aceeaşi grădină pustie, văzută de la diferite înălţimi şi din diferite unghiuri; în interior erau mobile acoperite cu huse galbene şi lustre învelite în tarlatan. Se opri într-un dormitor; în această încăpere era o singură floare şi o cupă de porţelan: la prima atingere, vechile petale s-au scuturat. La etajul al doilea, ultimul, i se păru că această casă creşte la nesfîrşit: *Casa nu e atît de mare*, gîndi. *Umbra, simetria, oglinzile, vîrsta, înstrăinarea mea, singurătatea, toate acestea o fac să pară mai mare.*

Pe o scară în spirală, Lönnrot ajunse la mirador. Razele lunii străpungeau romburile galbene, roşii şi verzi ale ferestrelor. Deodată, o amintire ameţitoare îl ţintui locului. Doi indivizi scunzi, vînjoşi, cu înfăţişare sălbatică, se aruncară asupra lui şi-l dezarmară; un altul, foarte înalt, îl salută grav adresîndu-i-se:

— Foarte drăguţ din partea dumitale. Ne-ai economisit o zi şi o noapte.

Era Red Scharlach. Indivizii îi legară mîinile lui Lönnrot. În cele din urmă îi reveni glasul.

— Domnule Scharlach, căutaţi numele secret?

Scharlach continua să stea în picioare, indiferent. Nu participase la lupta de scurtă durată, întinsese doar mîna ca să primească revolverul lui Lönnrot. Vorbi; Lönnrot simţi în glas o victorie obosită, o ură absolută, o tristeţe egală cu această ură.

— Nu, spuse Scharlach. Caut ceva mai efemer şi mai perisabil: îl caut pe Erik Lönnrot. Acum trei ani, într-un tripou de pe strada Toulon, dumneata personal l-ai arestat şi l-ai închis pe fratele meu. Iar eu am fost smuls de oamenii mei din acea încăierare cu un glonte în burtă. Nouă zile şi nouă nopţi am fost între viaţă şi moarte în această proprietate simetrică şi pustie, zăceam doborît de febră în timp ce respingătorul Janus, cel cu două frunţi, care priveşte mereu apusul şi răsăritul soarelui, îmi bîntuia visele şi insomniile cu adevărate coşmare. Ajunsesem să-mi detest trupul. Ajunsesem să-mi închipui o pereche de ochi, de mîini, de plămîni la fel de monstruoase ca două chipuri. Un irlandez a încercat să mă convertească la creştinism; îmi repeta preceptul «goim»-ilor: toate drumurile duc la Roma. — Noaptea îmi hrănea delirul cu această metaforă; vedeam lumea ca un labirint de unde era cu neputinţă să scape cineva, deoarece toate drumurile, deşi păreau că se îndreaptă spre nord sau spre sud, se îndreptau de fapt spre Roma, care era în acelaşi timp închisoarea pătrată unde fratele meu trăgea să moară şi proprietatea din Triste-le-Roy. În aceste nopţi am jurat pe Dumnezeul cu două chipuri şi pe toţi dumnezeii febrei şi

ai oglinzilor că voi construi un labirint în jurul celui care l-a închis pe fratele meu. L-am construit şi este solid: e făcut dintr-un eresiolog mort, o busolă, o sectă din secolul al XVIII-lea, un cuvînt grecesc, un pumnal şi cîteva romburi din prăvălia unui negustor de vopsele.

Primul termen al seriei mi-a venit la întîmplare. Plănuisem cu cîţiva camarazi — printre care Daniel Azevedo — să furăm safirele teatrarcului. Azevedo ne-a trădat: s-a îmbătat cu banii pe care i-am dat în ajun şi s-a rătăcit în hotelul imens; pe la orele două noaptea a pătruns în camera lui Jarmolinsky. Acesta, chinuit de insomnie, începuse să scrie. După cum se pare, redacta cîteva note sau un articol despre numele lui Dumnezeu; scrisese deja « Prima literă a numelui a fost pronunţată ». Azevedo îi porunci să tacă. Jarmolinsky întinse mîna spre soneria care urma să trezească întreg hotelul; Azevedo l-a înjunghiat o singură dată, cu un gest aproape reflex; o jumătate de secol de violenţă îl învăţase că lucrul cel mai uşor şi mai sigur este să ucizi. . . Zece zile mai tîrziu, am citit în *Jüdische Zeitung* că ai început să cauţi în scrierile lui Jarmolinsky secretul morţii sale. Am citit *Istoria sectei hasidimilor*, am aflat că teama respectuoasă de a pronunţa numele lui Dumnezeu a dat naştere doctrinei conform căreia acest nume este atotputernic şi necunoscut. Am aflat că nişte hasidimi, în căutarea acestui nume secret, au ajuns să sacrifice oameni. . . Am înţeles că ai bănuit că hasidimii l-au sacrificat pe rabin; încercam să justific această bănuială. Marcel Jarmolinsky a murit în noaptea de 3 decembrie; pentru cel de al doilea « sacrificiu » am ales noaptea de 3 ianuarie. Primul murise la nord, ne trebuia un loc la apus. Daniel Azevedo a fost victima care ne trebuia. Merita moartea; era un impulsiv, un trădător; capturarea lui putea să nimicească tot planul. L-a înjunghiat unul dintre noi; pentru a stabili o legătură între prima crimă şi aceasta am scris deasupra romburilor din prăvălia negustorului de vopsele următoarele: « A doua literă a numelui a fost pronunţată ».

A treia « crimă » a avut loc la 3 februarie. A fost, aşa cum ghicise Treviranus, doar un simulacru. Gryphius-Ginzberg-Ginzburg sînt eu. Am stat, deghizat cu o mică barbă falsă, o săptămînă întreagă, care mi s-a părut nesfîrşită, în acea cameră sordidă din strada Toulon, pînă în clipa cînd prietenii m-au scos de acolo. De pe scara cupeului, unul dintre ei, a scris pe un stîlp: « Ultima literă a numelui a fost pronunţată ». Această frază enunţa seria « triplă » a crimelor. Oamenii au înţeles, eu totuşi intercalam indici care se repetau, pentru ca dumneata, gînditorul Erik Lönnrot, să înţelegi că seria era de fapt « cuadruplă ». Un miracol la nord, altul la est şi un altul la vest determină un al patrulea miracol la sud; Tetragramatonul — numele lui Dumnezeu — JHVH — e compus din *patru litere;* arlechinii şi firma negustorului de vopsele sugerează « patru » termeni.

Subliniasem un anumit pasaj în manualul lui Leusden : în acest pasaj se spune că evreii calculau ziua de la un asfințit la altul; acest pasaj dă de înțeles că asasinatele au avut loc în ziua de « patru » a fiecărei luni. I-am trimis triunghiul echilateral lui Treviranus. Am presimțit că vei adăuga punctul care lipsea. Punctul care determina un romb perfect, punctul ce hotăra dinainte locul unde o moarte sigură te așteaptă. Am premeditat totul, domnule Erik Lönnrot, pentru a te atrage în singurătatea din Triste-le-Roy.

Lönnrot evită să-l privească pe Scharlach drept în ochi. Privi copacii și cerul împărțit în romburi vag colorate în galben, verde și roșu. Îi era cam frig și se simți cuprins de o tristețe impersonală, aproape anonimă. Era deja noapte; din grădina prăfuită se înălța strigătul inutil al unei păsări. Lönnrot cercetă pentru ultima oară problema crimelor simetrice și periodice.

— În acest labirint sînt trei linii în plus, spuse el în cele din urmă. Cunosc un labirint grec format dintr-o singură linie dreaptă. Urmînd această linie s-au rătăcit atîția filozofi, încît un simplu detectiv se poate ușor pierde. Domnule Scharlach, cînd într-o viitoare încarnare o să mă urmărești, simulează (sau comite) o crimă în A, alta în B, la opt kilometri de A, și alta în C, la patru kilometri de A și de B și la jumătatea drumului dintre ele. Așteaptă-mă apoi în D, la doi kilometri de A și de C, tot la jumătatea drumului. Omoară-mă în D, tot așa cum o să mă omori acum, la Triste-le-Roy.

— Cînd am să te omor a doua oară, răspunse Scharlach, îți promit acest labirint care se compune dintr-o singură linie dreaptă și care este invizibil, nesfîrșit.

Făcu cîțiva pași înapoi. Apoi, cu multă grijă, aprinse focul.

1942.

În românește de IRINA RUNCAN

JAROSLAW IWASZKIEWICZ

Biserica din Scaryszew

1

Ori de cîte ori mă duc la Ostrowiec Swietokrzyski, localitate al cărei deputat sînt, la Sandomierz, Tarnobrzeg, Lancut sau Rzeszów, străbat cu deosebită emoţie porţiunea de drum care, trecînd prin Ilza duce de la Radom la valea Kamienna. Nici măcar nu ştiu de ce drumul acesta are pentru mine o deosebită putere de atracţie. Aflat atît de departe de orice punct central de civilizaţie, pînă de curînd împodobit cu arbori bătrîni, astăzi doborîţi de securea celor însărcinaţi cu întreţinerea căilor publice, o ia parţial prin pădurile din Starachow, trece pe lîngă ruinele castelului din Ilza şi străbate cătune umile, unde de-a lungul lui mai adastă încă rămăşiţe de hanuri străvechi, cîrciumi, mori, paragini şi gropi. Pe marginea acestui drum sînt şi biserici. La Krzyzanowice o biserică în stilul Renaşterii, înconjurată de arţari înalţi şi aşezată parcă într-o rînă, întocmai ca într-un tablou de Pankiewicz; în Alojzow o altă biserică, de lemn, deşi nu prea veche totuşi plină de farmec, şi în sfîrşit biserica din Skaryszew, cea care, din nu ştiu ce pricină mi s-a lipit de suflet. În faţa acestei biserici drumul se bifurcă, o parte o ia spre Odechów, cea de-a doua spre Ilża, iar clădirea însăşi a bisericii, împrejmuită de un zid înalt, nu-ţi atrage privirile prin nimic deosebit. Biserica e ca orice biserică, destul de veche şi cu un tavan în stil baroc, joasă şi întunecată, înţesată de prapuri şi podoabe de hîrtie, ghirlande şi flori, dar nu conţine nici o operă de artă. Totuşi biserica asta, ori de cîte ori o văd, îmi stîrneşte un soi de nelinişte — şi întotdeauna mă străduiesc să-i trec pragul. Cu asemenea prilejuri am legat aici şi unele prietenii: cu bătrînul dascăl, cu tînărul organist, cu o preacucernică bătrînică. Nu mi-au putut spune prea multe despre biserică, iar cu timpul m-am convins că nici nu vor să-mi spună. La început am aflat doar că în altar, acolo unde se vede ciudata inscripţie: *Mors malis, vita bonis*, se afla cîndva statuia unui Crist Îndurerat [1], întrutotul asemănătoare cu cea de la Catedrala Sfînta Maria din Cracovia, destul de mare, de factură populară, cu o splendidă mantie de catifea roşie brodată cu fir, menită să-i ascundă goliciunea dureros omenească. Acum, în locul acelei statui, se află o inimă a lui Isus, din cale afară de urîtă. În incinta bisericii şi în cuprinsul terenului îngrădit — vechiul cimitir — domneşte, parcă într-un anume fel condensată, întreaga atmos-

[1] În sculptura populară poloneză, reprezentarea lui Christos aşezat, cu capul sprijinit în palmă.

feră din părţile acestea. Convorbirile nu mi le limitasem numai cu oamenii legaţi direct de sfîntul lăcaş. Am stat de vorbă şi cu locatarii căsuţelor fără etaj, aşezate de-o parte şi de alta a drumului care duce la Iłża. Sînt case cu nişte porţi mari, căci odinioară au locuit aici meşteşugari evrei, căruţaşi care făureau celebrele brişti de Skaryszew şi, prin aceste porţi, le porneau la drum. Astăzi şi meşteşugarii şi briştile au pierit fără urmă. N-au mai rămas decît poveştile, pe care de altminteri, locuitorii de azi ai acestor căsuţe nu se înduplecă uşor să le spună. De aceea, treptat, cuvînt cu cuvînt şi frază cu frază, i-am silit să-mi destăinuie întîmplările care fac obiectul povestirii de mai jos. Este, în deplinul înţeles al cuvîntului o legendă, deşi de la cele narate aici n-a trecut nici un sfert de veac. Mai straniu încă este faptul că în aceste amintiri, nu numai ale celor vîrstnici dar şi ale celor mai tineri, s-au insinuat reminiscenţe mai vechi, de aproape acum o sută de ani.

Pentru povestitori, « băieţii din pădure » sînt totodată răsculaţii din 1863 [1], foarte numeroşi aici, în apropiere de Ilza, precum şi partizanii din timpul ultimului război. Îi învăluie un văl de mister din pricină că, pe atunci erau pomeniţi în şoaptă, se iveau şi dispăreau pe neştiute, şi, de fapt, nu aflase nimeni nimic sigur despre ei. Erau umbre, simboluri ale copacilor, ale pădurilor, ale unor forţe naturale, element al pămîntului şi al puterii sale binefăcătoare. Ajutau şi cereau ajutor. Uneori însă luau înfăţişări stranii şi de neînţeles. Amalgamul pestriţ al frînturilor culese de mine astfel, s-au îmbinat într-o frescă avînd cam următorul conţinut:

2

Bineînţeles data povestirii mele nu poate fi stabilită cu precizie. Spuneau pe vremea nemţilor — şi atît. Unii ziceau că s-a întîmplat în timpul răscoalei din ianuarie. Pesemne erau nişte întîmplări foarte vechi atribuite unor vremi mai noi. La această părere am ajuns negăsind nici un fel de însemnări despre eroii mei nici în catastifele bisericii şi nici în registrele primăriei. Trebuie să fi fost o povestire care a circulat şi pe care am auzit-o cîndva, de mult pentru că îndată după război am scris o dramă, care n-a fost jucată şi nici publicată, cu o temă foarte asemănătoare. Evident nu-mi iau răspunderea nici pentru autenticitatea şi nici pentru veridicitatea istorisirii. De altminteri, relatăriile culese de-a lungul anilor, fiind neunitare, am fost nevoit să le îmbin cu un element de compoziţie propriu.

Să zicem, aşadar, că era pe vremea nemţilor. Probabil către sfîrşitul ocupaţiei, întrucît toţi evreii fuseseră deportaţi la ghetoul din Radom, iar locuinţele lor stăteau aproape toate goale. Singurul căruţaş arian, Alojz cel cu părul blond, se mutase într-una din casele părăsite, ceea ce unii i-o luau în nume de rău. Aşadar, tîrguşorul rămăsese aproape pustiu. Fusese dus la Auschwitz şi preotul din localitate, rămînînd în locul lui doar vicarul, om bun şi cucernic, părintele Konrad R. Era un om simplu dar evlavios. Privea cu multă jale suferinţele evreilor deportaţi dar tot pe atît îl mîhneau locuitorii oraşului Skaryszew care rămăseseră pe loc. Cîţiva mai de treabă, care adăpostiseră nişte evrei, fuseseră împuşcaţi de nemţi sub zidurile bisericii, unde urmele gloanţelor se mai văd pînă azi. Tinerii fuseseră trimişi la muncă, cei care scăpaseră, fugiseră în pădure, iar cei rămaşi fierbeau rachiu pe ascuns, cumpărau şi vindeau, aprovizionau oraşul Radom cu slă-

[1] În ianuarie 1863 izbucneşte o mare răscoală a poporului polon care se extinde asupra întregului teritoriu al ţării.

nină şi se certau între ei. Iar beţiile se sfîrşeau uneori cu bătăi. Părintele vicar, în predicile sale, osîndea purtările rele apoi se întorcea în casa parohiei amărît, iar pe deasupra îl copleşea propria-i inactivitate. Se simţea tînăr şi-i părea rău că nu poate fi şi el alături de cei care se aflau în pădure. Aşa cum luptase mai demult părintele Brzoska, nu departe de acolo, la Lublin. Uneori pe înserat, se ducea la biserică, se aşeza în confesionalul gol, ori se răstignea în faţa altarului, dinaintea statuii lui Crist Îndurerat, şi se gîndea cît de cumplite lucruri se petreceau în jurul lui.

Într-o seară de toamnă, era prin octombrie, intră în biserică, nu prin sacristie ci prin uşa din faţă, pe care o lăsă deschisă. O adiere caldă de vînt sufla peste cîmpuri şi, prin aceeaşi uşă, năvăleau în biserică frunze uscate de carpeni şi arţari. Părintele Konrad se aşeză în confesional, se îngîndură şi fără să-şi dea seama luă atitudinea aceea îndurerată. atît de firească pentru un ţăran. Căci părintele Konrad era ţăran.

Chiar atunci intră prin uşa larg deschisă, o dată cu o pală caldă de vînt, un băiat tînăr, subţiratic şi cam pirpiriu. Purta o pelerină lungă şi largă, în care era înfăşurată întreaga lui făptură. Se apropie de confesional şi îngenunchie. Părintele Konrad uşor mirat, înălţă capul şi zări pe sub pelerină genunchii goi ai băiatului şi o uniformă ca de cercetaş. Iar asta îl nelinişti şi mai tare.

— Ce doreşti, fătul meu? întrebă.

— Să mă spovedesc, părinte, răspunse celălalt şi glasul îi suna ciudat de blînd şi vibrant totodată.

— La ora asta? întrebă părintele Konrad.

— Vin de departe, răspunse băiatul, din codrul Skarzysk.

Spovedania era de necrezut. Băiatul fusese trimis la Skaryszew de o organizaţie — părintele Konrad nici măcar nu întrebă care — să aducă la îndeplinire o sentinţă de condamnare la moarte asupra unuia din locuitorii Skaryszewului, pasă-mi-te un trădător de neam. Fapta îl sperie, dar e nevoit s-o execute, de aceea a şi venit, mai curînd după un sfat decît să se spovedească. Va fi oare osîndit la chinurile iadului, dacă-l va împuşca pe acel cineva?

Părintele Konrad simţi cum i se face părul măciucă. Ca înecatul de un pai se agăţă şi el de argumentul: ce dovezi avea tînărul că cel pe care trebuie să-l omoare este trădător de neam?

— N-am nici o dovadă, am un ordin, răspunse tînărul.

Părintele Konrad ieşi din confesional, începu să umble cu paşi mari încoace şi încolo, în cele din urmă îl luă pe băiat de mînă şi-l trase după el. Îl sili să şadă pe o bancă şi se aşeză lîngă el. Ţinîndu-l înainte de mînă îl privi drept în ochi. Băiatul avea o privire tulbure, ochii lui mici, deschişi la culoare, aproape transparenţi, se ascundeau în umbra unor gene dese şi a unor sprîncene negre, foarte stufoase şi care se împreunau către rădăcina nasului. În privirea asta preotul desluşi un soi de buimăceală care-l nelinişti puţin. Îl ţinea de mînă în continuare. Mîna băiatului i se păru rece.

— Asta nu mai e spovedanie — spuse — e o convorbire. Pentru Dumnezeu, nu te pripi, spune-mi cine e cel care urmează să piară.

Băiatul îşi smulse mîna din mîna preotului, iar ochii îi scăpărară de mînie. Acolo unde şedeau era ceva mai multă lumină. Preotul anume îl aşezase astfel pe băiat, ca să-l poată observa mai bibe.

— Cum te cheamă? îl întrebă.

— La unitate mi se spune Rys [1], răspunse celălalt.

---

[1] Linx, ris.

Zîmbi dispreţuitor. Dinţii îi sticliră, îi avea mărunţi şi foarte albi.

— Doar nu pot spune pe cine urmează să împuşc.

— De ce?

— Trebuie să rămînă o taină. Dumneata, părinte, m-ai putea trăda.

— Eu să te trădez? se indignă vicarul. Ce vorbă e asta?

— Am venit să mă dezlegi de păcat, spuse Rys.

— Să te dezleg dinainte? întrebă vicarul. N-are nici o noimă!

— Va să zică, părinte, nu vrei să mă dezlegi pentru că am să omor un trădător?

— De unde ştiu eu că e trădător?

— Şi dacă am să-ţi dovedesc, părinte, că e trădător? Ai să mă dezlegi de păcatul uciderii?

— Cum poţi să-mi dovedeşti? Nici măcar nu ştiu ce fel de om e.

— Un om rău.

Rys scoase braţul de sub pelerină. Purta uniforma de cercetaş, iar pe mînecă avea un crin mic. Arătă spre inscripţia de deasupra altarului.

— *Mors malis, vita bonis* [1], spuse.

Inscripţia se desprinse brusc din întunerci, de parcă braţul lui Rys ar fi luminat-o în treacăt. De fapt fusese o rază stingheră de soare într-un amurg de octombrie.

— *Mors malis*, repetă părintele Konrad, dar eu nu ştiu dacă omul acesta este *malus*...

— Atunci am să-ţi spun, părinte. E vorba de Alojz, căruţaşul, şopti cu greu tînărul.

Preotul îşi făcu cruce.

— În numele Tatălui şi al Fiului, ce tot îndrugi băiete?

— Eu nu ştiu, eu am un ordin, se apără celălalt.

Glasul îi suna mai nesigur. Ba preotului i se păru chiar a desluşi în el nişte tonuri jalnice, de-o dezarmantă naivitate. Băiatul îi făcea milă.

Şi mila asta se stîrni în pieptul preotului ca o boare caldă, toamna. Se traduse printr-un suspin adînc.

— Ce şi-or fi închipuind oamenii aceia, de te trimit să îndeplineşti asemenea lucruri!

Băiatul se indignă.

— Nu-s de loc «asemenea lucruri», ci nişte lucruri foarte importante. Asta înseamnă teroare. Asta are efect asupra lor.

— Asupra cui? întrebă preotul într-o doară.

Gîndul îi zburase acum la altele.

— Asupra cui? se miră Rys. Asupra nemţilor, asupra trădătorilor, asupra tuturor. Pînă şi nouă înşine ne dovedeşte că avem o anumită putere...

— Putere? oftă preotul. Te amăgeşti singur, Rys, adăugă cu tristeţe.

Rys se indignă.

— Nu pentru asta am venit, spuse.

— Ai venit să stai de vorbă cu mine. Cel puţin aşa am înţeles.

Pe obrazul lui Rys se petrecu o schimbare ciudată. De parcă ochii i s-ar fi stins, s-ar fi ascuns îndărătul acelor gene dese şi sprîncene stufoase. De parcă s-ar fi tras cu totul în lăuntrul lui. Părintele Konrad simţi că-l încearcă o milă şi mai puternică.

---

[1] Viaţă celor buni, moarte celor răi (lat.).

— Eşti atît de plăpînd, spuse, şi ţi-au poruncit să ucizi oameni. Cine a putut să te îndemne la o asemenea faptă?

— Toţi luptă acum, şopti Rys.

Preotul ridică din umeri.

— Nemaipomenit, murmură.

Apoi iar începu să umble prin biserică.

Se opri în faţa lui Rys.

— Cînd vrei s-o faci? îl întrebă.

Şi deodată îl cuprinse spaima. Băiatul ăsta firav vrea să omoare un om. Pe deasupra Alojz era un bărbat mare şi voinic, ca un urs.

— Cred că azi, răspunse Rys.

Apoi adăugă:

— Numai că nu ştiu unde şade.

— A treia casă la stînga, lîngă biserică, spuse preotul.

Şi se luă cu mîinile de cap. « Isuse, Sfîntă Fecioară, ce fac, ajut să fie comis un omor ».

Apoi, adresîndu-se lui Rys:

— Sînt convins că Alojz este nevinovat.

— Nu pot nici să dau îndărăt, nici să fac după capul meu, spuse Rys cu hotărîre. Cu cît mai repede au atît mai bine.

— Zău, băiete, aş vrea să te conving . . .

Părintele Konrad se aşeză iar lîngă Rys şi încercă din nou să-l ia de mînă.

— Aşteaptă! Aşteaptă pînă mîine, spuse.

— După aceea mă dezlegi de păcat?

— Mai aşteaptă, te rog din inimă.

— Bine, am să aştept. Ce-are să schimbe asta?

Părintele Konrad rostea vorbele grăbit.

— Aşteaptă. Am să încerc să aflu, am să iscodesc. Am să mă duc la Alojz şi am să văd cum mi se uită în ochi, am să mă lămuresc ce învîrteşte, vreau să mă conving dacă e în adevăr vinovat, aşteaptă măcar pînă mîine . . .

— Măcar pînă mîine — de astă dată Rys se smulse de pe bancă — iar între timp dumneata o să-i dai de ştire! N-am să pot executa sentinţa şi-am să mă aleg cu un glonte în cap.

— Un glonte în cap?

— Dar dumneata ce-ai crezut? Dacă nu-l împuşc, îmi pierd capul.

— Isuse Cristoase!

Părintele întoarse ochii spre altar, spre statuia lui Crist cel Îndurerat.

— Te rog, părinte, aşează-te în confesional, ca totul să se petreacă după rînduială.

— După rînduială, oftă vicarul.

Totuşi se ridică de pe bancă şi se aşeză în confesionalul de alături. Luă stola atîrnată într-un cui, o sărută şi şi-o puse pe umeri. Cînd se întoarse cu faţa la el, Rys stătea îngenuncheat lîngă grilaj.

— Vrei să-ţi mărturiseşti, fiule, toate păcatele? îl întrebă părintele Konrad cu o şoaptă profesională.

— Ce fel de păcate? răspunse Rys. N-am nici un fel de păcate.

— Cum aşa? Nu înjuri, nu bei?

— În iadul în care trăiesc eu nu sînt păcate.

Preotul se sperie şi-l privi cu luare-aminte.

— Trăieşti în iad? îl întrebă.

— Dar unde? Nu-i acuma iadul peste tot? Se omoară între ei, se torturează, se mănîncă de vii. Acum nu mai sînt oameni pe lume.

Părintele Konrad se gîndi la toţi locuitorii din Skaryszew, la cei rămaşi în tîrg, şi simţi ceva ca o confirmare lăuntrică a vorbelor băiatului.

— Aşa-i, şopti, oamenii sînt groaznici.

— Şi cel mai rău este Alojz, şopti Rys, care se preface a fi cel mai bun şi cînd colo ne trădează ca o iudă.

— N-ai dreptul să vorbeşti astfel. Fă ce ai de făcut, dar nu osîndi.

— Ai să-mi ierţi păcatul, nu-i aşa, părinte? Să ucizi e un păcat de moarte.

— Chiar tu spui că toţi ucid.

— Şi ce-i? Dumneata, părinte, te-ai deprins pînă într-atît cu omorurile astea încît ţi se par ca o nimica toată?

Rys devenise agresiv.

Părintele Konrad se trase îndărăt în confesional şi privi cu luare-aminte la băiat. Dar prin grilaj nu-i vedea chipul şi nici ochii, erau învăluiţi de întuneric. Nu-i zărea decît părul, subţire, plăviu. Pesemne Rys stătea cu fruntea-n pămînt. Simţi ceva ca o undă de duioşie. Îi stîrnea o milă nespusă acea făptură omenească rătăcind astfel pe căi greşite.

« La drept vorbind, îi e frică de toate astea », îşi spuse. Spaima îl cuprinse şi pe vicar. Parcă i s-ar fi năzărit deodată două raze imense — drumul băiatului şi drumul lui — care se încrucişau chiar în punctul acesta: în confesional.

Şi totuşi spaima îi făcea plăcere. Îşi dădea seama că în viaţa lui atît de oarecare se ivise un moment însemnat, că deodată, atît cu el cît şi în jurul lui se întîmplă ceva.

Băgă de seamă că tăcerea ţinea de prea multă vreme şi că se cuvenea să rostească în faţa omului dinaintea lui un cuvînt hotărîtor. Dar nu se pricepea să aleagă cuvintele cele mai potrivite cu acele împrejurări stranii.

« E nevoie de cuvinte cît se poate de simple », gîndi.

Rys înălţase fruntea şi-l privea pe după grilaj. Ochii aceia spălăciţi îl cam neliniştau pe vicar.

— Ce te faci dacă nu te dezleg de păcat? întrebă brusc.

În aceeaşi clipă îi fulgerase prin minte un gînd care-l orbise şi-l înspăimîntase totodată.

— Am să mă întorc în pădure.

— Vai de mine, pînă acolo e tare departe.

— Am să mă duc la Ilza şi am să înnoptez printre ruine. Sus, în turn e o odăiţă.

— Şi ceilalţi?

— Am un răgaz de trei zile, mă întorc mîine.

Părintele Konrad se ridică brusc în picioare şi trînti uşiţa confesionalului.

— Vino mîine, spuse.

Se luă cu mîinile de cap. Simţea că-i crapă ţeasta din pricina acelui gînd neaşteptat. Se întunecase de-a binelea. Părintele vicar închise uşa bisericii şi păşind agale (adierea caldă nu contenise) se îndreptă spre parohie.

3

În seara aceea îşi uită de breviar. Se aşeză în dormitor lîngă fereastră şi privi umbra pomilor din livadă. Încă nu-şi lepădaseră frunzele.

Se gîndea la Rys. Şi-l închipuia mergînd pe drum şi ajungînd la pădure. Pădurea toamna, cu brazi verzi şi fagi ruginii, era atît de tainică, atît de frumoasă în acest anotimp. Patrule nemţeşti la ora asta nu sînt: se tem, se tem grozav.

Ah, de s-ar isprăvi o dată coşmarul. În pădure, la marginea drumului se înălţa un altar micuţ de lemn, mai bine-zis un sfînt Anton. Dac-ar fi putut s-ar fi dus chiar acum să se roage în faţa acelui altar. Poate că sfîntul Anton i-ar fi alungat din minte gîndul cumplit, care i se zămislise, acolo, în confesional. Ar fi vrut să uite şi poate acolo, în pădure, ar fi uitat.

Ce bine ar fi fost !

Să umble prin pădure, în umbra serii, în pas cu tînărul acela, cu înfăţişare bolnăvicioasă. În întuneric nu ar fi deosebit copacii, dar exuberanţa fagilor şi mohoreala cetinii le-ar fi văzut, negreşit. Vîntul cald ar izbi crengile fagilor cu foşniri metalice, iar ramurile brazilor ar luneca pe cerul alburiu ca nişte balerine legate de trunchiuri cu sfori. Ar umbla astfel în linişte. Fără probleme, fără întrebări. O lungă plimbare, pe jos, un drum precis şi fără surprize.

Apoi, în spatele tîrgului s-ar ivi muntele năpădit de berberiţă. E greu de urcat, amîndoi ar începe să gîfîie. Mai întîi ar da peste zidul de piatră, adică peste rămăşiţele zidului, iar după aceea ar lua-o de-a lungul peretelui, peste rămăşiţele sălilor castelului. În sfîrşit, în spatele castelului, sus pe culme, răzbind spre lumină, sub cerul deschis, i-ar întîmpina turnul. Jos, în turn, se află o odăiţă, cît un cuib. Acolo ar sta, tăcuţi, liniştiţi — n-ar mai fi nemţi, nici toate spaimele astea chinuitoare, nu atît fizic, cît moral.

Vicarul oftă.

— Ce gînduri prosteşti îmi umblă prin cap, îşi spuse cu jumătate de glas. Trebuie să iau o hotărîre într-o problemă însemnată şi mie îmi arde de pădure.

În mintea lui pădurea de azi luă înfăţişarea celeilalte păduri, din vremea răscoalei, iar despre răscoală îi povestise bunicul, la ţară. Se născuse undeva lîngă Sandomierz, nu departe de aici. Tatăl nu era prea sigur că ar fi feciorul lui, se vede că nici popa din sat nu era prea sigur, devreme ce l-a botezat cu un nume atît de ciudat. Cu nume din astea stigmatiza întotdeauna copiii născuţi din legături dubioase ori lipsite de binecuvîntarea Celui-de-Sus. Tatăl îl bătea, maică-sa îi lua apărarea, iar bunicul îi spunea poveşti cu pădurea. Tot bunicul a fost cel care l-a dat la şcoală şi l-a făcut preot. Spunea că pe atunci, pe vremea răscoalei, ţăranii n-au vrut să se alăture panilor, dar el, bunicul, li s-a alăturat. În pădure aprindeau focuri şi aşezau pe crăcane puştile lor primitive, cu două ţevi. Poate că şi războiul era mai bun odinioară.

Mulţi au trădat şi pe vremea aceea. Dar nu erau omorîţi pe loc, nici chiar cînd trădarea era dovedită.

Să ucizi un om, nu în focul luptei, ci la rece, să-l momeşti afară din casă şi să-l împuşti ca pe un cîine e un păcat cumplit.

Repetă: păcat cumplit.

Şi îşi aminti brusc de băiatul acela pirpiriu, cum umblă pe drum şi cumpăneşte în cugetul său la fapta pentru care vrea să dobîndească dezlegarea bisericii dinainte.

Trebuie să fie îngrozitor, să te apese ca o piatră uriaşă pe umeri. El nu avusese parte de asemenea însărcinări, în general nu avusese nici un fel de sarcini de îndeplinit. Tinereţea şi viaţa îi fuseseră lipsite de bucurii, şi apoi el nu ştiuse niciodată să înfăptuiască ceva. Se făcuse preot fără a fi silit, dar nici nu se împotrivise, totul se petrecuse firesc. O fi fost bine aşa? Bineînţeles că era bine, dar poate c-ar fi dorit să făptuiască ceva, să aibă de îndeplinit ceva precis, greu şi primejdios. De altfel acum totul e primejdios. Oare deportarea preotului la Auschwitz n-a fost ca un trăznet din înaltul cerului?

Şi cînd îi năluci înaintea ochilor statura măruntă a băiatului, care era pe drum, undeva, în noapte ca un ştrengar rătăcit pe şosea, simţi o împunsătură de invidie

în inimă. Aici, în parohie, duce o viaţă aşezată, îl înlocuieşte pe fostul preot, are şi ce să mănînce şi unde să doarmă. Enoriaşii lui, rămaşi la Skaryszew, sînt oameni tare răi, îi mustră în predicile sale, le arată inscripţia de deasupra altarului, dar ştie prea bine că toate astea n-au nici o importanţă. De-ar avea vreo misiune de îndeplinit! Să ucizi un om? Acum ucid toţi.

Dar e un păcat mare, o faptă cutremurătoare. Cum de i-au putut pune în circă băiatului o asemenea povară? Cum are s-o ducă? Şi după aceea va fi nevoit s-o care toată viaţa. N-are să-şi poată uita fapta.

E atît de tînăr. Să-l pună în gardă pe Alojz? Alojz nu bănuie nimic, stă la el în atelier şi meştereşte. S-ar putea şi să uneltească. Dar nu-i sigur. Ba e mai mult ca sigur că n-o face. Alojz e un om de treabă, nu prea dă pe la biserică, dar nici vorbă, nu merită o asemenea moarte. Să-l ademenească din atelier în stradă, iar după aceea să-l împuşte. Şi să fugă. Cum are să fugă? La auzul detunăturii tot tîrgul are să dea năvală în stradă, nu vor lăsa să le scape. Îl vor ucide cu bîte, cu loitre, îl vor călca în picioare. Şi el e atît de firav, îl vor strivi ca pe un vierme, nimeni n-are să vrea să-l scape.

Dar dacă o să-l avertizez pe Alojz? Ce-are să se schimbe atunci? Alojz are să fugă, sentinţa nu va fi îndeplinită şi Rys are să se aleagă cu un glonte în cap. Sau da sau nu. Cine ştie? S-ar putea ca Alojz să se baricadeze şi apărîndu-se să-l omoare pe Rys. Dacă s-a dat cu nemţii, poate că are şi o armă!

Şi iar pădurea şi castelul din Ilza. O fi aţipit, se vede că a visat cuibul acela din turn. Şi adierea caldă a vîntului de toamnă purtînd mireasma frunzelor moarte şi pîrîitul metalic al castanelor desprinse din copaci.

— E beznă, noapte fără lună, şopti ca în somn şi iar se trezi.

Sînt bătrîn. Nu chiar bătrîn, dar mult mai bătrîn decît Rys. Rys ar trebui să mai aştepte mulţi ani pînă să ajungă aşa bătrîn ca mine. Şi să umble mult, mulţi ani prin beznă pe drumul care-l duce la pierzania trupului şi a sufletului.

La pierzania trupului. La pierzania sufletului? Şi dacă nu există suflet? E groaznic. Va pierde tot. Şi apoi sufletul există. Şi atunci? Chinuri veşnice?

Se smulse de pe scaun şi rămase pironit în mijlocul odăii.

Să-l izbăvească, să-l izbăvească. Dar cu ce preţ?

— Cu preţul jertfei, îşi răspunse singur.

Vîntul de toamnă se înteţi şi geamurile ferestrelor zăngăniră. Vicarul îşi sprijini fruntea de geam. Era rece ca gheaţa, adică avea el fruntea fierbinte. Se străduia să desluşească ceva dincolo de fereastră, dar nu vedea decît ceaţa alburie, şi în ceaţă siluetele întunecate ale copacilor. Crengile goale se desprindeau uneori din pîclă, atunci cînd vîntul le apleca, apropiindu-le de fereşti. Încolo nu se vedea nimic.

În ceaţă se învîrteji parcă umbra unei pelerine. O clipă îşi ţinu răsuflarea. Dar nu era decît căsuţa de stuf, sălaşul din livadă.

Să salvezi un om e mare lucru, dar să salvezi un suflet de om e încă mai mult. Să-l salvezi cu preţul propriului tău suflet — i se întîmplă rar unui om.

— Rys, şopti, nu vei fi nevoit să împuşti.

4

Geamurile se albiră, se iveau zorile, zorile tîrzii de toamnă. Se întinse o clipă pe pat fără să se dezbrace. Cînd înălţă pleoapele se luminase de-a binelea. Era o zi frumoasă, însorită.

Părintele vicar îşi trecu mîna peste obrazul năpădit de barbă, se privi în oglindă. Îşi văzu ochii, care aveau o expresie de nebunie.

« Bineînţeles, îşi spuse, fiindcă sînt nebun ».

— Mă întorc numaidecît, i se adresă gazdei care-i vedea de gospodărie (mi-a povestit ea după aceea) şi ieşi prin curtea bisericii în stradă. Făcu la stînga şi merse o bucată pe trotuar. În partea asta a tîrgului casele se înşirau goale, cu porţile şi ferestrele sparte. Uliţa tînjea pustie în soarele de toamnă.

A treia casă de la capul străzii era cea locuită de Alojz. Fusese singurul care se încumetase să se mute într-o casă evreiască, părăsită. Poarta cea mare era dreasă şi ferecată. Preotul bătu la poartă, tare, stîrnind ecoul de-a lungul uliţei pustii. Bătu o dată, apoi încă o dată, dar nu se arătă nimeni.

În sfîrşit auzi nişte paşi, pocnetul zăvorului şi, încetişor, se deschise uşiţa tăiată în poarta cea mare. Alojz stătea în umbră şi-l privea pe vicar fără să scoată o vorbă.

Preotul tăcea şi el. Un timp stătură aşa amîndoi.

Alojz era înalt, blond, în cămaşă. Îmbrăcămintea-i era toată presărată cu talaş şi rumeguş. În mînă ţinea toporul.

— O ! spuse în sfîrşit vicarul privind toporul.

— De ce baţi aşa tare, părinte? rosti agale Alojz.

— Pot să intru? întrebă preotul.

— Pofteşte. Dar eu lucrez în curte, spuse Alojz şi se trase la o parte din dreptul uşii. Vicarul păşi înăuntru. În fundul curţii, prin acareturile pustii, simţi ca o adiere de vînt sau ca un zbor de păsări. Nu-şi bătu capul să afle ce e, ci întrebă de-a dreptul:

— Eşti singur?

— Dar cu cin' să fiu? mormăi Alojz.

În mijlocul curţii întunecate stătea o brişcă de felul celor din Skaryszew. Îi lipsea o roată, şi Alojz se vede că dregea osia roţii, căci lemnul strunjit proaspăt era deschis la culoare.

— Ce te-a apucat Alojz, spuse preotul într-o doară, pentru cine pregăteşti brişca? În vremuri ca astea?

Alojz zîmbi pentru prima oară.

— S-ar putea să prindă bine, cuvioşia ta.

Avea un zîmbet luminos, dar părea transparent. Şi zîmbetul acesta îi schimba cu totul chipul.

— De n-ar fi decît să te poţi duce în pădure cu toată fala, adaose peste o clipă.

Stăteau în curte, de parcă n-ar fi ştiut ce să facă. Alojz nu-l pofti pe vicar să vină mai înăuntru. Îl privea doar cercetător, cu capul uşor aplecat, aşteptînd parcă să audă din gura preotului ceva de mare însemnătate. Ceva ce l-a adus pînă acolo. Dar preotul tăcea.

În sfîrşit spuse:

— Nu ţi-e frică, Alojz, să stai într-o casă de evrei?

— Ce-mi pasă, răspunse, dincolo era prea strîmt. Aici sînt mai la lărgime.

— Într-o zi or să te dea afară de aici.

— Cine să mă dea afară?

— Ştii şi tu ce oameni sînt pe la noi.

— Oameni ca toţi oamenii.

— Of, oameni răi. Răi cu adevărat.

Rostise vorbele ca să spună ceva. Iar ochii îi alergau pe trupul voinic al lui Alojz, căutînd locul nimerit pentru o rană mortală. Nu se gîndea decît la asta. Totuşi, într-un anume fel, se simţea legat de omul ăsta, parc-ar fi fost fraţi. Îi venea să-l apuce de mînă.

Alojz îl urmă, păşind apăsat, spre poartă. Deschise uşiţa.

— Te-aş sfătui, părinte, să nu pomeneşti nimănui nici o vorbă, spuse cu mîna pe clanţă şi fără să-l privească în ochi.

Vicarul începu să se bîlbîie.

— Vai de mine, Alojz, ce tot spui?

— Spun ce spun! Ştiu eu ce spun.

Preotul furişă o privire spre securea pe care Alojz n-o lăsase din mînă şi rosti precipitat:

— Mă duc, mă duc! Încă n-am făcut slujba astăzi.

Şi după ce trecu pragul, mai auzi glasul lui Alojz:

— Tare-aş fi curios să aflu, părinte, ce-ai căutat pe la mine?

Preotul se opri şi, fără să se întoarcă, răspunse strecurîndu-şi greu cuvintele.

— Am vrut să mă conving dacă eşti un om de treabă.

— Şi? zvîrli Alojz cu un ton destul de ameninţător.

— Oricum, să mă plimb cu tine în pădure nu viu, spuse preotul şi porni iute, fără să privească îndărăt, spre biserică.

Auzi uşiţa trîntită în urma lui şi zăvorul pe care-l trase căruţaşul izbindu-l cu putere.

5

Ziua aceea şi-o petrecu toată în rugăciune. Părintele Konrad ştia ce avea să urmeze seara şi dorea să se întîmple o minune. Ca Rys să nu mai vină de loc, ca o dată cu adierea caldă a vîntului de toamnă să pogoare un înger din tării, îngerul lui Abraam, îngerul de pe Muntele Măslinilor, şi să-i ia arma din mînă. Pentru a nu fi nevoit să bea pînă la fund paharul acesta în care se afla nu sînge mistic ci sînge adevărat.

Rugăciunea lui era o rugă fără cuvinte. Era o amplificare a tuturor simţămintelor sale şi mutarea lor pe un plan mai înalt, mai intensiv. Şi, lucru ciudat, printre simţămintele acestea se strecurau imagini din întîmplările de dimineaţă: Alojz cel voinic cu degetul lipit de buze sau copilul cu hăinuţe negre care se repezise pe neaşteptate în curte. Gîndul vicarului se oprea la aceste imagini şi la multe altele, semne cotidiene ale realităţii, trunchiuri, frunze, ecoul uşilor trîntite. Stătea cu urechea aţintită şi cu ochii larg deschişi, de parcă peste o clipă ar fi trebuit să se despartă de toate, definitiv.

După amiază, iar veniră jandarmii şi umblară din casă în casă. O tăcere posacă se aşternu peste tîrguşor, soarele cobora spre asfiinţit pe un cer senin. Oamenii nu ieşeau pe stradă, ba se fereau să se arate şi la ferestre. Dar de data asta, nemţii nu ridicară pe nimeni. Zicea gazda părintelui Konrad, că se opriseră în faţa casei locuite de căruţaşul Alojz, dar c-ar fi stat acolo doar cîteva clipe, fără să intre înăuntru, fără măcar să bată la poartă. Păreau să fie cam încurcaţi.

Veştile astea nu ajunseră pînă în conştinţa preotului, părintele Konrad nu-şi dădea seama de cauzele indiferenţei sale. Îşi închipuia că între el şi lumea exterioară se înfiripase o perdea de rugăciuni.

Se duse la biserică după ce amurgise de-a binelea, dar nu deschise poarta din faţă, intră dintr-o parte, prin sacristie. Se aşeză în bancă şi aşteptă.

În faţa lui era altarul cel mare, cu inscripţia aceea care întotdeauna reţinea ultimele raze ale soarelui şi cu statuia lui Crist cel Îndurerat mai mare decît sculpturile obişnuite de acest fel, înfăşurată cu o mantie de catifea purpurie.

Fără să vrea se aşeză în aceeaşi atitudine şi, tot uitîndu-se la statuie o compara cu propria lui existenţă. Suferă, dar nu simte nimic, îşi spuse, nici eu nu

simt nimic. Apatia sa lăuntrică o resimţea ca pe o linişte, calmul dinaintea furtunii. Într-o măsură se bucura de ceea ce avea să urmeze: era mîndru de fapta la care avea să se-ncumete.

Nu-l băgă de seamă pe Rys venind. Îl văzu de abia atunci cînd acesta şedea lîngă el.

Iată-te, spuse doar, şi-l privi dintr-o parte.

— Am venit, răspunse Rys şi glasul lui i se păru preotului mai adînc şi mai trudit decît cu o zi în urmă.

— Te-ai obosit? îl întrebă.

— Nu mai mult decît dumneata, părinte, răspunse Rys, şi în glasul lui preotul desluşi o inflexiune nouă, nici întru totul tristă şi nici întru totul batjocoritoare.

O clipă tăcură amîndoi.

— Şi-acum? întrebă în sfîrşit băiatul.

Vicarul încerca un simţămînt ciudat. De parcă băiatul l-ar fi dominat, de parcă-ar fi avut asupra lui un ascendent. Era evident mai puternic decît el. Hotărî să alunge simţămîntul ăsta.

— Vezi tu, băiete, rosti luîndu-l cumva de sus, trebuie să-ţi spun ceva. Se întrerupse şi-l privi pe Rys.

În ochii acestuia, deschişi la culoare, pitiţi îndărătul genelor şi dacă putem spune astfel — al pămătufului sprîncenelor, desluşi iar licărul acela ameninţător. De data asta îl văzu limpede şi tot atît de limpede nuanţa-i batjocoritoare..Se fîstîci şi îşi curmă brusc vorba. În cele din urmă hotărî s-o i-a de-a dreptul cu problema principală.

— Nu mai e nevoie să-l omori pe Alojz.

Băiatul îşi pierdu răbdarea.

— Eu nu ţi-am cerut părerea, părinte. Ce am de făcut ştiu prea bine. Fiecare are de îndeplinit misiunea lui. Dumneata, părinte, ai o misiune duhovnicească.

— Tocmai despre asta e vorba, că în ce te priveşte nu sînt nevoit să îndeplinesc nici o funcţie duhovnicească.

— Cum aşa?

— Am s-o fac eu în locul tău.

Băiatul îşi îndreptă spinarea şi rosti cu un ton nesuferit, oficial:

— Cum trebuie s-o iau?

Preotul îşi pierdu răbdarea.

— Dă-mi arma. Restul nu te priveşte.

Băiatul ridică din umeri.

— Domol, părinte vicar. Mai întîi că n-am la mine nici un fel de armă, iar în al doilea rînd ce garanţie am eu că dumneata ai să execuţi sentinţa?

Vicarul se trase îndărăt pe banchetă şi privi cu luare aminte puşlamaua.

— Îţi făgăduiesc.

Rys pufni în rîs şi preotul îi văzu iar dinţii. Erau mărunţi şi ascuţiţi, ca nişte colţi de lupan. Şi foarte albi. Obrazul firav al băiatului se schimbă în lumina acestui zîmbet, ajungînd de nerecunoscut.

Într-o măsură asta îl nelinişti pe preot.

— Nu-mi bate capul, părinte. O fac singur.

— Înţelege-mă, prostule, spuse vicarul, c-am s-o fac eu în locul tău. O fac singur. Ştiu şi unde am să-i împlînt glonţul.

— L-ai văzut, părinte?

— Am fost la el azi dimineaţă.

— Şi?

— E un om de treabă. Păcat de el.

Rys îşi zvîrli spre spate poalele pelerinei. Mînecile bluzei de cercetaş îi acopereau braţele.

— Aha, am înţeles. Vrei să-l scapi. Şi eu? Cu mine ce are să se să întîmple?

— Ţi-am spus, începu preotul, că nu pe el ci pe tine vreau să te scap. Ca să nu duci toată viaţa în spate acest bolovan.

— Ce fel de bolovan?

— Povara asta. Amintirea crimei. Ai să-l împuşti, el o să cadă. Are să curgă sînge, ai să-i vezi chipul şi după aceea ochii lui încremeniţi. Toată viaţa ai să-i vezi ochii încremeniţi. Cum am spus, toată viaţa? Nu, toată veşnicia. Poţi să-ţi închipui un atare lucru? Toată veşnicia.

Băiatul se ghemui iar, era mic, negricios, topit parcă în întunericul bisericii. Uneori, părintelui Konrad i se părea că nici nu mai e, că s-a risipit.

— Păi asta am şi vrut, părinte, să mă dezlegi de această veşnicie. De o asemenea veşnicie.

— Crezi deci în nemurirea sufletului? întrebă cu grăbire preotul, căci îl cuprinsese şi pe el spaima de ceea ce avea de gînd să făptuiască, de pedeapsa pămîntească şi de pedeapsa veşnică pe care le va ispăşi, spaima — deşi nu voia s-o recunoască — de umbra aceea întunecată, ghemuită pe bancă.

— Eu nu cred, spuse Rys cu un glas adînc, eu ştiu că sufletul omenesc e nemuritor.

Tonul spuselor sale îl străbătu pe părintele Konrad ca un fior de gheaţă.

— Aşadar voi lua asupră-mi fapta ta cumplită. Şi-ţi voi duce păcatul în spinare pe vecie.

— Nu ţi-e frică, părinte?

— Dumnezeu are să mă ierte.

Băiatul se mişcă pe bancă şi parcă deveni mai vizibil, mai concret în umbra rece. Preotul îi simţi mai precis prezenţa. Convorbirea cu o umbră îl umpluse de un soi de tremur, parc-ar fi vorbit cu el însuşi. Acum se simţi mai uşurat.

Glasul băiatului devenea ameninţător.

— Nu fii atît de sigur, părinte. Dumnezeu e drept. Dar e şi răzbunător. N-are să se învoiască prea uşor ca sluga lui să făptuiască o crimă atît de cumplită. Are să se răzbune, cum răzbunăm şi noi trădarea.

— Va fi o faptă pornită din iubire.

— Din iubire pentru om? Ca să mă scapi de obligaţia mea înfricoşătoare, de ordinul ăsta infernal, dumneata părinte vei ucide un alt om.

— Am să-i ucid trupul, dar sufletul nu-i va fi osîndit pe veci.

— Crezi şi dumneata părinte, în nemurirea sufletului?

La această întrebare, totul prinse să se clatine în faţa ochilor vicarului. Altarul şi prapurii, băncile şi pupitrele, amvonul şi agheasmatarul cu apă sfinţită se porniră dintr-o dată să joace, de parcă ar fi fost făurite dintr-o pînză străvezie sau din crîmpeie de ceaţă. Dacă n-ar fi fost încredinţat de nemurirea sufletului, toate astea n-ar fi avut nici un rost. N-ar fi avut nici un înţeles.

— Trebuie să cred, spuse, cum aş putea să nu cred? Credinţa e singura mîntuire, singura armă.

— Ce fel de credinţă e asta? De nevoie, rosti băiatul şi iar se trase în umbră.

— Nu pleca, strigă preotul, rămîi. Învoieşte-te.

— Nu plec, spuse Rys cu gravitate, sînt aici.

— Te învoieşti? îi întrebă iar preotul.

— Mă învoiesc.

— Dă-mi arma.

Părintele Konrad se trase brusc mai aproape de el, pe bancă, și vîrî brațul sub pelerina lui Rys. Cu palma desfăcută îi atinse mîna rece. Îl izbiră la mîna asta, unghiile prea lungi, ca niște ghiare de leu sau vultur. Se trase iute îndărăt, Dar Rys vorbi, ba vorbi chiar cu glasul lui firesc, modest, ușor înăbușit, la fel ca ziua trecută.

— N-am nici o armă la mine. Am ascuns-o în ruinele castelului.

— Atunci, cum facem?

— Aduc arma mîine.

— Îi mai dăruim o zi lui Alojz?

— O zi nu-i mult, zise Rys gînditor.

— Cînd mai vii?

Preotul șopti vorbele pe nerăsuflate. Se grăbea. Cu cît mai repede au atît mai bine. Să nu mai stea să aștepte fapta cea cumplită.

— Mîine la aceeași oră. Dar te rog să deschizi ușa din față, Nu-mi place să mă furișez prin sacristie.

Vicarul se miră.

— Care-i diferența?

— Pentru mine este, spuse Rys.

Se sculă de pe bancă, se înfășură cu pelerina și pieri înghițit de umbre. Gata, nu mai era.

Preotul mai rămase multă vreme așezat pe bancă. Apoi se sculă și-o porni spre parohie.

6

Cînd se așeză la fereastră, la fel ca ieri, își aminti pe încetul totul la rînd, așa cum se petrecuse. Cel mai tare îl mira că în decursul convorbirii cu Rys, acolo în umbra bisericii, făptuirea unei crime i se păruse ceva banal și oarecare. Niciodată în viață nu-i trecuse prin minte măcar c-ar putea comite o faptă atît de violentă și de contrară firii sale. Iar acum, vorbise despre lucrul ăsta la rece, ba chiar se gîndea la el ca la ceva simplu de tot. Îi spusese lui Rys că Alojz are să cadă și că va curge mult sînge, își închipuia totul cu o precizie înfricoșătoare, dar nu se simțea cutremurat. Își aminti că de mai multe ori, în vis, i se păruse că omoară un om: de fiecare dată cu securea pe care o văzuse în mîna căruțașului. Dar să tragi în cineva, de aproape, privindu-l liniștit în ochi, văzîndu-i zîmbetul binevoitor, era groaznic. Iar el nu simțea de loc că ar fi oribil. Dimpotrivă regreta că Rys nu-i dăduse arma și că totul se amîna iar. Că se amîna la nesfîrșit i se părea lui. Cum are să trăiască douăzeci și patru de ore cu perspectiva unei fapte, la care s-ar cuveni să nu poată fi înduplecat? Și care într-un fel începuse să-l ispitească. Voia să-și alunge nepăsarea și să afle de unde provine. Dar nu se pricepea să-și cerceteze gîndurile și sentimentele, știa prea bine că nu-i un duhovnic înzestrat. Un lucru îl știa sigur și-l verificase de mai multe ori, că era cu totul alt om acolo, în biserică, în prezența lui Rys și cu totul altul aici, în fața suprafeței netede de geam dincolo de care se clătinau ramuri desfrunzite. Ceea ce aici, în odaie, i se părea mare și înfricoșător, ceea ce în ochii lui era o jertfă imensă, pînă la cer, acolo îi păruse un joc, o nimica toată și parcă uitase că era vorba de trupul și sufletul mai multor oameni. Îl punea pe gînduri și ușurința cu care se învoise băiatul să-i lase pe seamă fapta criminală și jertfa de sine. Tot gîndind astfel în fața ferestrei, își închipuia cum ar fi fost dacă cel însărcinat să execute sentința s-ar fi împotrivit. S-ar fi cuvenit să se împotrivească, să nici nu discute cu el acea stranie propunere de înlocuire a fápta-

şului. Cînd colo Rys se învoise fără prea multă vorbă cu un om străin, pe deasupra preot, să ia asupră-şi îndeplinirea sentinţei de condamnare la moarte. Rys n-avea nici un fel de garanţie că preotul o va executa cu adevărat. Luase la cunoştinţă faptul, pusese o întrebare, dar nu stăruise de fel şi se mulţumise cu o simplă făgăduială. Cu cît se gîndea mai mult, cu atît i se părea mai suspect. Dacă era o provocare şi nimic altceva? Dar cine să fi avut interes să-l provoace?

Era un preot oarecare, modest, nu luase parte la nici o acţiune. Se ruga pentru izbînda cauzei celei drepte, dar nici măcar nu se întrebase care era cauza cea dreaptă. *Mors malis, vita bonis* îşi repeta inscripţia de deasupra altarului. Deşi ştia prea bine că se poate sluji de iertarea lui Dumnezeu, nu-i trecea prin minte ca se poate sluji de moarte.

Se întreba şi ce puteau să însemne ghearele de la degetele lui Rys. Poate pentru că-şi alesese un asemenea pseudonim, lăsase să-i crească şi gheare de rîs. Dar din atingerea aceea scurtă se încredinţase că nu pot fi decît nişte gheare artificiale şi că nici un om nu poate lăsa să-i crească asemenea gheare. Poate că-şi lipea la capătul degetelor nişte gheare smulse unor fiare ucise, unor trofee de vînătoare. Pe la conacele învecinate se găseau trofee din astea cu duiumul, aşadar poate că le-a dobîndit de undeva. Întrebarea îl sîcîia şi cînd se vîrî în pat nu putu să adoarmă multă vreme. Apoi, după ce dormi, îl bîntuiră vise tulburi şi neverosimile. Cînd se trezi, se simţi ca un condamnat la moarte în ziua supliciului.

După ce se îmbrăcă, se duse iar, ca şi dimineaţa trecută, la Alojz. Nu încetase să-l socotească drept viitoarea lui victimă.

Îl întîlni pe Alojz în poarta casei sale. Se întorcea de undeva şi părea grozav de trudit.

— De unde vii? îl întrebă preotul.

— Apoi m-am dus . . . cu o treabă.

Alojz îi răspunse în silă, privindu-l cu bănuială. Era limpede că întîlnirea cu preotul îl stingherea.

— Ce înseamnă toate astea? întrebă preotul.

Alojz îşi pierdu răbdarea.

— Eu s-ar cuveni să te întreb ce înseamnă toate astea. Ce vrei de la mine, părinte?

— Eu? Ce vreau? Ce-aş putea să vreau?

— De ce-mi tot ieşi în cale?

— Ştiu şi eu? Mă atrage ceva spre tine. Aş vrea să stăm de vorbă.

— La ce bun? Oricum ştii totul.

Preotul puse mîna pe umărul lui Alojz.

— Nu ştiu totul, nici chiar o frîntură.

— O frîntură tot ştii, părinte. Ai văzut copilul.

Preotul avu o străfulgerare de înţelegere.

— Ascunzi evrei, spuse.

— Ei şi ce? Du-te, părinte, de le spune jandarmilor.

— Dacă o faci pentru bani . . .

— Grozav de bogaţi mai erau şi evreii din Skaryszew, rîse Alojz, şi scutură mîna vicarului de pe umărul său.

— Vai, Alojz, îţi iei o mare răspundere.

Iar în sinea lui îşi bătu joc de el însuşi: să vorbească de păcat, de răspundere. Cum poate? Rostea vorbele din obişnuinţă şi simţea cum înlăuntrul fiinţei sale creşte un balaur. Se scutură.

— Nu mă duc să spun nimănui, ştii bine că n-am să mă duc, Alojz.

— Bineînţeles că ştiu. Altminteri te-aş izbi cu securea fără să mai stau pe gînduri. Cînd copilul a zbughit-o în curte, ţineam securea în mînă. Era bine ascuţită. Am vrut să-ţi dau una drept în creştet. Dar după aceea mi-a părut rău. Ar fi curs prea mult sînge.

Preotul făcu doi paşi îndărăt.

— Prea mult sînge, spuse.

Apoi iar rămase să chibzuiască, iar se apropie de căruţaş.

— Ascultă. Alojz, pe aici oamenii spun verzi şi uscate pe seama ta.

— Aşa e felul lor, părinte.

— Spun c-ai fi trădător.

Alojz, zîmbi cu zîmbetul lui luminos.

— Las' să spună, ce-mi pasă mie?

— Ar putea să se isprăvească prost.

— Aşa va să zică! Mă ameninţi, părinte?

— Eu? Cum aş putea să te ameninţ?

— Foarte simplu. « Eşti un trădător, Alojz, şi ştii ce-l aşteaptă pe unul ca tine ». Pe cine aş putea să trădez? Cel mult pe evrei, dar îi am pe ai mei. Pe ăştia n-am să-i trădez.

— N-ai să-i trădezi?

— Ce ai, părinte, ai căpiat? Întrebi şi spui nişte lucruri de parcă ţi-ai pierdut minţile. Ori poate că te-ai cam scrîntit.

« Neobrăzatul », îşi spuse preotul în sinea lui şi cu glas tare rosti:

— Amîndoi, o ducem rău aici, Alojz.

— Bineînţeles c-o ducem rău. Mai de grabă ne-am duce amîndoi să ne plimbăm . . . prin pădure.

— Ce vrei să spui?

— Ceea ce am spus. Nu-ţi aminteşti părinte? Brişcă avem. Am isprăvit-o ieri.

— Unde să ne ducem?

— Dincolo de Ilza. Acolo-i pădure deasă, nu te strecori prin ea, n-ai cum s-o străbaţi. Acolo poţi să stai pînă la Judecata-de-Apoi. Doar să nu-ţi arăţi nasul în lume.

— Vorbeşti cam ciudat, Alojz.

— Şi dumneata, părinte.

— Atunci rămîi cu bine, eu mă duc.

— Poţi să şi stai. Dar nu mi te învîrti pe aici, părinte vicar. Că mai mi-aduci pe careva pe cap.

— Am să-ţi aduc, am să-ţi aduc, sigur c-am să aduc.

Preotul îl cercetă pe Alojz din creştet şi pînă-n tălpi, apoi încă o dată de jos în sus. Îl privea de parc-ar fi dorit să şi-l întipărească bine şi pentru totdeauna în minte. Viu.

7

Dacă ziua trecută fusese toată pentru părintele vicar o lungă rugăciune, acea zi nu fu decît spaimă, tremur şi nelinişte. Zbuciumul acesta ca al valurilnr mării în vremea furtunii se cuibărise înlăuntrul fiinţei lui. Pe din afară era de-o linişte desăvîrşită şi tocmai această linişte, chipul lui ca de piatră li se întipări în minte celor din preajma lui. Căci a fost ultima zi cînd l-au văzut.

Prînzi pe deplin liniştit. Nu mîncă mult, dar luă din toate felurile şi în mod cu totul neobişnuit şi contrar obiceiurilor sale, deşertă la masă două pahare mari de rachiu. Dacă era şliboviţă sau rachiu de coarnă, asupra acestei întrebări martorii nu s-au putut pune de acord.

După masă se închise la el în odaie. Poate ațipi. Avusese doar o noapte foarte proastă. Cînd soarele coborî spre asfințit, intră repede în biserică.

Castanii din curtea bisericii își ițeau ramurile dezgolite. Ultimele frunze arămii stăteau parcă încremenite, căci vîntul se oprise. Curtea bisericii, zidul ei de piatră împodobit cu nișe înguste, era simplă dar frumoasă prin proporțiile sale. Armonia aceasta arhitectonică, razele foarte piezișe ale soarelui de toamnă, liniștea din văzduh, toate erau nesfîrșit de calme. Pe zidul de deasupra confesionalului care se afla în aer liber, stătea o cioară bălțată alb cu negru. Nu țipa. Dar preotului vicar i se păru că-l privește răutăcios și cam dintr-o parte.

Se căzni să împingă ușa grea a bisericii și intră.

În biserică era mai lumină decît se așteptase. Se opri în fața portalului. Aici dorea să-l aștepte pe păcătosul pe care urma să-l izbăvească. Privi spre fundul bisericii. Zări statuia lui Crist cel Îndurerat cufundată în umbră. Rîvnea să vadă altarul în toată strălucirea lui. Străbătu biserica și întoarse comutatorul care se afla în altar. Într-o clipă se aprinseră toate lumînările, se învăpăie mantia roșie a lui Cristos și un snop de lumini izbi literele:

MORS MALIS — VITA BONIS

apoi totul se stinse. În ochi cu imaginea altarului luminat, de care niciodată (niciodată) nu va mai putea să se apropie, se retrase iar în tindă. Își făcu semnul crucii cu degetele muiate în apa sfințită și sprijinit de perete așteptă.

Și în timp ce aștepta astfel, cu acea lumină trecătoare în priviri, deodată se treziră în el toate bănuielile, tot ce-i spusese ultima dată băiatul se întorcea sporit, imens, înspăimîntător, pecetluit de mîna și gheare de rîs. Acestea toate creșteau în el, se umflau ca mînia și nevoia de apărare, și spaima de a comite ceva ireversibil și cu totul netrebuincios. Ceva înfricoșător.

Rys intră înăuntru, dar pesemne nu-l zări, cum stătea lîngă perete, pentru că trecu iute pe lîngă el și se opri în mijlocul bisericii. Vicarul se apropie de el prin spate, călcînd pe vîrfuri. Dar Rys îl simți. Fără să se întoarcă spuse:

— Va să zică erai aici. Pîndești în umbră.

Preotul nu luă în seamă fraza ciudată a băiatului, ci spuse repede:

— Ai adus arma? Dă-mi-o!

Rys se întoarse. Preotului i se păru în întuneric că băiatul era mai înalt, stătea înfipt în fața lui și-l privea. Ochii lui de culoare deschisă păreau albi în întuneric. Ba chiar fosforescenți, ca la fiare.

— Așadar nu te-ai răzgîndit? îl întrebă băiatul.

Și nu-i mai păru preotului firav și bicisnic așa ca prima dată.

— Nu m-am răzgîndit, îi răspunse.

— Dar dacă Alojz o fi un om cinstit?

— Ce urmărești? Nici vorbă că-i cinstit.

— Și vrei să-l ucizi?

— Ca să te izbăvesc pe tine de păcatul ăsta înfricoșător, spuse preotul, de parc-ar fi rostit o formulă sacramentală.

Atunci Rys, dintr-o singură mișcare, zvîrli în lături pelerina și scoase de undeva de la spate un obiect întunecat și greu. Îl apucase cu amîndouă mîinile.

Preotul atinse degetele băiatului și le simți firești, ca la orice om, n-aveau gheare. Scoase din ele pistolul rece. Rys lăsă brațele în jos și iată, acum părintele Konrad ținea strîns în mîinile sale arma dătătoare de moarte.

— O ții? întrebă celălalt.

— O țiu, răspunse vicarul.

Băiatul se porni pe rîs. Mai întîi chicoti încetişor, apoi rîse din ce în ce mai tare, în sfîrşit hohoti tare de tot.

Deodată se iscă o pală de vînt şi trînti unul din canaturile uşii bisericii.

— Ai înnebunit, spuse vicarul, taci.

Şi încremeni.

Iar băiatul vorbi cu glas ridicat:

— Dacă o ţii, păstreaz-o. N-ai s-o mai laşi din mînă. Ţi s-a lipit de palmă. De întreaga-ţi viaţă. Ai şi ucis un om nevinovat, l-ai ucis cu cugetul tău. Nimic n-are să te mai scape pînă la capătul zilelor tale, pînă la capătul veşniciei, în care vei păşi. Vei rămîne astfel în veac cu pistolul în mînă şi spaima în suflet. Pînă la sfîrşitul sfîrşitului. Şi nu va avea sfîrşit. Niciodată, niciodată, niciodată.

Pe măsură ce rostea vorbele acestea, parcă se înălţa şi creştea, poalele pelerinei sale negre umpleau încet-încet, ca în vis, toată biserica, se ridicau spre tavanul scund fîlfîind ca o mie de prapuri negre.

Părintele Konrad se trăgea încetişor îndărăt din faţa acestor aripi, din faţa glasului acesta, care se umfla şi răsuna ca tonurile grave ale orgii. Încet, încet, pas cu pas, preotul se trăgea îndărăt spre uşa bisericii. Acolo se opri şi privi în jur. Toată biserica se umpluse ca de o pîclă, ca de un fum gros şi dens. Iar prin fumul acesta răsuna cu putere: niciodată, niciodată, niciodată şi-l aţinteau aceeaşi ochi spălăciţi.

Înălţă braţul în care ţinea pistolul şi ţinti cum se pricepu în ochii aceia.

Atunci un strigăt puternic cuprinse biserica:

— Să nu ucizi!

Apăsă pe trăgaci. Împuşcătura bubui ca tunetul în biserica pustie, geamurile zăngăniră şi în fund se prăbuşi ceva. Preotul ridică pistolul la frunte: biserica era goală, fumul pierise, precum şi făptura măruntă a lui Rys.

Străbătu în goană, ca un nebun, toată biserica şi se potincni în beznă de altarul cel mare. Vru să aprindă lumina, dar degetele-i pipăiră risipiturile de lemn putred amestecate cu bucăţi zdrenţuite de catifea. Statuia lui Crist cel Îndurerat zăcea, făcută ţăndări pe pristol.

Preotul se trase îndărăt, se lovi de treptele altarului şi căzu cu capul înainte, de parcă s-ar fi prăbuşit într-o prăpastie fără fund.

Probabil să fi zăcut astfel multă vreme. Cînd se dezmetici, zorile cenuşii de toamnă scoteau în relief contururile nesigure ale obiectelor bisericeşti.

Cineva îl smucea de umăr.

— Părinte, părinte, desluşi un glas.

La căpătîiul lui stătea Alojz, îmbrăcat cu o haină largă şi-l trăgea de mînă.

— Trezeşte-te, părinte, n-avem ce căuta pe aici.

Vicarul se săltă în genunchi.

— Trebuie să fugim.

Preotul întoarse privirile asupra căruţaşului. I se păru uriaş, dar fără nimic ciudat în haina lui ca o pelerină. Nu pricepea ce vrea de la el.

— Trebuie să fugim după tot ce s-a întîmplat pe aici. Noaptea asta am petrecut-o în pădure. Am meşterit un buncăr pentru ai mei. M-am întors acum şi evreii mei i-ai de unde nu-s. I-au ridicat nemţii azi noapte. N-am ce să mai aştept, acuş vin şi după mine.

Preotul nu pricepea nimic.

— Dar ăla? întrebă.

Alojz însă nu-l asculta, nu voia să-l asculte.

— Ne-om duce amîndoi la partizani, spuse, brişca am pregătit-o, înhămăm calul sfinţiei-tale. O să le dăm băieţilor o mînă de ajutor, eu mai am încă vlagă în mine,

iar dumneata părinte vicar, tragi cu pistolul de ţi-e mai mare dragul, o dovedeşte altarul. Statuia asta a lui Cristos se vede c-ai nimerit-o drept în mijloc !

Vicarul zări fărîmele de lemn înnegrit, împrăştiate pe altar şi se sculă în picioare.

— Şi arma? întrebă preotul.

— Am luat-o şi am ascuns-o. Glontele cred că era hărăzit altcuiva.

— Altcuiva, zise preotul dînd din cap.

Ieşiră, înhămară calul la brişcă şi plecară lăsînd totul descuiat. Înainte de amiază ajunseră dincolo de Ilza, în pădurile scăldate de soarele de toamnă. Fagii ca arama se amestecau cu verdele întunecat al cetinii.

Pe drum nu sehimbară între ei nici o vorbă. Se alăturară partizanilor. O vreme după aceea pieriră amîndoi în pădurile Swietokrzyskie.

8

Evident autorului i-a fost cel mai greu să obţină amănunte cu privire la această ultimă parte. Şi-a fost nevoit s-o împlinească cu propriile sale presupuneri. Gazda preotului, bătrînica cea cucernică, răspunzînd în silă la întrebările mele, îmi spusese numai că auzise noaptea o împuşcătură în biserică şi fusese sigură că nemţii veniţi să-i ridice pe evreii ascunşi la căruţaş îl împuşcaseră şi pe preot. Dar a doua zi preotul nu era nicăieri, nici trupul lui nu-l găsiră, doar pe altar zăcea statuia sfărîmată. Despre statuia sfărîmată povestitorii acestei legende spuneau foarte puţin, ocoleau întîmplarea, care ocupa un loc central în cuprinsul povestirii. Deşi, de bună seamă nu era scornită, căci bucăţile de lemn sfărîmat mai zac şi azi pe acoperişul parohiei.

De asemenea în zori, prin poarta casei lui Alojz ieşise o brişcă trasă de calul vicarului, în care şedeau preotul (cu capul gol) şi Alojz cu haina lui cafenie. O luaseră către Ilza. Alojz ţinea hăţurile.

De atunci nu-i mai văzuse nimeni.

În româneşte de OLGA ZAICIK

VASILI ROSLIAKOV

Doi în August

Lui Iuri Kazakov

Nu eram decît noi doi în lumea întreagă, Inga şi cu mine. Şi mai era matca veche a Volgăi cu malul ei povîrnit şi lutos, cu răchite roşii sus şi măciuliile vinete ale sălciilor. Şi mai era nisipul rece la răsăritul soarelui şi coliba noastră micuţă din ramuri de sălcii.

Seara şedeam îndelung în preajma focului. Inga gătea ciorbă de peşte, iar eu îi povesteam diferite istorii vechi, ne aminteam de cărţi citite, sau cîntam cîntece uitate. Mîncam ciorba, şi discutam mult timp sau tăceam aruncînd în foc ramuri uscate şi priveam amuzaţi cum se ridică flăcările. Apoi ne retrăgeam în colibă, acolo ne războiam cu ţînţarii plicticoşi care zumzăiau în jurul nostru pînă cînd ne toropea somnul. Ne trezeam înfriguraţi de răcoarea zorilor de zi.

Astăzi ca şi ieri stăteam pe nisipul ce se răcise în timpul nopţii şi priveam cum răsare soarele. Soarele se ridica agale de parcă s-ar fi scăldat în ceaţa aurie, tresărea şi-şi schimba treptat culorile reflectîndu-se în apa încă adormită.

Umbrele noastre lungi, a Ingăi în costumul ei de baie multicolor, şi a mea, se prelingeau pe mal. Fiecare vîlcea îşi avea umbra ei. O umbră lungă proiecta şi coliba noastră, umbre lăsa fiecare firicel de iarbă, fiecare pietricică, fiecare ciulin pe nisip. Totul se vedea clar şi în jurul nostru nu era nimic de prisos, nici un firicel de nisip nu era de prisos.

O privii pe Inga, ea întoarse repede capul spre mine. Ochii şi buzele zîmbeau.

— Frig? întrebă ea.

— Frig, i-am răspuns

— Curînd se încălzeşte, adăngă ea.

— Da, am încuviinţat şi eu. Prin răcoarea care ne învăluia simţeam prima adiere de căldură. Umărul şi obrazul îndreptate în direcţia soarelui se încălziseră uşor. Numai tălpile şi degetele de la picioare simţeau frigul nisipului umed.

În timp ce ne-am spălat stînd pînă la brîu în apă, soarele a apucat să se înalţe deasupra orizontului. Aburii se ridicaseră dedeasupra apei, rîul era numai paiete scînteietoare, pe alocuri luciul apei era întretăiat de vălurele uşoare. Inga se apucă să pregătească ceaiul de dimineaţă, iar eu mă dusei pe mal să verific năvodul pus de cu seară.

De aproape două săptămîni trăiam departe de oameni. Chiar şi Volga cu şuieratul vapoarelor, cu cheiurile rare răsfirate pe mal, era despărţită de noi prin

bălţi pustii şi încinse. Zilele erau lungi şi neobişnuit de încăpătoare, ele cuprindeau infinit de mult soare şi cer albastru de vară. Ni se părea că ne aflăm aici de o veşnicie, iar drumul care ne adusese în aceste locuri părea a fi undeva departe, departe. De fapt acest departe, departe se petrecuse doar cu o săptămînă şi ceva înainte cînd urcasem în avionul elegant şi stewardesa cu bonetă albastră, ne spunea, nu prea sigură pe ea, cu multă drăgălăşenie în voce:

— Am uitat cumva ceva? Pare-mi-se că nimic. Vom zbura la înălţime mică... Şi mai ce? Se poate fuma cînd avionul va urca. Asta-i tot. Puteţi cînta, dar nu prea tare.

Pe aerodromul de la Volgograd, am simţit dintr-o dată aerul stepei încinse. Deşi ferestrele automobilului erau deschise, n-aveai cu ce respira şi nu puteai pune mîna pe uşa încinsă căci te frigea.

Am vizitat oraşul, i-am văzut clădirile, florile şi mormintele, iar seara ne-am urcat într-o mică motonavă şi am pornit la vale pe uriaşul fluviu.

Era întuneric cînd motonava s-a apropiat de un chei pustiu; am coborît pe ţărm, şi el pustiu, necunoscut; deasupra noastră noaptea înstelată de august ardea din plin.

Motonava şi-a ridicat ancora, ne-a salutat cu un şuierat de adio şi noi am rămas în căsuţa ce străjuia apa întunecată.

Ardea o lumină chioară, pe geamul negru se plimba fără scop o muscă. Inga se întinse pe o bancă slinoasă. Cînd s-a făcut un pic de lumină, am ieşit pe debarcader. Se iveau zorile. Volga dormea strălucind, agale, uriaşă. Între debarcader şi mal apele se scurgeau tăcut. Peştii îşi mişcau alene aripioarele, iritîndu-mă cu apropierea şi curajul lor.

Ca să n-o trezesc pe Inga, am intrat în vîrful picioarelor în încăpere, am scos undiţa din tocul ei, am prins musca de pe geam şi pluta a început să joace pe apă. Cînd pluta porni încet, purtată de apă, am simţit un fior dulce, apoi inima începu să-mi bată tare. Brusc pluta dispăru în bezna apei de sub debarcader. Am tras spre mine undiţa, aceasta deşi se îndoise, rezista voinţei mele. Atunci am coborît în goană treptele de pe mal, şi după o luptă în tăcere am scos din apă un peşte uriaş care se împotrivea din răsputeri.

De pe chei mă privea zîmbind Inga, fericită şi pe jumătate adormită.

— Inga, Inga! am chemat într-o şoaptă înfiorată. O iubeam pe Inga, iubeam peştele care se zbătea pe nisip, iubeam Volga dezgolită în zorii zilei, iubeam tot acest univers neasemuit de dulce.

Am urcat ţărmul abrupt, apoi stînd pe rucsacuri, am băut pe rînd cu capul dat pe spate, laptele rece din sticlă. Trăgeam o duşcă şi priveam apa aurie ce se revărsase fără margini. O potecă prin nisip umblată de altcineva, ne arată drumul spre bălţi. De o parte şi de alta creşteau tufe golaşe cu ţepi, apoi au apărut tufişuri mai dese şi în urma lor coroanele gigantice ale unor sălcii bătrîne.

Primăvara, bălţile erau inundate, trunchiurile pline de zbîrcituri dispăreau sub apă, şi în partea bătută de soare se iveau noi rădăcini, de apă. După ce apele se retrăgeau, noile rădăcini căutau să urmeze cursul apei ce scădea şi spre vară, cînd totul era uscat, ajungeau pînă în dreptul pămîntului. Acum, în luna august, nu mai era nici urmă de apă, dar trunchiurile erau toate acoperite de aceste bărbi ciudate, cu urme de mîl.

Treceam prin faţa sălciilor bărboase şi aveam impresia că ele ne urmăresc în tăcere, ne ascultă paşii

— Ehei, ehei!

Nimeni şi nimic nu răspunse chemării noastre, doar milioane de ochi nevăzuţi ne priveau. După un timp bătrînii bărboşi începură să se rărească, să ne facă loc, retrgîndu-se în dreapta şi în stînga şi în faţa ochilor noştri apărură depăr-

țări aurii și albastre. Acolo, sub cerul înalt, se întindea vechea albie a Volgăi cu dunele de nisip, cu ierburi tîrîtoare pe un țărm și sălcii vineții pe celălalt, lutos.

Am cotit de pe potecă, am coborît spre dune, călcînd pe nisipul încălzit, acoperit de iarbă, de frunzele din anul trecut, scuturate de stejarii uriași. În dumbrava tînără și verde ce se întindea în stînga noastră, furnicau tot felul de păsări, ele cîntau, șuierau, băteau din aripi tot timpul, luînd-o mereu de la capăt; prin acest concert, prin această larmă ajungea pînă la noi, de departe, din bălți, fără să se amestece cu alte sunete, glasul limpede al cucului: Cu-cu ! Șuierat de păsări, larmă, zgomot și din nou Cu-cu ! Cu-cu !

Era imaginea veșniciei în acest soare arzător, în acest cîntec pe multe voci al păsărilor. Fără să vrem, ne oprirăm și aruncarăm ruksacurile de pe umeri.

Sub picioarele noastre frunzele foșneau, uscîndu-se după roua de dimineață, și miroseau îmbătător a vin. Simțeai că te cuprinde amețeala . . .

Cît de puternic miroseau frunzele încălzite de soare, cît de puternic mirosea a vin și părul Ingăi !

— Ai înnebunit ! Poate să ne vadă cineva ! șoptea Inga și închidea ochii ca nimeni să nu ne poată vedea.

Pămîntul dormea amețit de soare, un nouraș alb dormea pe cerul îndepărtat . . .

Inga strîngea frunze uscate, se pregătea să fiarbă ceaiul, iar eu mă plimbam pe țărm și controlam năvodul. Acolo unde nu se prinsese peștele ața ieșea ușor la suprafață, luneca din mînă și se culca în inele domoale de nisip. După ața întinsă și puțin oblică, ghiceam încă de departe unde era pește. M-am apropiat încetișor, aproape fără să respir, mi-am pregătit saltul și am smuls-o brusc. Într-o clipă ața a înviat și s-a întins ca o coardă, gata să zbirnîie. Ceva mobil și puternic se împotrivea în adîncime, se zvîrcolea dintr-o parte în alta, dar eu scoteam centimetru cu centimetru ața care se frămînta de colo colo. Distanța dintre noi se scurta, și peștele izbucnind la suprafață, făcu o ultimă încercare de a se zmulge din cîrlig, pentru ca apoi, smerit, să cadă supus pe mal. Și aici încă, în apa mică, se îndoia ca un arc, bătea disperat cu coada, deși nu mai spera în salvare.

Am apucat șalăul de urechi și am pornit vesel spre colibă. Fumul se ridica în cer, dedesubtul ceaunului jucau flăcările fără culoare.

— Inga, am strigat eu ridicînd peștele deasupra capului. Inga, auzi cum plînge pescărușul pe malul mării?

Nu erau nici mare, nici pescăruși, dar eu strigam, parafrazam din Bunin, strigam pentru că eram fericit și voiam să strig, să spun cuvinte pe jumătate uitate, dar pline de farmec.

— Inga ! Auzi cum se tînguie pescărușul deasupra mării?

— Aud Munken Wend, aud, răspunse Inga, înțelegîndu-mă, căci și ea era fericită ca și mine și ca și mine voia să rostească cuvinte pe jumătate uitate, dar minunate, care să semene cu lacurile de pădure ale lui Hamsun, cu stîncile verzi și fiordurile pe care nu le văzusem niciodată.

— Bună ziua Munken Wend ! Știam că te vei întoarce, spuse încet și solemn Inga, mă sărută cu buzele ei calde, îmi luă din mînă șalăul încă viu și începu să-l curețe. Pe unul l-a înfășurat într-un ziar rupt și l-a îngropat în cărbuni încinși, pe celălalt l-a pregătit pentru ciorbă.

Flăcările albe dansau, apa clocotea în ceaun, aburul se furișa de sub capacul de aluminiu răspîndind peste tot miros de ciorbă de șalău, de piper negru, ceapă și foi de dafin.

Nările Ingăi se desfăceau mari de parcă ar fi fost o fiară care adulmeca, sudoarea curgea pe fața ei frumoasă. O apucai de mînă și alergarăm spre apă. În timp

ce ciorba fierbea, noi înotam și glasurile noastre fericite se răspîndeau în jur:

— Ingeborg !

— Munken Wend !

Ne-am băgat sub apă și am înotat unul spre celălalt cu ochii deschiși. În adîncimea verzuie admiram trupul mlădios cu picioare lungi al Ingăi. Mîinile și picioarele ei se mișcau ca niște aripioare de pește. Cînd trecea înot pe lîngă mine întindeam mîna, și Inga cu părul lăsat pe spate, se strecura plutind pe sub palma mea, atingînd-o ușor cu trupul ei ce părea a scînteia . . .

— Ingeborg ! . . . Ingeborg ! . . .

Încă uzi, cu apa curgînd picături de pe noi, ne-am apucat să pregătim masa de parcă am fi oficiat. Salăul copt în cărbuni, puțin ars în părți, se desfăcea ușor din piele și carnea lui trandafirie, aburindă, emana o aromă cu totul necunoscută. Nu este pe lume nimic mai grozav decît această mîncare !

Sînt fericit că am văzut-o pe Inga și am ghicit-o cum este încă atunci, cu cinci ani în urmă. Ea stătea la o parte, lîngă masa încărcată de ziare, retrasă la fereastră. Subțirică, cu ochii mari, privea cu o curiozitate amestecată cu teamă perechile care dansau în sunetele pic-up-ului în clubul studențesc arhiplin. Mă apropiai iar ea se încordă toată și privi cu și mai multă atenție pe cei care dansau. Simții că se frămîntă toată, că e gata să fugă ori unde, dar nu avea unde. Era tîrziu, stăteam în fața ei, o despărțisem de toți ceilalți și-i spuneam încet cu voce de condamnat:

— Eu . . . vă rog . . .

— Nu, nu, îmi răspunse ea grăbită. Nu pentru asta am venit aici.

Întoarse brusc capul spre masă și începu să răsfoiască o revistă colorată. Răsfoind dezordonat și fără sens paginile se înroșise toată, căci își dădea seama de absurditatea cuvintelor sale și de absurditatea și mai mare a atitudinii sale. Cine ar fi putut-o crede că a venit să citească la clubul studențesc atunci cînd se dansa cu atîta îmbătare în sunetele pic-up-ului. Privindu-i ceafa acoperită de un puf ușor, îi găsii mîna și o obligai timid, dar cu hotărîre să-și întoarcă fața spre mine.

Am dansat toată seara. Ea își așezase mîna pe umărul meu și treptat se obișnuia cu mine, privindu-mă ca din depărtare, ca din afară, cu ochii ei liniștiți, luminați de o lumină blîndă și pură. O întrebai cum o cheamă ea îmi răspunse, și atunci pierdui pentru totdeauna ultima mea virtute cu care mă mîndream de atîta vreme și atît de prostește, îmi pierdui libertatea.

A treia zi Inga deveni soția mea. Și cînd mi-aduc aminte de această faptă nebunească a ei, simt totdeauna cum mă străbate un fior: dar dacă aș fi trecut fără s-o observ, dar dacă nu ne-am fi întîlnit niciodată? !

Frigîndu-mi degetele, rupeam în bucăți peștele fript în tăciuni și bucățile cele mai bune le întindeam Ingăi. Eram fericit.

Sînt fericit cînd o văd umblînd prin lume, strîngînd vreascuri pentru focul nostru, sînt fericit cînd o aud spunîndu-mi « Munken Wend », cînd o simt respirînd în somn alături de mine, cînd înoată alături de mine, cînd în adîncurile verzui trece peste palma mea atingînd-o ușor cu corpul ei parcă strălucitor . . .

Eram de aproape două săptămîni aici. De două ori trecusem înot matca veche și ne dusesem în sat să cumpărăm pîine, sare, mere și cartofi, iar în restul timpului am stat zile întregi la soare să ne bronzăm, ne-am scăldat, am prins peștișori mici în locurile mai puțin adînci, am citit poeziile lui Voznesenski, și am afumat șalăi. Acești șalăi atîrnau în jurul colibei noastre . . . Pînă cînd într-o bună zi ne-am dat seama că am început să discutăm tot mai des și mai des despre Moscova. Ni se făcuse dor de oameni, de casa noastră, de asfaltul înfierbîntat, de

zgomotul oraşului. Lumea de care ne despărţisem cu atîta bucurie la începutul lui august, ne ademenea din nou.

Venise timpul de plecare.

Cît de singuratecă rămăsese coliba noastră, ce trist scînteia în apusul soarelui lacul ! Priveam înapoi, priveam mereu şi nu ne venea să credem că plecăm pentru totdeauna, că niciodată nu ne vom mai întoarce aici. Şi cînd te gîndeşti că o părticică din noi rămînea în aceste locuri, o părticică din mine şi din Inga, urmele paşilor noştri pe nisip, cenuşa focurilor aprinse de noi, o părticică din sufletul meu şi al ei. În aceste locuri am trăit ca nişte zei.

Cu bilete de clasa a treia în mînă, am urcat scara ce ducea pe punte, şi am devenit din nou pasageri.

Motonava se îndrepta spre Astrahan. Oamenii se înghesuiau în faţa bufetului; unul dormita pe o bancă scurtă cu picioarele strînse, cu capul băgat sub un trenci vechi, un altul şedea într-un colţ, pe un geamantănaş, şi fuma îngîndurat privind drept înainte.

Ni se făcuse dor de oameni şi ne simţeam la largul nostru în mijlocul lor.

Am coborît pe o scăriţă abruptă la cabinele de clasa a treia ; de fapt era vorba de cala vasului împărţită prin bănci şi paravane scunde în cîteva firide. Plafonierele galbene purtau urme de muşte. Pe bănci dormeau şi şedeau de-a valma pasagerii. Era zăpuşeală, mirosea a fum, a ceva acru care părea să se fi infiltrat în podea, în tavan, în paravane şi în bănci. Era zgomot şi chiar veselie. Într-o firidă, nişte glasuri plăcute de băieţi şi fete cîntau în acompaniament de ghitară. Două ghitare prinse peste umăr, doi ministreli în cămăşi şi pantaloni de cow-boy, acompaniau corul şi ascultau cu capul plecat cîntecul.

Cele două ghitare gungureau ca nişte porumbei, iar basul timid cînta solo:

În Canada, în Canada . . . Soarele coboară de mult
Ar fi cazul să mă culc *Dar nu prea mi-e somn.*

Corul fetelor şi al băieţilor răsuna mai tare decît ghitara.

Cer albastru, în Canada În mesteceni plouă încet
Totul e *ca-n Rusia Şi totuşi nu* e *Rusia Vai, nu* e *Rusia.*

Nu se putea găsi nici un loc liber, nici în firida unde era corul şi unde am încercat să ne aciuiem Inga şi cu mine, nici în cele vecine. A trebuit să ne ducem pînă în fundul calei, acolo am găsit un locşor pe ultima bancă. În faţa noastră, în dreptul peretelui, se afla lada de gunoi. Sprijinindu-se de ea, stăteau jos, pe podea doi : o femeie roşie la faţă, într-o bluză lungă pe jumătate descheiată, şi alături de ea un bărbat nebărbierit cu o expresie de răutate pe faţă, cu cizme în picioare şi cu o şepcuţă neagră mototolită pe cap. Şedeau cu faţa spre trecere şi se certau în surdină.

Vecinii noştri de bancă erau o femeie tăcută, cu o basma subţirică pe cap şi un adolescent tot atît de tăcut cu o beretă cochetă — băiatul femeii.

Inga începu o convorbire amicală cu vecina, ca între femei, iar eu neavînd ce face trăgeam cu urechea la ceea ce discuta perechea care se sprijinea de lada de gunoi. Ascultam cîntecul şi trăgeam cu urechea. Cînd vocile cîntau în surdină, puteam distinge cuvintele.

— Ai să-ţi aduci aminte, bombănea bărbatul, dar o să fie prea tîrziu.

— Stai acolo liniştit, ai băut ca un porc, acu' stai, potoleşte-te, răspunse femeia.

Omul tăcu o clipă, se strîmbă de parcă l-ar fi durut dinţii, apoi începu pe un ton şiret, prefăcut:

— Ei, te rog frumos. Uite, te rog ca pe un om de treabă. Înțelege-mă proasto ! Nu mi-e poftă să mănînc nimic ! Îți pare rău să beau un pic?

— De tine, prostule, îmi pare rău, nu de vodca asta blestemată. Femeia vorbea cu dragoste, privind spre ărbat. Iar el mormăia, punînd la cale probabil vreo nouă manevră.

Inga încercă să mă atragă și pe mine în discuția cu vecina. Femeia avea o nenorocire. Ce băiat bun, — era vorba de băiatul cu bereta, — mîine poimîine ar fi de însurat, dar vorbește de nu-l înțelege nimeni. Inga îmi spuse și cum se cheamă boala: bot de lup. Îl privii pe băiat, avea o buză îngrozitoare. Mi se făcu scîrbă și totodată milă de el. Inga făgădui femeii să-i găsească la Moscova un specialist, îi dădu adresa ei, apoi începu să discute cu băiatul, întrebîndu-l de una și de alta. Pe mine mă interesa să aflu cum se va termina cearta dintre femeie și bărbat, cine va reuși să învingă, și începui să trag din nou cu urechea.

Răsună un cîntec nou, un cîntec în cor cu un refren foarte vesel, care acoperi toate celelalte zgomote:

Legea lui Coulon cîntă jazz-ul
Legea lui Coulon ascultați

Acest Coulon plăcu tuturor pasagerilor și toți începură să aplaude din toate firidele. În firida unde era corul se auziră exclamații vesele, cîteva nume strigate, se vede că erau cele ale trubadurilor, apoi rîsete și din nou strigăte.

Bărbatul privea urîcios pe sub sprîncene, cu greu se ținea să nu strige, svîrlea cuvinte grele. Tabloul se schimbase brusc.

— Ticăloaso, îmi dai sau nu? cerea el înfuriat. Te întreb pentru ultima oară, bombănea el. Las' c-ajungem noi, te-nvăț eu minte . . .

— Taci din gură ! vagabondule . . . Ți-arăt eu ție.

— Gu-gu-gu !

— St ! Sst !

— Sînt un deținut sovietic de rînd, răsună o voce din firida cu cîntecele, dar o fată îl întrerupse.

— Seva ! Dă-i cu ghitara în cap.

— Uite ghitara, uite capul.

— Vipero ! Dă-mi-o, că de nu o iau singur. Nu sînt stăpîn eu pe vodca mea? Cine e stăpîn, tu?

Bărbatul întinse mîna spre sacoșă, dar femeia înfipse în sacoșă o mînă puternică, iar cu cotul celeilalte mîini îl împinse pe bărbat. Atunci acesta trase coșul și începu să scoată tot felul de pachete cu pîine, slănină și altă mîncare.

— Să știi că mănînc totul, pîn' la ultima fărîmă . . . Băga cu lăcomie mîncarea în gură, rupea slănina cu dinții înfulecînd de zor. Icni de parcă s-ar fi înecat și privi cu aer jalnic la nevastă-sa. Aceasta nu mai putu suporta și scoase din sacoșă sticla de jumătate litru, un pahar și-i turnă vodcă. Bărbatul sorbi și privi blînd.

— Proasto ! zise el cu o notă de gingășie în voce. M-ai chinuit de pomană.

— Taci ! răspunse femeia și nu-și putut stăpîni zîmbetul.

În stînga mea mormăia și fornăia băiatul cu bot de lup. Inga discuta cu el, iar maică-sa se uita țintă cu ochi îndrăgostiți la Inga, îi urmărea fiecare mișcare, chinuindu-se și neștiind cum să-i fie pe plac..

— Gu-gu-gu, u-u-u . . . răsuna vocea băiatului, care nu se mai jena de Inga.

Bărbatul se sculă, se scutură de firămituri, privi serios și îngîndurat, scoase din cap șepcuța mototolită și deodată strigă cu o voce sonoră ca de cîntăreț:

— Dragi cetățeni și tovarăși, frați și surori.

Toată cala, pe jumătate întunecată, care zumzăise pînă atunci asemenea unui stup de albine, tăcu brusc. Dar după o clipă din firida unde se afla corul răsună

un rîs atît de puternic, încît bărbatul rămase o clipă înmărmurit. La început îmi veni și mie să rîd, dar după aceea mi se făcu scîrbă și lehamite, mai ales cînd bărbatul învingînd zăpăceala de o clipă, începu să rostească un monolog cu un talent ce rivaliza cu al lui Livanov, și apoi să ne bage sub nas, mie și tuturor celorlalți șepcuța lui neagră mirosind a sudoare. Tot spunînd monologul, trecea printre bănci, și ne băga la toți șepcuța sub nas.

— Seva, acompaniază! strigă cineva dintre cîntăreți.

Bărbatul se opri la jumătatea drumului și o porni înapoi spre lada de gunoi. Șepcuța era goală și el tăcea furios.

Apoi totul fu uitat și tinerii începură să cînte ușor și melancolic.

Pe tot pămîntul vuia viscolul Peste tot pămîntul,
Pe masă ardea o lumînare Ardea o lumînare.

....

Doi pantofiori căzură Cu zgomot de podea
Lacrimi de ceară picura, Lumînarea pe rochie.

Apoi, cu totul pe neașteptate, după acest cîntec trist, tinerii porniră să cînte cu pasiune, cu energie, cunoscutul marș:

Înainte, tovarăși, pășiți! Sufletul în lupte să-l călim.

Era plăcut și totodată emoționant pînă la lacrimi să asculți acest cîntec al unor munictori necunoscuți cu firi aspre, care probabil au murit de mult, dar de pe urma cărora au rămas cuvintele mărețe, sunînd a alarmă: Înainte, tovarăși, pășiți.

Printre sunetele cîntecului auzeam zgomotul surd al mașinilor. Banca și paravanul scund tremurau încet. Tavanul era acoperit de fumul albăstrui de țigară. Era greu de respirat și Inga cu mine ieșirăm afară la aer curat.

Aici, pe o porțiune mică, între cală și puntea de sus, era răcoare, aproape rece, și după cîntecele zgomotoase, o tăcere neașteptată. Se înnoptase. Arareori se iveau din întuneric luminile apropiate ale balizelor și cele îndepărtate ale satelor de pe mal. Bufetul era închis și nimeni nu ne mai împiedica să privim în depărtare și în jur. Observarăm de îndată o scăriță care urca în spirală în sus și deasupra ei într-o ramă aurită, o inscripție: «colectivul motonavei « Amintirea tovarășului Markin » luptă pentru titlul de echipaj al muncii comuniste ». Alături de aceasta, o altă inscripție cu litere frumoase: clasa I-a. Dedesubt, cu litere mai mici, cu un scris mai simplu: «Intrarea pasagerilor de la clasa a III-a INTERZISĂ».

M-am gîndit că motonava are un nume ciudat «Amintirea tovarășului Markin» și nu se știe de ce am simțit o dorință puternică, rușinos de puternică să urc în clasa I-a.

Am urcat scărița. Pe coridor, o femeie în vîrstă mătura covorul. Se îndreptă din șale și cu fărașul în mînă, îmi aruncă o privire bănuitoare după care spuse:

— Ce-i cu tine? la cară-te de aici!

Nu i-am răspuns nimic, m-am simțit rușinat și am coborît înapoi.

În stînga, la intrarea în cală, pe peretele din fața mea, într-o ramă de lemn, mă privea cu atenție și seriozitate Markin însuși, un marinar cu chipiu și bluză vărgată.

«MARKIN NIKOLAI GRIGORIEVICI (1892—1918)

Muncitor, marinar al flotei baltice, organizatorul și comisarul flotei militare de pe Volga. Mort la 1 octombrie în dreptul satului Pianîi Bor pe rîul Kama.»

O barbă mătăsoasă și o mustață la fel. Un chip tînăr, cu o privire îngrijorată, severă și parcă acoperită de o ceață. Se vede că portretul fusese făcut după o veche fotografie mărită mult. Liniile difuze și ceața ușoară îi dădeau un aer înde-

părtat, îl făceau misterios şi legendar, dar de fapt fusese un om viu acest Markin. Ne privea aspru cu ochii ţintă.

Cercetam portretul, citeam cuvintele scrise dedesubt, iar alături de mine, lipită de umărul meu, tăcută, stătea Inga care înţelegea totul.

Este ceva cu totul deosebit în aceste chipuri de marinar, în ochii aceştia aţintiţi care nu cunosc îndoieli, în aceste chipuri care au văzut războiul civil. Cînd le priveşti, ai impresia că inima ţi se înfioară, că în suflet îţi pătrunde ceva nobil şi sfînt că parcă îţi lăcrimează ochii, şi mult timp nu-i poţi uita.

Vasul se clătina agale. Pe banca scurtă, personajul necunoscut tot mai dormea cu picioarele trase şi învelit în trenci. Se auzea zgomotul elicei sub apă şi foşnetul umed al Volgăi în noapte.

Cînd coborîrăm în cală, toţi dormeau, Fericiţii cîntăreţi, băieţi şi fetişcane, dormeau şi ei cu capetele unul pe umărul celuilalt. Dintr-o firidă mai ieşeau rotocoale de fum, cineva fuma. Un altul nevăzut sforăia. Bărbatul şi muierea dormeau sprijiniţi de lada de gunoi. Adormirăm şi noi, Inga şi cu mine.

În vis am văzut lacul nostru, nisipul alb de pe mal şi coliba împodobită cu şalăi. Toţi şalăii mă priveau ţintă şi unul dintre ei rosti pe neaşteptate: « Dragi cetăţeni şi tovarăşi, fraţi şi surori». N-am putut recunoaşte cu nici un preţ şalăul care vorbea şi am întors capul. Cu chipiul în cap şi cu maioul vărgat, Markin stătea pînă la piept în apă. Apa curgea şiroaie de pe barba şi mustăţile comisarului. El făcu ochii mici şi-mi spuse: Interzis !

— Ce este interzis? îl întrebai nedumerit.

— Interzis, repetă Markin, şi începu să cînte: « Înainte, tovarăşi, păşiţi ! Sufletul în lupte să-l călim »

Cînta, dar buzele nu i se mişcau. Apoi chipul comisarului îşi pierdu conturul, se acoperi de o ceaţă şi dispăru în negură. Întorsei capul din nou spre colibă. Şalăii tăceau. M-am speriat şi m-am trezit. N-am mai putut adormi pînă dimineaţă. Am stat şi m-am gîndit.

Dimineaţa ne-am mutat cu Inga într-o cabină de clasa întîi care se eliberase. Îmi părea rău să părăsesc cala veselă unde cîntau aşa de frumos studenţii, sau poate că nici nu erau studenţi, ci nişte tineri muncitori plecaţi în concediu. Astăzi e greu să-i deosebeşti unii de alţii. Ne-a fost greu dar totuşi am părăsit cala, ne-am luat rămas bun de la femeia cu băiatul bolnav şi am plecat. Am urcat aceeaşi scăriţă şi ne-am trezit în coridorul pustiu cu covorul roşu. De o parte şi de alta străluceau uşile cabinelor, uşi lăcuite, cu clanţele bine frecate. Printre acestea era şi cabina noastră cu două locuri. Două divane moi, o măsuţă cu lampă, fereastra cu perdele de mătase albă, jos un covor.

După ce am făcut un duş şi am mîncat ceva am ieşit pe punte. Lungă cît toată motonava, ea strălucea, vopsită proaspăt în albastru. De o parte, pe acest perete albastru erau ferestrele cabinelor. Pe partea cealaltă, dincolo de balustradă se deschidea Volga cu malurile ei depărtate, cu plajele ei orbitoare, cu insulele verzi şi cerul senin, strălucitor şi el.

Inga într-o rochie pestriţă se odihnea într-un fotoliu de paie şi privea depărtările fluviului. Prin faţa noastră treceau pasagerii bine îmbrăcaţi, fără griji. Într-un colţ mai îndepărtat al punţii se juca o fetiţă. La punctul de radioficare cineva puse un disc. O voce de femeie începu să cînte.

Era o dimineaţă liniştită, fără vînt. Motonava înainta agale.

Bella, bella dona Bella bella mia . . .

O femeie cînta. Era atît de bine, atît de extraordinar de bine, încît, tovarăşe Markion, îţi venea să urli de fericire.

În româneşte de TATIANA NICOLESCU

ROMAIN GARY

Zidul

Povestire de crăciun

Prietenul meu doctorul Ray era instalat în fața mea într-unul din acele bătrîne și confortabile fotolii ale clubului, Boodle's, unde atîția englezi iluștri au trăit cu demnitate. Stăteam așezați lîngă foc, la mică depărtare, atît cît trebuia pentru ca dogoarea lui să fie plăcută.

— Și deci, nimic? mă întrebă el cu solicitudine.

— Nimic, am mărturisit eu. De cincisprezece zile stau ca în fața unui zid.

Venisem să-l caut pe acest vechi prieten pentru a-l ruga să-mi prescrie unul din acele noi « droguri-miracol » care stimulează energia, optimismul și puterea de concentrare. Decembrie se apropia, și făgăduisem directorului unui mare jurnal pentru tineret o povestire de Crăciun — una din acele frumoase istorisiri educative pe care cititorii mei adolescenți erau îndreptățiți s-o aștepte de la mine.

— Deobicei, găsesc întotdeauna o întîmplare frumoasă, plăcută și duioasă, cînd se apropie Crăciunul, i-am explicat, abătut. Ideea îmi vine de la sine cînd serile sînt lungi și vitrinele magazinelor înțesate de jucării. Dar de rîndul acesta, inspirația pare să mă fi părăsit; mă aflu în fața unui zid. . .

Ochii bunului doctor deveniră visători:

— Ei bine, mi se pare că ai găsit un subiect excelent. . .

— Cum asta?

— Zidul. . . Nu am să-ți scriu nici o rețetă, cu atît mai mult cu cît nu-mi exercit profesiunea la Boodle's, și dacă vrei blestematele dumitale pilule, vino să mă consulți la mine la cabinet; asta te va costa cinci guinee. Dar îți pot povesti o întîmplare adevărată, al cărei subiect este tocmai un zid, *zidul* ar trebui să spun, la propriu și la figurat. S-a întîmplat într-una din acele nopți înghețate ale ajunului de Crăciun în care inimile oamenilor sînt strînse de o nevoie aproape de neîndurat de prietenie, de căldură

și de frumos. Iată, în două cuvinte, despre ce este vorba. Cînd am început să profesez, am fost angajat de Scotland Yard în calitate de medic legist, și eram adeseori tras din pat în miezul nopții pentru a fi chemat să mă aplec asupra vreunui biet om căruia nimic, niciodată, nu-i mai putea întrerupe somnul. Așa s-a întîmplat că, într-un zori, de un galben murdar de decembrie — tot ceea ce Londra poate izbuti mai bine în acest gen — am fost chemat să fac o constatare de deces într-una din acele cumplite case mobilate din Earls Court, a căror tristețe și murdărie nu mai este nevoie să ți-o descriu. Mă aflam în fața corpului unui tînăr student — de vreo douăzeci de ani—care se spînzurase chiar în noaptea ce trecuse, într-una din acele camere mizerabile care se încălzesc punînd monezi de un șiling în aparatul de gaz. M-am așezat la masă în atmosfera înghețată, pentru a scrie certificatul, cînd privirea mi-a fost atrasă de cîteva foi de hîrtie pe care se așternea un scris nervos. Le-am aruncat o privire, apoi m-am apucat să le citesc cu o bruscă atenție. Nenorocitul tînăr ne lăsa pe aceste foi de hîrtie o explicație a gestului său. După toate aparențele se lăsase doborît de o criză de singurătate. Nu avea familie, nici prieteni, nici bani, Crăciunul venise ,toată ființa lui căuta duioșie, dragoste, fericire și. . . Aici povestea începe să se complice. În camera vecină locuia o fată tînără pe care nu o cunoștea, dar cu care se încrucișase uneori pe scară și a cărei « frumusețe îngerească » — vei recunoaște în acest stil o foarte mare tinerețe — îl impresionase adînc. Or, în vreme ce încerca să lupte împotriva tristeții și a descurajării, auzi venind prin zid, din camera vecinei sale, anumite zgomote, anumite trosnituri, anumite suspine, pe care le califica în scrisoarea sa drept « caracteristice » și a căror natură exactă era foarte ușor de ghicit. Este probabil că aceste zgomote continuaseră fără întrerupere în timp ce el scria, pentru că bietul băiat le făcea o descriere amănunțită, parcă pentru a se elibera de ele prin furie și dispreț—scrisul său trăda o stare de spirit foarte agitată. Pentru un tînăr englez trebuie să spun că scrisoarea era destul de îndrăzneață și, cu o ironie furioasă și disperată, nu ne scutea de nici un detaliu. Auzise, scria el, vreme de cel puțin o oră gemete de voluptate și tresăltările și trosniturile patului pe care nu am nevoie să le descriu; am îndurat cu toții acest soi de competiții odioase, cu urechea lipită de zid. Gemetele de plăcere ale « vecinei lui îngerești » păruseră să-l rănească adînc în inimă, mai ales în starea de singurătate, de abatere și de scîrbă generală în care se afla; mai mărturisea că era îndrăgostit în taină de necunoscută. « Era atît de frumoasă, încît nici nu am îndrăznit să-i vorbesc », scria el. Asvîrlea cîteva anateme amare și tradiționale pentru vîrsta lui și pentru un tînăr englez bine crescut împotriva acestei « lumi murdare care îmi face greață și în care refuz de aci înainte să trăiesc ». Pe scurt, se vedea foarte bine ce se petrecuse în spiritul acestui tînăr

vădit hipersensibil şi foarte pur, îngrozitor de singur, sfîşiat de nevoia de afecţiune şi fără îndoială îndrăgostit de « îngerul » misterios căruia timiditatea sa îl împiedicase să-i vorbească şi căruia îi auzea acum vocea foarte pămîntească trecînd prin zid, sub forma pe care o cunoşti. Smulsese frînghia perdelelor şi făcuse gestul ireparabil. Am isprăvit de citit scrisoarea, am semnat certificatul şi înainte de a ieşi din cameră am stat o clipă să ascult. Dar zidul era tăcut. Fără îndoială competiţia amoroasă se sfîrşise de mult şi un somn adînc îi urmase. Natura omenească are aceste limite. Mi-am pus stiloul în buzunar, mi-am luat mica valiză de practician — o numesc cu numele franţuzesc *meurenville*[1] — şi mă pregăteam să cobor împreună cu agentul de poliţie şi cu portăreasa încă adormită şi prost dispusă, cînd îmi veni deodată — cum să-ţi spun? — o curiozitate. Bine înţeles, mi-am găsit scuze valabile şi demne. La urma urmei, această tînără persoană şi prietenul ei nu erau despărţiţi decît printr-un zid destul de subţire — o ştim îndeajuns — de camera unde avusese loc drama. Poate că aveau ceva să ne spună, să adauge vreun element nou. Dar n-am să-ţi ascund mobilul principal al gestului meu, care era o anumită curiozitate — nesănătoasă sau cinică dacă preferi — doream să arunc o privire asupra acestei « creaturi îngereşti » ale cărei mici strigăte şi gemete avuseseră o urmare atît de tragică. Pe scurt, am bătut la uşă. Nici un răspuns. Mi-am spus că fără îndoială complicele era încă înlănţuit de ea şi am avut viziunea acestor două făpturi înnebunite, sub cuvertură. Am ridicat din umeri şi voiam să cobor, cînd portăreasa, după ce bătuse de două sau trei ori şi strigase « Miss Jones ! Miss Jones ! » îşi luă legătura de chei şi deschise uşa. Am auzit un ţipăt, şi portăreasa năvăli afară din cameră, cu figura descompusă. Am intrat şi am deschis perdelele. O privire asupra patului îmi fu deajuns să-mi arate că tînărul student se înşelase cu totul asupra strigătelor, tresăririlor şi gemetelor al căror ecou îi venea prin zid şi care îl împinseseră la gestul lui deznădăjduit. Am văzut pe pernă un cap blond şi un chip căruia toată suferinţa şi toate semnele unei otrăviri prin arsenic nu izbuteau să-i răpească gingaşa frumuseţe. Fata era moartă de cîteva ceasuri şi agonia ei trebuie să fi fost lungă şi chinuită. Pe masă era o scrisoare care nu lăsa nici o îndoială asupra motivelor sinuciderii. Vădit, era un caz acut de singurătate. . . şi de desgust general de viaţă.

Doctorul Ray tăcu şi mă privi cu prietenie. Mă ridicasem, de indignare, din fotoliu şi stăteam înlemnit, cu un protest neformulat pe buze.

— Da, *zidul*, murmură practicianul, visător. Este un subiect demn de interes şi un titlu gata găsit pentru povestea dumitale de Crăciun, pentru că iată pogorînd în inimile oamenilor sezonul misterelor.

În româneşte de LIDA IGIROŞIANU

[1] moare în oraş — n. tr.

JOSEF SKVORECKY

Tristețea locotenentului Boruvka

Capacitățile supranaturale ale locotenentului Boruvka

Sergentul-major șef Sinták — singurul om cu acest grad din republică — nu se lăsa convins în ruptul capului că locotenentul Boruvka n-ar dispune de forțe care depășesc puterile normale ale oamenilor. Se apropia, ce-i drept, de șaizeci de ani și era împovărat de prejudecăți religioase, pe care, la serviciu, le ascundea. Dar în satul natal Destná, din munții Orlice, unde se ducea în concediu și unde lua parte la ședințele de spiritism din cocioaba unui fost țesător, un oarecare Potesil, nu-și mai punea frîu gurii și povestea totul despre superiorul său.

După părerea lui, locotenentul Boruvka era, de fapt, un vrăjitor.

•

O dovedise clar, iar pentru sergentul major șef Sinták fără posibilitate de tăgadă, cu prilejul celebrului caz Semerák, unde ajunsese tîrziu, fiindcă seara dinainte și-o petrecuse în orașul K., la întîlnirea de aniversare a bacalaureatului, organizată după treizeci de ani. Cuvenitei veselii a orelor mici i-a urmat o stare de depresiune direct proporțională și nici deșteptătorul locotenentului Boruvka nu sunase. Așa se face că în primele ore ale după-amiezii, cînd a ajuns la locul crimei — cîteva căsuțe singuratice, așa cum își construiau înainte de război, din economiile de o viață întreagă, muncitorii individualiști mai ambițioși — adjutantul Málek aproape terminase cazul și nu mai aștepta decît rezultatele examenelor de laborator.

În ele se afla, după cum raportă adjutantul locotenentului, care sosise cu sufletul la gură, ultimul clenci. Din punct de vedere psihologic, zise, îți dai seama «după miros» că tipul e criminal. Nu vreau însă ca pe urmă să ni se reproșeze că ne-am pripit. Psihologic vorbind, se vede de la o poștă că e criminal, ajunge dacă te uiți la el — ei bine, dar ce te faci pe urmă, dacă se descoperă c-am scrîntit-o? Opinia publică se enervează și ăia de sus ne trag o papară, de ne iese untul, spuse adjutantul. Nu, nu, omul trebuie să fie sigur iar ca să fii sigur te ajută tocmai știința.

În timp ce adjutantul îi împărtășea locotenentului filozofia sa criminalistică, bătrînul criminalist își plimba ochii triști ca niște flori de nu-mă-uita înfipte în fața lui rotundă, peste podul jalnic al casei, La mijloc, de frînghia agățată de grinda acoperișului atîrna o bătrînă într-o rochie murdară, în carouri, iar părul cenușiu îi acoperea fața. Un picior, cu vîrfurile degetelor cam la nivelul centurii locotenentului, mai era încălțat într-un papuc găurit, al doilea era gol și încheie-

turile mari şi negre îi istoriseau locotenentului o anume poveste. Povestea tristă a ceea ce numim viaţă. Pe podea, sub cadavru, zăcea al doilea papuc, întocmai unui animal trist, părăsit. În rest podul era gol, sărăcăcios, într-un colţ lîngă perete se aflau cîteva dulăpioare şi scaune rupte, un ghiveci, cîteva lăzi, un teanc de ziare îngălbenite, şi locotenentului îi trecu prin minte că dacă ar începe să cotrobăie prin ele, ar afla desigur cele mai noi veşti despre descoperirea cadavrului Vranskăi sau despre arestarea criminalului anarhist Klepetár[1]. Vîntul rece al verii tîrzii pătrunse prin lucarna deschisă şi mişcă o clipă părul cenuşiu de pe faţa răposatei. El fu cel care termină de spus povestea.

— Sinucidere, zise Málek dispreţuitor. — Pe naiba. Ce-i drept, totul e bine aranjat, cică avea crize de astm, ameninţa mereu că se spînzură. Şi vecinii declară la fel. Numai că, Josef, uită-te puţin la urmele de strangulare. Stai — privi în jur — să-ţi dăm un scaun. Pe urmă, Josef, să te uiţi bine la urmele astea.

Şi în timp ce sergentul-major şef Sinták executa ordinul, Málek continuă. Nu mai avea răbdare, era primul său caz independent şi îl datora petrecerii de ieri a locotenentului şi ceasului prost întors. Tremura de dorinţa de a-şi convinge şeful că e omul potrivit la locul potrivit,de fapt că locul lui e *de jure* cu o treaptă mai sus pe scara ierarhică. Aşa că îi explica:

— Totul e în ordine. Da, este, chiar moarta vorbea despre asta. Dar urmele de strangulare, Josef? La curs ne-au învăţat că la spînzuraţi urmele trec oblic, de sub bărbie spre ceafă. Pe cînd baba asta are două urme! Pun prinsoare că are! Stai numai să vezi. Nu se observă prea clar, în una dintre ele mai e funia, dar dacă te uiţi bine, vezi că puţin mai jos, sub funie, mai e una! Doar nu s-a smucit. Doar nu s-a spînzurat de două ori. Sinták afirmă că e numai un semn că sînt două, fiindcă moarta şi-ar fi încordat în mod reflex muşchii gîtului, care pe urmă au cedat şi laţul s-a ridicat ceva mai sus, dar, după mine, e o prostie. De-aia am şi lăsat-o spînzurată. Doctorul a vrut s-o coboare, zicea că nu poate lua o hotărîre pînă n-o are pe masă, dar eu mi-am asumat toată răspunderea. Nu, am spus, aşa trebuie s-o vadă tovarăşul locotenent, şi basta!

— Îţi mulţumesc, Pavel, pentru încredere, spuse locotenentul Boruvka, încurcat, şi îşi odihni privirea tristă pe chipul smead, avid, al tînărului său coleg. — Desigur...

— E clar, nu? îl întrerupse Málek. — Tu eşti aici şeful şi tu trebuie să vezi. Între timp, uită-te puţin la asta, adăugă mîndru şi desfăcu în faţa locotenentului un sul de hîrtie. — Am făcut o schiţă şi un fel de grafic, ştii? O dată, la metodica ştiinţifică a anchetei, ne-ai ţinut o lecţie despre cazul acela din Moravia, unde tocmai un grafic ţi-a dat posibilitatea să analizezi situaţia topografică şi orară şi să obţii astfel premisele pentru descoperirea făptaşului.

— Da, spuse posomorît locotenentul. — Dar . . .

— Atunci uită-te! îl întrerupse din nou Málek. — Ai aici planul deplasărilor făptaşului — vreau să zic suspectului — şi toate coordonatele timpului şi ale distanţelor.

— Da. Numai că . . .

— Aşa-i, mai întîi ca să înţelegi, trebuie să-ţi aduc la cunoştinţă mersul cercetării, tăie Málek pentru a treia oară vorba bătrînului criminalist şi continuă cu atîta înflăcărare, încît nici nu băgă de seamă că locotenentul oftase uşor.

Locotenentul Boruvka se predă. Fruntea boltită i se încreţi ca de o suferinţă lăuntrică, iar ochii trişti se opriră resemnaţi pe planul îngrijit desenat cu creioane colorate şi prevăzut cu o legendă scrisă caligrafic.

---

[1] **Vranska — prostituată asasinată în anul 1936. Asasinul nu a fost descoperit. Kleptar — personaj celebru al vremii, a ucis în anul 1936 un deputat.**

— Semerák a telefonat de la doi paşi de aici, dintr-o cabină, explică adjutantul. — La 0,57 am ajuns la locul crimei. Totul era cum vezi, n-am mişcat nimic. Semerák — cel puţin aşa susţine — s-a întors la 12 şi jumătate noaptea de la han. a găsit cocioaba goală şi pe nevastă-sa spînzurată în pod. Zice că s-a dus imediat să telefoneze la miliţie. Fii atent, Josef: la 0,30 se întoarce de la han, iar la 0,45 telefonează — şi pînă la cabină sînt cinci minute bune. Nu pare să-şi fi căutat prea mult nevasta. Ca şi cum s-ar fi dus direct în pod. La sigur.

— Clar. Numai că . . . încercă locotenentul Boruvka.

— Să admitem sfîrşi Málek fraza în locul lui. — Acum să privim mai de aproape povestea lui Semerák. Zice că a plecat de acasă la ora 18,00. Adică nu zice. O confirmă şi un vecin, un oarecare Penkava, de la căile ferate. Tocmai se întorcea acasă, cînd Semerák ieşea din cocioabă. A intrat în vorbă cu el, vreau să zic Semerák cu Penkava, şi fii atent, Josef, despre ce crezi c-au vorbit?: despre vreme! Pe urmă şi-a amintit că a uitat acasă punga de tutun şi ce crezi c-a făcut?

Locotenentul strînse din umeri. — Nu ştiu. Numai că . . .

— A strigat-o pe nevastă-sa spuse Málek victorios. — A strigat-o pe nevastă-sa, în loc să se întoarcă el să-şi ia punga! Şi s-a ciorovăit cu ea peste gard, tot spunîndu-i unde s-o caute. Înţelegi? Penkava a văzut-o! Perfect, nu-i aşa?

— Da, spuse sumbru locotenentul Boruvka.

— Asta zic şi eu alibi, se declară satisfăcut Málek, brusc înveselit. — Făptaşul — adică suspectul — are un martor că a plecat de acasă, ba chiar la ce oră, fiindcă Penkava face naveta şi se întoarce întotdeauna cu trenul de 17,45. În plus martorul îi vede şi nevasta vie şi alţi doi martori confirmă că Semerák i-a întîlnit pe şosea, pe unul la troiţă şi pe al doilea, cam peste un sfert de oră, în staţia de autobuz. Şi a intrat cu amîndoi în vorbă, el, Semerák, nesilit de nimeni, şi tot despre vreme. Asta-i culmea! Un individ care de obicei — după martori — tace ca peştele, simte dintr-odată nevoia să discute despre vreme. Şi asta cu trei oameni la rînd! Şi chiar în ziua în care i se spînzură nevasta. Asta la punctul *a*.

— Da, spuse locotenentul Boruvka. — *A* . . .

— Şi acum la *b*: îşi alege ca să plece de acasă exact momentul cînd se întoarce Penkava de la slujbă, deci cînd ştie că se va întîlni cu Penkava. El trebuie să-l întîlnească. Şi nu numai să-l întîlnească: trebuie — asta la punctul c — ca Penkava să-i vadă nevasta în viaţă şi de aceea, chiar în ziua în care femeia îşi pune capăt zilelor, îşi uită acasă punga cu tutun. Şi e atît de leneş, încît nu se deranjează să şi-o ia singur. În loc s-o facă el, pune pe dumuri o babă astmatică.

Adjutantul privi victorios spre bătrînica măruntă, care le atîrna deasupra capetelor, şi apoi spre locotenent.

— Hm, îşi drese glasul bătrînul criminalist. — Deducţiile sînt corecte. Ce-i drept e drept, jos pălăria. Nimic nu-ţi scapă — Doar că . . .

— Stai, că încă n-am terminat, spuse repede Malek. — După cum vezi, în depoziţia lui Semerák sînt clenciuri, şi chichiţe, şi puncte slabe cu duiumul. Chiar acum vine unul. El declară că în ziua aia s-a dus la un oarecare Bárta, după ceară. Bárta ăsta e un cunoscut crescător de albine şi Semerák se ocupă şi el cu albinăritul. Nu prea e priceput şi nici nu-şi prea dă silinţa. E destul să te uiţi în grădiniţa din spate, la prisaca lui. Într-o prisacă ca asta pot rezista numai albine de ultima speţă — Albine declasate sau aşa ceva, rîse adjutantul. — În fine, pe scurt, s-a dus după ceară. Bárta, crescătorul de albine, locuieşte singur în pădure, cam la trei kilometri de aici. Semerák a ajuns la 18,45, a stat trei sferturi de oră şi pe urmă a plecat prin pădure la Hodkonin, la han.

Uită-te pe plan. La han a ajuns cam la nouă fără un sfert şi la nouă s-a aşezat la cărţi. A jucat pînă la 23,30 cînd a plecat acasă. De la han şi pînă aici sînt

patru kilometri și i-a trebuit o oră ca să ajungă. Corespunde exact, toate corespund.

— Numai că... locotenentul Boruvka își luă ochii de pe bătrîna moartă și-i opri pe fața îmbujorată a adjutantului.

— Numai că toate se potrivesc, dar ceva sună fals, spuse iute Malek. — Privește planul ăsta.

— Frumos, lăudă locotenentul Boruvka schița. — Ai desenat frumos, clar. Numai aici...

— Vrei să vezi tabelul pe ore, așa-i? Uite-l. Málek îi întinse locotenentului altă hîrtie. — Ai acolo și tabelul distanțelor și al datelor corespunzătoare ca timp. Uită-te.

Locotenentul Boruvka se uită:

18,00 — plecarea din C
18,45 — sosirea la A
19,30 — plecarea din A
20,45 — sosirea la H
23,30 — sosirea la plecarea din H
(din care 30 circa minute la closet)
00,30 — întoarcerea la C
00,45 — telefonează miliției din cabină
00,57 — sosirea echipei noastre la locul crimei
Distanțele și timpul necesar;
distanța C— A = 3 km, adică 45 minute mers
distanța A—H — 5 km., adică 1 oră 15 min, mers
distanța H—C = 4 km., adică 1 oră mers
distanța A—C—H— = 7 km, adică 1 oră 45 min, mers
distanța A—C—A—H— = 11 km, adică 2 ore 45 minute mers

— De ce dai și distanțele A—C—H— și A—C—A—H? întrebă locotenentul, după ce studie tabelul.

Adjutantul făcu șmecher cu ochiul.

— Îți explic imediat, spuse. — Pornesc de la premisa ipotetică că Semerák este asasinul, deci că Semeráková nu s-a spînzurat singură, ci Semerák a strîns-o de gît și pe urmă a spînzurat-o.

— Dar asta...

— Așa-i. Pentru moment nu pot s-o dovedesc. Pentru moment.

— Eu cred că...

— Dar am motive întemeiate să bănuiesc că așa a fost.

Și de data asta bătrînul criminalist nu mai încercă să vorbească. Îl lăsă pe colegul său mai tînăr, care se folosi din plin de acest prilej.

— Presupun, deci, că Semerák e asasinul. Desigur, are un alibi perfect. La 18,00 a plecat de acasă — un martor i-a văzut nevasta vie — la 18,20 alt martor a vorbit cu el în stația de autobuz, cam la jumătatea drumului dintre C și A. La 18,45 a ajuns la Bárta, la A — avem și aici ora precisă, fiindcă zice că pe drum i s-ar fi oprit ceasul, așa că l-a rugat pe Bárta să-i spună cît e exact și și-a pus ceasul în fața lui. Asta o confirmă Bárta. Și avem și ora exactă a plecării lui de la Bárta — s-a uitat la pendulă, s-a speriat că s-a făcut șapte și jumătate și, cu toate că Bárta și Bártová au încercat să-l mai rețină, nu s-a lăsat convins și a plecat.

La acest punct bătrînul criminalist reuși doar să tușească.

— Să ne oprim la soții Bárta, înainte de a-l urma pe Semerák la han, spuse Málek, de parcă ar fi ținut o lecție în fața unor începători în ale criminalisticii. Locotenentul își plimbă din nou privirea peste podul gol. — Și aici avem trei puncte

interesante, continuă Málek. — În primul rînd interesul pentru ora exactă. Fix în ziua în care i se spînzură nevasta, suspectului i se opreşte ceasul şi fix în ziua aceea trebuie să ajungă exact la han, ca şi cum ar fi avut cine ştie ce treburi importante de rezolvat. Şi de fapt, se ducea să joace cărţi — cînd, lucru ştiut, nu are reputaţia de cartofor. Hangiul spune că merge foarte neregulat să joace cărţi şi rareori joacă mai mult de o oră. Numai ieri, după cum vezi, le-a frecat aproape trei ore. Dar despre asta mai tîrziu. Acum să ne oprim la familia Bárta. Aşadar interesul pentru ora exactă este prima circumstanţă suspectă: modul discret în care atrăgea atenţia martorului pe care îşi pusese ochii asupra orei exacte la care venise şi asupra orei exacte la care plecase. Al doilea lucru interesant este mărturia soţilor Bárta. Am folosit vechiul truc pe care l-am învăţat de la tine. Málek zîmbi şi faţa rotundă a locotenentului se împodobi şi ea, pentru o clipă, cu un zîmbet încurcat. — Ne-ai vorbit despre asta o dată la cursul de tactica interogatoriului, îţi aminteşti? Principiul audierii separate a martorilor aceleiaşi întîmplări şi . . .

Locotenentul încercă încă o dată, slab, să oprească avalanşa cuvintelor adjutantului.

— Da, v-am vorbit. În cazul acela, desigur . . .

Dar imediat se lăsă învins de elocvenţa entuziastă a colegului său. Se încruntă şi oftă.

— Aşteaptă, spuse Málek nerăbdător. — Nu ştii despre ce e vorba. Despre un lucru foarte simplu. O haină.

— Haină? spuse cu greu locotenentul.

— Da, o haină. Şi pe urmă — acum fii foarte atent — despre o bicicletă!

Pauză plină de semnificaţii. Málek se uită la locotenent şi vechiul criminalist citi fără greutate pe faţa lui smeadă dorinţa de a fi lăudat. Se întristă şi mai tare. Îi plăcea să-şi bucure semenii. De aceea zîmbi cu maximum de abnegaţie şi spuse:

— O bicicletă?

— Da. Adjutantul îşi frecă mîinile. — Se leagă de ipoteza pe care am emis-o pe urmă — de fapt ipoteza mea porneşte chiar de la această bicicletă. Asta e principalul motiv pentru care am desenat planul, ciocăni cu degetul în bucata de hîrtie pe care locotenentul, politicos, o ţinea încă în mînă. — Dar mai întîi haina; celor doi soţi Bárta — fiecăruia în parte — le-am pus o întrebare simplă: cu ce era îmbrăcat Semerák cînd a venit la ei în vizită. Şi acum ascultă: Bárta afirma că într-o haină de tweed, Bártová jura că într-o haină cafenie, din catifea reiată. Mai-mai să se ia de păr. În general, sînt o pereche reuşită, rîse adjutantul. Aş recomanda oricui are poftă să se însoare, să stea puţin de vorbă cu ei. Pariez că pe urmă devine celibatar convins, ca mine! Ha ha ha.

Faţa locotenentului se strîmbă cu un zîmbet acru, dar adjutantul nu-i observă nuanţa.

— S-au certat — mă mir că nu li s-au rupt coardele vocale şi că nu ne-au spart timpanele, continuă el, — şi, în culmea enervării Bártová spune, de fapt rage: Avea haina pe care o purtase şi săptămîna trecută, cînd a trecut pe aici pe bicicletă! Aşadar! încă un punct dubios — dezacord în declaraţiile pretinşilor martori oculari. Bineînţeles, luat ca atare nu este concludent. De obicei bărbaţii nu observă cu ce sînt îmbrăcaţi ceilalţi. Totuşi: ce-ar fi dacă toate astea nu sînt de fapt decît o înţelegere, pricepi, un alibi fals? Ce-ar fi dacă Semerák n-a fost de loc la Bárta, s-a întors pe ascuns de la staţia de autobuz acasă, şi-a omorît nevasta şi pe urmă s-a dus la han. Iar la han, îţi spun eu mai tîrziu, am constatat încă ceva suspect. Dar pentru moment, uite ce cred: de înţeles s-au înţeles ei,

numai că au uitat să cadă de acord în privinţa tuturor detaliilor. Tu ne atrăgeai mereu atenţia la curs că un alibi fals se descoperă uşor prin cercetarea detaliilor. Asta, Josef, ţie ţi-o datorez.

Şi din nou pe faţa criminalistului apăru un zîmbet acru, iar mîna cu planul încercă un gest timid, de respingere. Adjutantul reacţionă prompt:

— Ştiu — e cam tras de păr să cred că şi-ar fi aranjat un alibi pentru crimă, şi încă cu doi oameni, cînd unul dintre ei mai e şi o clevetitoare notorie. Nici eu nu-i acord importanţă, dar ţi-am povestit totul, ca să nu omit nimic. Mult mai important este al doilea lucru din declaraţia Bártovei: săptămîna trecută l-a văzut pe Semerák pe bicicletă. N-ar fi nimic ciudat în asta, nu-i aşa? Oamenii din locurile mai izolate au de obicei biciclete. Hazul e că Semerák n-are bicicletă şi că neagă cu tărie că s-ar fi întîlnit cu Bártová!

Ochii adjutantului cerşiră un cuvînt de laudă. Locotenentul Boruvka îşi drese glasul.

— Da, spuse posomorît. E o deducţie justă. Deci pornind de la bicicleta asta deduci . . .

Adjutantul lăudat luă cuvîntul cu şi mai multă aplicaţie.

— Că nu sînt valabile corelaţiile de timp ale cazului. Dacă Semerák avea ascunsă undeva o bicicletă, atunci tabelul orar arată cu totul altfel. Uită-te!

Din buzunarul de la piept scoase, plin de el, o altă hîrtie şi i-o întinse cu cuvintele:

— Eu cred în sisteme. Întreaga noastră orînduire este bazată pe planificare şi sistematizare, aşa că noi, criminaliştii, nu ne putem conduce, după idei de moment, ca în unele romane poliţiste.

Tabelul era într-adevăr sistematic:

Distanţele şi timpul necesar în cazul folosirii unei biciclete:
distanţa A—C—H 7 km, adică cca 20 minute
distanţa H—C—H 8 km, adică puţin peste 20 minute
distanţa A—C—A—H 11 km, adică cca 45 minute
Pentru înfăptuirea crimei 20 minute, adică:
la A—C—H total 40 minute
la H—C—H total puţin peste 40 minute
la A—C—A—H total puţin peste o oră

Locotenentul privi lung şi trist rîndurile manuscrisului îngrijit al adjutantului. Părea că în sinea sa poartă o luptă grea. Oftă, îşi drese glasul şi pe urmă întrebă:

— De ce socoteşti şi porţiunea H—C—H?

— Îţi explic imediat. Adjutantul luă planul de la locotenent şi începu să arate pe el cu degetul. — Presupunînd că Semerák îşi ascunsese bicicleta pe undeva prin preajma casei lui Bárta — şi cred că putea, casa e la marginea pădurii şi în jur sînt numai tufişuri — intră în consideraţie trei eventualităţi: a) la 19,30, cînd Semerák a plecat la Bárta, s-a urcat pe bicicletă, a mers pe porţiunea A—C, deci acasă, a săvîrşit fapta — pentru asta îi dau cam 20 minute — şi s-a dus apoi pe porţiunea C—H la han. Deci drumul A—C—H plus douăzeci de minute pentru săvîrşirea crimei fac laolaltă circa patruzeci de minute. Asta înseamnă că a avut timp berechet să scape, undeva pe lîngă han, de bicicletă şi la 20,45 se apară la han.

Locotenentul Boruvka dădu aprobator din cap.

— Dar seara devreme drumul C—H este destul de circulat. Ce-i drept, era întuneric, totuşi . . . Poate că Semerák n-a avut curajul s-o apuce pe el şi de aceea, după săvîrşirea crimei, s-a întors pe o şosea relativ puţin folosită, de la C la A, şi de acolo a mers prin pădure, pe drumul A—H. Deci: porţiunea

A—C—A—H plus douăzeci de minute pentru crimă fac laolaltă cam șaizeci și cinci, șaptezeci de minute. Rămîne și așa destul timp ca să ajungă la 20,45 la han, pentru partida de «mariaj»[1].

— Da, — Locotenentul Boruvka se înecă, își drese glasul. — După acest incident, spuse: — Dar de ce H—C—H, cînd zici că de la 20,45 la 23,30 a jucat cărți? De altfel voiam să . . .

Dar locotenentul nu apucă să spună ce voia. Adjutantul îl prinse confidențial de mînecă, se aplecă spre el și bătrînul criminalist îi simți răsuflarea înfiorată, mirosind a țigări Partizan.

— Tocmai asta-i, că n-a jucat! spuse victorios Málek. — Vreo treizeci-patruzeci de minute a stat la closet!

Fața locotenentului tresări, de parcă l-ar fi durut ceva.

— Cît anume, martorii nu pot cădea de acord. Am audiat opt, inclusiv chibiții, hangiul și pe fiica acestuia, care e chelneriță. Semerák pretinde că n-a stat mai mult de un sfert de oră, iar unul din parteneri susține că a stat aproape o oră. Asta e relativitatea perceperii subiective a timpului, spuse Málek rar și clipi din ochi. — Dacă facem media, ne ies cam treizeci, patruzeci de minute. Și atîta ajunge pentru porțiunea H—C—H — plus douăzeci de minute. E o șosea de curînd asfaltată, se circulă repede pe ea. În orice caz, faptul că a stat atîta la closet e simptomatic.

— Cum? întrebă, nesigur, locotenentul.

— Simptomatic, repetă adjutantul, pronunțînd cu grijă toate consoanele. — Sau oferă posibilitatea săvîrșirii crimei pe porțiunea H—C—H sau dovedește că Semerák, cu puțin înainte de venirea la han, trecuse printr-o puternică tulburare nervoasă. La cursul de psihologia criminalului, doctorul Seifert ne-a spus că organismul omenesc reacționează uneori la o emoție puternică printr-o nevoie de nestăpînit de a merge la closet.

— Da. Știu. — Părea că locotenentul Boruvka s-a scufundat în cine știe ce amintiri. Era un om calm, celebru prin aceea că o dată, cu mîinile goale și fără să clipească măcar, aruncase un pistol încărcat din mîna unui asasin și cînd tîlharul scosese pe neașteptate cuțitul, îl trîntise la pămînt dintr-o lovitură bine țintită sub bărbie. Desigur, și locotenentul Boruvka trecuse din cînd în cînd prin emoții puternice cu reacția respectivă a organismului, reacție nu tocmai plăcută, dar despre asta nu știa nimeni; nu intra în domeniul profesional.

— Deci, popular spus, continuă Málek — pe scumpul nostru criminal, după săvîrșirea faptei, l-a apucat cufureala. Și aici intervine laboratorul de criminalistică, analiza bio-chimică, ha ha ha!

Un nou rictus strîmbă fața locotenentului. Pentru o clipă îl stăpîni imaginea fantastică a straniei analize de laborator a unor materiale cît se poate de neatrăgătoare, dar adjutantul îl lămuri imediat.

— Printr-o cercetare atentă la fața locului, spuse — adică la closet, s-a constatat că cineva a ieșit sau a intrat, sau a ieșit și a intrat pe fereastră. Iar pe geamul ferestruicii există o colecție de obiective dactiloscopice, spuse cu un ton de specialist și bătrînul criminalist clipi din ochi. El le spunea «amprente digitale», dar adjutantul făcea parte din generația mai tînără și mai științifică. — Iar Semerák are pe palma mîinii drepte o julitură suspect de proaspătă. Am aranjat deci la punctul *a:* analiza chimică a tencuielii peretelui de sub fereastra closetului și a îmbrăcăminții suspectului. Rezultatele le primim pînă pe la patru după masă. La punctul *b:* luarea și compararea urmelor de pe fereastra

[1] **Mariaj — joc de cărți.**

closetului şi a amprentelor suspectului. Şi, în sfîrşit, la punctul c: examinarea zidului exterior de sub fereastră, dacă nu cumva prezintă urme de ţesut biologic identic cu epiderma suspectului. În acest scop am pus să i se ia lui Semerák o probă de piele din palmă. A trebuit să ne ducem la secţia I-a dermatologică după un dermatom.

— După ce? — spuse dintr-o suflare locotenentul.

— Un fel de cuţit dermatologic special. Poţi lua cu el un strat subţire, compact, din epidermă, ca mostră pentru comparare.

Locotenentul spuse sumbru:

— Da. Desigur...

— Desigur au fost greutăţi, oftă Málek. — Tencuiala de sub geam se sfărîma şi exista pericolul să n-o putem transporta intactă la laborator. De aceea am chemat nişte zidari care au tăiat toată bucata de zid de sub fereastră, zidul l-au fixat cu ciment într-un cadru special de metal — a trebuit să dăm o fugă după el la CKD[1], unde ni l-au sudat pe loc — şi am transportat totul la laboratorul de biologie, în perfectă stare.

— Aşa că closetul...

— Aşa că closetul, rîse adjutantul — e scos pentru un timp din folosinţă. Şi hangiul ne-a făcut greutăţi. Dar l-am convins, cînd i-am spus că e vorba despre o anchetă pentru omucidere şi că e datoria socială a tuturor cetăţenilor...

— Sigur că-i aşa, se-nţelege...

— Să contribuie din toate puterile la demascarea criminalului. De fapt trebuie să recunosc că cetăţenii din Hodkonín au dat dovadă de mai multă conştiinţă. Stai să vezi: ca să mi se confirme ipoteza trebuia să găsesc bicicleta.

Pe fruntea locotenentului se iviră broboane de sudoare.

— Şi ai găsit-o?

— Încă nu, spuse adjutantul sigur de sine. — Dar mi s-a alăturat toată organizaţia locală a Uniunii Tineretului Cehoslovac şi tovarăşul director al şcolii de opt ani a arătat şi el multă înţelegere. Tinerii şi membrii Organizaţiei pentru apărarea patriei cercetează heleşteul. Málek ciocăni planul. — Din două părţi e înconjurat de trestie deasă. La Hodkonin au şi un detaşament de scafandri, m-au ajutat şi ei. Heleşteul are în unele locuri o adîncime de pînă la patru metri, dar acolo coboară chiar acum un tovarăş în costum de scafandru.

Locotenentul Boruvka dădu semne că ar începe să se înăbuşe.

— Zău, Pavel, tu ai talent organizatoric, nu glumă. Ştiu...

— Ştiu şi eu, rînji Málek. — Aici am şi organizat totul. Pionerii şi ceilalţi elevi, cu tovarăşul director şi cu profesorii lor, cercetează între timp pădurea. Ar trebui să-şi bage dracul coada ca să nu găsim pînă diseară bicicleta!

— Bineînţeles, dacă...

— Nu te teme, îl linişti Málek pe locotenent, care începuse din nou să prezinte semne de puternică nervozitate. — Ipoteza noastră este valabilă. Ai să vezi. Deţin şi alte date care pledează în favoarea ei. Astfel la punctul *a:* pe pantofii lui Semerák s-a găsit lut cu bucăţele de muşchi în el. La prima vedere lutul şi muşchiul sînt identice cu lutul şi muşchiul de sub fereastra closetului. Bineînţeles, Semerák afirmă că muşchi ca ăsta creşte pe drumul de pădure din sectorul A—H, pe unde pretinde că a mers pe jos de la Bárta la han. Să admitem. Aşadar am luat probe din muşchiul de la han şi încă din cincisprezece locuri din pădure, pe unde pretinde Semerák că a trecut, şi l-am trimis la Institutul de botanică

[1] Ceskomoravská Kolben-Danek-fabrică de turbine şi locomotive.

al Academiei. Şi tovarăşii de acolo ne ajută. Am vorbit la telefon cu profesorul Kavina în persoană.

Locotenentul Boruvka cuprinse podul cu o privire aproape disperată. Se opri asupra bietelor picioare ale bătrînei moarte. În spatele său sergentul-major-şef Sinták tuşi, se întoarseră amîndoi şi văzură că are în mînă un scaun.

— Un moment, tovarăşe. Să termin întîi ce am de spus tovarăşului locotenent şi pe urmă să se uite şi el, spuse Málek şi se întoarse din nou spre locotenentul Boruvka. — Aşa, şi cînd ne-am dus să luăm probele de muşchi, ne-am uitat şi la urme. Pe drumul ăla, în cîteva locuri, e un pămînt argilos, umed, un material ideal pentru urme. De fapt şi erau: urmele roţilor a cel puţin cinci biciclete diferite. Am pus să fie turnate toate în ghips. Cînd găsim *corpus delicti*, îl comparăm şi avem o dovadă de mai mare dragul. Toate bicicletele erau destul de vechi, aşa că urmele prezintă semne caracteristice individuale.

— Şi . . . dar adjutantul nu-i permise bătrînului criminalist să zică mai mult.

— Bineînţeles, ca să jucăm cinstit faţă de Semerák, am pus să se ia şi amprentele pantofilor săi — pe care le-a imprimat, la cererea noastră în ghips — şi toate urmele mai proaspete de pe drumul de pădure, tot turnate în ghips. Avem o groază, dar e vorba despre o gravă crimă antisocială, aşa că oricît ne-am gîndi la economie, nu putem să ne zgîrcim.

— Poate c-ar fi mers, intră în vorbă locotenentul Boruvka, — dacă . . .

— Da: dacă tîlharul ăsta n-ar fi gîndit totul atît de bine, încît ne e greu să-l demascăm, se enervă Málek. — Dar şi-a greşit socotelile ! Noi dispunem de ştiinţa cea mai modernă, o armă puternică ! Şi el îndrăzneşte să se pună cu ea ! Am cerut să fie chemaţi cîinii.

— Cîinii? spuse speriat locotenentul.

— Da. Pe Ajax al nostru. Doar îl cunoşti, Josef? Ce animal superb ! Corcitură de cîine cu lup. Ce muşcătură are ! În viaţa mea n-am văzut o muşcătură mai grozavă.

— Da, spuse sumbru locotenentul. Muşcătura admirabilului Ajax nu-i era necunoscută. Acest splendid animal încercase s-o demonstreze cu puţin înainte pe fundul locotenentului, tocmai cînd alerga din maşină prin curte, spre locul crimei. A fost nevoie de eforturile a doi experiementaţi păzitori de cîini pentru a stăpîni fiara pe care mirosul corpului locotenentului, din motive necunoscute, o aducea în starea de maximă capacitate de lucru.

— L-am pus pe urme, a continuat Málek — şi rezultatul pledează în favoarea variantei A—C—A—H, chiar dacă există cîteva puncte neclare. Pe astea însă le vor lămuri testele de laborator. Uită-te. Málek desfăcu din nou planul. — Pe porţiunea A—H, puţin după casa lui Bárta, cîinele a pierdut urma şi n-a putut s-o găsească nicăieri în pădure. A găsit-o pe porţiunea A—C, dar cu oarecare greutate. În schimb pe porţiunea H—C a găsit-o foarte sigur. Ce confirmă asta? adresă el această interogaţie retorică locotenentului. Dar locotenentul tăcea încurcat. — Ei bine, parcă văd totul în faţa ochilor, spuse Málek cu entuziasm. — Puţin după casa lui Bárta, Semerák a încălecat pe bicicletă, a pornit spre C pe porţiunea A—C, după douăzeci de minute s-a întors pe acelaşi drum şi a mers mai departe pe porţiunea A—H, pînă la han, unde a aruncat bicicleta în heleşteu. Asta înseamnă că porţiunea C—A a parcurs-o o dată pe jos — la 18,00, cînd s-a dus de acasă la Bárta — şi de două ori bicicleta. De atunci au trecut . . . adjutantul se uită la ceas, — aproape douăzeci de ore, de aia cîinele a găsit urma cu mare greutate. Porţiunea A—H a parcurs-o Semerák numai cu bicicleta — cîinele nu a găsit de loc urma. Porţiunea H—C asasinul a făcut-o pe jos şi relativ de curînd

— mai puțin de cincisprezece ore. Acolo urmele se mai păstrează și de aceea cîinele le-a găsit și le-a urmărit ușor.

— Și — îndrăzni locotenentul Boruvka cu sfială, — ai pomenit despre unele neconcordanțe — aruncă o privire încurcată spre Sinták, care stătea alături cu scaunul lîngă picior, aproape în poziție de drepți, și înghițea fiecare cuvînt al adjutantului. Anii de slujbă îl înzestraseră pe acest om cu un mare respect pentru superiori, respect de care nu-l scăpase nici introducerea relațiilor tovărășești între milițieni. Locotenentul Boruvka își drese glasul, vroia să spună ceva. Dar nici de data asta Málek nu-l lăsă să vorbească.

— Uite cum stau lucrurile: lîngă han cîinele a ezitat — urma a găsit-o, asta-i sigur, numai că a găsit două! Una ducea la ușă și a doua sub fereastra closetului. Ei bine, nu-i nici o tragedie. Doar că pledează pentru varianta H—C—H. Asasinul a ieșit pe fereastră și s-a dus să-și ia bicicleta, pe care o ascunsese undeva, aproape de drum, pe porțiunea H—C, și apoi, la unsprezece și jumătate, a ieșit normal pe ușă și s-a dus pe jos acasă. Singurul lucru care nu se potrivește este că cîinele nu a găsit nici o urmă pe porțiunea A—H. Numai dacă criminalul avea bicicleta ascunsă în pădurea de lîngă casa lui Bárta, a ajuns la Hodkonín pe drumul A—H, a ascuns-o undeva lîngă drumul H—C, ca s-o aibă la îndemînă, a așteptat puțin, ca să se încadreze în timp, și a parcurs varianta H—C—H.

— Da, spuse locotenentul Boruvka, — toate variantele astea par posibile, Pavel. Ce-i drept, ai făcut treabă nu glumă, asta-i clar. Desigur . . .

— Îți mulțumesc, Josef, spuse emoționat adjutantul Málek și pe urmă izbucni zgomotos: — Acum ai putea să te uiți la urmele de strangulare. Tovarășe ! Nu trebui să adauge nimic, căci sergentul-major șef Sinták sări prompt, cu scaun cu tot, spre bătrînă. — Urcă-te și uită-te bine !, îl îndemnă Málek pe bătrînul criminalist.

Locotenentul Boruvka privi în jur. Prin lucarna deschisă pătrunse o nouă adiere de vînt și descoperi pe jumătate fața bătrînei, care se albăstrise. Ajunse o privire; chipul acela spunea din nou locotenentului aceeași poveste a vieții. Locotenentul se cutremură.

— Eu — spuse.

— Hai, urcă-te ! îl îndemnă vesel adjutantul. — Tot trebuie s-o dăm jos. Stă de prea mult timp spînzurată.

— Eu — repetă locotenentul, și în clipa aceea acoperișul șubred al casei vechi se cutremură de un zgomot asurzitor. Cei trei criminaliști ridicară fără să vrea privirile. Pe chipul lui Sinták apăru o expresie de respect, pe chipul locotenentului Boruvka o expresie de groază. Málek zîmbi mulțumit.

— Helicopterul, spuse cu satisfacție. — Vasăzică tovarășul maior tot a aprobat pînă la urmă ! Știi, se întoarse spre locotenent, — din aer vezi fundul heleșteului ca în palmă. Se economisesc astfel o groază de ore de muncă pentru tineret și scafandri. Ei bine, constată el satisfăcut, — acum putem aștepta dintr-o clipă în alta o știre radiotelegrafică cum că au găsit bicicleta.

— Eu . . . spuse locotenentul Boruvka, ezită, apoi adăugă brusc, cu hotărîre: — eu nu mă urc !

— Știu că mă crezi, Josef, spuse flatat adjutantul, — dar . . .

— Nu, nu e vorba despre asta, zise repede locotenentul. — Se-nțelege că te cred. Dar nu-i nevoie să mă urc acolo. Poți să-l arestezi, spuse trist și adăugă: — Pentru crimă.

— Mă bucur, zîmbi Málek, mă bucur că te-am convins cu argumentele mele. Am adunat destul de mult material — dar cu arestatul aș mai aștepta pînă o să am în mînă măcar bicicleta, rezultatele tuturor examenelor de laborator și

raportul de la Institutul de botanică şi de la dermatologie. Şi compararea urmelor, şi declaraţia specialistului dactiloscop. Ca să nu comitem vreo eroare. Ştii cît de sensibilă e opinia publică la asemenea lucruri. Pe scurt, îşi drese glasul, — mai bine aşteptăm pînă cînd ştiinţa ne va oferi dovada de netăgăduit !

O nouă adiere de vînt răsuci cadavrul. Sau locotenentului i se păru numai? Se cutremură.

— Nu am nevoie de dovadă, spuse îngîndurat. — Eu *ştiu* că a omorît-o. Tovarăşe —, se întoarse spre sergentul-major şef Sinták. Vrei, te rog, să cobori şi să le spui să-l aducă pe Semerák.

Aşa se face că sergentul-major şef Sinták n-a auzit ce i-a spus pe urmă locotenentul Boruvka adjutantului. Şi de aceea nimeni n-a putut să-i scoată din cap că siguranţa locotenentului, în ce priveşte făptaşul, nu a fost rezultatul capacităţilor lui deosebite şi mai curînd supranaturale.

Şi, în general, nimeni n-a aflat vreodată ce i-a spus atunci locotenentul adjutantului, în podul acela şubred, sub corpul trist al bătrînei asasinate. Locotenentul Boruvka avea inimă bună şi, dacă era posibil, prefera să treacă sub tăcere întîmplările care ar fi putut arunca o lumină nefavorabilă asupra capacităţilor criminalistice ale colegilor săi.

Astfel că în dosarul *Semerák* s-a trecut prezentarea probelor aşa cum, cu ajutorul ştiinţei şi tehnicii moderne, a făcut-o ca reprezentant al locotenentului Boruvka, absent, adjutantul Málek Pavel, care, în cele din urmă, l-a silit pe asasin să mărturisească.

Sigur e că atunci cînd sergentul-major şef Sinták s-a întors în pod, după cum i se ordonase, cu criminalul Semerák, a observat că locotenentul Boruvka are o expresie de tristeţe inexprimabilă întipărită pe faţa lui rotundă şi că adjutantul Málek este roşu ca un rac. Nu ştia de ce. Nu ştia, fiindcă — se înţelege — nu putuse auzi cele trei întrebări pe care, în absenţa lui, bătrînul criminalist le pusese colegului său mai tînăr.

Primele două sunau aşa:

— N-aţi mişcat nici un lucru din loc, Pavele? Toate sînt exact cum le-aţi găsit?

Iar cînd adjutantul se uită prin podul gol, pustiu, în centrul căruia, cam la un metru deasupra duşumelei şi exact deasupra papucului trist, părăsit, atîrna o băbuţă măruntă, şi răspunse afirmativ la întrebarea locotenentului — că toate sînt exact cum le găsiseră ei, şi că nu au mişcat nimic, absolut nimic — bătrînul criminalist întrebă:

— Atunci, spune-mi, te rog, Pavele, cum a ajuns singură acolo?

Şi cu degetul său dolofan arătă în sus, spre grinda putrezită a acoperişului şi apoi, fără să spună un cuvînt, spre prăpastia de un metru de sub picioarele bătrînei şi pînă la duşumeaua goală, pustie, pe care vîntul gonea doar cîteva petice de ziar şi vîrtejuri mici de praf.

În româneşte de SANDA APOSTOLESCU

FÉLICIEN MARCEAU

Între leproși

În rîndurile care urmează, unul din personajele povestirii spune cuvinte destul de neplăcute despre orașul A... Autorul își cere scuze. Aceste observații — trebuie să mărturisesc — nu oglindesc deloc părerea lui. Totuși nu și-a asumat dreptul să le suprime. Adevărul istoric are exigențele lui și autorul s-a gîndit că locuitorii orașului A ... erau destul de cultivați și liberali pentru a suporta două sau trei înțepături, rostite de altfel de un personaj a cărui proastă dispoziție, vom vedea, nu este nemotivată.

« A..., domnule, îmi spune, este un oraş de cretini. Cu atît mai rău că trebuie s-o mărturisesc. Şi o fac. Fără prejudecăți, fără mînie, dar cu fermitate. Să nu credeți că am împotriva lui cine ştie ce ură tainică din pricina pățaniei mele. Mi s-ar fi putut întîmpla şi la Torino sau Milano. Hotelul e bun. Nimeni nu mi-a furat nimic. M-am rănit la un deget într-un cîrlig. O rană păcătoasă, uitați-vă. Farmacistul a fost mirat. Dar să trecem peste asta. Nu apreciez un oraş după cîrligele lui.

De altminteri, dacă spun că A... este un oraş de cretini, o fac fără intenția de a jigni, vă asigur. O spun cum aş spune: Lyon este un oraş de țesători, Genova un oraş de marinari. Tot aşa, şi în acelaşi spirit, spun: A... este un oraş de cretini. În sensul medical al termenului. Mi se pare evident că în acest oraş sînt mulți cretini aşa cum în el locuiesc mulți gușați. Există ceva în aer, fireşte, care slăbeşte creierul. Te plimbi. Vezi deodată, sub un portic, un fel de păstor care-şi numără degetele sau şi le flutură în fața ochilor ca şi cum ar vrea să şi-i păzească de soare. De soarele care nu se arată aici decît douăzeci de zile pe an. Uite, priviți in piață ».

În adevăr era trei după amiază şi te-ai fi crezut în Islanda. De la fereastra camerei mele, vedeam în întregime marea piață pătrată, dar îi zăream

raportul de la Institutul de botanică şi de la dermatologie. Şi compararea urmelor, şi declaraţia specialistului dactiloscop. Ca să nu comitem vreo eroare. Ştii cît de sensibilă e opinia publică la asemenea lucruri. Pe scurt, îşi drese glasul, — mai bine aşteptăm pînă cînd ştiinţa ne va oferi dovada de netăgăduit !

O nouă adiere de vînt răsuci cadavrul. Sau locotenentului i se păru numai? Se cutremură.

— Nu am nevoie de dovadă, spuse îngîndurat. — Eu *ştiu* că a omorît-o. Tovarăşe —, se întoarse spre sergentul-major şef Sinták. Vrei, te rog, să cobori şi să le spui să-l aducă pe Semerák.

Aşa se face că sergentul-major şef Sinták n-a auzit ce i-a spus pe urmă locotenentul Boruvka adjutantului. Şi de aceea nimeni n-a putut să-i scoată din cap că siguranţa locotenentului, în ce priveşte făptaşul, nu a fost rezultatul capacităţilor lui deosebite şi mai curînd supranaturale.

Şi, în general, nimeni n-a aflat vreodată ce i-a spus atunci locotenentul adjutantului, în podul acela şubred, sub corpul trist al bătrînei asasinate. Locotenentul Boruvka avea inimă bună şi, dacă era posibil, prefera să treacă sub tăcere întîmplările care ar fi putut arunca o lumină nefavorabilă asupra capacităţilor criminalistice ale colegilor săi.

Astfel că în dosarul *Semerák* s-a trecut prezentarea probelor aşa cum, cu ajutorul ştiinţei şi tehnicii moderne, a făcut-o ca reprezentant al locotenentului Boruvka, absent, adjutantul Málek Pavel, care, în cele din urmă, l-a silit pe asasin să mărturisească.

Sigur e că atunci cînd sergentul-major şef Sinták s-a întors în pod, după cum i se ordonase, cu criminalul Semerák, a observat că locotenentul Boruvka are o expresie de tristeţe inexprimabilă întipărită pe faţa lui rotundă şi că adjutantul Málek este roşu ca un rac. Nu ştia de ce. Nu ştia, fiindcă — se înţelege — nu putuse auzi cele trei întrebări pe care, în absenţa lui, bătrînul criminalist le pusese colegului său mai tînăr.

Primele două sunau aşa:

— N-aţi mişcat nici un lucru din loc, Pavele? Toate sînt exact cum le-aţi găsit?

Iar cînd adjutantul se uită prin podul gol, pustiu, în centrul căruia, cam la un metru deasupra duşumelei şi exact deasupra papucului trist, părăsit, atîrna o băbuţă măruntă, şi răspunse afirmativ la întrebarea locotenentului — că toate sînt exact cum le găsiseră ei, şi că nu au mişcat nimic, absolut nimic — bătrînul criminalist întrebă:

— Atunci, spune-mi, te rog, Pavele, cum a ajuns singură acolo?

Şi cu degetul său dolofan arătă în sus, spre grinda putrezită a acoperişului şi apoi, fără să spună un cuvînt, spre prăpastia de un metru de sub picioarele bătrînei şi pînă la duşumeaua goală, pustie, pe care vîntul gonea doar cîteva petice de ziar şi vîrtejuri mici de praf.

În româneşte de SANDA APOSTOLESCU

FÉLICIEN MARCEAU

Între leproși

În rîndurile care urmează, unul din personajele povestirii spune cuvinte destul de neplăcute despre orașul A. . . Autorul își cere scuze. Aceste observații — trebuie să mărturisesc — nu oglindesc deloc părerea lui. Totuși nu și-a asumat dreptul să le suprime. Adevărul istoric are exigențele lui și autorul s-a gîndit că locuitorii orașului A . . . erau destul de cultivați și liberali pentru a suporta două sau trei înțepături, rostite de altfel de un personaj a cărui proastă dispoziție, vom vedea, nu este nemotivată.

« A. . ., domnule, îmi spune, este un oraş de cretini. Cu atît mai rău că trebuie s-o mărturisesc. Şi o fac. Fără prejudecăţi, fără mînie, dar cu fermitate. Să nu credeţi că am împotriva lui cine ştie ce ură tainică din pricina păţaniei mele. Mi s-ar fi putut întîmpla şi la Torino sau Milano. Hotelul e bun. Nimeni nu mi-a furat nimic. M-am rănit la un deget într-un cîrlig. O rană păcătoasă, uitaţi-vă. Farmacistul a fost mirat. Dar să trecem peste asta. Nu apreciez un oraş după cîrligele lui.

De altminteri, dacă spun că A. . . este un oraş de cretini, o fac fără intenţia de a jigni, vă asigur. O spun cum aş spune : Lyon este un oraş de ţesători, Genova un oraş de marinari. Tot aşa, şi în acelaşi spirit, spun : A. . . este un oraş de cretini. În sensul medical al termenului. Mi se pare evident că în acest oraş sînt mulţi cretini aşa cum în el locuiesc mulţi guşaţi. Există ceva în aer, fireşte, care slăbeşte creierul. Te plimbi. Vezi deodată, sub un portic, un fel de păstor care-şi numără degetele sau şi le flutură în faţa ochilor ca şi cum ar vrea să şi-i păzească de soare. De soarele care nu se arată aici decît douăzeci de zile pe an. Uite, priviţi în piaţă ».

În adevăr era trei după amiază şi te-ai fi crezut în Islanda. De la fereastra camerei mele, vedeam în întregime marea piaţă pătrată, dar îi zăream

prost casele ce o mărgineau, atît de tare era îmbîcsită de ceață, încărcată de lucruri pîcloase, ca o vată verzue, de forme deabia distincte. Noroi amestecat cu zăpadă acoperea pavajul. Pe stradă treceau soldați. Cu uniformele lor verzi ai fi crezut că sînt o ceață în marș. Ți se strîngea inima. Eram în decembrie. E luna care nicăieri nu te face să-ți iei cîmpii.

« Știți care este pentru mine adevărata probă a existenței lui Dumnezeu? — îmi mai spuse. Se vorbește de « primul motor » și de părinții bisericii, și de minunile de la Lourdes. Fleacuri, domnule! Cea mai autentică dovadă a existenței lui Dumnezeu, este că sînt locuri ca astea, și oameni care acceptă să trăiască aici. Da, trebuie să crezi în Dumnezeu ca să trăiești la A. . . Eu, domnule, nu cred în Dumnezeu. . . »

L-am lăsat să sporovăiască. Ador nemulțumiții. Fac un zgomot de pietre care se rostogolesc, de tren care trece, de metro care hurue. Asta însuflețește viața. Există la un om de rea credință — numai să n-aibă urmări neplăcute — ceva proaspăt care biciuiește spiritul. Și aici aveai de ce să fii nemulțumit. Ne aflam în camera mea, o cameră de hotel, care nu era lipsită de confort, deși se făcuse frig. Avea voie să mă viziteze. Puteam să mă duc să-l văd în odaia lui. Dar în fața ușii mele, stătea de strajă un polițist, iar la a lui un altul. La capătul coridorului, un carabinier cu un pistol-mitralieră și încă doi la intrarea hotelului. « Coregrafie pură » — cum se spune în Italia. Polițiștii ar fi ajuns. Cerul m-a înzestrat cu un calm puțin plictisitor și cazul vecinului meu era prea banal ca să și-l complice cu un scandal. Purta același nume ca un antifascist notoriu, de altfel vărul său, care revenise în Italia după căderea fascismului, dispărînd însă îndată ce fasciștii reluaseră o parte din putere. Această potrivire de nume îl făcuse să fie arestat în timpul unui control în tren și încarcerat la A. . . Acum așteptau să poată dovedi că era el și nu un altul. De altminteri, după două zile, i se îngăduise să se instaleze la hotel. Una din aripile acestui hotel fusese amenajată pentru deținuții care acceptau să-și plătească pensiunea. Toată lumea, dealtfel, era convinsă de buna lui credință, dar *Excelența Sa Guvernatorul Provinciei*, trimisese o notă la Siguranța Generală. Trebuia să aștepte răspunsul. Dar, Siguranța Generală tocmai părăsise Roma. Nu se știa unde se află. Lucrurile trenau. Omul se înfuria. De trei sau patru ori pe zi obținea de la polițistul lui să-l conducă la prefectură. Nu mai avea nici măcar nevoie să spună de ce venea. De departe, i se făcea semn că răspunsul tot nu sosise. Funcționarii făceau haz. Ei care trăiau de douăzeci de ani la A. . . cum și-ar fi putut închipui că cineva o să slăbească aici de furie numai în opt zile?

« Căci, slăbesc, dragă. Nu mai mănînc! Fumez patruzeci de țigări pe zi»!

E bine să precizez că le arunca îndată ce le aprindea, că le zdrobea mînios în scrumieră.

« Dacă am ieși? »

Niciodată nu se vor spune destule vorbe bune — așa cum merită — despre italieni. Se arestau acolo oameni, firește era o neplăcere serioasă. Dar ni se îngăduia să ieșim o oră pe zi să ne plimbăm în oraș. Bineînțeles cu polițiștii pe urmele noastre. Cînd se apropia sfîrșitul orei, ne încadrau, ne luau amical de braț și ne conduceau în camerele noastre. Ne supuneam fără amărăciune. A. . . nu oferea călătorului mari bucurii. Exista o frumoasă clădire a poștei, dar ce distracții ai putea găsi acolo? Și două cinematografe, însă n-aveam voie să ne ducem. Bunăoară, biserica este destul de frumoasă. În sfîrșit, dacă am vrea. . . Are două turnuri, cum unii au două paltoane sau vorbesc două limbi. Abundența de bunuri nu strică. Fațada este albă. Deasupra străjuiește o splendidă Fecioară care declamă spre cer, flancată la dreapta de un Ioan Botezătorul, și la stînga de un espiscop cu mitră. Sub ei, alți episcopi cu mitre în cîteva nișe și douăsprezece mici careuri sculptate reprezentînd, în ordine: un glob încoronat de o cruce și înconjurat de stele, o tiară, o cruce și o spadă, două obiecte pe care n-am putut să le identific, o coroană de flori, un Isus Cristos înconjurat de văpăi, o cădelniță, o ancoră, o carte și două lumînări, o mitră, o arcă a lui Noe. Mai jos, porticul — în adevăr frumos — e acoperit cu sculpturi albe pe fond azuriu și cu fresce care reprezintă Cina, Nașterea lui Isus și Bună Vestirea.

« Privește, îmi spuse colegul meu tropăind. Privește în colțul unde-i Bună vestirea: apare într-un curcubeu verde, alb, roșu, Culorile drapelului italian! Vezi unde s-a cuibărit patriotismul? »

Se hlizea, cu mîinile în buzunarele pardesiului. La trei pași, cei doi polițiști ai noștri se plictiseau strașnic. Pe neașteptate, vecinul bîigui ceva și, ca o săgeată, alergă spre o femeie care trecea strada, în fața bisericii. Era gata s-o ajungă cînd polițistul lui îi atrase atenția: « Domnule, nu vă este permis să vă adresați cuiva ».

« Dar. . . » ripostă colegul meu.

Cel de-al doilea polițist îl ajunsese din urmă, iar primul îl luase de braț. Femeia surîdea amabil. Avea un ten auriu, ochi de cărbune, părul de asemenea negru, abundent, o pălăriuță pusă puțin pe ceafă. Ciorapi de lînă cadrilați, șosete albe, pantofi mari de piele, de culoare măslinie, dintr-o piele bună, închiși ca o punguță de tutun. Am spus că eram în decembrie. Femeia trecu prin fața noastră. Prietenul meu o urmări cu privirea. « Îmi pare rău, zise bine dispus polițistul. În adevăr îmi pare rău. O femeie atît de frumoasă. . .»

« Ei bine, dragă, din cauza ei sînt aici ».

Vorbea crispat, enervat, tremurînd, ceea ce m-a uimit. Crezi că ai cunoscut bine pe cineva și, pe urmă, deodată, o izbucnire a vocii, un gest,

o reflexie și e ca o medalie căreia îi vezi reversul. Ai în față alt om, cu abisurile, cu grădinile lui secrete.

« Am întîlnit-o în trenul Milan-Torino. Ai văzut-o? E încîntătoare, nu-i așa? Așa că bănuiești: îndată mi-am încercat norocul. Bineînțeles, am mai întîlnit pînă acum femei care mi-au respins avansurile și altele care s-au prefăcut că nu le observă. Dar să mă fi putut ignora, cum m-a ignorat asta, mărturisesc că nu mi s-a întîmplat niciodată. M-am foit încoace-ncolo dar n-am avut curajul nici măcar s-o ating, așa în treacăt. Mă privea ca pe o mobilă. Mai existam? Ajunsesem să mă îndoiesc. O fetiță o însoțea. În asemenea cazuri, o fetiță e o adevărată providență. Dar acum nu mi-a servit la nimic. Îi vorbeam, făceam pe unchiul drăgostos. Maică-sa îmi răspundea ca unui controlor, fără răceală, fără amabilitate, fără mînie, fără nimic. Ai condus vreodată un automobil pe un drum care se dezghiață, cînd mînuiești volanul la întîmplare, fără să știi unde o să te conducă? Mă simțeam devenind fereastră, geam, hublou. »

Pe cînd vorbeam o urmăream pe femeie. Eram destul de departe de ea. Trecu pasajul de lîngă clădirea prefecturii, traversă piața acoperită de un noroi albicios, o luă la stînga, pentru ca pînă la urmă să intre într-o casă ce atrăgea atenția printr-o placă de marmură atestînd că acolo s-a născut sfîntul Anselme. Acela cu « Argumentul ». Prietenul meu începu să se bîlbîie.

« Așadar mărturisește: să urmărești o femeie și s-o vezi intrînd la spitalul Sfîntului Anselme, nu-i de loc banal ! »

Ne-am postat în fața casei. Cei doi polițiști ai noștri pălăvrăgeau despre unul din colegii lor. Dacă mergeam sau stăteam locului, asta le era perfect indiferent.

« Iată sfîrșitul povestii. Puțin înainte de Chivasso își pregătește bagajele. « Cum? Coborîți? — Trebuie să schimb trenul, mi-a răspuns. Merg în orașul A. . . Nu mă însoțiți? — Să vă însoțesc?. . .» Eram năucit. De abia mă privise și apoi, deodată. . . « Păcat, continuă, — aș putea face multe pentru cine m-ar urma la A. . . » Nu cunoșteam orașul A. . . Înțelesesem bine? Am rîs prostește. Aveam o întîlnire de afaceri la Torino. Nu puteam să lipsesc. Dar firește îndată ce mi-am amînat treburile, am luat primul tren spre A. . . În blestematul acela de tren am fost arestat. În sfîrșit, sînt foarte fericit că am întîlnit-o. Ce mă-nfurie e că-și închipuia fără îndoială că n-o să mă mai vadă niciodată. Haidem pînă la prefectură. Poate o fi sosit răspunsul. . . »

Prefectura te făcea să te gîndești la fotografiile pe care le publică ziarele după loviturile de stat. Cîțiva carabinieri păzeau la intrare. Sus, ajungeai într-o anticameră vastă ca o sală de banchet, plină de oameni rezemați de perete sau care umblau agitați rozîndu-și unghiile. Acolo se petrecea

pe semne ceva important, o şedinţă a personalului sau nu ştiu ce. Nu se vedea nici un funcţionar. Unul din poliţiştii noştri se duse să-i caute. Lîngă noi, o doamnă bătrînă îşi recita rugăciunea. În sfîrşit sosi un funcţionar. Mergea după doi carabinieri care duceau o casă de bani. În urma lor, agale, un zidar în salopetă. « Unde s-o zidim? » întreba îngrijorat funcţionarul.

« Vreţi s-o îngropaţi în zid? »

Oamenii se interesau despre ce se întîmpla.

« Sînt arhivele secrete. Trebuie să le ascundă. »

Funcţionarul ciocănea pereţii cu indexul strîns. Cinci sau şase dintre noi îi urmăream. Pînă la sfîrşit îl sculă de pe scaun pe un bătrîn.

« Aici, interveni colegul meu, care — temperament activ — luase iniţiativa. Uite un loc bun. Nimeni n-o să bănuiască vreodată că sînt acolo ».

Bătrînul privea cu o mînă pe speteaza scaunului. Zidarul îşi aşeză pe podea lada cu unelte.

— Şi răspunsul? întrebă prietenul meu pe funcţionar.

— Ei, încă n-a sosit, rosti funcţionarul surîzînd amabil.

Ne-am întors după ce am cumpărat de la o cofetărie cîteva dulciuri pentru cei doi băieţaşi care erau deţinuţi cu noi. Cînd spun că noi puteam să ieşim o oră pe zi, trebuie să arăt că făcea excepţie o doamnă din Ponte-San-Martino cu cei doi copii ai ei, al cărei soţ nu putuse fi prins pînă atunci cu toate cercetările poliţiei. Fireşte, de teamă să nu comunice cu el, i se interzisese să iasă din camera ei. Îi aduceam unele mărunţişuri. Ne primea plîngînd. Pe culoar, poliţistul ei cînta din muzicuţă. Era un tinerel, nu om rău. În ciuda consemnului ne îngăduia să-i vizităm prizoniera şi cînd era pericol de inspecţie ne avertiza cîntînd « Mariella ». Există la mulţi poliţişti un vechi respect pentru valorile stabilite, care îi împiedică să fie în adevăr poliţişti cu cei care au ceva bani. Fără a ţine seama, pe atunci, de alte calcule pe care nici măcar nu le ascundeau. « Dacă vremurile se schimbă, o să puteţi spune că ne-am purtat bine cu dumneavoastră. . . »

În afară de doamna de la Ponte-San-Martino, mai locuiau pe coridorul nostru un tînăr care, de furie că era deţinut, nu se mai scula din pat şi o fată, pe care — se spunea — *Excelenţa Sa Guvernatorul Provinciei* n-o reţinea decît pentru plăcerea de a o interoga de trei ori pe săptămînă. Ea îl înfrunta, el o ironiza. Se pare că discuţiile lor erau foarte amuzante. Trebuie să precizăm că *Excelenţa Sa Guvernatorul Provincirei* era încă destul de tînăr. Se spunea de asemeni că poliţistul ce o păzea se îndrăgostise straşnic de ea. Fata îl ducea la singura cofetărie din A. . . şi-l ghiftuia cu prăjituri. « Ar trebui din cînd în cînd să-ţi schimbi cravata » îi spunea. Nefericitul le schimba în fiecare zi, uneori venea chiar să împrumute de la mine. Dar ea le recunoştea şi îşi bătea mai tare joc de el.

Două zile mai tîrziu ne adunasem la tînărul care stătea mereu culcat. Bombănea. Prietenul meu protesta. Fata juca șah cu mine. Polițistul ei stătea la ușă, chircit pe prag. Din cînd în cînd, adorata visurilor lui îi arunca o privire care îl făcea să pălească.

« Șahul. . . Mă întreb ce plăcere. . . »

Prietenul meu se supăra. Răspunsul lui care nu mai sosea ! Uneori devenea chiar bădăran. La fel, tînărul, în patul lui, înfofolit în așternuturi.

« Vă invit la mine. Nu-i nimic dacă n-o să vorbim ».

Situația noastră ar fi trebuit să ne unească. De altminteri ar fi fost nedrept să afirm că nu ne unea. Dar erau uneori și momente cînd ne ciondăneam și ne despărțeam trîntind ușile. Sau, cînd ne plimbam, ne bîrfeam unii pe alții. Trebuie să adaug — pentru justificare — că oricît de caraghioasă părea uneori situația noastră, nu era lipsită de primejdii. Eram considerați ostateci și cel mai neînsemnat atentat ne-ar fi pus soarta în pericol. Asta era deajuns să-ți calce pe nervi.

« Aș prefera să mai mă plimb », îmi spuse prietenul.

Tocmai atunci s-au auzit pe coridor niște pași mici, grăbiți. Am ridicat nasul. Polițistul se îndepărtă. Intră tînăra femeie din tren, tînăra femeie din fața bisericii, tînăra femeie de la spitalul Sfîntului Anselme.

« Bună ziua ! » zise.

Există un fel de a spune *buon giorno*, deschizînd buzele cînd se rostește *gio*, făcînd din acest cuvînt unul dintre cele mai vesele din lume.

Întinse mîna prietenului meu, care se ridică domol.

« Am făgăduit ! Mă țin de cuvînt ! Am promis că dacă veți veni la A. . . »

Rîse.

Se stabilise un consemn tacit între noi să nu întrebăm niciodată pe nimeni de ce e deținut. La ce-ar fi servit ? Vinovat sau inocent, trebuia firește, la început să protesteze pretinzînd că-i nevinovat. Așadar n-am știut niciodată cum a făcut ca să ne întîlnească. Corupsese un polițist ? Cu firea ei pe care n-am întîrziat să o cunosc, înclin să cred că în mod voit s-a băgat într-o încurcătură. Trebuia puțin pe vremea aceea : o vorbă-n vînt, un post de radio pus cînd nu trebuia. Era primejdios, dar făcea parte din categoria femeilor care văd rar dincolo de vîrful nasului. Or, ea avea nasul scurt. Frumos dar scurt. Și ne aflam în Italia. O țară unde oamenii nu-s meschini, nu stau mereu să socotească, să calculeze, să-și macine viața. Și. . . ne aflam în orașul A. . . Tovărășia polițiștilor noștri contribuia poate să-mi întunece vederea, dar cu bună credință, mi se părea că nu văzusem niciodată chipuri atît de sumbre, rochii atît de închise, case atît de funebre. Ați pus vreodată piciorul în orașul Sedan ? Iarna ? A. . . este Sedanul. Cu munți la capătul fiecărei străzi. În orașul acesta trăia

femeia asta împărțindu-și viața între mama ei vitregă și o nepoată. .Totul i se părea preferabil plictiselii, care pentru ea, fără îndoială, se prelingea și pe ziduri. Îl iubea numai pe prietenul meu? N-aș îndrăzni s-o jur. Îi plăcea. Își sacrificase libertatea ca să-l reîntîlnească. Dar făcea parte dintre femeile care-și păstrează libertatea pînă și în închisoare. După două zile nu se mai ocupă de prietenul meu. Străbătea coridoarele hotelului ca și cum ar fi fost la ea acasă; comanda flori, transforma pe cei opt sau zece polițiști în tot atîția valeți și comisionari. Ea hotărî că cei doi copii ai doamnei din Ponte-San-Martino aveau dreptul să iasă din hotel ca și ceilalți deținuți. Îi plimba chiar ea, le cumpără cercuri pe care le aducea polițistul ei palavragiu. Cînd acesta încerca să-și recîștige puțin autoritatea, ea rîdea, îl ciupea de obraji, scria *Excelenței Sale, Guvernatorul Provinciei*. Nimic pentru ea nu era sfînt. Pînă la urmă îl folosi pe polițistul fetei, care manifestă oarecare ciudă; pentru a-și recîștiga omul trebui, pentru prima oară, să-l lase să-i sărute mîinile. Cît despre prietenul meu, două zile fu stăpînit de o fericire prostească. Numai mie îmi mărturisea. Îmi arunca ochiade pline de orgoliu. Pe urmă începu din nou să se plîngă: « Nu stă locului o clipă. Mă face să trăiesc ca într-o furtună ». Totuși nu se mai ducea la prefectură să se intereseze de răspunsul Siguranței.

Viața nu se îmbină totdeauna așa cum trebuie. Există situații periculoase, neglijențe, contratimpuri. Începeam să mă distrez în hotelul-închisoare, cînd am fost chemat de *Excelența Sa Guvernatorul Provinciei*, care în termeni foarte politicoși, dar cu o mutră gravă îmi aduse la cunoștință că — expulzat de pe teritoriul italian — urma să fiu condus la frontieră. Trimise un funcționar să-mi aducă ce bruma de bagaj aveam și am fost înghesuit într-un tren însoțit de un polițist care scrîșnea din dinți. Doamne cît era de sîcîitor!! Regretam hotelul, protestele prietenului, micuțul pas vioi al femeii. Mă întreb cum s-a terminat aventura lor!

În românește de ALEXANDRU BACIU

JUAN RULFO

Cîmpia în flăcări

Noaptea în care l-au lăsat singur

— De ce mergem atît de încet? îi întrebă Feliciano Ruelas pe cei dinaintea lui. Aşa o să adormim pînă la urmă. Nu vreţi şi voi să ajungem cît mai repede?

— O să ajungem mîine în zori, îi răspunseră.

Au fost ultimele cuvinte pe care le-a auzit de la ei. Ultimele lor cuvinte. Dar de aceasta îşi va aminti mai tîrziu, abia în ziua următoare.

Mergeau toţi trei cu ochii în pămînt, căutînd să profite cît mai mult de lumina slabă a nopţii.

« E mai bine că-i întuneric. Aşa n-o să ne vadă ». Ştia că spuseseră asta puţin mai înainte ori noaptea trecută. Nu-şi amintea exact. Somnul îi înceţoşa gîndurile.

Acum, la urcuş, îl văzu cum vine din nou. Simţi cum se apropie de el, dîndu-i tîrcoale ca şi cum ar fi căutat să-şi dea seama unde se arătau mai tare semnele oboselii. Pînă ce îl simţi repezindu-se asupra lui şi căzîndu-i în spinare, între carabinele petrecute pe după umăr.

Cît timp terenul fusese neted, mersese repede, dar cînd începu urcuşul, rămase în urmă; capul începu să i se clatine încet, din ce în ce mai încet, pe măsură ce i se micşorau paşii. Ceilalţi trecură pe lîngă el, acum erau mult înainte, şi el continua să-şi clatine capul adormit.

Rămase din ce în ce mai în urmă. Avea drumul înainte, aproape la înălţimea ochilor. Simţea greutatea carabinelor. Şi somnul cotrobăit acolo unde i se încovoia spinarea.

■

Juan Rulfo este autorul a numai două cărţi: volumul de povestiri El llano en llamas *(Cîmpia în flăcări) apărut în 1953 şi romanul* Pedro Páramo *(1955). În ciuda operei restrînse, Rulfo e considerat unul dintre cei mai mari scriitori ai Americii latine.* Pedro Páramo *a fost tradus în mai toate limbile europene şi a devenit aproape un mit al vieţii mexicane. Concentrat şi intens, romanul acesta pare a fi secătuit pentru un timp forţele creatoare ale autorului, care, spunînd tot ce avusese de spus, n-a mai publicat nimic din 1955.*

În istoriile de literatură mexicană Rulfo e de obicei menţionat alături de compatriotul său Juan José Arreola, pentru a se ilustra două tendinţe literare diametral opuse: ale

Auzi cum li se pierdură treptat pașii: acei pași grei pe care-i auzise de mult timp, cine mai știe cît, cine știe de cîte nopți: « De la Magdalena pînă la primul popas, prima noapte; pe urmă, de acolo pînă la al doilea, a doua; dar asta e a treia. N-ar fi multe, gîndi el, dacă am fi dormit cel puțin ziua. Dar ei n-au vrut: Ne pot înhăța cînd dormim, ziceau. Și asta ar fi cel mai rău ».

— Cel mai rău pentru cine?

Acum somnul îl făcea să vorbească. « Le-am spus să aștepte să lăsăm ziua asta pentru odihnă. Mîine o să mergem în pas întins și cu mai mult chef și cu mai multe puteri, dacă vom fi siliți să ne grăbim. S-ar putea să fie nevoie ».

Se opri în loc cu ochii închiși. « E mult, zise. Ce cîștigăm dacă ne grăbim? O zi. După ce am pierdut atîtea, nu merită osteneala ». Îndată după aceea strigă: « Unde mergeți »?

Și aproape ca un secret: « Duceți-vă, dacă vreți. Duceți-vă »

Se așeză jos, cu spatele rezemat de trunchiul unui copac. Pămîntul era rece și sudoarea îi îngheță pe piele. Ăsta trebuie să fie lanțul de munți de care-i vorbiseră. Acolo jos fusese atît de cald, și acum, aici, sus, frigul ăsta care-i pătrundea în oase: « Ca și cum mi-ar ridica deodată cămașa și m-ar atinge pe spate cu mîinile lui reci ».

Se așeză pe mușchiul de lîngă copac. Își desfăcu brațele ca și cum ar fi vrut să măsoare noaptea și dădu peste scoarța copacului. Trase în piept aerul care mirosea a terebentină. Apoi se prăbuși greoi la pămînt, doborît de somn, simțind cum îi amorțea întreg trupul.

Îl trezi frigul dimineții. Și roua cea umedă.

Deschise ochii. Văzu cîteva stele clipind slab pe cerul senin, deasupra crengilor întunecate ale copacului.

« Se întunecă » gîndi el. Și adormi iar.

Se sculă cînd auzi strigăte și zgomot mărunt de copite pe pămîntul uscat al drumului. O lumină gălbuie mijea în zare.

Cărăușii trecură pe lîngă el și îl priviră lung. Îi dădură bineţe: « Bună ziua », îi spuseră. Dar el nu răspunse.

Își aminti ce avea de făcut. Se luminase de ziuă. Și el trebuia să fi trecut în timpul nopții de partea cealaltă a muntelui, ca să scape de privirile celor de la punctul de observație. Trecătoarea aceasta era cea mai bine păzită. Și doar îi spuseseră.

Ridică cele două carabine și le petrecu pe după umăr. Se abătu din drum și tăie de-a dreptul spre munte, către răsăritul soarelui. Sui și coborî, traversînd măguri bolovănoase.

---

literaturii latino-americane: prima, cea estetică, rafinată, cerebrală, al cărui maestru este argentinianul Jorge Luis Borges, cultivată în Mexic de Arreola; iar cea de a doua, tendința realistă, de înfățișare a unor puternice conflicte umane într-un cadru social, reprezentată de Rulfo.

Înfățișînd scene din mediul rural din provincia Jalisco, povestirile din volumul El llano en llamas *au putut fi interpretate ca o monografie a satului mexican. Dar aceiași critici remarcă totodată marea deosebire care există între povestirile lui Rulfo și literatura cu preocupări « sociologice și folcloriste » de pînă la el, cu efuziuni patetice despre suferințele indianului mexican, o literatură închistat tradiționalistă și super-*

JUAN RULFO

Cîmpia în flăcări

Noaptea în care l-au lăsat singur

— De ce mergem atît de încet? îi întrebă Feliciano Ruelas pe cei dinaintea lui. Aşa o să adormim pînă la urmă. Nu vreţi şi voi să ajungem cît mai repede?

— O să ajungem mîine în zori, îi răspunseră.

Au fost ultimele cuvinte pe care le-a auzit de la ei. Ultimele lor cuvinte. Dar de aceasta îşi va aminti mai tîrziu, abia în ziua următoare.

Mergeau toţi trei cu ochii în pămînt, căutînd să profite cît mai mult de lumina slabă a nopţii.

« E mai bine că-i întuneric. Aşa n-o să ne vadă ». Ştia că spuseseră asta puţin mai înainte ori noaptea trecută. Nu-şi amintea exact. Somnul îi înceţoşa gîndurile.

Acum, la urcuş, îl văzu cum vine din nou. Simţi cum se apropie de el, dîndu-i tîrcoale ca şi cum ar fi căutat să-şi dea seama unde se arătau mai tare semnele oboselii. Pînă ce îl simţi repezindu-se asupra lui şi căzîndu-i în spinare, între carabinele petrecute pe după umăr.

Cît timp terenul fusese neted, mersese repede, dar cînd începu urcuşul, rămase în urmă; capul începu să i se clatine încet, din ce în ce mai încet, pe măsură ce i se micşorau paşii. Ceilalţi trecură pe lîngă el, acum erau mult înainte, şi el continua să-şi clatine capul adormit.

Rămase din ce în ce mai în urmă. Avea drumul înainte, aproape la înălţimea ochilor. Simţea greutatea carabinelor. Şi somnul cotrobăit acolo unde i se încovoia spinarea.

Juan Rulfo este autorul a numai două cărţi: volumul de povestiri El llano en llamas *(Cîmpia în flăcări) apărut în 1953 şi romanul* Pedro Páramo *(1955). În ciuda operei restrînse, Rulfo e considerat unul dintre cei mai mari scriitori ai Americii latine.* Pedro Páramo *a fost tradus în mai toate limbile europene şi a devenit aproape un mit al vieţii mexicane. Concentrat şi intens, romanul acesta pare a fi secătuit pentru un timp forţele creatoare ale autorului, care, spunînd tot ce avusese de spus, n-a mai publicat nimic din 1955.*

În istoriile de literatură mexicană Rulfo e de obicei menţionat alături de compatriotul său Juan José Arreola, pentru a se ilustra două tendinţe literare diametral opuse: ale

Auzi cum îi se pierdură treptat pașii: acei pași grei pe care-i auzise de mult timp, cine mai știe cît, cine știe de cîte nopți: « De la Magdalena pînă la primul popas, prima noapte; pe urmă, de acolo pînă la al doilea, a doua; dar asta e a treia. N-ar fi multe, gîndi el, dacă am fi dormit cel puțin ziua. Dar ei n-au vrut: Ne pot înhăța cînd dormim, ziceau. Și asta ar fi cel mai rău ».

— Cel mai rău pentru cine?

Acum somnul îl făcea să vorbească. « Le-am spus să aștepte să lăsăm ziua asta pentru odihnă. Mîine o să mergem în pas întins și cu mai mult chef și cu mai multe puteri, dacă vom fi siliți să ne grăbim. S-ar putea să fie nevoie ».

Se opri în loc cu ochii închiși. « E mult, zise. Ce cîștigăm dacă ne grăbim? O zi. După ce am pierdut atîtea, nu merită osteneala ». Îndată după aceea strigă: « Unde mergeți »?

Și aproape ca un secret: « Duceți-vă, dacă vreți. Duceți-vă »

Se așeză jos, cu spatele rezemat de trunchiul unui copac. Pămîntul era rece și sudoarea îi îngheță pe piele. Ăsta trebuie să fie lanțul de munți de care-i vorbiseră. Acolo jos fusese atît de cald, și acum, aici, sus, frigul ăsta care-i pătrundea în oase: « Ca și cum mi-ar ridica deodată cămașa și m-ar atinge pe spate cu mîinile lui reci ».

Se așeză pe mușchiul de lîngă copac. Își desfăcu brațele ca și cum ar fi vrut să măsoare noaptea și dădu peste scoarța copacului. Trase în piept aerul care mirosea a terebentină. Apoi se prăbuși greoi la pămînt, doborît de somn, simțind cum îi amorțea întreg trupul.

Îl trezi frigul dimineții. Și roua cea umedă.

Deschise ochii. Văzu cîteva stele clipind slab pe cerul senin, deasupra crengilor întunecate ale copacului.

« Se întunecă » gîndi el. Și adormi iar.

Se sculă cînd auzi strigăte și zgomot mărunt de copite pe pămîntul uscat al drumului. O lumină gălbuie mijea în zare.

Cărăușii trecură pe lîngă el și îl priviră lung. Îi dădură binețe: « Bună ziua », îi spuseră. Dar el nu răspunse.

Își aminti ce avea de făcut. Se luminase de ziuă. Și el trebuia să fi trecut în timpul nopții de partea cealaltă a muntelui, ca să scape de privirile celor de la punctul de observație. Trecătoarea aceasta era cea mai bine păzită. Și doar îi spuseseră.

Ridică cele două carabine și le petrecu pe după umăr. Se abătu din drum și tăie de-a dreptul spre munte, către răsăritul soarelui. Sui și cobori, traversînd măguri bolovănoase.

---

literaturii latino-americane: prima, cea estetică, rafinată, cerebrală, al cărui maestru este argentinianul Jorge Luis Borges, cultivată în Mexic de Arreola; iar cea de a doua, tendința realistă, de înfățișare a unor puternice conflicte umane într-un cadru social, reprezentată de Rulfo.

Înfățișînd scene din mediul rural din provincia Jalisco, povestirile din volumul El llano en llamas *au putut fi interpretate ca o monografie a satului mexican. Dar aceiași critici remarcă totodată marea deosebire care există între povestirile lui Rulfo și literatura cu preocupări « sociologice și folcloriste » de pînă la el, cu efuziuni patetice despre suferințele indianului mexican, o literatură închistat tradiționalistă și super-*

I se părea că-i aude pe cărăuşi zicînd : « L-am văzut acolo sus. E aşa şi pe dincolo, şi e înarmat pînă-n dinţi ».

Azvîrli carabinele. Apoi se descotorosi şi de cartuşiere. Atunci se simţi uşor ca un fulg şi începu să alerge ca şi cum ar fi vrut să-i ajungă din urmă pe cărăuşii care o luaseră de mult la vale.

Trebuia « să urce, să înconjoare platoul şi apoi să coboare ». Asta şi făcea. De-aci înainte, cum o vrea Domnul. Făcea ceea ce-i spuseseră să facă, deşi nu la aceleaşi ore.

Ajunse la marginea rîpelor. Privi în depărtare cîmpia cenuşie care se întindea cît vedeai cu ochii.

Ei trebuiau să fi ajuns acolo. « Acum stau tolăniţi la soare, fără nici o grijă», se gîndi el.

Şi se lăsă să alunece pe malul povîrnit al rîpei, căzînd şi ridicîndu-se în fugă, şi iarăşi căzînd.

« Nu mă părăsi, Doamne », zicea. Şi alerga din ce în ce mai repede la vale.

I se păru că-i aude iar pe cărăuşi zicîndu-i « Bună ziua ». Că surprinde în ochii lor o clipire vicleană. O să ajungă la primul post de observaţie şi o să spună: « L-am văzut în cutare loc. În curînd o să ajungă aici ».

Deodată rămase împietrit.

« Cristoase ! » murmură. Şi voi să strige, dar se stăpîni. Scoase pistolul din toc şi îl vîrî sub cămaşe, ca să-l simtă pe piele, mai aproape. Asta-i dădu curaj. Se apropie tiptil de barăcile de la Agua Zarca, privind la forfota soldaţilor care se încălzeau în jurul focurilor.

Ajunse la gardul taberei şi putu să-i vadă mai bine; să le recunoască feţele: erau ei, unchiul Tanis şi unchiul Libado. În timp ce soldaţii se foiau în jurul focului, ei se legănau, spînzuraţi de copac, în mijlocul curţii. Nu păreau să-şi mai dea seama de fumul care se înălţa de la focuri, învăluindu-le ochii şi înnegrindu-le faţa.

Nu putu să se uite mult timp la ei. Se tîrî de-a lungul gardului de nuiele şi se piti într-un colţ, odihnindu-şi puţin trupul vlăguit; simţi ceva ca un vierme care i se răsucea în stomac.

Deasupra lui auzi un glas:

— Ce aşteptaţi ca să-i daţi jos pe ăştia?

— Aşteptăm să sosească celălalt. Au zis că erau trei, aşa că trebuie să apară al treilea. Au zis că ăl de lipseşte e un băieţandru; dar cît e el de băieţandru, s-a priceput să-i întindă o cursă locotenentului Parra şi să-i cureţe pe toţi ai lui. Trebuie să pice acum, aşa cum au picat ăştia doi, care erau mai bătrîni şi mai şireţi. Domnu'

---

ficial pitorească, plină de admiraţie pentru viaţa primitivă a indigenilor, prezentaţi ca nişte « curiozităţi mexicane », o literatură, în fine, care ar putea fi, cred, comparată cu unele pagini ale sămănătorismului nostru. Rulfo se delimitează net de această literatură: metişii lui nu mai sînt simple « cazuri interesante », curiozităţi pentru turiştii străini; ei sînt protagoniştii unor drame autentice, care se consumă intens, dar surd, într-un tempo lent, specific vieţii satului mexican. Diferit este şi modul de tratare: viziunea lui Rulfo este mult mai profundă, personajele sale sînt prezentate din interior, scriitorul se confundă cu dramele, preocupările, credinţele, superstiţiile acestora. Patosul reţinut, tensiunea subjacentă a scrierilor lui Rulfo amintesc uneori de obida din

maior zice că dacă nu apare pînă mîine o să-l înhăţăm pe primul venit şi aşa o să împlinim ordinul.

— Dar de ce nu mergem să-l căutăm noi? Aşa am mai scăpa puţin de plictiseală . . .

— Nu-i nevoie. Trebuie să pice. Toţi se îndreptă spre munţii Comanja, ca să se unească cu cei din regimentul 14. Ăştia sînt printre ultimii. Ştiu c-ar fi o treabă bună să-i lăsăm să treacă mai departe ca să-i hăituiască pe cei din Altos.

— Te cred şi eu. Şi se prea poate ca din pricina asta să fim siliţi s-o luăm şi noi într-acolo.

Feliciano Ruelas mai aşteptă cîtva timp ca să-i treacă ghiorhăiala pe care o simţea în stomac. Apoi trase în piept aer mult, ca şi cum ar fi trebuit să se cufunde în apă şi, tîrîndu-se aproape una cu pămîntul, înaintă sprijinindu-se pe coate.

Cînd ajunse la albia adîncă a rîului, îşi înălţă capul şi o rupse la fugă, croindu-şi drum prin iarba înaltă. Nu se uită înapoi şi nici nu se opri din fugă pînă cînd nu simţi că rîul se făcea tot una cu cîmpia.

Atunci se opri. Tremurînd din tot trupul, trase cu putere aer în piept.

Ne-au dat pămînt

După atîtea ore de mers fără să întîlnească nici urmă de copac, nici sămînţă de copac, nici rădăcină de copac, nici de nimic, se aude lătratul cîinilor.

Poţi să crezi uneori, tot mergînd pe acest drum fără sfîrşit, că nu ajungi nicăieri; că nu dai de nimic de partea cealaltă, la capătul acestei cîmpii brăzdate de crăpături şi de rîuri secate. Dar nu-i aşa. Există ceva. Există un sat. Auzi cum latră cîinii şi simţi în aer miros de fum şi adulmeci miros de oameni şi asta te face să prinzi puteri.

Dar satul e încă foarte departe. Numai vîntul îl apropie.

Mergem într-una de la răsăritul soarelui. Şi acum să tot fie patru după amiază. Cineva se apropie de cer, îşi lungeşte gîtul spre locul unde atîrnă soarele şi zice:

— Să tot fie patru după amiază.

Acest cineva e Melitón. Împreună cu el, mergem Faustino, Esteban şi cu mine. Sîntem patru. Eu îi număr: doi înainte, ceilalţi doi în urmă. Mă uit înapoi şi nu văd pe nimeni. Atunci îmi zic: « Sîntem patru ». Nu de mult, pe la unsprezece, eram peste douăzeci; dar încet-încet grupul nostru s-a tot împuţinat pînă ce n-a mai rămas decît acest pumn de oameni nucleu care sîntem noi.

romanele lui Zaharia Stancu. Asemănarea e valabilă întrucîtva şi pentru stil: întîlnim în povestirile lui Rulfo o frază de respiraţie scurtă, densă, concisă, puternic ritmată, pe alocuri cu repetiţii şi insistenţe care-i conferă mai multă vigoare. Este stilul direct, simplu şi tăios al poeziilor populare mexicane (corridos), care tratează aspectele dure ale existenţei, şi chiar moartea, cu naturaleţea cu care se vorbeşte despre faptele cotidiene. Însuşindu-şi optica populară asupra vieţii şi morţii, Rulfo se înscrie pe linia unei bogate tradiţii cu rădăcini în credinţele aztece. În cadrul acestei tradiţii, moartea e privită cu familiaritate, fără nici o umbră de spaimă, sărăcia şi suferinţa ducînd în cele din urmă la indiferenţă şi fatalism. Iată cum vede un personaj viaţa satului său: « Ni-

Faustino zice:

— S-ar putea să plouă.

Ridicăm cu toții ochii și privim un nor negru și greu care trece pe deasupra capetelor noastre. Și gîndim: « S-ar putea să plouă ».

Nu spunem ce gîndim. De mult ne-a trecut cheful de vorbă. Ne-a trecut o dată cu arșița. În altă parte te-ai întinde la vorbă cu dragă inimă, dar aici nu-i ușor de loc. Dacă pălăvrăgești aici, ți se încing cuvintele în gură de arșița de afară și se usucă pe limbă pînă ce-ți taie respirația. Așa se petrec lucrurile aici. De aceea nimeni n-are chef de vorbă.

Cade o picătură de apă, mare, grea, făcînd gaură în pămînt și lăsînd o băltoacă minusculă ca de scuipat. Una singură. Așteptăm să mai cadă altele și le căutăm cu ochii întorși spre cer. Dar nu mai cade nici una. Nu plouă. Acum dacă te uiți la cer vezi norul de ploaie depărtîndu-se grăbit. Vîntul care bate dinspre sat îl ajunge împingîndu-l spre umbrele albastre ale dealurilor. Iar pămîntul înghite picătura căzută din greșeală, fără să-și astîmpere setea.

La ce dracu o fi bun bărăganul ăsta fără capăt? Ce rost o fi avînd?

Am pornit iar la drum, căci ne oprisem doar ca să vedem cum plouă. N-a plouat. Acum ne reluăm drumul. Și mie mi se pare că de atunci am mers mai mult decît pînă în locul unde se anunțase ploaia. Mi se pare doar. Dacă ar fi plouat într-adevăr, poate mi s-ar fi părut altfel. Totuși pot să vă spun că de cînd eram băiețandru n-am văzut niciodată căzînd ploaia pe bărăgan, dar o ploaie adevărată.

Nu, bărăganul nu e bun la nimic. Nu sînt nici iepuri, nici păsări. Nu există nimic.

Și pe aici mergem noi. Toți patru mergem pe jos. Înainte mergeam călare și purtam carabina pe umăr. Acum nu mai purtăm nici măcar carabina.

Eu am spus întotdeauna că au făcut foarte bine că ne-au luat carabinele. Pe aici e primejdios să lași lumea să poarte arme. Te omoară cînd nici nu te gîndești, dacă te văd toată ziua bună ziua cu carabina petrecută după umăr de cureaua de piele. Dar cu caii e altceva. Dac-am fi venit călare, ne-am fi oprit lîngă apa verde a rîului și ne-am fi plimbat fuduli pe ulițele satului ca să ne admire lumea. Și pînă acum am fi ajuns de mult în sat dac-am fi avut caii pe care-i avusesem. Dar o dată cu carabinele ne-au luat și caii.

Îmi rotesc în toate părțile și privesc bărăganul. Jur împrejur pămînt cît vezi cu ochii, și nu-i bun de nimic. Privirea îți alunecă departe, fiindcă nu întîlnește nimic în cale. Doar cîteva șopîrle ies din pămînt și-și scot capul din găurile lor, dar cum simt arșița soarelui fug să se ascundă la umbra unei pietre. Vai de noi, cînd va trebui să muncim aici! Ce-o să facem ca să ne mai răcorim sub soarele ăsta? Căci nouă ne-au dat crusta asta tare ca piatra ca s-o semănăm.

---

meni nu mai știe socoteala orelor, și nimănui nu-i mai pasă de scurgerea anilor. Mai întîi se luminează de ziuă, apoi se înserează. Pe urmă cade noaptea. Și tot așa zile și nopți în șir, pînă cînd vine ziua morții, care pentru ei e o speranță » (Luvina). *Asimilînd tradițiile aztece, Rulfo le revitalizează și le dă noi dimensiuni, printr-o viziune profund originală. Lirismul său sobru, cu accente tragice, este debarasat de orice sentimentalism ieftin.*

Dintre povestirile traduse, Noaptea cînd l-au lăsat singur *se petrece în anii revoluției mexicane. Urmăriri, execuții, lupte, erupția unor vechi resentimente. Aceeași tensiune stăpînește viața țăranilor și în împrejurări normale. Resemnarea dureroasă*

Ne-au zis:

— De la sat încoace pămîntul e al vostru.

Noi am întrebat:

— Bărăganul?

— Da, bărăganul. Tot Bărăganul Mare.

Noi am protestat, zicînd că nu voiam să ne dea bărăganul. Că voiam pămînturile de lîngă rîu. De la rîu încolo, pe luncă, unde cresc copacii aceia numiţi *casuarinas* şi iarbă de păşune şi unde-s pămînturile cele bune. Nu pielea asta uscată de vacă, căreia-i zic Bărăganul Mare.

Dar nu ne-a lăsat să ne spunem păsul. Delegatul nu venise să stea de vorbă cu noi. Ne-a pus hîrtiile în mînă şi ne-a zis:

— Să nu vă speriaţi că aveţi atîta pămînt numai pentru folosinţa voastră.

— Dar bărăganul, domnule delegat...

— Aveţi mii şi mii de hectare.

— Dar n-avem apă. N-avem nici măcar o picătură de apă.

— Dar ploaia? Ori vreţi acum să vă dăm pămînturi irigate? De cum o să cadă ploaia, o să se înalţe porumbul pînă la cer.

— Dar, domnule delegat, pămîntul ăsta e neîmblînzit, e tare ca piatra. Şi nu cred că plugul o să poată tăia brazde în bărăgan, aşa cum nu poţi ara într-o carieră de piatră. Va trebui să facem găuri cu săpăliga ca să putem semăna, şi nici aşa nu cred c-o să crească ceva; n-o să crească nici porumb, nici nimic.

— Daţi declaraţia asta în scris. Şi acum puteţi pleca. Răfuiţi-vă cu moşierii, nu cu guvernul care vă dă pămînt.

— Aşteptaţi puţin, domnule delegat. Noi n-am zis nimic împotriva guvernului. Numai împotriva bărăganului... Nu se poate scoate nimic din el. Noi asta am vrut să spunem... Staţi să vă explicăm. Uitaţi, s-o luăm de unde-am rămas...

Dar el n-a mai vrut să ne-asculte.

Aşa se face că ne-au dat pămîntul ăsta. Şi în piatra asta încinsă vor să semănăm, ca să vedem de-o prinde şi-o putea creşte ceva. Dar nimic n-o să se ridice din pămîntul ăsta. Nici măcar vulturi. Îi vezi din cînd în cînd sus de tot, zburînd grăbiţi, încercînd să scape cît mai repede din pustiul ăsta alb şi pietros, unde nimic nu se clinteşte din loc şi pe unde, oricît ai merge, nici nu simţi că înaintezi.

Melitón zice:

În faţa nedreptăţilor sociale, farsa împroprietăririi (Ne-au dat pămînt), *scene de o brutalitate primitivă în care cruzimea şi candoarea se amestecă în chip firesc. Un suflu de largă umanitate ne face să privim cu caldă înţelegere aceste drame ale satului mexican. Căci în această lume întunecată, deznădăjduită şi brutală izvorăsc lumnii de o puritate orbitoare, cum este sacrificiul tatălui ce-şi poartă în spate fiul grav rănit* (N-auzi cîinii lătrînd?) *Planul realităţii dramatice se împleteşte în unele povestiri ale lui Juan Rulfo (dar mai ales în romanul* Pedro Páramo) *cu planul fantastic, producînd efecte stilistice remarcabile, ce pot fi comparate cu unele pagini ale lui Miguel Angel Asturias.* ANDREI IONESCU

Faustino zice:

— S-ar putea să plouă.

Ridicăm cu toţii ochii şi privim un nor negru şi greu care trece pe deasupra capetelor noastre. Şi gîndim: « S-ar putea să plouă ».

Nu spunem ce gîndim. De mult ne-a trecut cheful de vorbă. Ne-a trecut o dată cu arşiţa. În altă parte te-ai întinde la vorbă cu dragă inimă, dar aici nu-i uşor de loc. Dacă pălăvrăgeşti aici, ţi se încing cuvintele în gură de arşiţa de afară şi se usucă pe limbă pînă ce-ţi taie respiraţia. Aşa se petrec lucrurile aici. De aceea nimeni n-are chef de vorbă.

Cade o picătură de apă, mare, grea, făcînd gaură în pămînt şi lăsînd o băltoacă minusculă ca de scuipat. Una singură. Aşteptăm să mai cadă altele şi le căutăm cu ochii întorşi spre cer. Dar nu mai cade nici una. Nu plouă. Acum dacă te uiţi la cer vezi norul de ploaie depărtîndu-se grăbit. Vîntul care bate dinspre sat îl ajunge împingîndu-l spre umbrele albastre ale dealurilor. Iar pămîntul înghite picătura căzută din greşeală, fără să-şi astîmpere setea.

La ce dracu o fi bun bărăganul ăsta fără capăt? Ce rost o fi avînd?

Am pornit iar la drum, căci ne oprisem doar ca să vedem cum plouă. N-a plouat. Acum ne reluăm drumul. Şi mie mi se pare că de atunci am mers mai mult decît pînă în locul unde se anunţase ploaia. Mi se pare doar. Dacă ar fi plouat într-adevăr, poate mi s-ar fi părut altfel. Totuşi pot să vă spun că de cînd eram băieţandru n-am văzut niciodată căzînd ploaia pe bărăgan, dar o ploaie adevărată.

Nu, bărăganul nu e bun la nimic. Nu sînt nici iepuri, nici păsări. Nu există nimic.

Şi pe aici mergem noi. Toţi patru mergem pe jos. Înainte mergeam călare şi purtam carabina pe umăr. Acum nu mai purtăm nici măcar carabina.

Eu am spus întotdeauna că au făcut foarte bine că ne-au luat carabinele. Pe aici e primejdios să laşi lumea să poarte arme. Te omoară cînd nici nu te gîndeşti, dacă te văd toată ziua bună ziua cu carabina petrecută după umăr de cureaua de piele. Dar cu caii e altceva. Dac-am fi venit călare, ne-am fi oprit lîngă apa verde a rîului şi ne-am fi plimbat fuduli pe uliţele satului ca să ne admire lumea. Şi pînă acum am fi ajuns de mult în sat dac-am fi avut caii pe care-i avusesem. Dar o dată cu carabinele ne-au luat şi caii.

Îmi rotesc în toate părţile şi privesc bărăganul. Jur împrejur pămînt cît vezi cu ochii, şi nu-i bun de nimic. Privirea îţi alunecă departe, fiindcă nu întîlneşte nimic în cale. Doar cîteva şopîrle ies din pămînt şi-şi scot capul din găurile lor, dar cum simt arşiţa soarelui fug să se ascundă la umbra unei pietre. Vai de noi, cînd va trebui să muncim aici! Ce-o să facem ca să ne mai răcorim sub soarele ăsta? Căci nouă ne-au dat crusta asta tare ca piatra ca s-o semănăm.

---

meni nu mai ştie socoteala orelor, şi nimănui nu-i mai pasă de scurgerea anilor. Mai întîi se luminează de ziuă, apoi se înserează. Pe urmă cade noaptea. Şi tot aşa zile şi nopţi în şir, pînă cînd vine ziua morţii, care pentru ei e o speranţă » (Luvina). *Asimilînd tradiţiile aztece, Rulfo le revitalizează şi le dă noi dimensiuni, printr-o viziune profund originală. Lirismul său sobru, cu accente tragice, este debarasat de orice sentimentalism ieftin.*

Dintre povestirile traduse, Noaptea cînd l-au lăsat singur *se petrece în anii revoluţiei mexicane. Urmăriri, execuţii, lupte, erupţia unor vechi resentimente. Aceeaşi tensiune stăpîneşte viaţa ţăranilor şi în împrejurări normale. Resemnarea dureroasă*

Ne-au zis:

— De la sat încoace pămîntul e al vostru.

Noi am întrebat:

— Bărăganul?

— Da, bărăganul. Tot Bărăganul Mare.

Noi am protestat, zicînd că nu voiam să ne dea bărăganul. Că voiam pămînturile de lîngă rîu. De la rîu încolo, pe luncă, unde cresc copacii aceia numiți *casuarinas* și iarbă de pășune și unde-s pămînturile cele bune. Nu pielea asta uscată de vacă, căreia-i zic Bărăganul Mare.

Dar nu ne-a lăsat să ne spunem păsul. Delegatul nu venise să stea de vorbă cu noi. Ne-a pus hîrtiile în mînă și ne-a zis:

— Să nu vă speriați că aveți atîta pămînt numai pentru folosința voastră.

— Dar bărăganul, domnule delegat...

— Aveți mii și mii de hectare.

— Dar n-avem apă. N-avem nici măcar o picătură de apă.

— Dar ploaia? Ori vreți acum să vă dăm pămînturi irigate? De cum o să cadă ploaia, o să se înalțe porumbul pînă la cer.

— Dar, domnule delegat, pămîntul ăsta e neîmblînzit, e tare ca piatra. Și nu cred că plugul o să poată tăia brazde în bărăgan, așa cum nu poți ara într-o carieră de piatră. Va trebui să facem găuri cu săpăliga ca să putem semăna, și nici așa nu cred c-o să crească ceva; n-o să crească nici porumb, nici nimic.

— Dați declarația asta în scris. Și acum puteți pleca. Răfuiți-vă cu moșierii, nu cu guvernul care vă dă pămînt.

— Așteptați puțin, domnule delegat. Noi n-am zis nimic împotriva guvernului. Numai împotriva bărăganului... Nu se poate scoate nimic din el. Noi asta am vrut să spunem... Stați să vă explicăm. Uitați, s-o luăm de unde-am rămas...

Dar el n-a mai vrut să ne-asculte.

Așa se face că ne-au dat pămîntul ăsta. Și în piatra asta încinsă vor să semănăm, ca să vedem de-o prinde și-o putea crește ceva. Dar nimic n-o să se ridice din pămîntul ăsta. Nici măcar vulturi. Îi vezi din cînd în cînd sus de tot, zburînd grăbiți, încercînd să scape cît mai repede din pustiul ăsta alb și pietros, unde nimic nu se clintește din loc și pe unde, oricît ai merge, nici nu simți că înaintezi.

Melitón zice:

În fața nedreptăților sociale, farsa împroprietăririi (Ne-au dat pămînt), *scene de o brutalitate primitivă în care cruzimea și candoarea se amestecă în chip firesc. Un suflu de largă umanitate ne face să privim cu caldă înțelegere aceste drame ale satului mexican. Căci în această lume întunecată, deznădăjduită și brutală izvorăsc lumnii de o puritate orbitoare, cum este sacrificiul tatălui ce-și poartă în spate fiul grav rănit* (N-auzi cîinii lătrînd?) *Planul realității dramatice se împletește în unele povestiri ale lui Juan Rulfo (dar mai ales în romanul* Pedro Páramo) *cu planul fantastic, producînd efecte stilistice remarcabile, ce pot fi comparate cu unele pagini ale lui Miguel Angel Asturias.* ANDREI IONESCU

— Asta-i pămîntul pe care ni l-au dat.

Faustino zice:

— Ce?

Eu nu zic nimic. Gîndesc: « Melitón nu-i în toate minţile. L-a bătut soarele în creştet şi de asta vorbeşte aşa. Căldura a trecut prin pălărie şi i-a încins dovleacul. Căci altfel, de ce-ar spune una ca asta? Ce pămînt ne-au dat, Melitón? Aici nu-i pămînt nici cît să spulbere vîntul şi să poată stîrni într-un vîrtej ».

Melitón zice iar:

— Tot e bun la ceva. O să poată alerga caii în voie.

— Ce cai? îl întreabă Esteban.

Eu nu mă uitasem cu prea multă luare-aminte la Esteban. Acum, după ce a vorbit, mă uit mai bine la el. Poartă o scurtă care abia-i trece de talie, şi de sub scurtă se iveşte ceva ca un cap de găină.

Da, e o găină roşcată pe care Esteban o ţine sub scurtă. I se văd ochii închişi în somn şi ciocul deschis de parcă ar căsca. Îl întreb:

— Ascultă, Teban, de unde-ai făcut rost de găina asta?

— E a mea, răspunde el.

— Mai înainte n-o aveai. De unde-ai cumpărat-o?

— N-am cumpărat-o, e din ograda mea.

— Atunci vrei să zici c-ai adus-o ca pavăză?

— Nu, am adus-o ca să am grijă de ea. Casa a rămas pustie şi n-avea cine să-i dea de mîncare; de asta am adus-o. Cînd plec departe de casă, o iau totdeauna cu mine.

— Aşa cum o ţii, vîrîtă sub scurtă, o să se înăbuşe. Scoate-o mai bine la aer.

El o ia subsuoară şi-i suflă în cioc aerul fierbinte care-i iese din gură. Apoi zice:

— Uite c-am ajuns la rîpă.

Eu nu mai aud ce spune Esteban. Ne-am înşirat unul după altul ca să coborîm rîpa, şi el merge în capul şirului. Văd că a apucat găina de picioare şi o fereşte la fiecare pas ca să nu se lovească cu capul de pietre.

Pe măsură ce coborîm, pămîntul e din ce în ce mai bun. În urma noastră se ridică un nor de praf de parc-ar fi coborît catîri, nu oameni; dar ne place să ne umplem de praf. Ne place. După ce am mers timp de cinci ceasuri călcînd pe pietrele Bărăganului, ne simţim foarte bine învăluiţi în praful care se ridică peste capetele noastre şi care miroase a pămînt.

Pe deasupra rîului, trecînd peste coroanele verzi ale copacilor, zboară stoluri de *chachalacas*[1] verzi. Şi asta ne place.

Acum lătratul cîinilor se aude aici, lîngă noi, şi vîntul care bate dinspre sat se învîrtejeşte în rîpă şi o umple de toate zgomotele satului.

Esteban şi-a îmbrăţişat din nouă găina. Cînd ajungem în dreptul primelor case, îi dezleagă picioarele ca să se dezmorţească şi dispar deodată, el şi găina, după uluci.

— Eu aici rămîn, ne spune Esteban.

Noi mergem mai departe, spre mijlocul satului.

Pămîntul pe care ni l-au dat e acolo sus.

---

[1] Pasăre galinacee din Mexic.

N-auzi cîinii lătrînd?

— Tu, care eşti mai sus, Ignacio, spune-mi dacă auzi vreun zgomot de undeva sau dacă vezi vreo lumină în zare.

— Nu se vede nimic.

— Trebuie să fim aproape.

— Da, dar nu se aude nimic.

— Uită-te bine.

— Nu se vede nimic.

— Bietul de tine, Ignacio.

Umbra lungă şi neagră a oamenilor se mişca într-una de sus în jos, căţărîndu-se de stînci, micşorîndu-se şi mărindu-se pe măsură ce înainta pe malul rîului. Era o singură umbră, legănătoare.

Luna ieşea încet din pămînt, ca o vîlvătaie rotundă.

— Trebuie să fim aproape de satul ăla, Ignacio. Tu, care ai urechile libere, ascultă dacă nu se aude lătratul cîinilor. Aminteşte-ţi că ne-au zis că Tonaya e chiar în spatele muntelui. Şi noi am trecut muntele acum cîteva ore. Aminteşte-ţi, Ignacio.

— Da, dar nu văd nimic.

— Am obosit.

— Lasă-mă jos.

Bătrînul se lăsă pe spate pînă ce se putu sprijini de peretele de stîncă şi se mai odihni puţin, fără a-şi lăsa povara jos din spate. Cu toate că picioarele i se muiaseră, nu voia să se aşeze, fiindcă pe urmă n-ar mai fi putut să ridice trupul fiului său, pe care acolo departe, cîteva ore mai înainte, îl ajutaseră să-l ia în spate. Şi aşa îl purtase de atunci.

— Cum te simţi?

— Rău.

Vorbea puţin. Din ce în ce mai puţin. Uneori i se părea că doarme, alteori i se părea că-i e frig. Tremura. Ştia cînd îl cuprindeau frigurile pe fiul său după scuturăturile din spate, şi fiindcă picioarele lui i se înfigeau în deşert ca nişte pinteni. Apoi mîinile băiatului, care îi încolăceau gîtul, îi scuturau capul de parc-ar fi avut înăuntru clopoţei de dairea.

El strîngea din dinţi ca să nu-şi muşte limba şi cînd frigurile treceau, îl întreba:

— Te doare rău?

— Puţin, răspundea el.

La început îi spusese: « Dă-mă jos aici . . . Lasă-mă aici . . . Mergi dumneata singur. Eu o să te ajung din urmă mîine sau cînd o să mă simt puţin mai bine ». I-o spusese de nenumărate ori. Acum nici măcar asta nu mai spunea.

Luna era acolo, în faţa lor. O lună mare şi roşcată care-i umplea ochii de lumină şi care întindea şi mai mult umbra lor pe pămînt, făcînd-o şi mai întunecată.

— Nu mai văd pe unde merg, zicea el.

Dar nimeni nu-i răspundea.

Celălalt stătea sus, în spatele lui, scăldat de razele lunii, cu faţa albă, fără sînge, reflectînd o lumină opacă. Şi el, încovoiat, purtîndu-l în spate.

— M-ai auzit, Ignacio? Zic că nu văd bine.

— Ăsta-i pămîntul pe care ni l-au dat.

Faustino zice:

— Ce?

Eu nu zic nimic. Gîndesc: « Melitón nu-i în toate minţile. L-a bătut soarele în creştet şi de asta vorbeşte aşa. Căldura a trecut prin pălărie şi i-a încins dovleacul. Căci altfel, de ce-ar spune una ca asta? Ce pămînt ne-au dat, Melitón? Aici nu-i pămînt nici cît să spulbere vîntul şi să poată stîrni într-un vîrtej ».

Melitón zice iar:

— Tot e bun la ceva. O să poată alerga caii în voie.

— Ce cai? îl întreabă Esteban.

Eu nu mă uitasem cu prea multă luare-aminte la Esteban. Acum, după ce a vorbit, mă uit mai bine la el. Poartă o scurtă care abia-i trece de talie, şi de sub scurtă se iveşte ceva ca un cap de găină.

Da, e o găină roşcată pe care Esteban o ţine sub scurtă. I se văd ochii închişi în somn şi ciocul deschis de parcă ar căsca. Îl întreb:

— Ascultă, Teban, de unde-ai făcut rost de găina asta?

— E a mea, răspunde el.

— Mai înainte n-o aveai. De unde-ai cumpărat-o?

— N-am cumpărat-o, e din ograda mea.

— Atunci vrei să zici c-ai adus-o ca pavăză?

— Nu, am adus-o ca să am grijă de ea. Casa a rămas pustie şi n-avea cine să-i dea de mîncare; de asta am adus-o. Cînd plec departe de casă, o iau totdeauna cu mine.

— Aşa cum o ţii, vîrîtă sub scurtă, o să se înăbuşe. Scoate-o mai bine la aer.

El o ia subsuoară şi-i suflă în cioc aerul fierbinte care-i iese din gură. Apoi zice:

— Uite c-am ajuns la rîpă.

Eu nu mai aud ce spune Esteban. Ne-am înşirat unul după altul ca să coborîm rîpa, şi el merge în capul şirului. Văd că a apucat găina de picioare şi o fereşte la fiecare pas ca să nu se lovească cu capul de pietre.

Pe măsură ce coborîm, pămîntul e din ce în ce mai bun. În urma noastră se ridică un nor de praf de parc-ar fi coborît catîri, nu oameni; dar ne place să ne umplem de praf. Ne place. După ce am mers timp de cinci ceasuri călcînd pe pietrele Bărăganului, ne simţim foarte bine învăluiţi în praful care se ridică peste capetele noastre şi care miroase a pămînt.

Pe deasupra rîului, trecînd peste coroanele verzi ale copacilor, zboară stoluri de *chachalacas*[1] verzi. Şi asta ne place.

Acum lătratul cîinilor se aude aici, lîngă noi, şi vîntul care bate dinspre sat se învîrtejeşte în rîpă şi o umple de toate zgomotele satului.

Esteban şi-a îmbrăţişat din nouă găina. Cînd ajungem în dreptul primelor case, îi dezleagă picioarele ca să se dezmorţească şi dispar deodată, el şi găina, după uluci.

— Eu aici rămîn, ne spune Esteban.

Noi mergem mai departe, spre mijlocul satului.

Pămîntul pe care ni l-au dat e acolo sus.

---

[1] Pasăre galinacee din Mexic.

N-auzi cîinii lătrînd?

— Tu, care eşti mai sus, Ignacio, spune-mi dacă auzi vreun zgomot de undeva sau dacă vezi vreo lumină în zare.

— Nu se vede nimic.

— Trebuie să fim aproape.

— Da, dar nu se aude nimic.

— Uită-te bine.

— Nu se vede nimic.

— Bietul de tine, Ignacio.

Umbra lungă şi neagră a oamenilor se mişca într-una de sus în jos, căţărîndu-se de stînci, micşorîndu-se şi mărindu-se pe măsură ce înainta pe malul rîului. Era o singură umbră, legănătoare.

Luna ieşea încet din pămînt, ca o vîlvătaie rotundă.

— Trebuie să fim aproape de satul ăla, Ignacio. Tu, care ai urechile libere, ascultă dacă nu se aude lătratul cîinilor. Aminteşte-ţi că ne-au zis că Tonaya e chiar în spatele muntelui. Şi noi am trecut muntele acum cîteva ore. Aminteşte-ţi, Ignacio.

— Da, dar nu văd nimic.

— Am obosit.

— Lasă-mă jos.

Bătrînul se lăsă pe spate pînă ce se putu sprijini de peretele de stîncă şi se mai odihni puţin, fără a-şi lăsa povara jos din spate. Cu toate că picioarele i se muiaseră, nu voia să se aşeze, fiindcă pe urmă n-ar mai fi putut să ridice trupul fiului său, pe care acolo departe, cîteva ore mai înainte, îl ajutaseră să-l ia în spate. Şi aşa îl purtase de atunci.

— Cum te simţi?

— Rău.

Vorbea puţin. Din ce în ce mai puţin. Uneori i se părea că doarme, alteori i se părea că-i e frig. Tremura. Ştia cînd îl cuprindeau frigurile pe fiul său după scuturăturile din spate, şi fiindcă picioarele lui i se înfigeau în deşert ca nişte pinteni. Apoi mîinile băiatului, care îi încolăceau gîtul, îi scuturau capul de parc-ar fi avut înăuntru clopoţei de dairea.

El strîngea din dinţi ca să nu-şi muşte limba şi cînd frigurile treceau, îl întreba:

— Te doare rău?

— Puţin, răspundea el.

La început îi spusese: « Dă-mă jos aici . . . Lasă-mă aici . . . Mergi dumneata singur. Eu o să te ajung din urmă mîine sau cînd o să mă simt puţin mai bine ». I-o spusese de nenumărate ori. Acum nici măcar asta nu mai spunea.

Luna era acolo, în faţa lor. O lună mare şi roşcată care-i umplea ochii de lumină şi care întindea şi mai mult umbra lor pe pămînt, făcînd-o şi mai întunecată.

— Nu mai văd pe unde merg, zicea el.

Dar nimeni nu-i răspundea.

Celălalt stătea sus, în spatele lui, scăldat de razele lunii, cu faţa albă, fără sînge, reflectînd o lumină opacă. Şi el, încovoiat, purtîndu-l în spate.

— M-ai auzit, Ignacio? Zic că nu văd bine.

Dar celălalt tăcea mai departe.

Își continuă drumul, împiedicîndu-se la fiecare pas. Își apleca trupul, apoi și-l îndrepta, și se împiedica iar.

— Asta numai drum nu se poate numi. Ne-au zis că Tonaya e în spatele dealului. Am trecut dealul de mult. Și Tonaya nu se vede, și nici nu se aude vreun zgomot care să ne anunțe că e aproape. De ce nu vrei să-mi spui ce vezi, tu, care ești mai sus, Ignacio?

— Lasă-mă jos, tată.

— Ți-e rău?

— Da.

— Te duc la Tonaya oricum ar fi. Acolo oi găsi eu pe cineva să te îngrijească. Se zice că e și un doctor acolo. O să te duc la el. Te-am adus în spate de atîtea ceasuri și n-o să te las acuma singur în mijlocul drumului, ca să-ți facă de petrecanie cine știe ce tîlhari.

Se clătină puțin. Făcu cîțiva pași micuți într-o parte, pînă-și găsi echilibrul.

— O să te duc la Tonaya.

— Lasă-mă jos.

Glasul său devenise ușor, aproape o șoaptă.

— Vreau să mă culc puțin.

— Dormi acolo sus. Eu te țin bine, n-avea nici o grijă.

Luna urca, acum aproape albastră, pe cerul senin. Fața bătrînului, scăldată de sudoare, se umplu de lumină. Închise ochii, ca să-i ferească de lumina care-i bătea în față. Nu putea să-și plece capul, cuprins cum era de brațele fiului său.

— Tot ce fac să știi că n-o fac pentru tine. O fac pentru răposata maică-ta, Dumnezeu s-o ierte. Că ești fiul ei, de asta o fac. Ea m-ar mustra acum dacă te-aș fi lăsat să zaci acolo unde te-am găsit și nu te-aș fi luat să te aduc aici ca să te îngrijească, cum fac acuma. Ea îmi dă puteri să te duc în spate, nu tu. Și asta pentru că de la tine n-am avut parte decît de necazuri, de umilință, acoperindu-mă de rușine.

Asuda vorbind. Dar vîntul nopții îi zvînta îndată sudoarea. Și peste sudoarea zvîntată se iveau alte picături de sudoare.

— O să mă deșelez, dar tot o să ajung cu tine la Tonaya, ca să-ți vindeci rănile pe care ți le-au făcut. Și sînt sigur că de îndată ce-o să te pui pe picioare o să te întorci la tîlhăriile tale. Dar asta nu mă mai privește pe mine. Numai să te duci cît mai departe, ca să nu mai aud de tine. Numai să te știu departe... Căci pentru mine nu mai ești ca un fiu. Am blestemat sîngele pe care-l ai de la mine. Partea pe care-o ai de la mine am blestemat-o. Am zis: « Să-i putrezească în rinichi sîngele pe care i l-am dat eu! » Te-am blestemat cînd am aflat că trăiești din tîlhării, ieșind la drumul mare să omori oameni... Oameni cumsecade. Dacă vrei să zici că nu-i așa, uite, dovadă cumătrul Tranquilino, care te-a botezat. Care ți-a pus nume. Și tocmai el să aibă ghinionul să se întîlnească cu tine. De atunci mi-am zis: « Asta nu poate fi fiul meu ».

— Uită-te să-mi spui dacă vezi ceva. Sau dacă auzi ceva. Fiindcă tu poți să vezi și să auzi de-acolo de sus, că eu sînt ca și surd.

— Nu văd nimic.

— Cu atît mai rău pentru tine, Ignacio.

— Mi-e sete.

— Rabdă! Trebuie să fim aproape. Numai că e o noapte foarte întunecoasă și pesemne că au stins luminile în sat. Dar cel puțin ar trebui să auzi lătratul cînilor. Încearcă să auzi.

— Mi-e tare sete și pic de somn.

— Îmi amintesc cînd te-ai născut. Aşa erai şi atunci. Te sculai flămînd şi mîncai ca să te culci iar. Şi maică-ta îţi dădea apă, fiindcă îi supseseşi tot laptele. N-avea atîta lapte cît cereai tu. Şi erai tare mînios. Atunci n-aş fi crezut că o dată cu trecerea timpului o să ţi se urce mînia la cap . . . Dar aşa a fost. Maică-ta, fie-i ţărîna uşoară, voia să creşti mare şi voinic. Credea că o să aibă în tine un sprijin la bătrîneţe. Nu te-a avut decît pe tine. Celălalt fiu pe care trebuia să-l aibă a omorît-o. Şi tu ai fi omorît-o a doua oară, de-ar fi trăit să vadă ce-ai ajuns.

Simţi că cel pe care-l purta în spate nu-i mai strîngea şoldurile între genunchi şi că picioarele îi atîrnau acum legănîndu-se într-o parte şi într-alta. Şi i se păru că şi capul celui de sus se clătina parcă ar fi fost scuturat de sughiţuri.

Simţi căzîndu-i în păr picături mari, ca nişte lacrimi.

— Plîngi, Ignacio? Te face să plîngi amintirea maică-tii, nu-i aşa? Dar niciodată n-ai făcut nimic pentru ea. Întotdeauna ne-ai răsplătit cum nu meritam pentru că te-am adus pe lume. Parcă în loc de blîndeţe ţi-am fi transmis numai răutate. Şi uite unde-ai ajuns. Te-au rănit. Ce s-a ales de prietenii tăi? I-au omorît pe toţi. Dar ei n-aveau pe nimeni. Ei ar fi putut să zică: « N-avem pe nimeni să ne plîngă de milă ». Dar tu, Ignacio?

Ajunsese în sat. Văzu cum sclipesc acoperişurile în lumina lunii. Avu impresia că-l striveşte greutatea băiatului său şi simţi că genunchii i se frîng într-un ultim efort. Cînd ajunse la prima ulicioară, se aşeză pe marginea şanţului şi puse jos trupul pe care-l purtase în spate, moale ca o cîrpă.

Desfăcu cu greu degetele cu care fiul său îi încleştase gîtul şi, cînd se eliberă din strînsoare, auzi din toate părţile cum lătrau cîinii.

— Şi tu nu-i auzeai, Ignacio? Nu m-ai ajutat nici măcar cu speranţa asta.

Luvina

— Dintre colinele înalte dinspre sud, Luvina e cea mai înaltă şi cea mai stîncoasă. Pare învelită în piatra aceea cenuşie din care se face var, dar în Luvina oamenii nu fac var din ea şi n-au nici un folos de pe urma ei. Acolo îi spun « piatră crudă », şi culmea care suie spre Luvina se cheamă coasta Piatra Crudă. Vîntul şi soarele au luat asupra lor misiunea de a o fărămiţa, aşa încît pămîntul e pe acolo albicios şi strălucitor de parc-ar fi stropit tot timpul de roua dimineţii; deşi ăsta-i doar un fel de-a spune, că de fapt la Luvina zilele sînt tot atît de friguroase ca şi nopţile, şi roua îngheaţă în înaltul cerului mai înainte de a ajunge să cadă pe pămînt.

. . . Iar pămîntul e povîrnit. Se crapă în toate părţile în rîpe adînci, atît de adînci că nici nu li se vede fundul. Cei din Luvina zic că din rîpele acelea se înalţă visele; dar eu unul, singurul lucru pe care l-am văzut a fost vîntul, în vîrtejuri, ca şi cum acolo jos l-ar fi ţinut închis într-o ţeavă de rogoz. Un vînt care nu lasă să crească nici lăsniciorul: planta aceea mică şi tristă care abia poate trăi făcîndu-se una cu pămîntul, agăţată cu nenumăratele ei rădăcini de stîncile munţilor. Numai uneori, acolo unde e puţină umbră, ascunsă între stînci, înfloreşte floarea *chicalote*, ca un mac alb. Dar se ofileşte repede. Atunci o auzi cum biciuie aerul cu frunzele ei spinoase, făcînd un zgomot ca acela pe care-l face cuţitul cînd îl ascuţi de piatră.

— O să ai timp să vezi vîntul ăsta care suflă spre Luvina. E cenuşiu. Lumea zice că e cenuşiu, fiindcă aduce nisip vulcanic; dar oricum ar fi, aerul e negru. O să-l vezi şi dumneata. Se grămădeşte în Luvina agăţîndu-se de lucruri de parcă

le-ar muşca. Şi de multe ori ridică acoperişurile caselor ca şi cînd ar ridica o pălărie de paie, lăsînd pereţii goi, descoperiţi. Apoi zgîrie de parc-ar avea unghii: îl auzi dimineaţa şi seara, ceas de ceas, fără încetare, răzuind pereţii, smulgînd bulgări de pămînt, săpînd cu cazmaua lui ascuţită pe sub uşi, pînă ce-l simţi că se învîrteşte în trupul tău ca şi cum ar începe să-ţi zgîlţîie balamalele oaselor. Ai să vezi şi dumneata.

Omul care vorbea rămase un timp tăcut, privind afară.

Susurul rîului ajungea pînă la ei. Apele revărsate treceau de crengile copacilor; suflarea vîntului care clătina uşor frunzele migdalilor se împletea cu strigătele copiilor care se jucau în faţa dughenei.

Termitele intrau şi se loveau de lampa de petrol, căzînd jos cu aripile pîrlite. Iar afară se întuneca din ce în ce mai tare.

— Hei, Camilo, mai dă-ne două pahare de bere, zise iar omul. Apoi adăugă:

— Şi încă ceva, domnule. Niciodată n-o să vezi la Luvina cerul albastru. Acolo toată zarea e decolorată; cerul e mereu acoperit de o pată întunecată care nu se şterge niciodată. Toată măgura e golaşă, fără un copac, fără pic de verdeaţă care să-ţi mai înviorеze privirea; totul e învăluit într-o pîclă cenuşie. Ai să vezi şi dumneata colinelea acelea stinse de parc-ar fi moarte şi Luvina pe cea mai înaltă dintre ele, încununînd-o cu căsuţele ei albe ca o cunună de mort...

Strigătele copiilor se apropiară, şi după cîteva clipe, cîţiva pătrunseră în dugheană. Asta-l făcu pe bărbatul care vorbea să se ridice, să facă cîţiva paşi spre uşă şi să le spună: « Ştergeţi-o de-aici! Nu vedeţi că ne deranjaţi?! Jucaţi-vă afară cît vreţi, dar fără gălăgie ».

Apoi, întorcîndu-se spre masă, se aşeză şi zise:

— Aşa, şi cum îţi spuneam, acolo plouă puţin. Pe la mijlocul anului se stîrnesc cîteva furtuni care biciuie pămîntul şi-l sfîşie, lăsînd numai stîncile şi pietrişul spălat de ape. E mai mare dragul să vezi atunci cum se tîrăsc norii, cum merg de la o colină la alta făcînd tumbe de parc-ar fi nişte băşici umflate; plesnind şi lovindu-le cu trăznetele lor, ca şi cum s-ar sparge de muchiile rîpelor. Dar după zece-douăsprezece zile se duc şi nu se mai întorc pînă în anul urămtor, şi uneori se întîmplă să nu se mai întoarcă cîţiva ani la rînd... Da, plouă, puţin. Atît de puţin, încît aproape că nu plouă deloc, şi pămîntul, pe lîngă faptul că e uscat şi strîns ca o piele tăbăcită, e plin de crăpături şi de « tăieturi de apă » cum le zice pe-acolo, care nu sînt altceva decît bulgări de pămînt întărit ca nişte pietre ascuţite, care ţi se înfig în talpă cînd mergi pe acolo, de parcă şi pămîntului i-ar fi ieşit ţepi.Da, da, şi pămîntului i-au ieşit ţepi.

Dădu pe gît berea pînă ce în sticlă nu mai rămase decît spuma şi vorbi mai departe:

— Oricum ai privi-o, Luvina e un loc foarte trist. Dumneata, care te duci acolo, ai să-ţi dai seama. Eu aş zice că e locul unde s-a cuibărit tristeţea. Unde nu se ştie ce-i zîmbetul, ca şi cum tuturor oamenilor le-ar fi împietrit feţele. Şi dumneata, dacă vrei, poţi vedea această tristeţe în orice ceas al zilei. Vîntul care bate acolo o răscoleşte numai, dar n-o ia cu el niciodată. Ea rămîne acolo de parcă acolo s-ar fi născut. Şi chiar poţi s-o încerci şi s-o simţi, fiindcă e mereu în spatele tău, lipită de tine, şi te apasă ca o cataplasmă uriaşă pe carnea vie a inimii... Cei de pe-acolo zic că pe lună plină nu văd năluca vîntului străbătînd străzile din Luvina, tîrînd după el o pelerină neagră, dar eu unul, singurul lucru pe care-am reuşit să-l văd, cînd era lună plină la Luvina, a fost chipul deznădejdii... întotdeauna. Dar bea-ţi berea. Văd că nici n-ai gustat-o măcar. Încearc-o, ori poate că nu-ţi place aşa călduţă. Să ştii însă că aici nu există alta. Ştiu că aşa n-are gust bun; că miroase a grajd. Dar aici te obişnuieşti. Şi crede-mă că acolo nici măcar

berea asta nu poţi s-o bei. Cînd o s-ajungi la Luvina o să te miri. Acolo n-o să poţi gusta decît un amestec pe care ei îl fac dintr-o iarbă numită *hojasé*, şi după primele înghiţituri o să ţi se învîrte capul de n-o să mai ştii pe ce lume te afli. Mai bine bea-ţi berea asta. Eu ştiu ce-ţi spun.

Afară se auzea neîntrerupt susurul rîului. Şi suflarea vîntului. Şi copiii jucîndu-se. Părea că e încă devreme, deşi se lăsase întunericul.

Bărbatul se duse din nou la uşă, apoi se întoarse. Zise:

— E uşor să vezi lucrurile de-aici, reînviate în amintire, căci aici nu e nimic care să semene cu Luvina. Dar pentru mine nu e deloc greu să-ţi vorbesc de ceea ce ştiu, cînd e vorba de Luvina. Am trăit acolo. Acolo mi-am îngropat viaţa . . . M-am dus în locul acela plin de iluzii şi m-am întors bătrîn şi înfrînt. Iar acum te duci dumneata acolo . . . Bine. Parcă-mi aduc aminte de mine. Mă pun în locul dumitale şi mă gîndesc . . . Uite, cînd eu am ajuns prima dată la Luvina . . . Dar, îmi dai voie mai întîi să beau berea dumitale? Văd că dumneata nici nu vrei să guşti. Iar mie-mi prinde bine. Mă înviorează. Simt ca şi cum mi-aş face o frecţie la cap cu ulei camforat . . . Ei bine, cum îţi spuneam, cînd am ajuns prima dată la Luvina, cărăuşul care ne-a dus n-a vrut nici măcar să lase dobitoacele să se odihnească. De îndată ce-am coborît, s-a întors şi ne-a zis:

— Eu am plecat.

— Aşteaptă, omule; nu laşi să-şi mai tragă sufletul caii ăştia? Sînt frînţi de oboseală.

— Aici o să li se facă mai rău, ne spuse el. E mai bine să mă întorc.

Şi s-a dus, coborînd repede coasta Piedra Cruda, dînd bice cailor de parcă s-ar fi îndepărtat de un loc blestemat.

Noi, eu cu nevastă-mea şi cei trei copii, am rămas acolo, în mijlocul pieţei, cu toate lucrurile în braţe. În mijlocul acelei pieţe unde se auzea numai urletul vîntului.

O piaţă pustie, fără pic de iarbă ca să oprească vîntul. Am rămas acolo.

Atunci am întrebat-o pe nevastă-mea:

— În ce sat ne aflăm, Agripina?

Şi ea a ridicat din umeri.

— Bine, dacă nu eşti prea ostenită, du-te să cauţi un loc unde să mîncăm şi să dormim noaptea asta. Te aşteptăm aici, i-am zis.

Ea îl strînse la piept pe cel mai mic dintre copii şi se duse.

Pe înserat, cînd soarele mai lumina doar culmile colinelor, ne-am dus s-o căutăm. Am mers pe uliţele din Luvina, pînă ce am găsit-o în biserică: aşezată chiar în mijlocul acelei biserici singuratice, cu copilul adormit în poală.

— Ce faci aici, Agripina?

— Am intrat să mă rog, ne-a zis ea.

— De ce? am întrebat-o.

Iar ea a ridicat din umeri.

Acolo n-aveai cui să te rogi. Era o încăpere pustie, fără uşi, doar cu cîteva spărturi în loc de ferestre şi cu acoperişul crăpat, prin care vîntul se strecura ca printr-o sită.

— Unde-i hanul?

— Nu e nici un han.

— Dar cîrciuma?

— Nu e nici o cîrciumă.

— Ai văzut pe cineva? Trăieşte vreun suflet de om aici? am întrebat-o.

— Da, aici peste drum . . . Cîteva femei . . . Le văd şi acum. Uite, acolo, prin crăpăturile uşii din faţă, văd cum le strălucesc ochii cu care ne urmăresc . . .

S-au tot apropiat încet-încet de noi... Uite-le. Văd scînteile din ochii lor... Dar n-au ce să ne dea de mîncare. Mi-au spus, fără să scoată capul afară, că în satul ăsta nu-i nimic de mîncare. Atunci am intrat aici să mă rog, să-i cer lui Dumnezeu îndurare pentru noi.

— De ce nu te-ai întors în piață? Te-am așteptat acolo.

— Am intrat aici să mă rog. Încă nu mi-am terminat rugăciunea.

— Ce sat e ăsta, Agripina?

Și ea a ridicat iarăși din umeri.

Noaptea aceea ne-am strîns să dormim într-un colț al bisericii, în spatele altarului pustiu. Vîntul răzbătea și acolo, deși nu mai avea aceeași putere ca afară. L-am ascultat cum trece pe deasupra noastră, cu urletele lui prelungi, L-am ascultat cum intră și iese prin săpăturile ușilor; cum lovește cu mîinile lui crucile din biserică : niște cruci mari și grele făcute din lemn de *mezquite* ce atîrnau pe pereți de-o parte și de alta, legate cu o sîrmă groasă care scrîșnea la fiecare rafală de vînt de parc-ar fi scrîșnit cineva din dinți.

Copiii plîngeau fiindcă nu puteau adormi de frică. Iar nevastă-mea se chinuia încercînd să-i îmbrățișeze pe toți la pieptul ei. Îmbrățișînd mănunchiul ei de copii. Și eu lîngă ei, neștiind ce să fac.

Puțin înainte de revărsatul zorilor vîntul se mai potoli. Apoi nu se mai auzi de loc. Cîtva timp în dimineața aceea totul rămase liniștit, ca și cum cerul s-ar fi făcut una cu pămîntul, strivind zgomotele sub greutatea sa... Se auzea răsuflarea copiilor, care acum dormeau. Am auzit cum se trezește nevastă-mea, care dormea lîngă mine.

— Ce e? mi-a zis.

— Ce să fie? am întrebat-o eu.

— Ăsta, zgomotul ăsta.

— E tăcerea. Dormi. Odihnește-te, chiar dacă a mai rămas foarte puțin pînă la ziuă.

Dar după cîtva timp am auzit și eu. Era ca un zbor de lilieci în întuneric, foarte aproape de noi. De lilieci cu aripi mari care atingeau ușor pămîntul. M-am ridicat, și fîlfîitul lor de aripi se auzi mai tare, ca și cum stolul de lilieci s-ar fi speriat și-ar fi zburat spre crăpăturile ușii. Atunci am înaintat în vîrful picioarelor pînă acolo, auzind în fața mea acel murmur surd. M-am oprit în ușă și le-am văzut. Le-am văzut pe toate femeile din Luvina cu ulcioarele pe umăr, cu broboadele legate la cap și cu fețele lor negre pe fondul negru al nopții.

— Ce vreți? le-am întrebat. Ce căutați aici la ora asta?

Una dintre ele mi-a răspuns:

— Am venit după apă.

Le-am văzut stînd cîteva clipe în fața mea și uitîndu-se la mine. Apoi, ca niște umbre, porniră în josul uliței cu ulcioarele lor negre.

Nu, n-o să uit cît oi trăi acea primă noapte petrecută la Luvina... Dumneata nu crezi că merită să mai luăm o bere? Doar așa, ca să-mi treacă gustul amintirii.

— Mi se pare că dumneata m-ai întrebat cîți ani am stat la Luvina, așa-i?... Drept să-ți spun, nu știu. Am pierdut noțiunea timpului de cînd am fost bolnav de febră galbenă; dar trebuie să fi stat o veșnicie... Și ce-i mai rău e că acolo timpul e foarte lung. Nimeni nu mai știe socoteala orelor și nimănui nu-i mai pasă de scurgerea anilor. Mai întîi se luminează de ziuă, apoi se înserează. Pe urmă cade noaptea. Și tot așa zile și nopți în șir, pînă cînd vine ziua morții, care pentru ei e o speranță.

Dumneata, gîndeşti, pesemne, că nu fac altceva decît să spun unul şi acelaşi lucru. Şi aşa este, da, domnule... Stai aşezat pe pragul uşii, privind cum răsare şi apune soarele, ridicînd şi coborînd capul, pînă cînd te lasă puterile, şi atunci totul devine liniştit, fără timp, ca şi cum ai trăi dintotdeauna în veşnicie. Asta fac acolo bătrînii.

Fiindcă la Luvina trăiesc numai cei bătrîni de tot şi cei care încă nu s-au născut cum s-ar zice... Şi femeile fără putere, ca nişte umbre, atît sînt de slabe. Copiii care s-au născut acolo au plecat... Abia se crapă de ziuă şi ei sînt bărbaţi. Vorba ceea, pleacă de la pieptul mamei, pun mîna pe sapă şi pe-aici ţi-e drumul. Nimeni nu-i mai vede la Luvina. Aşa merg lucrurile.

Rămîn numai cei bătrîni de tot şi femeile singure, sau cele care au un bărbat plecat Dumnezeu ştie unde... Vin din cînd în cînd ca furtunile de care-ţi vorbeam; se stîrneşte un zumzet în tot satul cînd se întoarce cîte unul, şi un geamăt cînd pleacă iar... Lasă sacul cu hrană pentru bătrîni şi fac să rodească un nou prunc în pîntecul nevestelor, şi pe urmă nimeni nu mai ştie nimic de ei timp de un an de zile şi uneori niciodată... Aşa e obiceiul. Acolo-i zic lege, dar e totuna. Copiii îşi trec viaţa muncind pentru părinţi, aşa cum părinţii au muncit pentru părinţii lor şi cum au împlinit legea cine ştie cîte generaţii înaintea lor... Între timp, bătrînii îi aşteaptă pe ei şi ziua morţii, aşezaţi în uşile caselor, vlăguiţi, ţinuţi în viaţă doar de acest lucru sfînt care e recunoştinţa fiilor... Singuri, în singurătatea aceea din Luvina.

Într-o zi am încercat să-i conving să plece în altă parte, unde-or găsi pămînt mai bun. Să plecăm de aici ! le-am zis. O să găsim noi de lucru undeva. Guvernul o să ne-ajute. Ei m-au ascultat fără să clipească, privindu-mă cu ochii lor adînci în care strălucea o lumină slabă.

— Zici că Guvernul o să ne ajute, domnule învăţător? Cunoşti dumneata Guvernul?

Le-am spus că da.

— Şi noi îl cunoaştem. Uite că s-a-ntîmplat să-l cunoaştem şi noi. Dar, ce-i drept, nu ştim nimic despre mama Guvernului.

Eu le-am spus că era Patria. Ei au clătinat din cap zicînd că nu-i aşa. Şi au rîs. A fost singura dată cînd i-am auzit rîzînd pe cei din Luvina. Au rînjit cu dinţii lor ştirbi şi mi-au spus că nu-i aşa, că Guvernul n-avea mamă.

Şi au dreptate, află dumneata că au dreptate. Guvernul îşi aminteşte de ei numai cînd vreun băiat a făcut vreo tîlhărie acolo jos. Atunci trimite după el la Luvina şi-l execută. Altfel nu se interesează de viaţa lor, nici măcar nu ştiu că există.

— Dumneata vrei să ne faci să părăsim Luvina, fiindcă, după părerea dumitale, am îndurat destulă foame fără s-o merităm, mi-au spus ei. Dar dacă noi plecăm, cine-o să mai aibă grijă de morţii noştri. Ei trăiesc aici şi nu putem să-i lăsăm singuri.

Şi acolo au rămas. O să-i vezi şi dumneata acum cînd o să ajungi în sat. Mestecînd tescovină de *mezquite* uscat şi înghiţindu-şi scuipatul ca să înşele foamea. O să-i priveşti cum trec ca nişte umbre, lipiţi de zidurile caselor, aproape purtaţi pe sus de vînt.

— N-auziţi vîntul ăsta? le-am mai spus eu atunci. Vîntul o să vă dea gata curînd pe toţi.

— Trăieşte ceea ce trebuie să trăiască. Asta-i porunca Domnului, mi-au răspuns ei. E rău cînd nu mai bate vîntul. Cînd se întîmplă să nu mai bată, soarele se apropie prea mult de Luvina şi ne suge sîngele şi puţinul strop de apă care ne-a mai rămas în trup. Vîntul face ca soarele să rămînă acolo sus. Aşa-i mai bine

Nu le-am mai spus nimic. Am plecat din Luvina și de-atunci nu m-am mai întors și nici n-am de gînd s-o fac.

Dar uite cum e făcută lumea. Dumneata mergi acum acolo, peste cîteva ceasuri. Să fi trecut cincisprezece ani de cînd mi-au spus și mie la fel: « Dumneata ai să mergi la San Juan Luvina ».

Pe atunci eram și eu bărbat în putere. Eram plin de idei . . . Doar știi și dumneata că toți ne umplem capul cu idei. Și venim să le înfăptuim acolo unde ajungem. Dar la Luvina nu s-a putut așa ceva. Am încercat, dar degeaba . . .

San Juan Luvina. Mi se părea un nume dumnezeiesc. Dar acolo e purgatoriu. E un loc al morții, unde au murit pînă și cîinii, și nici măcar n-are cine să latre la tăcere; căci după ce te-ai obișnuit cu vîntul care suflă acolo, nu se mai aude decît tăcerea pe care o găsești în toate pustietățile. Și asta te dă gata. Uită-te la mine. Cu mine s-a terminat. Dumneata care mergi acolo o să-ți dai curînd seama de ceea ce-ți spun . . .

Ce-ai zice dacă i-am cere patronului să ne prepare niște *mezcalitos?* Cu berea asta trebuie să te ridici mereu de la masă și te întrerupi din vorbă. Hei, Camilo, adu-ne niște *mezcales!*

Și cum îți spuneam . . .

Dar nu mai spuse nimic. Rămase cu ochii ațintiți la un punct de pe masă unde termitele fără aripi se îngrămădeau ca niște viermuși.

Afară se auzea cum se lasă noaptea. Și clipocitul apei lovindu-se de trunchiurile de *camichines*. Și larma depărtată a copiilor. Pe petecul de cer care se vedea prin deschizătura ușii începeau să clipească stelele.

Bărbatul care pînă atunci se uitase cu luare-aminte la termite căzu cu capul pe masă și adormi.

În românește de ANDREI IONESCU

IURI KAZAKOV

Kalevala

La Kemi mi s-a spus că undeva departe spre apus, în adîncurile Kareliei, ar exista regiunea Kalevala, şi că acolo s-ar afla cîntăreţi de rune[1]. Că pe malul lacului ar creşte un pin, sub care se întîlnesc bătrînii — ultimii mohicani — care-şi cîntă runele şi, la fel ca acum o mie de ani, îl preamăresc încă pe măreţul Väinämöinen.

Atunci am uitat pentru un timp marea, pescarii, toate aceste ţărmuri pustii cu cherhanale rare şi am pornit spre Kalevala ca într-un basm, pe urmele pasării fermecate. Soarele ba apărea, ba se ascundea, la un moment dat s-a pornit chiar o ploaie, şi toate aceste felurite stînci, muşchi, pini şi lacuri ba sclipeau, devenind albastre sau împurpurîndu-se, ba căpătau o anume nuanţă posomorîtă care făcea ca zguduiturile pricinuite de drumul groaznic să devină mai chinuitoare şi în minte să se furişeze un gînd posac: « Pentru ce am plecat?»

Rîul Kemi, cu ale sale praguri, ostroave şi plute pline cu lemne, care-l zăgăzuiesc pe mulţi kilometri, cînd se ivea, cînd dispărea la fel ca soarele, drumul trecea cînd pe munte cînd pe sub munte, ceasurile se scurgeau unele după altele, lumea din autobuz se schimba, în jur începuse să se vorbească finlandeza, totul mirosea a pădure, a haine de piele îmbibate de ploaie, a basmale şi şepci ude, pe podea scîrţîiau coşuri cu mure şi afine . . .

Şoferul, cu cît era mai departe de Kemi, cu atît devenea mai leneş şi mai vesel, pălăvrăgea cu pasagerii, conducînd cu o singură mînă; cealaltă o afundase în primul coş la îndemînă, de unde scotea pumni întregi de mure şi afine, iar buzele lui deveniseră de mult vinete. Pe şosea, staţionau oameni, cai şi vaci, uitîndu-se la autobuzul care se apropia. Autobuzul s-a oprit, şoferul mînca acum afine cu amîndouă mîinile şi aştepta să putem pleca . . .

[1] Rune — balade populare străvechi, aparţinînd folclorului şi mitologiei karelo-finlandeze.

Cei care urcau erau păstori, pădurari și pescari, cu undițe noduroase. Toți erau îmbrăcați în mantăi din foaie de cort și purtau cizme înalte; momeala cu care porniseră la drum era mare cît palma, — știuci mînjindu-le pelerinele cu mucozități le alunecau de pe umeri și se izbeau cu zgomot de cizme.

Între timp, norii din față au căpătat culoarea azurului, iar blocurile de granit de pe-o parte și alta, s-au înroșit. Strălucea un soare jos, blînd și, peste o clipă, la orizont a început să sclipească, să se acopere de ceață, să se învolbureze o uriașă întindere de apă. Kuitto-iarvi ! Zăcea liniștită, ca o uriașă scoică sidefie, iar insula de pe ea și norii de deasupra erau albaștri.

Totuși, e trist nordul ! L-am văzut pentru prima oară acum șase ani : toată noaptea am călătorit pe un vapor din Arhanghelsk și n-am dormit multă vreme; în picioare pe puntea goală, așteptam balansul. Dar nu era hulă; strălucea o lună apropiată și roșie, lîngă bord țîșneau, strălucitoare scîntei verzi, și drumul lunii se întindea, larg, pînă la orizont, deschizîndu-se acolo într-o pîclă scăpărătoare. Iar cînd m-am deșteptat dimineața, vaporul se afla de mult la Pertominsk, pe chei era forfotă, oamenii rostogoleau butoaie cu scrumbii, încărcau și descărcau într-una, strigau și-și făceau semne. Troliile mugeau, brațele macaralelor se roteau încolo și-ncoace și o mireasmă puse deodată stăpînire pe mine, — mireasmă de mare, de pește sărat, de lemn, de catran, de cărbune ars; cîte șlepuri, cîte bărci cu motor și șalupe se legănau acolo, aproape, lîngă vapor, cîte punți, cabine de comandă și catarge vedeai pretutindeni și ce profund spațiu marin se întindea spre nord, dincolo de munți, dincolo de promontoriul din golful Unsk! Și toate acestea se iveau prima dată pentru mine, zguduindu-mă pînă la fior, — iată-mă văzînd în sfîrșit cu proprii mei ochi acele lucruri despre care odată doar citisem.

Mă pîndea însă și altceva — un apăsător sentiment de pustietate, de singurătate . . . Abia instalat în locuință, sorbind în pripă ceaiul din samovarul sfîrîietor, purtînd în urechi muzica graiului nordic, am plecat pe malul golfului Unsk. Ținînd într-una stînga, am ieșit pe o fîșie de nisip depărtată de port, am ocolit o serie de lungi hambare vineții posomorîte și m-am pomenit pe țărm. Tot ceea ce era viu rămăsese în spatele meu; stăteam cu fața spre apă, spre pustietate. Brazi și mesteceni strîmbi, mărunți, un vînt trist măturînd nisipul pe țărm, legănînd și iar legănînd apa ! Iar malul celălalt al golfului era acum cu totul sălbatec și pustiu, în spatele lui se zăreau niște sate, foarte rare și mici, iar între aceste sate se întindeau zeci de kilometri de țărm pustiu, pe care trebuia să-l străbat . . . Ce-i asta — sfîrșitul lumii, capătul pămîntului, uitat de toți? Totuși, pentru ce îmi simțeam sufletul atît de ușor, pentru ce, pe urmă, luminoase mi-au fost

amintirile despre acest septembrie petrecut în nord, despre aceste țărmuri și acești oameni care le populează?

Așa mă gîndeam și eram chiar bucuros în ziua următoare sosirii mele la Uhta, așteptînd șalupa care ne va duce la Ala-iarvi. Dar vremea s-a stricat de dimineață și norii de deasupra acestei țări stîncoase, ca nicăieri de apropiați, apasă, strivesc totul, culorile sfioase, gingașe, ce trăiesc din soare, acum au dispărut și totul a devenit de-un albastru cenușiu. Bate vîntul, pe lac rătăcește un imens val neregulat, bărci și șalupe își freacă bordurile de chei, pe lac nu se zărește nici un pescar, nici un singur punct negru.

Mă afiu împreună cu Ortier Stepanov, un scriitor localnic, blajin, totdeauna bine dispus, cu o față rotundă. E mulțumit, mulțumit că pleacă cu mine la Ala-iarvi, vesel că a înduplecat-o să plece acolo și pe Tatiana Perttunen.

Și ea stă alături de noi, îmbrăcată ca de sărbătoare — doar pleacă într-o vizită — veselă, schimbînd din cînd în cînd cîteva cuvinte cu Ortier și rîzînd. Nu înțeleg limba finlandeză, dar ascult cu lăcomie: e o limbă atît de frumoasă, sonoră, cu consonante și vocale duble . . .

Această Perttunen are cam optzeci de ani, poate chiar mai mult. Este povestitoare, un fel de rapsod feminin, și deși fața ei, ca la toate bătrînele, are și zbîrcituri, și gură căzută, și ochi ce și-au pierdut culoarea, există totuși în acest obraz încă ceva: fie mîndrie, fie conștiința propriei demnități sau a însemnătății vieții sale, fie conștiința popularității, a respectului de care este, cum văd, înconjurată aici.

Nu vorbește deloc rusește, nu-mi aruncă nici o privire și nu-mi adresează nici un cuvînt, dar de altfel și cu Ortier vorbește puțin, mai mult își rumegă un gînd al ei. Locuiește singură, singură cosește, singură greblează fînul, pescuiește, pleacă pe insule după fructe și ciuperci — într-un cuvînt, face toată această muncă necesară și grea de bărbat, fără de care nu poți supraviețui aici. Și totuși, are optzeci de ani!

Pe timpul cînd s-a instaurat Puterea Sovietică în Karelia, ea avea patruzeci de ani bătuți — o viață de om. Și încă cum! Ce era în veacul trecut în acest ținut, în acest ținut al poporului liniștit? Văd ca printr-o ceață case sărăcăcioase, oameni săraci, nopți negre de iarnă și deasupra pămîntului o liniște arareori încălcată de glasurile pescarilor plecînd cu barca să facă o vizită la sute de verste depărtare, sau de zgomotul puștilor lor doborînd elani. Niște turme de reni trec parcă fără zgomot prin fața mea, somoni țîșnesc din rîuri, femei îmbrăcate în alb macină grîul în prag, torc și țes . . . Au existat oare aici mori? Nu cred să fi existat, după cum nici drumuri n-au fost; tot ce a trăit în aceste veacuri pămîntul nostru, războiaele, revoluțiile, ce Beethoveni și Tolstoi s-au născut și-au murit — nimic din toate acestea nu se știa aici, și pentru acest popor

timpul parcă nici nu curgea, aşa cum nu curge pentru aceste stînci şi aceste lacuri.

Şi nici chiar acum n-a dispărut încă de aici acea viaţă; radio, electricitate, cluburi, fierăstraie — toate acestea sînt la Uhta. Acolo, de pildă, îndărătul acelor coline scunde, ce se află? Dar acolo? Dar acolo? . . .

Îmi plimb privirea pe orizont, străduindu-mă să-mi închipui nişte sate printre coline şi lacuri, pe ţărmul rîurilor zgomotoase pline de cataracte sau pe stîncile roz de granit. Şi Ortier provine dintr-un asemenea sat, tatăl lui era rapsod, i-am văzut şi fotografia — desculţ, bărbos, aidoma lui Lev Tolstoi, numai că poartă la centură un pumnal înfipt în teacă. Şi acum, iată-ne pe toţi laolaltă, gata să pornim spre Ala-iarvi, spre sătucul unde locuieşte povestitoarea Maria Miheeva, la care ne ducem.

Deasupra insulei, care din depărtare pare o pată întunecată, stăruie ploaia. Aici vizibilitatea e bună, perspectiva e deschisă pe o rază de cîţiva kilometri şi poţi vedea cum rătăceşte ploaia pe lacuri şi pe insule, cum spînzură în şuviţe întunecate cînd într-o parte, cînd în alta . . .

— Vezi malul acela abrupt? întreabă Ortier. — Acolo unde-i o rîpă roşie? Il vezi?

— Da, ce-i cu el?

— Dar Casa de cultură, o vezi? Vezi, alături, înălţîndu-se un pin golaş?

— Da.

— Înainte, el creştea pe această rîpă.

Îi spuse ceva în finlandeză Tatianei Perttunen şi pe urmă se întoarse din nou spre mine:

— Sub acest pin, acum o sută de ani, se cîntau rune. Cîntecele bătrînilor au fost culese toate de savantul finlandez Lönnrot. Aşa s-a şi născut Kalevala. Iar această şalupă, uită-te, poartă numele de « Arhipp Perttunen». A fost străbunul Tatianei noastre, el a cîntat aproape toată Kalevala. De curînd, pinul a fost aproape măturat de valuri şi, ca să nu moară, l-am desgropat şi l-am răsădit lîngă Casa de cultură. Să stea acolo !

— Aşa? făcui eu. — Vasăzică, sub acest pin, cîntau oamenii Kalevala, cu privirile aţintite spre lac, acum o sută de ani !

În călătorii, întotdeauna mi se întîmplă sau să n-am parte de nimic şi totul să-mi iasă pe dos, — şi drumul să fie îngrozitor, şi oamenii să se nimerească cu toţii beţivi şi tîmpiţi şi să-mi dau seama că pricina care m-a mînat să parcurg toţi aceşti mii de kilometri îmi scapă, se îndepărtează şi chiar să mi se pară că, în genere, nimic din toate astea n-au nici un rost şi că degeaba am plecat.

Alteori, însă, totul îmi izbuteşte, totul îmi iese cum nu se poate mai bine, fără nici un fel de sforţare din partea mea şi întocmai aşa cum am dorit. Atunci mă cuprinde o bucurie, la început nesigură şi apoi din ce

în ce mai plină — și viața mi se pare minunată, și oamenii desăvîrșiți, și îmi vine să scriu despre ei pînă la moarte — uite-i cum sînt, uite-i cum muncesc, uite-i pe toți puternici, mari — mai buni decît mine. Îi privesc, îi invidiez și blagoslovesc soarta : i-am văzut, am avut parte de-o fericire rară.

La fel și acum; șalupa a sosit, gîfîie, noi ne aflăm pe punte, puntea tremură și valurile iscate de elice au și început să onduleze apa. Și vremea se schimbă, luminișuri albastre au și apărut în direcția spre care ne îndreptăm, raze de soare s-au întins ca niște evantaie deasupra insulelor mărunte, curcubeele țîșnesc deodată în cîteva locuri și principalul — acum știu : Kalevala nu se îndepărtează de mine și eu o ascult. Iar runele ei mi se par niște cascade încremenite în munți, un sunet ivit din stînca acestei țări.

O pornim și, deodată, ca și cum ne-ar fi așteptat, pe Kuitto-iarvi răsar cîteva punctulețe care se mișcă în direcții diferite. Sînt bărci pescărești, adăpostind fiecare cîte doi pescari : unul la rame, celălalt care azvîrle plasa.

— Sînt mulți pești pe aici? îl întreb pe Ortier.

— Oho ! Este ceva și încă ce mai pește ! răspunde lingîndu-și buzele grăsunul Ortier. Așteaptă să ajungem, o să pescuim și-o să vezi singur cînd o să mîncăm ciorba pescărească . . .

Nu-i oare o minune? ! Plutim pe lîngă insule. Iată una care trece încet, înecată în albastru, cu pădurile răsturnate în apă, iată alta, iată a treia . . . De-ași avea o barcă, fie ea o simplă luntre, un tovarăș de drum de nădejde, care să cunoscă tăcerea tainică a pădurii și a apei, un cort, sare, chibrituri, o armă, o undiță — aș pluti și eu din insulă în însulă, aș lăsa vislele în voia lor în apa domoală, scoțîndu-le apoi sub pologul nopților albe.

Kuitto-iarvi se termină, insulele se apropie, pădurea se ridică din apă și chiar la prova se deschide, albastru, canalul care duce la Ala-iarvi. Plutim pe-o apă nemișcată, cîrmim la dreapta, la stînga, rătăcim printre păduri, printre sălcii și brazi aplecați deasupra apei, capul începe să vîjîie, — și, deodată ne pomenim iarăși în larg. E Ala-iarvi !

Încă zece minute, încă jumătate de ceas, departe pe țărm se ivește un sătuleț— vreo zece pete cenușii azvîrlite pe verde. Acum este mai aproape, se și zărește debarcaderul de lemn, oamenii mișcîndu-se; șalupa își încetinește mersul, cîtăva vreme mai plutește încă, cu un zumzet slab, în virtutea inerției, se izbește de debarcader și azvîrlim funia.

Pentru ce, oare, o fi ieșit pe țărm Maria Miheeva? Ne-o fi simțit, ne-o fi așteptat, eu nu știu, .dar ne-a ieșit, grăbită, în cale; și iată-i acum laolaltă pe toți : Ortier, Tatiana Perttunen, Maria Miheeva; își desfac brațele, se îmbrățișează cruciș, dar nu se sărută, își apropie doar obrajii și se bucură.

O pornim spre izba Miheevei. Ortier rîde, strigă cîte ceva, dă dispoziții și iată un băiețel c-a și fugit jos să pregătească barca, tîrînd cu el fel de fel de castroane și ceainice . . .

Nici pe meleagurile Miheevei nu se vorbeşte limba rusă, şi mi-e necaz; aş fi vrut atît de mult să discut cu ei, să întreb. . . Îmi rămîne o singură consolare: în timp ce ei se bucură, se întrerup unul pe altul — eu privesc în jur. O izbă ca orice izbă de prin satele noastre. Şi toate colibele sînt la fel; un singur lucru le deosebeşte de cele de la noi — sînt foarte rare, ocupînd tot arcul ţărmului. Te uiţi la una, pe urmă îţi muţi privirea şi vezi în depărtare alta, mai zăreşti încă una, şi iar una — locul nu le lipseşte în această pustietate.

Peste zece minute coborîm cu toţii jos la barcă, Proaspăt dată cu gudron, miroase violent, e neagră şi lipicioasă. E foarte armonioasă, cu prova şi pupa ridicate, lungă şi ascuţită ca o suveică. De bine de rău, înghesuindu-ne unii în alţii, încăpem cu toţii, ieşim în larg şi tragem la rame. Ortier, întins în mijlocul bărcii, se prăjeşte la soare, fredonînd, eu cu faţa spre prova vîslesc cu ramele de la pupa. Miheeva mînuieşte cu forţă şi măsurat pe cele mai grele. Vîsleşte fără cel mai mic efort, pălăvrăgeşte cu Tatiana Perttunen, iar vîslele se mişcă parcă de la sine, independent de ea.

Deodată, vine o clipă cînd parcă mă trezesc dintr-un somn; mă uit cu uimire în jur: ce-i asta? Mă aflu într-o barcă cu nişte bătrîne, aud cuvinte finlandeze: «akka, iukka». Vîslele se ciocnesc de bord, ţăruşii scîrţîie, la dreapta e un teren abrupt, pietre roşii şi albastre răzbat prin iarba şi muşchiul ce acoperă ţărmul, în faţă e un promontoriu, pe el se zăresc pini . . . Oare, ce fel de pini?

— Crîngul sfînt ! spune Ortier şi rîde vesel. De mult, de mult, aici se rugau karelii, era un cimitir . . .

— Şi acum?

— Acum, nu-i nimic. Un crîng ca orice crîng. Chiar aici vom face popas. O să prindem peşte, şi o să aprindem un foc de tabără . . .

Vîntul s-a domolit, şi totul e aici neted şi liniştit; numai în spatele capului se zăreşte o fîşie de apă întunecată — acolo valurile se zbenguie la soare, iar sălciile de lîngă maluri se scutură, încolăcindu-se ca nişte mici nori de argint.

Acostăm, ieşim pe ţărm sub pinii care se caţără sus pe munte, aducem ceainicul, un cazan, un topor. Ortier se apucă de îndată să facă surcele dintr-un butuc răşinos şi aprinde focul. Bătrînele se aşează în barcă şi o pornesc spre golf să întindă plasele. Se mişcă încet şi stau îndelung încremenite cu braţele încrucişate. De pe apă, glasurile lor ne parvin încet. Şi-au petrecut aici întreaga viaţă — şi ce lungă viaţă ! — despre asta şi vorbesc, iar cuvintele lor sînt, probabil, simple şi lipsite de artificiu ca toată natura de aici. Luntrea lor, cu pupa şi prova ridicate, lăsată în jos la mijloc, seamănă cu lunga corabie a vikingilor.

Şi iată că mi s-a terminat aşteptarea, s-a sfîrşit viaţa tuturor aceştor bibani şi ştiuci şi zbaterea lor în plase, focul arde acum cu vîlvătăi vesele, coşul s-a umplut în sfîrşit cu afinele pe care, printre treburi, le culegeau bătrînele, în timp ce Ortier şi cu mine ne ocupam de foc, din cazanul ce spînzură deasupra flăcărilor, se revarsă spuma şi de aici a şi început să ne facă cu ochiul cîte un bot de ştiucă, sau o coadă de biban . . .

La Uhta, Ortier şi cu mine ţinusem o mică şedinţă. « Ce facem cu băutura? am întrebat eu. Cumpărăm?» Ortier a meditat îndelung, şovăind, şi-a umflat obrajii rotunzi şi mai întîi a spus : « Nu !» Pe urmă, răzgîndindu-se, a hotărît : « Cumpărăm !» Şi s-a pornit pe rîs.

Acum, toţi ne-am turnat cîte puţin în pahare şi eu mi-am adus aminte de Giorgia şi am ţinut un toast, ceva lung şi confuz, iar Ortier a tradus. Bătrînele au ascultat în tăcere, au rîs şi au întrebat cum mă cheamă. Le-am spus, s-au străduit îndelung să se familiarizeze cu numele meu după tată, « Pavlovici», dar n-au ajuns la nici un rezultat şi atunci au decis : «Să-i spunem simplu Iurkka !»

— Hai noroc, Iurkka !

Ciorba e gata. Mîncăm însă parcă fără plăcere, în silă, privim în lături şi eu înţeleg deodată că ciorba — este atît de simplu ! — că ea reprezintă un fel de preludiu la acel ceva important care începe acum.

Vîntul cade definitiv, norii se risipesc, soarele îşi reia puterea, azvîrlind pete pe muşchiul de la picioarele pinilor, pe feţele noastre. Fumul focului ce se stinge se tîrăşte spre lac, barca noastră sudată parcă de mal formează pe apă o pată neagră.

Bătrîna Perttunen îşi lăsa capul în jos, eu cu Ortier ne întindem, ne tolănim pe muşchi şi Ortier îmi face cu ochiul : «acum începe» !

Tatiana Perttunen îşi plimbă degetele noduroase, arse de soare pe fustă, o netezeşte, se uită la cărbuni, la cenuşa lor, la tremurul lor zvîcnit, înecat în albastru. Maria Miheeva se întoarce, priveşte spre lac, amintindu-şi parcă ceva de-acasă, ceva ce trebuie să facă azi negreşit.

Tatiana Perttunen spune ceva cu jumătate de glas şi Ortier îmi tălmăceşte îndată :

— Va povesti despre cum cînta Väinämöinen la kantele[1] său, cioplit din oase de peşte . . . Şi ea începe să cînte. Răsună primele sunete ale glasului ei neexpresiv, primele cuvinte sînt pronunţate în grabă, instabilă, îşi croieşte drum o melodie, care scapă încă urechii. Bătrîna nici măcar nu mai cîntă, ci intonează un recitativ, care se rostogoleşte ca un pîrîu în pădure, cu acelaşi gîlgîit capricios, cînd înalt, cînd grav.

---

[1] **Kantele—instrument muzical arhaic, aparţinînd poporului karelo-fin.**

Dar fața ei s-a metamorfozat — ochii sînt ațintiți într-un singur punct, degetele se mișcă, se chircesc și se îndreaptă, capul tremură și se lasă pe spate, privirile se ridică spre pini, spre largul lacului, dar imediat coboară. Uneori, ea își înalță glasul, își încruntă sprîncenele, scoate un strigăt înfricoșător și ridică mîna amenințînd, dar după o clipă își revine, și bîiguie, legănîndu-se, ceva foarte trist.

Kaikippa nousi kuulnmaa
Metsiasta metsian eelavaa . . .

Cam asta cred că aude urechea mea rusească. De bine, de rău, Ortier izbutește să-mi traducă în șoaptă fragmente din rună, pe șira spinării simt alunecîndu-mi încet valuri de ger și răsuflarea mi-e tot mai grea.

Cîte cîntece n-am ascultat în viața mea ! Și pe unde numai nu le-am ascultat ! Și toate pînă astăzi răsună în mine — cîntece melancolice, de drum de fier; cîntece țipătoare despre «iarba turtită» în sate, la sărbători; vesele și triste de nuntă, cînd și mireasa și bătrînii sînt năpădiți de lacrimi de fericire și numai mirele se ține tare; «barabuște» din Viatka, acompaniate de armonică, de tropotul picioarelor pe pămîntul bătătorit; cîntece de Paști și de înmormîntare în biserici; și fel de fel de cîntece vesele, moderne despre «rîușorul ce se mișcă și nu se mișcă»; și marșuri studențești pline de nepăsare—pretutindeni: în porturi, pe vapoare, în munți, la focuri de tabără . . .

Dar acest refren ! . . . Nu poți nici măcar să-ți dai seama dacă-i vesel ori trist. Simplu și primitiv ca aceste stînci, ca acești pini, e monoton, dacă vrei, dar nu seamănă cu nimic; și cîți eroi străbat această Kalevală, răi și buni, cîte evenimente se petrec aici, tot atîtea intonații cuprinde și melodia ! Una și aceeași, ea răsună cînd domol, cînd amenințător, cînd mînios, cînd iute, cînd încet. Ca și cum zburînd într-o barcă printre stînci, peste cataracte urlînd, printre pîcle și curcubee de apă, s-ar fi oprit deodată în mijlocul lacului, să privească adîncul lui verzui.

Sitia ruotaista romua
Klanluista kanteleita . . .

Rațe sălbatice treceau în zbor, peștii loveau apa, o corlă s-a așezat pe marginea malului, dar a fugit repede de noi. Oare, de ce se întîmplă astfel în Kalevala? Toți s-au ridicat să asculte muzica nopții: din pădure au ieșit locuitorii ei — ah, acolo s-au ascuns ! — din apă s-a ivit, cu zgomot și plescăit, stăpîna apei, sărind dintr-o scorbură de mesteacăn pe-o frunză de arin. Și iată, și rațele vîslesc acum cu labele lor, iar păsările se năpustesc cu toatele, foșnind din aripi și zburînd tot mai aproape. Cîntă Väinämöinen la kantele, la acel kantele cioplit din os de pește. Pentru cine?

Pentru lacuri, pentru pietre, pentru cerul răsturnat în ape, pentru poporul lui cel liniştit, învestmîntat în straie albe, şezînd pe toate stîncile din toată această ţară stîncoasă, ca pescăruşii noaptea...

Cîntă Perttunen! Şi de ce să nu cînte? De ce să nu cînte bătrîna Perttunen, dacă mănîncă pîine fără amestec, mestecă pîine curată şi stă pe malul domolului Ala-iarvi, lîngă un foc de răşină?

Pe urmă cîntă Maria Miheeva — întrucîtva altfel, mai ferm, cu tonuri mai înalte, la început parcă puţin în glumă, pe urmă serios, cu zel, şi la rîndul ei se posomorăşte, priveşte spre acelaşi larg şi nu-l vede decît pe Väinämöinen. Cîntă bătrînele, se leagănă, se schimbă una pe alta şi ochii lor încep să sclipească într-un fel care dă de bănuit, îi şterg cu capetele basmalelor. Vîntul le-a iscat oare lacrimile? Sau poate le-a intrat fumul în ochi? Dar nu e vînt, şi nici fum aproape că nu mai e — doar jăratec, doar linişte, doar Kalevala, cîntată de glasurile bătrîne, murmură, se ridică, şi cade iar.

Ortier se mişcă, îşi mijeşte ochii, geme de plăcere. Se simte bine şi eu îl invidiez: el înţelege totul, încercînd parcă pe limbă aceste minunate cuvinte, ele i se par dulci!

Ne întoarcem pe jos, pe un drum stîncos. Şi cînd se stîrneşte, cînd începe să ne mîngîie un vînt cald şi gingaş, cînd de jur-împrejur se vede parcă întreaga ţară cu lacuri albastre, cu grămezi de pietre şi mici cătune rare, mă gîndesc: va veni o vreme cînd nimic din toate acestea nu va mai fi; nu va mai fi posomoreala, pustietatea aceasta, pe malurile lacurilor vor răsări case de sticlă — doar oamenii iubesc aici în mod deosebit lumina! — vor şerpui drumuri mătăsoase — roze, şi galbene, şi albastre, printre păduri se vor ivi, roşii, acoperişurile ascuţite din cărămidă ale fermelor, hotelurilor şi oraşelor, şi atunci se vor uita multe; se va uita sărăcia, umilinţa cocioabelor, lipsa de drumuri, dar un singur lucru nu se va uita — nu se va uita Kalevala şi marele spirit al lui Väimămöinen care acoperă această minunată ţară, nu se vor uita numele povestitorilor care poartă acest spirit de-a lungul veacurilor.

În romîneşte de MADELEINE FORTUNESCU

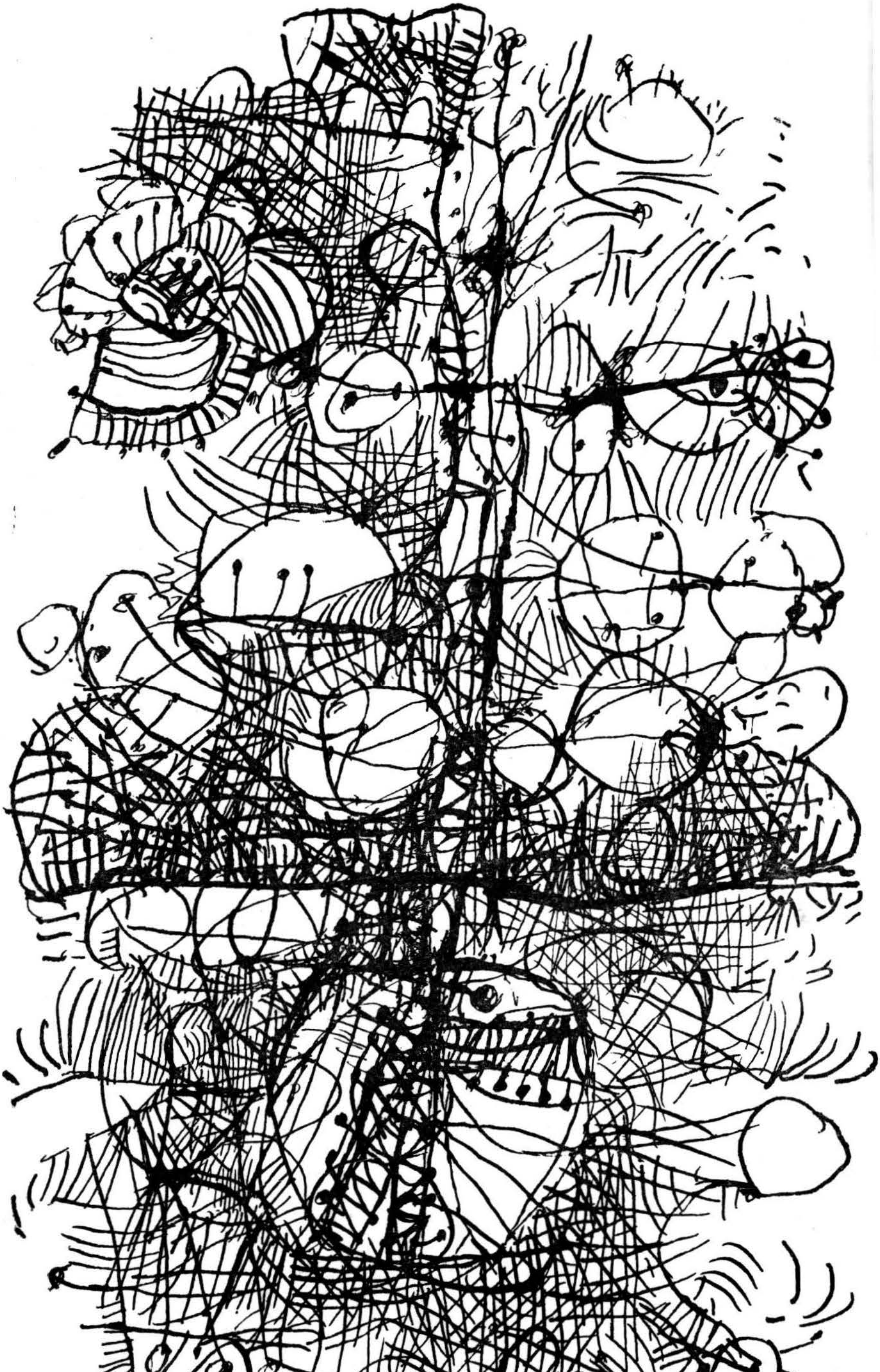

CARL ZUCKMAYER

Despărţire şi reîntoarcere

1939—1954

Plecarea în exil este « The journey of no return » [1]. *Cine porneşte la drum şi duce dorul reîntoarcerii e pierdut. S-ar putea să se reîntoarcă — dar locurile regăsite nu mai sînt cele de care s-a despărţit, după cum nici el nu mai este cel care era la plecare. S-ar putea să se întoarcă la oamenii pe care a fost nevoit să-i părăsească, în oraşele pe care le-a iubit şi nu le-a uitat, în sfera unei limbi care e limba lui. Dar acasă nu se va întoarce niciodată.*

« You can't go home again » — « Nici un drum nu duce înapoi » — se intitulează o carte a scriitorului american Thomas Wolfe care s-a auto-exilat. Nu poţi să te reîntorci în ţara copilăriei, în care te simţeai întru totul acasă — şi nici într-o ţară din care ai emigrat, pentru că ai dori s-o regăseşti aşa cum mai viază în inima ta, dar ea s-a schimbat. Totul va fi altfel./Chiar dacă eşti bolnav de dor de ţară/şi inima ta se ofileşte/întotdeauna cînd pleci/eşti pentru totdeauna plecat.//

Profund îngrozit, şi pentru prima dată conştient că aşa este şi aşa va fi şi cu mine, am citit cele de mai sus într-o poezie de Alexander Lernet-Holenia, pe care mi-a trimis-o — cam în anul emigrării noastre — într-o vreme cînd nu voiam încă să cred că mă aşteaptă această soartă. Poezia se intitula « Proorocirea lui Tiresias». Mi-a trimis-o

[1] **Drum fără întoarcere.**

atunci, împreună cu alte poezii recente, aşternută pe hîrtie cu scrisul lui frumos, întru totul pe potriva formei şi conţinutului creaţiei sale. Nu o făcuse cu o anumită intenţie. Ne trimeteam adesea unul altuia lucrările noastre noi. Am citit-o în balconul de lemn al casei mele din Henndorf. Şi continua aşa:

Şi dacă ai visat cu ochii pierduţi / peste zbaterea valurilor / cum unduie acasă / în după-amiaza de vară / pajiştea, şi părul înalt / se apleacă spre tine /, vai, pajiştea este / ,dar pajiştea de mult nu mai este, // vai, pădurea nu mai este pădure, vai / şi nici casa ta nu mai este a ta ! / Încet plînge doar pîrîul, / iar vîntul intră şi iese //.

În timp ce citeam, auzeam sub scîndurile balconului de lemn pîrîul; vedeam pajiştea vălurind în bătaia vîntului de apus, vedeam marginea pădurii, iar părul — era primăvară — se apleca înflorit peste gard.

N-ar fi mai bine să rămîi / despărţit de toate? / Vrei să te întorci acasă / ca numai cîinele să te recunoască? //

Am închis ochii şi mi-am văzut o clipă soarta. Apoi am alungat acest gînd din minte şi am pus poezia într-o mapă alături de alte manuscrise ale lui Lernet pe care nu le mai am. Probabil că împreună cu toate « scrierile » confiscate în casa mea, au ars în vreun dulap cu acte ale Gestapoului sau au mucezit.

Vaporul olandez « Zaandam » cu care traversasem oceanul nu avea decît o clasă. Locuiam într-o singură cabină cîteşipatru: soţia mea, eu, fiica noastră Winnetou, pe atunci de unsprezece ani (cea mare Michaela rămăsese în Anglia într-o şcoală de fete, pe care avea s-o absolve peste un an) şi un cîine de şaisprezece ani anume Mucki, mic, orb şi fără dinţi, moştenit cu un an înainte de soţia mea, de la o mătuşă înfricoşătoare, decedată la Viena.

. . . .

Cînd eram în largul oceanului, am primit o cablogramă de la prietena noastră Dorothy Thompson din New York, care girase una dintre cele două « affidavit »[1]*, necesare pentru obţinerea vizei de intrare în S.U.A. Dorothy, pe atunci căsătorită cu Sinclair Lewis, trecea drept cea mai influentă jurnalistă politică din America; numele ei era pretutindeni cunoscut.*

« Sînteţi invitaţii mei. Schimbaţi adresa tuturor bagajelor, indicînd-o pe a mea — 88 Central Park West ».

Sensul acestei înştiinţări nu-l înţelegeam încă. Ne bucuram numai că vom poposi întîi la ea şi nu la micul Westide-Hotel, unde ne rezervase o cameră un prieten emigrat înaintea noastră. (Dacă am fi bănuit măcar cît de dezolant şi mizer era acest hotel, ne-am fi bucurat şi mai mult) Ce rol avea să joace această cablogramă la intrarea noastră în « lumea nouă » ne-am lămurit abia cînd am ajuns acolo.

Căci călătoream, stricto sensu, cu paşapoarte şi acte nevalabile, deşi aveam viza de vizitare a Statelor Unite şi toate stampilele şi confirmările necesare. Dar, puţin înainte de plecarea noastră din Europa se publicase în « Buletinul oficial » al guvernului de la Berlin că ni s-a retras definitiv cetăţenia Uniunii politice germane şi anume nu numai soţiei mele şi mie, ci şi fiicei noastre, în vîrstă de 11 ani al cărei nume era de asemenea menţionat. Măsura aceasta era legată de « legea exproprierii » după care toată averea persoanelor care şi-au pierdut cetăţenia, revenea statului. Casa noastră din Henndorf fusese încă de mult « sechestrată ». Aşadar şi copiii cu drept de moştenire, care nu greşiseră cu nimic împotriva doctrinei naţional-socialiste îşi pierdeau în orice caz cetăţenia odată cu familia. Care era temelul legal, oricum nu întreba nimeni.

Paşapoartele noastre germane, ţinînd seama de dată, nu expiraseră încă şi trebuia, chiar dacă îşi pierduseră valabilitatea, să le folosim, de bine de rău, ca documente de

[1] Declaraţie scrisă sub jurămînt.

călătorie, fiindcă altele nu aveam; desigur, teoretic, exista pentru refugiații care își pierduseră cetățenia așa numitul « pașaport Nansen », dar pînă să-l soliciți, să ți se acorde și să ți se elibereze puteau să treacă multe luni, și toate pregătirile noastre, pînă la cel mai mic detaliu (și financiar), atît de anevoioase pentru trecerea Oceanului ar fi devenit zadarnice.

Că ne aflam într-o situație precară știam bine, dar nu bănuiam și cît era de primejdioasă. Nu credeam ca autoritățile americane să fi și luat cunoștință de un « Buletin oficial » german apărut de numai șase săptămîni; apoi nici unul dintre noi nu ne puteam închipui cu cîtă rigurozitate cercetau aceste autorități datele personale ale fiecărui sosit, chiar dacă venea numai ca « vizitator » și deocamdată nu ca imigrant. Nu ne izbisem încă de birocrația americană. Nu cunoșteam legalismul absolut al funcționarului american, pentru care nu contează decît litera legii, și încă pînă la cel mai mic amănunt. Nu înțelegeam pe atunci că numai prin această respectare strictă a legii, pedantă și de neînfrînt s-a ajuns să se domesticească o societate pe jumătate sălbatică de nomazi din Vest, coloniști, vînători de noroc, aventurieri din toate țările, de toate rasele, și mai ales să se închege un popor, un stat — că era vorba de o tradiție a legalității care nu putea îngădui nici cea mai mică incorectitudine și abatere fără să-și pericliteze principiile.

Ni s-a părut ridicol că pe chestionarele oficiale a trebuit să declarăm sub jurămînt că nu sîntem nici nebuni, nici leproși, nici sifilitici, că nici nu trăim din prostituție și nici nu avem intenția să-l asasinăm pe președintele Americii. Era o schemă învechită. Dar schema legalității stricte nu poate să se învechească. Ea poate numai să fie reînnoită prin înțelegerea unei situații speciale, dar la așa ceva nu ne puteam aștepta de la « Immigration — Officer », executorul sever, insensibil, al controlului pașapoartelor din fiecare zi, și prietena noastră Eggy Wood era serios îngrijorată de felul cum se va petrece sosirea noastră în țara libertății.

Desigur, știam că barăcile din Ellis Island nu erau niște lagăre de concentrare, dar nici nu ne puteam imagina ca un azil public ținut sub pază, să fie ca un sanatoriu. Apoi, trecînd peste toate neplăcerile inerente, o sechestrare a hîrtiilor și persoanelor noastre (despre cîine nici nu vorbesc) ar fi atras după sine o situație aproape fără ieșire și un lanț de probleme aproape insolubile,.

. . . .

La ora patru dimineața — era în 6 iunie 1939, ziua de naștere a mamei mele — « Zaandam » intră în golful portului Manhattan. Stăteam toți pe punte, tremurînd de frig; zărirăm statuia Libertății, care ni se păru foarte asemănătoare cu Bavaria din piața publică din München, apoi vestita « Skyline », conturul fantasticelor clădiri din New York pierzîndu-se în lumina palidă a zorilor, iar dincolo de ele, discul soarelui, ridicîndu-se rotund și purpuriu. Sirena cu aburi a vaporului vui de trei ori; de pe un chei încă destul de îndepărtat răsună răspunsul. Cum vapoarele « Liniei olandeze » nu acostează la digul Hudson, ci în portul dinspre nord de la Hoboken, « Zaandam » pluti încet, cu mașinile domolite, așadar aproape fără zgomot, pe lîngă întregul oraș. Acum, luminîndu-se tot mai mult de ziuă, se vedeau străzile din « City » care se întindeau printre casele uriașe din cartierul burselor. Cum soarele nu le ajunsese încă, păreau niște văgăuni strîmte, întunecoase, care îmi provocau o senzație neplăcută, apăsătoare. Îmi dădui seama că mi-era teamă de acest oraș, de străini, de tot ce avea să urmeze. Pe nesimțite se făcu foarte cald. Toată lumea transpira cînd ne-am așezat în rînd — mulți desigur cu inima înfricoșată — în fața salonului de pe vapor unde se instalaseră la diferite mese funcționarii comisiei de imigrare, veniți cu o șalupă din port.

Pașapoartele împreună cu chestionarele și hîrtiile de vamă completate le predaserăm dinainte și primiserăm fiecare cîte un număr după care aveam să fim strigați. Eu am încercat, în timp ce așteptam să-mi vină rîndul, să-mi creez o stare de spirit plină de

încredere sau măcar să dau această impresie, ceea ce am izbutit într-o oarecare măsură. M-am gîndit la fuga mea din Austria, la noaptea aceea petrecută la graniţă, între cămăşile brune, de cînd nu trecuseră decît cincisprezece luni, şi m-am liniştit. În comparaţie cu aceasta, tot ceea ce putea să ne ameninţe acum era un fleac.

Deodată, de la o masă pe care erau îngrămădite paşapoarte şi hîrtii, am auzit strigîndu-se numărul meu şi apoi un cuvînt complet ininteligibil pentru mine: era numele meu. Suna cam aşa: Mister Ssackmahr.

La masă, un om cu trunchiul pătrat, cu capul pătrat, ţinea în mînă paşapoartele noastre şi o hîrtie oficială pe care nu o cunoşteam. Mă apropiai şi îmi arătai numărul. Aşteptam să mi se pună întrebări, să mi se ia un interogatoriu. Îmi repetam în minte răspunsurile pe care le pregătisem.

Dar funcţionarul îmi întinse laba, şi faţa lui mare, colţuroasă, de poliţai, era luminată de un rînjet prietenesc.

« How d'you do, Sir », spuse, zgîlţiindu-mi mîna. Sînteţi invitatul lui Miss Dorothy Thompson ?

Pronunţă numele ziaristei cu un fel de veneraţie — aşa cum ar fi spus cineva în Anglia « Sînteţi invitatul reginei ? ».

« Yes, Sir » răspunsei, după cum mă învăţase Peggy Wood (Oricărui poliţist, în America, să-i spui întotdeauna « Yes, Sir ».)

Fără să-mi mai pună vreo întrebare, îmi dădu paşapoartele stampilate şi documentele.

« Okay » spuse, « everything alright ! » şi ridică drept confirmare documentul necunoscut mie. « Aveţi o recomandare specială din partea preşedintelui Roosevelt. Puteţi debarca imediat ».

Făcu semn unui coleg, ni se făcu loc, şi pornirăm spre gangway. Era ca în basm. « Sesam deschide-te ».

. . . .

În locuinţa spaţioasă a lui Dorothy am fost găzduiţi princiar. Ea se mai afla în vest, iar Sinclair Lewis încă de pe atunci nu mai locuia împreună cu soţia sa, o vizita numai din cînd în cînd la ţară. Dorothy avea trei secretare care — cînd nu rezolvau în birou corespondenţa sau nu primeau instrucţiuni prin telefon — se ocupau cît se poate de prieteneşte de aclimatizarea noastră ca şi, de altfel, de neobişnuit de numerosul — pentru modul de viaţă american — personal de serviciu. Michael, fiul lui Dorothy, în vîrstă de 11 ani, din căsătoria cu Sinclair Lewis, era la Vermont, în casa ei de la ţară, aşa că dispuneam singuri de locuinţă, iar « adresa » ei ne conferea pretutindeni un respect neaşteptat. Dorothy era socotită pe atunci ca « first Lady » a lumii literare americane şi se spunea, mai mult în glumă, dar semnificativ pentru poziţia pe care o deţinea, că la viitoarele alegeri va fi prima candidată femeie la preşedinţia Statelor Unite.

Ca noi sosiţi, eram mereu invitaţi şi purtaţi prin cele mai interesante locuri, la negri, în Harlem, în cartierul chinezesc, iar italienii şi spaniolii ne-au dus la cîrciumile frecventate de artişti din Greenwich-Village, mai pe scurt din « The Village», cum i se spunea — era o paradă colosală de popoare şi de oameni pe « Manhattan's popular pavements » cum îi spune Walt Whitman. Evidentul contrast între elegantele străzi ca Five Street şi Park Avenue, cu casele lor opulente de milionari din « perioada întemeierii » statului american, pe atunci încă neîngrădite, şi dezordonata, murdara Three-Street, cu gălăgioasa, huruitoarea cale ferată aeriană întinzîndu-se printre zgîrîie-norii de o înălţime temerară, care le conferea oarecum o frumuseţe monumentală, între casele de modă veche, din piatră, şi cartierul mişunînd de oameni neînsemnaţi — toate acestea exercitau zilnic asupra noastră o nouă fascinaţie.

. . . .

Puţin după aceea s-a întors Dorothy Thompson de la Hollywood şi am plecat împreună în mica localitate Barnard de lîngă Lacul de Argint din statul plin de păduri Vermont, care avea să devină mai tîrziu patria noastră americană.

. . . . .

Pe Dorothy am cunoscut-o încă din 1925, înainte de succesul repurtat de piesa mea: « Podgoria veselă ». Am cunoscut-o la o mică reuniune, într-un restaurant din Berlin, la care ne-a invitat şi pe unii şi pe alţii stimata profesoară a soţiei mele, Dr. Eugenie Schwarzwald din Viena. Dorothy era însoţită de primul ei soţ, un jurnalist maghiar, de care s-a despărţit curînd. Deşi s-a căsătorit de trei ori, nu făcea parte din categoria femeilor care se despart uşor sau cu uşurinţă şi fac repede alte legături. Ea lua căsătoria în serios; numai un şir de întîmplări nefericite au fost de vină că abia la o vîrstă mai înaintată a ajuns să cunoască adevărata înţelegere în căsnicie.

Mai tîrziu, după premiera piesei « Podgoria veselă » mi-a luat un interview pentru un ziar de provincie american, a cărui corespondentă în Germania era pe atunci şi am vizitat-o adeseori în locuinţa ei, care se afla la mansarda unei case frumoase din « vechiul cartier din vest » al Berlinului.

. . . . .

Fără bani, cu o funcţie mică, rău plătită, la un ziar, fata pastorului anglican, tînăra evanghelică, a venit direct de la colegiu, pe la începutul anului 1920, în Europa, nu numai pentru că îi plăcea să călătorească şi să se distreze, ci şi conştientă că aici, mai ales în Germania, se anunţau crize care aveau să zdruncine lumea din temelii. Această capacitate de a simţi atmosfera de criză, de a vedea limpede faptele ca şi curajul întotdeauna înflăcărat, astăzi s-ar spune angajarea, luarea de poziţie înflăcărată, confereau reportajelor ei o putere de atracţie neobişnuită care i-au adus în curînd un renume mondial. Curba succesului ei rapid a coincis, în sens invers, cu ascensiunea lui Hitler şi a naţional-socialismului, a cărui primejdie pentru lumea întreagă Dorothy a înţeles-o de la început, a făcut-o cunoscută şi a combătut-o într-o vreme cînd lumea mai ridica încă din umeri.

Pe la începutul anului 1926, Dorothy m-a invitat într-o seară la ea, în locuinţa din Berlin, unde am întîlnit un bărbat cu picioare lungi, slab, înalt, moliu, cu corpul adus înainte, a cărui faţă, grotesc de prelungă, dar, cu fruntea şi bărbia parcă înghesuite, era cea mai interesantă faţă urîtă din cîte văzusem vreodată. Scoase mîna din buzunarul vestonului şi îmi întinse, pentru a mă saluta, un deget de o jumătate de metru, din acelea cu arc, cum se cumpără în aşa zisele prăvălii cu minuni. Era Sinclair Lewis, numit în cercul prietenilor « Red », datorită părului lui roşu de irlandez, ale cărui romane « Arrowsmith », « Mainstreet», «Babbit», « Elmer Gantry » şi altele marchează o epocă în literatura americană. El nu ştia nemţeşte, eu, pe vremea aceea doar puţin englezeşte, dar ne-am înţeles bine; întîi prin intermediul lui Dorothy, apoi prin al vinului; şi mai tîrziu, cînd a mai venit la Berlin, am petrecut împreună pînă noaptea tîrziu. El a vrut, din clipa cînd a văzut-o pe Dorothy, să o şi ia de soţie, probabil că şi ea avea aceeaşi dorinţă, dar un instinct de apărare feminin a făcut-o să fugă, a plecat cu avionul la Moscova; el a plecat cu alt avion după ea, şi urmărirea a continuat pînă cînd s-au căsătorit în sfîrşit.

Sinclair Lewis era un om pe cît de fascinant, pe atît de greu de înţeles, era un coleric şi un ipohondru; mai tîrziu aceste trăsături au ajuns să-l facă de nesuportat. Pe atunci însă le mai domolea un umor buf şi o cordialitate directă, surprinzătoare. O vreme au părut amîndoi o pereche ideală—doi tineri independenţi care se completau prin originalitatea lor sau se stimulau reciproc. Cînd am ajuns în America se şi destrămase căsnicia lor, pe de o parte datorită deosebirii dintre ei, pe de altă parte prea marii asemănări dintre ei.

. . . . .

Cînd a izbucnit războiul în Europa, la 1 septembrie 1939, mai eram încă la Dorothy, în Vermont. Închiriase pentru noi o căsuţă, ca să avem unde locui peste vară.

. . . Au urmat timpuri de care îmi amintesc doar ca de un vis confuz, haotic, ori de care nu vreau să-mi amintesc altfel. Am plecat la Hollywood, mai întîi singur, chemat de un agent care mă asigura că îmi va face rost de un « job »[1].

. . . .

La Hollywood mă aşteptau prieteni care mă îmbrăţişară. Reîntîlnirile nu mai luau sfîrşit. Albrecht Joseph, tovarăşul meu din anii petrecuţi la Kiel, Berlin, Henndorf; Bruno Frank şi soţia lui Liesel, fiica lui Fritzi Massary, care, după refugiul lor în Germania s-au oprit întîi la noi, la Salzburg. Marlene Dietrich, cu camarederia ei minunată, plină de căldură. Remarque închiriase un bungalow drăguţ în parcul hotelului Beverly Hill, la care reţinusem o cameră; nopţi întregi le petreceam împreună, beam rom sau votcă şi ne comportam de parcă am fi fost la domnul Waizenbluth în vechiul « Neva-Grilll», la Berlin, în Wittenbergplatz sau la clubul artiştilor al lui Henry Bender. Regizorii de film germani Lubitsch, Dieterle, Fritz Lang m-au invitat la ei acasă şi la recepţiile lor la care întîlneam mereu alţi cunoscuţi din Germania, Austria, Ungaria, Franţa, Anglia — ei îmi cunoşteau piesele şi lucrările, dar nu le puteau folosi pentru « piaţa » americană, le trebuiau pentru scenarii oameni versaţi, din Hollywood . Pe Sunset-Boulevard, unde e o circulaţie intensă, zării — eram singur, doar cu şoferul — într-o maşină a agentului meu — pe Helene Thiming, singură la volanul automobilului ei. Helene mă zări şi ea, şi desigur îşi aminteşte că aproape era să se întîmple un accident, fiindcă am pus repede mîna pe volanul şoferului şi am apăsat tare pe frînă. Peste o clipă, şedeam lîngă ea în automobil, fără să-mi pese de claxonarea furioasă a celorlalţi. L-am revăzut şi pe Max Reinahrdt şi pe Berthold Viertel cu Salka, soţia sa, care pe atunci mai scria scenarii pentru filmele Gretei Garbo, în timp ce Berthold se certa furios, fără să accepte nici un compromis, cu potentaţii industrei filmului, măcar că de obicei era fără slujbă. L-am întîlnit pe Curt Goetz, cel mai elegant şi mai spiritual autor şi actor de comedii din 1920, care s-a dovedit cel mai bun coleg, cel mai săritor dintre toţi cei cu o situaţie mai bună, ca şi pe scumpa şi înţeleapta lui soţie, actriţa Valerie Martens. L-am întîlnit pe marele Albert Bassermann care — în vîrstă de aproape 70 de ani — era ascultat de soţia sa Else, pe cînd învăţa ca un elev silitor engleza, care în gura lui suna ca graiul celor din Mannheim, de altfel ca şi germana sa. Răbdător, primise să se prezinte în faţa unui potentat al filmului, de care nu auzise nimeni niciodată şi să dea o probă. L-am întîlnit în anticamera studioului Warner-Brother, aproape flămînd, aşteptînd să se ivească o şansă, pe tînărul Ernst Häussermann din Viena, azi director la Burgtheater. Cum tocmai ieşeam din biroul şefului, unde semnasem contractul, am putut să-i ofer şansa aşteptată.

. . . .

Şi la Hollywood primeam la început multe invitaţii, dar, spre deosebire de New York, viaţa era foarte costisitoare: pentru a te bucura de consideraţie trebuia să locuieşti într-un hotel scump sau să ai propria ta casă impunătoare, pentru a-ţi dovedi prezenţa trebuia să frecventezi restaurantul cel mai scump al marilor case de filme, dacă ţineai să fii socotit « de acolo » trebuia să faci şi tu invitaţii, trebuia să te comporţi de parcă ai fi fost bogat şi fericit — nicăieri nu am auzit rostindu-se mai des cuvîntul « happy » ca în limbajul hollywood-ian — şi cum nu erai, ajungeai, chiar dacă nu prea aveai chef, să bei, şi te înămoleai într-o viaţă de noapte lipsită de plăcere, de umor şi de bună dispoziţie.

Cam la trei săptămîni de cînd eram atît de « happy », încît aveam un contract şi încasam în fiecare lună un cec, am spus într-o duminică după-amiază, în casa lui Max

---

[1] Slujbă.

Reinhardt, unde ne adunasem aproape toată « colonia germană », că eu n-am să rămîn mult la Hollywood, că « asta nu-i o viaţă pentru mine ». Izbucniră hohote de rîs. Mi s-a explicat că fiecare a spus acelaşi lucru după trei săptămîni, fiecare dintre cei care au venit să şadă acolo, şi mai stau şi acum — unii chiar de cîţiva ani. Cecul. . . unde în altă parte a Americii, s-ar fi putut de altfel să-ţi duci viaţa de azi pe mîine în condiţii atît de confortabile? Era ceva adevărat în cuvintele acestea, dar nu mă consolau de loc, fiindcă văzusem că numai viaţă nu se putea numi. În colonie se răspîndea vestea cu iuţeala fulgerului cînd era mărit sau micşorat cecul unuia dintre supuşii acestui studio. După cec erai categorisit. Mie nu mi se părea de rîs. Nici Max Reinhardt nu rîse. El a cunoscut şi « partea dură» a Hollywood-ului, aşa cum a cunoscut-o înainte ca proaspăt refugiat pe aceea a Elveţiei.

. . . .

Acum trebuia să mă smulg însă din servitutea primelor mele cecuri de la Hollywood, să plec la New York, fără să-mi pierd contractul, şi să pun la cale imigrarea noastră definitivă. Pentru aceasta trebuia să părăsesc Statele Unite şi să mă reîntorc cu o viză legală de imigrant. Din cauza grabei, recursesem la o viză de vizitatori şi, din punct de vedere legal, nu aveam dreptul să primesc în America o slujbă retribuită. La Hollywood se făcea excepţie, dar numai pentru scurt timp. Acum am cunoscut pentru prima dată şi « faţa cea dură » a New York-ului. Alergam de la o instituţie la alta, ne ataşam la şirul de oameni care aşteptau dinaintea consulatelor. Dădeam peste funcţionari de poliţie răutăcioşi, care, la luarea amprentelor te tratau ca pe un criminal, urlau la « afurisiţii de străini », înjurau, fără să-şi ascundă admiraţia pentru « omul puternic » Hitler şi nici dispreţul pentru cei exilaţi de el. Da, şi de astfel de situaţii ne-am izbit. Astfel de oameni nu erau de loc impresionaţi de recomandările pe care le aveam de la Thomas Mann şi Hemingway, de la Dorothy Thompson şi Marlene Dietrich, de la Thornton Wilder şi Einstein; majoritatea, cu excepţia lui Marlene Dietrich, le erau necunoscuţi. Pentru ei eram ca o picătură de apă tulbure într-un vîtrej tulbure, aproape inexistenţi. Nu cunoşteam decît ură, hărţuială, nesiguranţă chinuitoare. În sfîrşit am reuşit să obţinem imigrarea prin Cuba. Dar şi aşa am mers la noroc. Pînă în ultima clipă n-am ştiut dacă vom izbuti sau vom rămîne de pripas, fără mijloace de trai în Havana, pe atunci locul predilect de excursie pentru americanii bogaţi şi un adăpost mizer pentru refugiaţi.

. . . .

Soţia mea a plecat mai departe, la San Francisco unde aveam prieteni şi unde viaţa pentru ea singură era mai puţin costisitoare decît dacă am fi locuit amîndoi la Hollywood. Eu m-am întors în camera mea de hotel şi în biroul meu cromat de la studio. Aveam de gînd să duc la bun sfîrşit lucrul pe care îl începusem, să mai încasez cîteva cecuri, să pun deoparte cîţiva bani şi apoi — încotro? Habar nu aveam. Ştiam doar că nu mai voiam să rămîn acolo. Căutam cu disperare ca o pasăre de curînd capturată, o spărtură printre gratiile coliviei. Şi deodată mi-a venit în ajutor cea mai mare putere, şi anume studioul, casa de filme. Lucram la un subiect interesant, care îmi dădea serios de lucru: se plănuia scenarizarea romanului « Cazul sergentului Grişa » de Arnold Zweig.

. . . .

În locul acestuia mi se ceru să scriu un scenariu de film cu Don Juan pentru Errol Flynn, romantic, melodramatic, cu multe scene de dragoste, cu multe dueluri, într-o atmosferă de Renaştere, prin Florenţa, cu Medici . . . Am replicat că legenda lui Don Juan e de origine spaniolă, nu florentină. Mi s-a răspuns că n-are importanţă, că familia Medici (de fapt se referea la Borgia) e atractivă, că punctul culminant trebuia să fie o poveste între Don Juan şi frumoasa şi renumita otrăvitoare şi că, desigur, nimic

n-ar fi mai potrivit pentru un scriitor european. Primesc sau nu? Pînă mîine să dau răspunsul.

....

A doua zi dimineaţa am refuzat propunerea cu Don Juan. Lunea următoare am găsit pe nobila mea masă de scris vestitul « pink slip », biletul roz imprimat, care constituia spaima tuturor celor care duceau acolo o viaţă de vasali. Eram anunţat laconic că la sfîrşitul săptămînii în curs mi se desface contractul. Pentru mine însemna o eliberare. Mi-am încasat cecul şi m-am dus să mă îmbăt.

Şi soţia mea era fericită că am scăpat de Hollywood înainte de a mă prinde în ghiarele lui şi a mă paraliza. Trecusem Oceanul pentru a fi liberi. Cît şi cum trebuia să ne luptăm ca să dobîndim această libertate nu ştiam, Dar orice era mai bine, decît să te condamni de bunăvoie la o moarte tihnită. Nu pentru aceasta fugisem de lagărele de exterminare naziste.

....

Ne-am întors la New York.

Acolo am primit un post datorită lui Erwin Piscator care conducea o şcoală de teatru în cadrul acelei « New School for Social Research », numită şi « Universitatea în exil », fondată şi susţinută de americanii progresişti. Şcoala de teatru « Dramatic Workshop », cuprindea toate ramurele artei teatrale de la actorie, scenografie, muzică de scenă, arta costumului, pînă la dramaturgie. Eu trebuia să ţin un ciclu de prelegeri, cu seminar şi discuţii. Am ales ca temă « Umorul în dramă ». Credeam că mă pricep la aşa ceva, dar am descoperit curînd că mai uşor mi-ar fi fost să scriu zece comedii, desigur în germană, decît să formulez o singură frază teoretică în acest domeniu.

....

Soţia mea a purtat ani de zile rochii de ale lui Dorothy Thompson, pe care le ajusta. Te simţi decăzut şi umilit cînd nu-i mai poţi cumpăra soţiei tale nici o rochie, nici un pantof. Dar altora le mergea şi mai rău. Am văzut imigranţi care urcau şi coborau într-una scările caselor, cu un geamantan cu mostre în mînă, ca să fie alungaţi într-o limbă străină lor. La ei în ţară fuseseră negustori înstăriţi. Am văzut femei care erau nevoite să se bage slujnice pentru ca soţii lor care fuseseră medici renumiţi în patria lor, să-şi reia studiile şi să dea examene, aşa cum li se impunea în America. Am cunoscut domni în vîrstă care îşi cîştigau existenţa mizeră ca paznici de noapte la cîte un magazin. Noi ne menţineam încă cu o treaptă deasupra mizeriei. Eu m-am lăsat convins de Fritz Kornter — care în vremea aceea s-a dovedit unul dintre cei mai buni prieteni ai noştri şi care avea şi în ceea ce privea Germania o concepţie justă, superioară — să scriem împreună o piesă de teatru. Părea să fie o ancoră de salvare, dar, pînă la urmă, a ieşit un hibrid fără valoare; îmi era la fel de imposibil să scriu « pentru Broadway » ca şi pentru industria de filme din Hollywood. Cu produse literare sintetice şi cu jumătăţi de măsură artistice, după cum am înţeles limpede şi pentru totdeauna cu prilejul acestei încercări nu puteam să ajung nici la mulţumire interioară, nici la un succes exterior. Nu putea fi vorba nici de speranţă, nici de vreun compromis.

Apoi se mai adaugă şi situaţia războiului din Europa, care era din ce în ce mai deprimantă, mai deznădăjduită. Înşelătoarea linişte a acelui « Phoney War » se sfîrşise cu fulgere şi cu tunete. Norvegia şi Danemarca, Olanda şi Belgia căzuseră pradă lui Hitler. Armatele lui înaintau în Franţa, englezii, cîţi n-au fost nimiciţi, au trebuit să fugă peste Canalul Mînecii, ca să se salveze. Bombele germane au distrus oraşul Coventry; era ca un preludiu la un eventual atac asupra Londrei. Se mai spera încă la o rezistenţă din partea armatei franceze, la un front de apărare puternic, asemănător cu cel din primul război mondial. În fiecare dimineaţă întorceam butonul aparatului de radio pentru a afla ultimele ştiri din ziua precedentă. Erau transmise după o emisiune de reclame, care întotdeauna începea pe un ton avîntat cu cuvintele:

« Better to have it and not to need it than to need it and not to have it » — Mai bine să-l ai şi să nu-ţi trebuie decît să nu-l ai şi să-ţi trebuie ! » — Era un îndemn prietenesc adresat ascultătorilor spre liniştea urmaşilor lor, pentru cumpărarea din vreme a unui loc de veci în idilicul cimitir King David, de unde se deschidea o perspectivă minunată asupra văii Hudson. Apoi se anunţă că Parisul a căzut.

Orice perspectivă de întoarcere părea pentru totdeauna închisă şi perspectiva pe care o aveam la New York, în afară de aceea a cimitirului King David, era tulbure şi întunecată.

Acolo, în sfera unei limbi şi a unei mentalităţi străine, nu exista şansa, ca pe vremuri, la Berlin, să răzbeşti, să survină pe neaşteptate o schimbare. Nu puteai să ajungi nici mai bine nici mai rău. Nu mai existau iluzii. Trebuia să te dai bătut, ca să nu pieri. Trebuia să te dai bătut şi să iei totul de la capăt.

. . . .

În primăvara anului 1941 ne-am hotărît în sfîrşit să renunţăm la locuinţa noastră din New York şi să ne încumetăm a începe o viaţă de fermieri. Nu ne făceam iluzia că era un drum către bunăstare, dar ne părea unica şi ultima posibilitate de a ne cîştiga existenţa prin muncă liberă, aleasă de bunăvoie. Pentru mine socoteam că însemna salvarea dintr-o existenţă nedemnă şi fără ieşire. Aş putea spune că însemna chiar salvarea vieţii. Greutăţile de fiecare zi care ne aşteptau nici nu ni le puteam imagina măcar, dar ştiam că vom găsi acolo ceea ce n-am fi putut dobîndi în altă parte — un cămin.

. . . .

La agricultură nu mă pricepeam de loc, dar eram convins că aş putea s-o învăţ mult mai uşor decît orice altă meserie tehnică de la oraş — era singura activitate practică pentru care simţeam că am oarecare talent şi mai ales înclinaţie. Eram sănătos şi voinic, apoi în America se obişnuieşte ca un om în puterea vîrstei să se apuce de o meserie nouă, pe care n-a exercitat-o încă. De ce nu am fi reuşit ? Din ce trăiau oare atîţia oameni care în timpul crizei îşi pierduseră averea şi situaţia ?

. . . În felul acesta aveam atîta cît ne trebuia, strictul necesar pentru a începe, pentru a căuta un loc potrivit şi a subzista prima iarnă, cît ferma nu putea să producă, pentru a ne procura cîteva vite şi unelte trebuincioase — acestea, majoritatea în rate, de la o firmă care le expedia prin poştă. Şi echipamentul de iarnă, ghete solide, îmbrăcăminte de lînă, rachete pentru zăpadă şi schiuri, fără de care nu se putea ajunge adesea nici pînă în şosea, le-am cumpărat pe credit, în douăzeci şi patru de rate lunare. Soţia mea colinda regiunea într-o maşină uzată, pe care o cumpărasem cu un preţ uimitor de mic, dar tot în rate, şi vizita fermele despre care citise în anunţurile ziarului local « Vermont Standard » că sînt de arendat sau de vînzare. Mereu se întorcea însă fără rezultat, fiindcă majoritatea erau prea scumpe, necesitau o sumă prea mare pentru renovare, ori nu aveau o aşezare bună.

Într-o zi de vară mergeam pe o cărare năpădită de iarbă, care străbătea o pădure aflată la vreo trei mile depărtare de mica localitate Barnard; înaintam numai din curiozitate, să văd unde duce; deodată ajunsei într-o poiană şi văzui un lac mare alimentat de un pîriu ce ieşea din pădure; dincolo de el, la mică distanţă, pe o colină golaşă, o fermă singuratică, cu acoperiş de şindrilă veche, cenuşie, cu zidurile exterioare şindrilate, a cărei formă şi proporţie mă fermecă.

. . . Peste două zile eram acolo cu soţia mea căreia îi arătasem înainte ferma; cînd am ajuns, tocmai se adăpau doi cerbi din iaz — în magazinul de fierărie al domnului Ward, înţesat cu tot felul de maşini, unelte, accesorii pentru fermă.

Cînd am ieşit de acolo, deţineam în arendă « Backwoods-Farm ».

. . . .

La începutul verii aceleia, la 22 iunie, trupele lui Hitler au năvălit în Rusia. Aproape toţi prietenii noştri, Dorothy Thompson şi cercul ei erau convinşi, ca şi soţia mea, că aceasta însemna pentru Hitler începutul sfîrşitului, că tot înaintînd victorios în imensa Rusie va ajunge la pieire. Eu mă îndoiam. Aveam o încredere de nezdruncinat în înţelepciunea şi puterea de prevedere a statului major german. Nu puteam să-mi închipui că ofiţeri cu minţile atît de exersate, cu capetele îndopate cu studii de strategie şi tactică s-ar fi angajat — după experienţa din 1914/18 — într-un război pe două fronturi, dacă n-ar fi fost siguri că îl vor cîştiga prin tehnica războiului lor fulger, datorită superiorităţii armelor lor blindate şi aeriene. Nu puteam să-mi închipui că aceşti oameni s-au putut supune unui aventurier obsedat şi « intuiţiei » sale. Apoi soarta lui Napoleon nu mi se părea ilustrativă pentru deznodămîntul unei campanii moderne. Vedeam şi neputinţa Angliei, care nici ea singură nu-şi putea imagina că ar putea să recucerească Europa şi să constituie un pericol serios în spatele frontului hitlerist cînd acesta înainta spre Moscova. Se ştia de asemenea că America nu era înarmată şi că nu voia să intre în război. Mi se părea foarte probabil că se va sfîrşi cu Rusia, aşa cum se sfîrşise şi cu Franţa. Că nu mai exista nici o putere care să pună capăt şirului de biruinţe ale lui Hitler. N-am avut dreptate. Dar aceste gînduri, pe care abia de îndrăzneam să le exprim şi în cercul celor mai apropiaţi mie, mă întristau, mă apăsau. Apoi drama de a fi nevoit să doreşti înfrîngerea propriului tău popor, pentru a putea fi scăpat de tiranie, mă exaspera. Doream prăbuşirea lui Hitler şi a regimului său de teroare, dar nu doream ca Germania să fie distrusă, înfrîntă. Totuşi devenea din ce în ce mai limpede că una fără alta aproape că nu se putea imagina. Mă aflam prins într-un conflict din care nu mă puteam elibera. Iar posibilitatea de a căuta o eliberare în munca de scriitor, prin acel Katharsis al tragediei, nu mi se ivise încă. Încetasem să mă mai gîndesc la scris, iar cînd se întîmpla totuşi să mă gîndesc, o făceam cu groază şi silă. Cu atît mai multă ardoare m-am avîntat aşadar în multele şi diferitele îndatoriri şi aventuri pe care le implica viaţa la « Backwood Farm ». În felul acesta nu uitam nimic, dar prin viaţa activă, prin contactul viu cu natura, reuşeam — ceea ce n-aş fi putut face la oraş — să alung norii disperării, să-mi înving depresiunea sufletească. În aceşti ani mi-au fost mereu prezente în minte două aforisme, unul neînduplecat, celălat încurajator, ale proorocului Solomon. Primul: « Totul e deşertăciune şi goană după vînt », al doilea: « Unde e viaţă e şi nădejde».

..

În noaptea de 6 spre 7 decembrie 1941 a căzut zăpadă mare.

..

A doua zi dimineaţă nu mai aveam curent electric, iar telefonul nu mai funcţiona. Desigur se rupseseră undeva firele din pricina greutăţii zăpezii. Era duminică 7 decembrie.

Către seară, telefonul începu deodată să funcţioneze. Îl auzirăm că sună. Prietenul nostru Gottfried Bermann Fischer, fostul meu editor german, care de altfel îmi editează şi azi cărţile, ne chema de la New York.

— Ei, ce spuneţi?

— Despre ce?

— Pearl Harbour. . . !

În zorii dimineţii aceleia în care pe noi nu ne interesa decît zăpada, flota americană din Hawai fusese distrusă de marea ofensivă a japonezilor. A doua zi am auzit la radio — un dar primit de la prietena aceea care a girat împrumutul făcut pentru a putea începe viaţa de fermieri — declaraţia de război a preşedintelui Roosevelt către Japonia. Nu încăpea îndoială că faptul acesta avea să atragă după sine şi un război între America şi Germania. Urmară zile apăsătoare. Eram singuri, nu aveam, în afară de mister Ward şi cîţiva vecini fermieri, pe care îi cunoşteam foarte puţin, nici o cunoştinţă prin apropiere. Nu ştiam ce ne va aştepta. Eram singurii germani în ţinutul acela şi după declaraţia

de război a lui Hitler, în ciuda faptului că ni se retrăsese cetăţenia, ne aflam, conform legii, în situaţia de « străini ostili ». Nu aveam de unde şti cum vom fi trataţi. Englezii arestaseră pe toţi germanii, şi pe refugiaţi şi pe expulzaţi, şi îi expediaseră pe cei mai mulţi în Canada, într-un lagăr, unde — ca prietenul meu contele Albert Montgelas — au stat închişi împreună cu cei mai fioroşi nazişti şi expuşi şicanelor şi maltratărilor lor. Cum avea să procedeze America ? Aveam să fim lăsaţi mai departe la fermă, unde începuserăm să ne simţim ca acasă — aveam să fim lăsaţi să trăim liberi în America ? Şi oare cum ne vor privi localnicii, ai căror fii vor trebui să pornească la război împotriva ţării noastre de origine ? Am plecat cu skiurile înfruntînd zăpezile către Barnard, pentru a face unele cumpărături de la « General Store », singurul magazin din micul oraş de fermieri; cei de acolo mă cunoşteau de cîţiva ani. N-am observat nici o schimbare în comportarea oamenilor, mă priveau ca şi înainte, vorbeau despre vreme, despre zăpadă, despre frig — de război nici nu au pomenit. Erau liniştiţi, prietenaşi, dar eu mă simţeam totuşi cam stingherit. Poate că numai cu mine nu voiau să vorbească despre ultimele evenimente, poate mă şi considerau în sinea lor un duşman ? Dar am descoperit în curînd că la Vermont se socotea că e de prost gust să vorbeşti despre război. Odată ce se produsese trebuia luat ca atare, fiecare trebuia să-şi îndeplinească datoria simplu, fără să facă mare caz, aşa cum i-ar da unui vecin de fermă să-şi aprindă ţigara. Oamenii nu erau nici « entuziasmaţi », nici cuprinşi de ură — cel mult pe japonezi nu-i puteau suferi pentru că ei atacaseră şi apoi constituiau — dincolo de mările din vest — primejdia cea mai apropiată. Dar nici despre aceasta nu se vorbea.

Conform unei hotărîri date publicităţii prin ziare şi radio, ne-am anunţat în scris ca « enemy aliens », ca « străini ostili » la cel mai apropiat post de poliţie, în Woodstock.

Peste cîteva zile a venit şeriful din Woodstock cu un funcţionar de poliţie, călcînd greu prin zăpadă, pînă la ferma noastră.

Îl chema Mister Shonfield şi arăta — spre deosebire de Mister Ward şi cei din categoria sa — întocmai ca un şerif din filmele a căror acţiune se petrece în Vestul sălbatic. Era înalt, voinic, cu un revolver la centura de piele şi cu binecunoscuta stea la reverul hainei. Avea darul să bage spaima în infractori. Cînd se încăierau sau începeau să tragă cu pistolul niscaiva tăietori de lemne beţi, el se îndrepta, după cum se povestea, cît se poate de firesc spre ei şi, în toiul luptei, le smulgea armele din mînă, îi apuca de ceafă, îi bătea cap în cap, apoi îi ducea liniştit la închisoare. De altfel era destul să-i vezi mădularele şi ceafa de taur ca să nu pui la îndoială ce se povestea.

Amîndoi îşi întinseră picioarele încălţate în cizme cu carîmbi înalţi dinaintea focului şi nu făcură nici un fel de nazuri cînd le oferii de băut. Îi arătai şerifului actele noastre de imigranţi şi îi povestii pe scurt despre retragerea cetăţeniei noastre de către Germania hitleristă. El ascultă în tăcere, dînd din cînd în cînd din cap. Apoi se uită cu interes la felul cum eram instalaţi şi ne spuse diferite întrebări de amănunt în legătură cu planurile noastre de fermieri — atît şi nimic mai mult. Cînd a auzit că am de gînd să cresc capre, a rîs. « Nu-i rea ideea, spuse, dar o să vă dea mult de lucru în locurile acestea pustii. Credeţi că o să izbutiţi ?» I-am răspuns că sînt foarte hotărît să o fac — dacă aş putea, ca « străin ostil », să trăiesc nestînjenit acolo.

— De ce nu ? zise. Dacă respectaţi legea sînteţi ca şi oricare altul. — Mă bătu pe umăr — Strămoşii mei tot din Germania au venit şi după cîte ştiu, n-au mîncat pe nimeni. Da, desigur — luăm măsuri împotriva spionilor care se dau drept refugiaţi. Dar ce aţi putea dumneavoastră să spionaţi aici ? Cît scade temperatura şi cîţi « skunk » dau tîrcoale capcanei dumneavoastră, doar n-o să-l intereseze pe « skunk »-ul acela (« Skunk », sconcsul este un animal puturos din America, un animal care, atunci cînd este speriat sau atacat, împroaşcă o secreţie care miroase cît o mie de ouă stricate — şi prin « skunk »-ul acela, şeriful îl denumea pe Hitler).

Ne spuse apoi că trebuie să ne ducem aparatul de radio la Woodstock pentru a ni se demonta scara de unde scurte; după aceea îl puteam iar folosi. Post de recepţie a undelor scurte, aparat de fotografiat şi arme de foc nu aveau voie să deţină « enemy aliens ». De asemenea, pentru orice călătorie la o distanţă mai mare de douăzeci de mile de locuinţa noastră trebuia să cerem o autorizaţie specială, care, după cum s-a dovedit, nu era greu de obţinut. Un Kodak şi aşa nu aveam, iar puşca cu două ţevi a lui Mister Ward, ca şi ceva muniţii le-am păstrat totuşi tot timpul războiului într-un ungher, pentru orice eventualitate.

— Mult noroc la fermă, spuse şeriful pe cînd îşi îmbrăca scurta de blană. Şi dacă degeraţi pe aici, pe înălţimile acestea, dacă flămînziţi ori dacă sînteţi asasinaţi de vreun vagabond, daţi-mi un telefon să vin să constat decesul.

Aşa înţelegea el umorul.

....

Anii se desfăşurau asemenea munţilor verzi din Vermont care se ridicau valuri, valuri, simetric, pînă departe, la nesfîrşit. Nici nu ne gîndeam la reîntoarcere. Veştile despre evenimentele din patrie cădeau ca trăznetul în mijlocul nostru. Într-o seară auzirăm la radio: oraşul Mainz a fost bombardat. O ştire laconică, scurtă, ca despre multe ı'te oraşe. Ne îngheţă inima, parcă încetă să mai bată. Apoi apăru în « New York Times » o fotografie luată din avion a oraşului bombardat în care cartierele din jurul gării păreau rase de pe suprafaţa pămîntului. Acolo, la cinci minute de gară se afla casa părinţilor mei. Se bombardase pentru prima oară oraşul Mainz şi se vizase în primul rînd gara şi podurile. La al doilea bombardament, din 1945, oraşul a fost aproape în întregime distrus. Abia după multe luni am aflat printr-o înştiinţare a serviciului de cercetare al Crucii Roşii că părinţii mei rămăseseră în viaţă după bombardament şi incendierea casei lor şi fuseseră adăpostiţi de prietenii noştrii Moritz şi Eva Noack la Oberstdorf în Allgäu. Tatăl meu avea pe atunci aproape optzeci de ani, iar mama era cu cinci ani mai tînără decît el. Informaţiile acestea obţinute prin Crucea Roşie care conţineau doar cîteva vorbe, erau vechi de o jumătate de an cînd ne parveanea, iar răspunsurile întîrziau mai mult. Speram să ne revedem cu ai noştri, deşi abia mai îndrăzneam să credem că ar fi posibil. Încercam să ne imaginăm cum e viaţa în îndepărtata, prăbuşita lume a patriei noastre, cum trăiesc rudele, prietenii, luptătorii din rezistenţă, soldaţii în armată, dar nu ştiam nimic din tot ce se petrecea acolo.

....

În decembrie 1941, nu mult după intrarea Statelor Unite în război, a apărut în ziarele americane o scurtă notiţă: « Ernst Udet, general comandant de aviaţie din armata germană a fost accidentat mortal la încercarea unei noi arme şi înmormîntat cu onoruri militare». Atît şi nimic mai mult. Fără nici un comentariu, fără nici o ipoteză privila moartea sa. Accident, onoruri de stat.

Mereu mă gîndeam la această ştire. Mereu îmi aminteam cum îl văzusem cînd am fost ultima dată, cu atîta nesocotinţă, la Berlin în 1936. Ne-am întîlnit la prînz într-un mic local nu prea frecventat. « Nu la Horcher, spusese el — adică unde ne întîlneam înainte — acolo s-au cuibărit acum liderii ». Purta haine civile, deşi era încă de pe atunci ofiţer superior în aviaţie. «Scutură de pe tălpi ţărîna acestei ţări, îmi spuse, pleacă în lume şi nu te mai întoarce. Aici nu mai poate fi vorba de demnitate umană».

— Dar tu? l-am întrebat.

— Eu, răspunse indiferent, aproape într-o doară, eu am căzut în mrejele aeronauticii. Nu mai pot scăpa. Dar într-o zi o să ne ia dracul pe toţi.

Nu mai vorbirăm apoi despre problema aceasta. Am ciocnit şi ne-am îmbrăţişat de despărţire.

Într-o seară de toamnă tîrzie din 1942, la un an după moartea lui Ude, urcam cu coşul de cumpărături drumul spre fermă.

Cei doi cîini lupi mă însoţeau şi săreau din cînd în cînd pe lîngă coş, în care aveam cîteva kilograme de carne. Deodată stătui locului şi rostii cu voce tare: înmormîntare cu onoruri militare.

Ultimele cuvinte ale tragediei.

Ce se întîmplase în realitate nu ştiam şi nici nu mă interesa.

Vedeam tragedia în faţa ochilor — întreagă.

Dacă fiica mea Winnetou n-ar fi venit în vacanţa de Crăciun a anului 1942 acasă împreună cu un prieten, dacă tinerii aceştia nu ar fi îndeplinit în locul meu timp de trei săptămîni, pînă la jumătatea lunii ianuarie 1943, muncile de seară la grajd, dacă n-ar fi cărat lemne şi nu s-ar fi îngrijit de focuri, n-aş fi început niciodată drama « Generalul diavolului ».

Aşa, serile, între orele şase şi nouă, am scris ca în transă primul act, la care nu am mai schimbat niciodată nici un cuvînt, ca şi planul celor următoare.

Soţia mea nu ştia ce tot bat la maşină, ca un posedat colo sus, în micul meu dormitor. Nici eu nu ştiam dimineaţa, cînd mulgeam caprele, ce aveam să scriu seara. Trebuia să scriu. Era un har pe care îl recăpătasem. Într-o noapte geroasă de pe la sfîrşitul lunii ianuarie 1943 i-am citit soţiei mele primul act şi planul întregii piese. Ea era înfofolită pînă la nas în pături de lînă, căci bătea vîntul de nord-vest. Cu prilejul acesta am băut toată berea şi restul de whisky pe care îl mai aveam în casă.

— E prima mea piesă, spusei, pe care o scriu pentru sertar. Nu se va juca niciodată, dar trebuie să o scriu.

Catastrofa de la Stalingrad era în curs, dar nu se ştia încă nimic, abia la începutul lui februarie s-au lămurit lucrurile. Că o astfel de piesă va putea fi jucată vreodată în Germania părea de necrezut. Iar pentru celelalte ţări se aflau în ea prea mulţi « germani simpatici », mai ales ofiţeri. Era o muncă fără perspectivă, dar ne entuziasma pe amîndoi pînă la un fel de extaz.

. . . .

La actul întîi şi la planul celor următoare am lucrat exact trei săptămîni. Pentru actul al doilea şi definitivarea întregii piese mi-au trebuie mai mult de doi ani. Săptămîni întregi nu ajungeam să scriu din pricina treburilor zilnice. Dar piesa trăia în inima mea, Germania trăia în inima mea. Iar cînd s-a sfîrşit războiul, era şi piesa gata. Una dintre primele scrisori pe care le-am primit mai tîrziu, la un an de la sfîrşitul războiului, referitoare la piesă, cînd manuscrisul începuse să circule în Europa, a fost din partea lui Lernet Holenia. În ea îmi scria « Tu n-ai fost niciodată plecat ».

În româneşte de MARA GIURGIUCĂ

Omul cu o mie opt sute optzeci și șapte de statui

DECESUL

Prima știre purtînd data de 1 iunie 1961 nu a venit din Santo Domingo. Ea a venit de la Washington, oraș situat la o depărtare de două mii cinci sute de kilometri de locul întîmplării.

În noaptea de 1 iunie, sub cocotierii autostrăzii George Washington, pe malul mării Caraibilor, la zece kilometri vest de capitala dominicană, în direcția San Cristóbal, a luat sfîrșit o eră. Cam în genul acesta vorbeau agențiile de presă, în orice caz. Industriile, cărora le încredințăm scrierea istoriei acestei zile, adoptă cu plăcere atitudini romane, iar în vîltoarea « ceasului istoric » în fața fiecărui teleimprimator se află un Tacitus. Cel străin de astfel de ambiții, va spune cu multă modestie, că în clipa aceea a luat sfîrșit un film polițist care ținuse treizeci și unu de ani. La marginea șoselii nu a mai rămas decît recuzita la care probabil politica veacului nu poate renunța, recuzita unui scenariu « așa cum a fost scris de către viață »: magazia unui pistol-mitralieră, un lac de sînge, niște cioburi de sticlă și un chipiu militar cu insemne de general. Cadavrul mutilat și aproape de nerecunoscut nu a fost găsit decît abia în dimineața următoare, în portbagajul unui automobil care fusese părăsit în garajul unei case nelocuite din cartierul vilelor din Santo Domingo.

Binefăcătorul patriei, Președintele onorat, Paladinul democrației, Primul medic al republicii, Purtătorul Marei Cruci a Ordinului papal al sfîntului Grigore, Viteazul între viteji, Geniul păcii, Salvatorul patriei, Ocrotitorul muncitorilor, Cavalerul de onoare al Ordinului maltez suveran, Primul învățător al republicii, Părintele noii patrii, Primul și cel mai mare dintre conducătorii de stat dominicani, Eroul muncii, Restauratorul independenței economice, Primul ziarist al republicii, Comandantul suprem al forțelor armate, Purtătorul colanului Ordinului Isabela Catolica și a altor optzeci și șapte de ordine din cele mai înalte, Excelența-Sa generalismul, Profesor Dr. h. c. (Pittsburgh), Dr. h. c. Dr. h. c. Dr. h. c. Dr. h. c. Dr. h. c. Rafael Leónidas Trujillo Molina a crăpat, în sfîrșit, într-un șanț de șosea.

Împrejurările nu erau propice unor funeralii naționale. Abia după șapte luni de la decesul binefăcătorului, un avion special al lui *Pan American World Airways* a depus pe aeroportul Orly o ladă mare din lemn de mahon, conținînd rămășițele sale pămîntești îmbălsămate. Înhumarea avu loc în cea mai mare liniște, în cimitirul Père Lachaise, unde un mausoleu în valoare de 185.000 de mărci perpetuează amintirea decedatului.

MOȘTENIREA

Binefăcătorul lăsă țării sale o moștenire foarte complexă și care cu greu poate fi trecută cu vederea. Interesul cel mare l-a trezit însă averea personală. Chiar

cele mai temeinice evaluări asupra acestei moşteniri se bat cap în cap. Datele, care pot fi găsite în scrieri, se contrazic: evaluările variază între 750 de milioane şi nouă miliarde de dolari. Deosebirile de păreri se datoresc faptului în sine. Cronicarii nu prea fac deosebiri între mijloacele lichide, creanţe şi bunuri materiale, iar în prezenţa ordinelor de mărimi de care e vorba, forţa imaginativă a unui publicist nu a crescut mai de loc. Pe deasupra se mai poate pune întrebarea dacă o avere de asemenea proporţii poate fi imaginată ca cifră; chiar un concern mediu dispune azi, după cum se ştie, de mijloace tehnice de a camufla bilanţul, astfel că orice control eşuează, iar capitalul se organizează pe scheme de labirint internaţional, tot atît de complexe ca şi centrele de calcul electronic [1].

În jurul acestor griji obiective şi, într-o oarecare măsură, de neînlăturat, pe care le produce moştenirea lui Trujillo, se concentrează şi o varietate de păreri subiective. Nu se ştie nimic despre existenţa vreunui testament. Republica dominicană ridică pretenţii foarte serioase asupra moştenirii, dar e foarte puţin probabil ca o asemenea cerinţă să corespundă dorinţelor binefăcătorului.

Deoarece restauratorul independenţei economice a lăsat posterităţii în afara averii sale şi o familie, cu o încrengătură tot atît de mare ca aceea a unui concern. Despre numărul copiilor nu se mai poate vorbi cu precizie; în orice caz, depăşeşte cifra de patruzeci. Proporţional de mare este şi numărul de văduve şi soţii ale binefăcătorului, fără să mai vorbim de fraţi, fraţi vitregi, surori, unchi, mătuşi, cumnaţi, nepoţi, nepoate, veri şi verişoare. Strădaniilor acestora se datorează faptul că cel puţin 250 de milioane de dolari din portofoliul binefăcătorului au luat drumul Europei: un succes inimaginabil fără puternicul ajutor al unor bănci europene de vază. Merite deosebite pentru bunăstarea familiei şi-a cîştigat Banca afiliată concernului francez de armament Schneider-Creuzot. Cel puţin treizeci şi unu de membri ai clanului şi-au găsit în lumea veche o nouă patrie: ei trăiesc ca oaspeţi ai statului unui alt binefăcător al patriei, în capitala spaniolă.

În republica dominicană, Rafael Leónidas Trujillo a lăsat în afara celor o mie opt sute optzeci şi şapte de statui ale sale, următoarea moştenire:

40% din locuitori, şomeri

55—70% analfabeţi

65% din ţărani, fără pămînt şi avere, precum şi un venit anual mediu pe cap de locuitor de 200 dolari.

CARIERA

Binefăcătorul a venit pe lume, nu departe de locul unde a părăsit-o după şaptezeci de ani, anume la San Cristóbal, în anul 1891, ca fiu al unui umil funcţionar de poştă, pe nume Pepito.

În 1955, cel de al XXV-lea an al « erei Trujillo », Congresul dominican a emis o lege prin care toate versiunile oficiale care nu corespundeau cu realităţile istorice erau considerate ca falsificări ale istoriei şi pedepsite ca atare. Iar ceea ce putea fi considerat ca adevăr istoric, se găsea la Academia de istorie din Ciudad Trujillo.

Din pricina aceasta nu se pot face afirmaţii precise asupra anilor de tinereţe ai binefăcătorului; probabil că nu au rezistat unei critici serioase a izvoarelor.

În 1901 T. intră în şcoala primară din San Cristóbal.

În 1905 părăseşte acest institut de cultură, singurul pe care l-a frecventat.

În jurul anului 1910 este angajat ca telegrafist.

Între 1912 şi 1915 acumulează primele experienţe în domeniul furtului de cai şi al proxenetismului.
În 1916 intră în slujba unei mari firme americane de zahăr, pe ale cărei plantaţii îndeplineşte funcţia de spion şi *agent provocateur* pentru a menţine ordinea în rîndurile muncitorilor.
În 1918 împreună cu fratele său, Petan, este condamnat la şase luni închisoare pentru fals în acte publice şi înşelătorie.
La eliberare este angajat de maiorul James Mc. Lean, care poate fi considerat adevăratul descoperitor al său, în calitate de spion al armatei americane de ocupaţie.
În 1919, după trecerea probelor este primit ca locotenent în *Guardia Civil*, o organizaţie poliţienească patronată de americani şi formată din « voluntari », unde depune « o muncă excepţională » şi se impune în luptele de guerilă duse împotriva conaţionalilor săi.
În 1921 absolvă cu succes un curs al şcolii militare din Haina, una din instituţiile întemeiate de trupele americane de ocupaţie.
În 1922 este avansat la gradul de căpitan de poliţie şi transferat cu întregul personal al trupelor colaboratoare în serviciul statului dominican.
În martie 1924, după o încăierare sîngeroasă este avansat la gradul de maior, iar în decembrie, acelaşi an, locotenent-colonel în statul major.
În 1925, preşedintele republicii îl numeşte şef al poliţiei de stat, cu grad de colonel.
În 1927, după transformarea trupelor de poliţie în armată naţională, T. devine comandant al forţelor armate, cu grad de general de brigadă.
În martie 1930 candidează la alegerile prezidenţiale şi iese învingător în mai.
Restul de treizeci şi unu de ani T. şi-i petrece ca suveran despot şi proprietar al ţării.

CHESTIUNI PRINCIPIALE

Discurs ţinut în faţa Altarului Patriei la 16 august 1955, la remiterea de către Congres a Marelui Colan al Ordinului Patriei, cu prilejul celei de a 25-a aniversări a Erei Trujillo:

« *Înaltă Adunare, prin persoana mea cinstiţi azi primii 25 de ani ai unei opere patriotice, care a adus poporului dominican suprema fericire, suprema bunăstare şi siguranţa că are în faţa sa un viitor strălucit . . .*

Este o datorie pentru mine să preiau asupra mea, în văzul întregii lumi, responsabilitatea faptelor mele şi a realizărilor mele istorice. În acest sens mă bucură hotărîrea dumneavoastră şi în acest ceas suprem primesc cu satisfacţie mulţumirile naţiunii. Fără îndoială că aţi exprimat o sentinţă profetică, menită să anticipeze cele ce vor fi spuse de posteritate despre mine. M-aţi văzut muncind. Cunoaşteţi esenţa luptei mele. Dumneavoastră sînteţi cei mai statornici şi mai legitimi martori. (. . .)

Sînt foarte uman şi de aceea o cinstire atît de mare mă mişcă adînc; ca om de stat, care are obligaţia să aducă zi de zi ţării sale cît mai multă strălucire şi măreţie, şi care se simte adînc legat de concetăţenii săi, trebuie să vă vorbesc, în această clipă, de sentimentele mele personale şi de convingerile mele. Sîntem în faţa Altarului Patriei. Altarele au fost totdeauna un loc al jertfelor supreme. Pentru patria mea şi pentru poporul meu vreau să fac în viitor şi mai mult. De aceea jur în faţa acestor pietre care ocrotesc cenuşa întemeietorului statului nostru, că atîta vreme cît îmi va bate inima, mă voi considera în serviciul patriei mele . . . Acum douăzeci şi cinci de ani i-am asigurat pe concetăţenii mei — şi această promisiune am ţinut-o — că libertatea, atîta

vreme cît porneşte din puritate sufletească şi din sentimentul pur al îndeplinirii datoriei — va rămîne o fecioară imaculată, care nu va putea fi violată de nici o brutalitate . . .

Laurii noştri sînt viitorul. Ei încununează numai pe cei viteji, pe cei harnici, poporarele idealiste. Plini de încredere să ieşim în întîmpinarea lui, înarmaţi cu patriotismul nostru neprihănit şi de sentimentul suprem al dăruirii de sine, pentru a servi omenirea în modul cel mai creştinesc posibil . . .» [2]

PREMIZE

Republica dominicană (trei milioane jumătate locuitori, două treimi mulatri, o şesime negri, o şesime albi, teritoriu cît al Saxoniei inferioare, densitatea populaţiei 70, catolici, creşterea natalităţii 30 la mie), este ca toate republicile din regiunea mării Caraibelor, exceptînd Cuba, o ţară agrară semicolonială, a cărei soartă nu este hotărîtă de ea însăşi, ci de interesele politice şi economice ale Statelor Unite.

Ţara produce materii prime şi alimente, în special zahăr, cacao, cafea, tutun, banane şi lemn de esenţă fină. Dintre aceste produse, care constituie nouă zecimi din întregul export, zahărul deţine o poziţie cheie. Republica dominicană este strîns legată de Statele Unite, piaţă internă de desfacere care administrează oligopolitic şi dirijează importurile prin clauze politice. Invers, piaţa dominicană absoarbe bunurile industriale, începînd de la periile de dinţi şi sfîrşind cu instalaţii de uzine, şi este complet aservită importurilor americane.

Independent de directivele noi, periodic anunţate de Casa Albă cu privire la politica « bunei vecinătăţi » sau de « Alianţa pentru progres », clasicul model al exploatării semicoloniale îşi continuă mersul: complicitatea capitalului intern şi extern, care găseşte în această ţară braţe de muncă la preţul de un dolar pe zi; dependenţă faţă de partenerii şi adeversarii mult superiori din punct de vedere politic şi economic; prosperitate de scurtă durată alternînd cu crizele ameninţătoare, cronice şi regulate, ca urmare a scăderii preţului materiilor prime; stabilitate economică şi politică garantată numai din afară, prin « intervenţii imperialiste ».

La numai cinci ani după ce coroana spaniolă a renunţat definitiv la cea mai veche colonie a sa (Columb descoperise insula Hispaniola — mica Spanie — cu prilejul primei sale călătorii şi a făcut din ea centrul viitoarelor colonizări) şi după retragerea ultimelor batalioane spaniole, preşedintele Buenaventura Baez propuse guvernului american încorporarea ţării sale la Statele Unite. Senatul american a respins în 1872 această ofertă cu o majoritate de numai un vot.

Interesele americane erau prea puţin preocupate de o formă obligatorie de anexiune. Pe la sfîrşitul veacului trecut, ele izbutiseră să elimine în mare parte concurenţa europeană de pe piaţa dominicană; la începutul primului război mondial, plantaţiile de zahăr şi rafinăriile erau concentrate în mîna monopolurilor americane. Încă de pe atunci ţara era în mod practic condusă de reprezentanţa diplomatică a SUA. Convenţia americano-dominicană din 1907 ratifică această situaţie: pentru asigurarea pretenţiilor marilor bănci americane, autorităţile Statelor Unite preluară drepturile vamale şi o dată cu ele izvorul principal de venituri al statului dominican.

În 1919, politica americană făcu încă un pas. Întrucît se constatase că « stabilitatea » ţării nu mai putea fi asigurată fără o intervenţie directă, unităţi de infanterie a marinei americane, aşa-numiţii *Gi's* debarcară în ziua de 15 mai pe

insula zahărului, Hispaniola. Întrucît nu se găsi nici un guvern dominican care să satisfacă în totul condiţiile invadatorilor, în noiembrie, un guvern militar al Statelor Unite prelua la Santo Domingo conducerea treburilor publice, dizolvă parlamentul, suspendă Curtea supremă de justiţie, interzise organizaţiile politice, dezarmă populaţia şi suprimă auto-administraţia comunelor în favoarea comandamentului suprem american local. Pînă în 1922 ţara a fost condusă prin decrete. Militarii se puteau sprijini pe colaborarea marilor proprietari de terenuri şi pe lumpenproletariat, dar în parte şi pe mica burghezie; dimpotrivă, muncitorii agricoli se organizează în grupe de partizani.

Nu mai există azi nici un fel de îndoială asupra caracterului acestei ocupaţii. Diplomatul american Benjamin Sumner Welles care între 1922 şi 1924 a fost Înalt Comisar la Santo Domingo, s-a exprimat după cum urmează:

« *Este incontestabil că forţele de ocupaţie au exercitat vreme îndelungată în provinciile de est ale Republicii dominicane un regim de oprimare, ceea ce a fost un act politic necugetat, fiindcă era îndreptat împotriva populaţiei civile paşnice şi a adus după sine fără îndoială multe grozăvii* »[3].

Senatul american hotărî să numească o comisie proprie care să ancheteze crimele, schingiuirile şi execuţiile de ostateci care fuseseră comise de *Gi's* şi de trupele lor auxiliare, formate din gangsteri localnici recrutaţi de *Guardia Civil*. Printre cei audiaţi poate fi citat un oarecare căpitan Merckle, unul dintre cei mai feroci ofiţeri: şeful şi protectorul lui Rafael Trujillo. « Cei din *Infanteria marină* — scrie publicistul american John Gunther — *nutresc simpatii faţă de Trujillo. Ei aveau obiceiul să spună: Gîndeşte întocmai ca unul de-ai noştri* »[4].

În iunie 1924, după ce sub presiune americană guvernul Vasques stabili un tipic regim de dictatură, bazat pe patronaj, protecţie şi poliţie, trupele marinei americane părăsiră insula. La cîţiva ani după aceea, viceamiralul Thomas Snowden fu urmat de un alt binefăcător, localnic, al patriei, un obscur căpitan de poliţie, care locuia într-un oraş din provincia nordică şi care se decisese « să devină politician ».

CALENDARUL PRELUĂRII PUTERII

Începutul lui 1929

Un grup de experţi financiari americani, avînd în frunte un fost vice-preşedinte al SUA, procedează la o cercetare a administraţiei dominicane. Se descoperă cu acest prilej « nereguli » în bugetul armatei, cifrate la circa o treime din valoarea bugetului statului. Era vorba de un deficit de 500.000 dolari. În listele de plată a soldelor figurau numeroşi « soldaţi-fantomă », plătiţi cu regularitate, dar care nu puteau fi găsiţi nicăieri. Comandantul suprem al armatei, Rafael Leónidas Trujillo, se simte jignit de raportul comisiei de anchetă şi stabileşte contacte tainice cu o grupare opoziţională din provincia Santiago de los Caballeros, partidul aşa-numit republican, al avocatului Estrella Ureña.

23 februarie 1930

După o bătălie aparentă cu trupele armatei, « fortăreaţa San Luis este luată de răsculaţi ». Lovitura de stat organizată de Estrella Ureña fusese discutată în prealabil cu comandantul suprem, Trujillo.

24 februarie 1930

Preşedintele republicii, Horacio Vasques, împreună cu soţia şi membrii de frunte ai cabinetului, fac o vizită la ambasada americană şi cer azil politic.

26 februarie 1930

Puciştii intră în capitală. Armata nu opune nici o rezistenţă. Estrella Ureña face o vizită la ambasada americană în vederea unor tratative cu Vasquez. Însărcinatul cu afaceri american conduce discuţiile, Trujillo este chemat la ambasadă. Seara, ambasadorul telegrafiază la Washington: « *În ciuda asigurărilor solemne făcute faţă de şeful său şi faţă de ambasada americană, nu mai există azi nici o îndoială că Trujillo a stat în legături conspirative cu instigatorii loviturii de stat şi că de nenumărate ori a indus guvernul în eroare* » [5]

27 februarie 1930

După tratative îndelungate la ambasadă, se ajunge la următorul acord: 1. Fostul guvern demisionează « de bună voie ». 2. Estrella Ureña devine prim-ministru interimar al republicii. 3. El se obligă să organizeze la 16 mai noi alegeri. 4. Toate armele vor fi predate armatei. 5. Trujillo rămîne comandant suprem al armatei, fără a avea însă dreptul de a candida; în caz contrar, guvernul american se va vedea obligat să nu recunoască un guvern Trujillo.

3 martie 1930

Congresul dominican îl instalează pe Estrella Ureña respectînd în totul prevederile legale şi ale Constituţiei.

5 martie 1930

Prima apariţie în public a unui detaşament de asalt personal al lui Trujillo denumit « Cei din a 42-a », după numele celei de a 42-a companii de infanterie marină americană. E vorba de o organizaţie independentă economiceşte: trăieşte din prăzi. Printre misiunile detaşamentului se numără dispersarea adunărilor, răpirea candidaţilor opoziţionişti, uciderea adversarilor politici. Faimosul instrument al său este *carro de la muerte*, un Packard roşu, care operează în stilul gangsterilor americani. Cîteva sute de adversari ai lui Trujillo sînt ucişi cu prilejul campaniei electorale de către « Cei din a 42-a ».

18 martie 1930

O « coaliţie a cetăţenilor patrioţi » desemnează pe Trujillo candidat la preziденţie. În aceeaşi zi, ambasadorul american telegrafiază la State Departament: « *Azi la amiază am avut o cuprinzătoare şi amicală discuţie cu preşedintele (Estrella Ureña) care mi-a destăinuit că generalul Trujillo ar fi gata să-l demită. În această situaţie el nu mai poate garanta un decurs « faire » al alegerilor, din pricina armatei. Preşedintele m-a rugat ca Statele Unite să declare oficial că nu vor recunoaşte un guvern Trujillo, ceea ce corespunde înţelegerii noastre. Este de presupus că orice rezistenţă a lui Estrella faţă de candidatura lui Trujillo va fi considerată de acesta drept un atac personal* » [6].

19 martie 1930

La această telegramă Washington-ul răspunde că guvernul american a luat în consideraţie eventuala alegere a lui Trujillo, că are de gînd să-l recunoască şi că doreşte « *să menţină cu el şi cu guvernul său raporturi amicale* » [7].

21 aprilie 1930

Estrella demisionează. Ministrul de interne, Peynado, unul dintre oamenii de încredere al lui Trujillo, preia afacerile publice.

7 mai 1930

Comitetul electoral, desemnat pentru alegerile care urmează, își anunță demisia, deoarece activitatea armatei și perchizițiile domiciliare efectuate de bande înarmate răpesc orice sens campaniei electorale.

8 mai 1930

Prin omul său de încredere, președintele în funcție Peynado, Trujillo numește un nou comitet electoral din care fac parte exclusiv aderenții săi.

14 mai 1930

Cu două zile înainte de alegeri, toți contracandidații lui Trujillo se retrag, deoarece teroarea nu permite alegeri libere.

16 mai 1930

În Republica dominicană au loc alegeri.

18 mai 1930

Scrisoarea ambasadorului american către State Departament din Washington: « *Am onoarea să vă comunic confirmarea raportului meu după care alegerile au decurs fără excese. O anumită neliniște domnește totuși aici . . . Confederacion anunță că după o numărătoare preliminară generalul Rafael Leonidas Trujillo a obținut 223.951 voturi. Întrucît cifra indicată depășește cu mult numărul celor înscriși ca alegători, onestitatea unor asemenea alegeri nu mai merită nici un comentariu* » [8].

18 mai 1930

Federico Velasques, care înainte de alegeri se număra printre candidații cu cele mai multe șanse la prezidenție, este arestat. Numeroși alți politicieni se refugiază la ambasadele statelor sud-americane și cer azil politic.

30 mai 1930

Trupe motorizate ale « Celor din a 42-a » trec la un atac armat asupra sediului celor mai mari ziare din țară.

1 iunie 1930

Politicianul opoziționist Martinez Reyna este găsit asasinat în locuința sa. Făptașii au decapitat cadavrul și i-au tăiat nasul. La cîteva zile sînt împușcați în plină stradă Juan Paredes, Jose Brache, Eliseo Esteves. În următoarele luni sînt asasinați cel puțin o mie de dominicani aflați pe listele negre ale lui Trujillo. Alte mii sînt încarcerați și schingiuiți [9].

16 august 1930

Trujillo este instalat în mod solemn în postul de președinte. Guvernul său este recunoscut imediat de Washington.

5 septembrie 1930

Comandantul « celor din a 42-a », căpitanul Paulino, un temut țintaș de elită, dă ordinul ca în Piazza Columbia să se toarne benzină și să fie arse sute de cadavre. Măsura aceasta îngreuiază întrucîtva identificarea victimelor, totuși este salutată de președinte ca o măsură de igienă publică necesară. Președintele este de părere că în felul acesta a fost împiedicată izbucnirea epidemiilor.

16 august 1931

Întemeierea partidului unic al preşedintelui Trujillo *Partido Dominicano*. Conform datelor furnizate de comitetul partidului, în decurs de un an, 80% din cetăţenii cu drept de vot s-au înscris ca membri ai partidului.

JUSTIŢIE

Cuvîntare cu prilejul omagiului din partea justiţiei dominicane, la 9 ianuarie 1956:

« Domnilor judecători,

. . . Maiestatea justiţiei, domnii mei, se reazimă atît pe înţelepciune cît şi pe respectarea moralei. Limbajul juridic are nevoie de inteligenţă, în vederea căutării sentinţei şi de conştiinţă, ca element moral. Ea se bazează pe ambele pentru ca să nu trădeze spiritul de dreptate şi pentru ca pasiunea adevărului s-o însufleţească în permanenţă. Cît de minunată şi sfîntă este misiunea justiţiei atunci cînd reprezentanţii ei, care se află deasupra tuturor oamenilor, cultivă onestitatea şi cînd singura ambiţie a lor constă în echitate şi justiţie ! [10]

Constituţia dominicană reprezenta cel mai îmbucurător document al spiritului liberalist. Este vorba de o constituţie prezidială după model american. Ea se bazează pe principiul clasic al separaţiei puterilor, prevede un parlament bi-cameral, în plus conţine un corpus statal al drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. Ea nu a fost niciodată abrogată. Lovitura de stat din 1930 a acţionat strict în limitele ei. Chiar şi binefăcătorul a respectat punct cu punct şi cu stricteţe prevederile constituţionale.

Punct cu punct, în sensul că, bunăoară, la fiecare patru ani cetăţenii ţării păşeau la vot. Rezultatele apăreau, an de an, tot mai plauzibile. Astfel, conform numărătorii oficiale din 1930, numai 1883 de voturi au fost împotriva binefăcătorului. Patru ani mai tîrziu, Trujillo a întrecut chiar pe Hitler în materie de popularitate. Voturi în favoarea sa: 256.423 ; voturi anulate: O ; abţineri: O ; voturi contra: O. Legislaţia dominicană îmbrăca de asemenea forme ireproşabile. Binefăcătorul nu a uitat niciodată să dea baze legale celor mai mici acţiuni ale sale. În loc să se despartă pur şi simplu de cea de a doua soţie, sau s-o asasineze, el se adresă, în 1935, Congresului cu rugămintea de a promulga o nouă lege a căsătoriilor, în sensul că orice legătură conjugală care timp de cinci ani a rămas fără copii, poate fi desfăcută la cererea uneia din părţi. A doua zi după votarea legii, binefăcătorul a fost primul care a făcut uz de prevederile ei . . .

IMPULSURI UMANE

Nu este de loc avantajos să vorbeşti despre calităţile binefăcătorului. Nu prezenta semne particulare caracteristice. Avea un metru şaizeci şi cinci, poftă de mîncare normală, sănătate excelentă, culoarea feţii vie, ţinuta perfectă. Trujillo se scula devreme, îi plăceau plimbările, acorda o deosebită atenţie condiţiei fizice, consuma medicamente obişnuite, iar în anii din urmă apela la preparate speciale pentru restabilirea potenţei. La vîrsta de 70 de ani arăta ca un director general, care a păşit din succes în succes.

Oamenii din anturajul său elogiau excepţionala sa silinţă şi punctualitatea de ceasornic. Programul unei zile era foarte precis: nouă sau zece ore de lucru la

birou constituiau ceva normal. Slab orator, fără priză la public, lipsit cu totul de har. Pragmatic. Extrem de iritabil. Prefăcătorie extremă. Inteligenţă practică. Memorie excepţională. Talent organizatoric foarte dezvoltat. Cretinism moral. Simţ familial dezvoltat.

Viaţa particulară a binefăcătorului era croită după tipicul contemporan al persoanelor cu situaţia şi veniturile sale: treizeci şi cinci de automobile, două iachturi personale, grajd de cai de curse. Reşedinţa sa, situată lîngă ambasada americană, poseda un cabinet dentar, o clădire pentru corpul de gardă, mai multe baruri, un salon de cosmetică, toate din marmoră şi lemn de mahon, la care se mai adauga nelipsitul *swimmingpool*.

. . . Binefăcătorul punea extrem de mare preţ pe garderoba sa, prefera îmbrăcămintea albă, purta bijuterii ; a pus să i se brodeze iniţilalele pe lenjerie şi purta cravate pictate de mînă, în valoare de o sută de dolari bucata, după gustul oamenilor de afaceri americani. Uniforma sa preferată, estimată la 10.000 dolari, era incrustată cu aur şi se compunea dintr-o jachetă de frac cu epoleţi grei şi coadă de rîndunică din brocat de aur, o eşarfă de mătase în culorile drapelului ţării, pantaloni albaştri cu dungi aurii şi un tricorn în aur şi alb împodobit cu pene.

. . . O mare parte a timpului său de lucru, omul de stat îl jertfea colecţiei sale de titluri, ordine, medalii şi monumente. A introdus prin lege o eră care poartă numele său. Santo Domingo, cel mai vechi oraş din emisfera vestică a fost rebotezat, în 1936, în Ciudad Trujillo ; cu acelaşi nume, după scurtă vreme, fură botezate nenumărate străzi, parcuri, şcoli, pieţe, spitale, provincii întregi şi, în sfîrşit, şi cel mai înalt pisc din ţară.

Ţara întreagă era împînzită de placarde, firme, lozinci şi icoane. Pe autobuze, pe faţadele caselor şi pe roabe: « Dumnezeu şi Trujillo»; în vitrine: « Trujillo este apărătorul meu»; în spitale: «Trujillo ne vindecă pe toţi»; la Casele de economii: « Toate cîte le am, le datorez lui Trujillo»; pe fîntînile săteşti: « Trujillo este cel ce ne dăruieşte apa». O plachetă de bronz, care se dovedi utilă în cazurile de percheziţii şi, în consecinţă, întîlnită în sute de mii de case, purta pe una din feţe inscripţia: « În această casă porunceşte Trujillo». Pe aversul plachetei: *Rectitud. Libertad. Trabajo y Moral*» (Onestitate. Libertate. Muncă şi Morală), un acrostih format din iniţialele lui Rafael Leónidas Trujillo Molina. Placheta costa 30 de dolari în comerţul particular, şi 2 dolari execuţia, care constituia un monopol al societăţii pe acţiuni *Ferrteria*. Majoritatea acţiunilor acestei întreprinderi se afla în mîinile doamnei Rafael Leónidas Trujillo Molina. . . .

ARTA POSIBILULUI

Binefăcătorul patriei a fost unul dintre cei mai talentaţi şi mai plini de fantezie politicieni ai epocii sale. Doar prin posibilităţile lui de manevrare se poate explica probabil faptul că s-a realizat ca om de stat şi a rămas timp de treizeci şi unu de ani, atît la putere cît şi în viaţă. A întrecut în această privinţă atît pe Franco, cît şi pe Mussolini şi Hitler. Doar un singur contemporan putea rivaliza cu el în privinţa dîrzeniei, abilităţii, puterii de voinţă şi răbdării, şi anume, binefăcătorul Chinei, generalissimul Ciankai-şi. Fireşte, au existat tentative de înlăturare a lui Trujillo. Ele au eşuat nu numai datorită precauţiei lui, ci şi felului cum era păzit; un om cu mai puţin talent nu ar fi putut atrage aliaţi atît de puternici în jurul său.

Esenţa metodologiei lui Trujillo consta în politica personală. Încă de la început dădu dovadă de «forţă dinamică în conducere», de cunoscător al tuturor proble-

melor în tratarea omului. Nu s-a încrezut niciodată în nimeni. S-a autodisciplinat în acest scop. Nu a manifestat niciodată vreun gest de mulţumire: semn al stabilităţii interioare. A fost un excepţional şantajist şi trădător. Abilitatea lui este o dovadă.

Primul principiu al politicii personale a fost acela de a nu acorda nimănui o putere permanentă. Inevitabila posibiltate a abuzului de putere din partea vîrfurilor administrative o combătea prin remanieri constante, care erau duse la bun sfîrşit pe căi samavolnice, sistematice. De cele mai multe ori miniştrii, generalii, deputaţii, nu aflau de demisia lor decît din ziare. Pînă şi cei mai fideli adepţi se pomeneau adeseori, după ani îndelungaţi de activitate, puşi peste noapte pe linie moartă, fără nici un motiv, sau ridicaţi şi arestaţi chiar de la biroul lor de lucru. Pentru funcţia de şef al poliţiei, un an de funcţiune reprezenta maximul. Transferul funcţionarilor era în floare. Chiar în preajma binefăcătorului domnea aceeaşi nesiguranţă totală. Nu prezenta importanţă nici faptul dacă cineva fusese «demisionat»: Trujillo obişnuia să-l reabiliteze pe neaşteptate, sau să-i încredinţeze un nou post; era suficient de abil ca să nu exercite teroarea după acelaşi şablon, ci s-o dozeze după principiul: «una caldă — una rece». Multă vreme nu avusese loc nici un fel de «epurare»; se decretau amnistii, binefăcătorul se liberaliza. Înfloreau dintr-o dată mii de flori şi cînd adversarul ieşea din rezervă, putea fi şi mai vîrtos încolţit. Nu admitea relaţii amicale nici între colaboratori, nici între ofiţeri şi funcţionari, pentru a împiedica formarea de clici. În general, conform unei maxime proprii, adversarilor trebuia să le frîngi şira spinării, dar cu artă. Adversarii săi potenţiali erau forţaţi sau ameninţaţi să intre în guvern; de cele mai multe ori îşi recruta astfel de oameni direct din închisori. În felul acesta reuşi să cîştige de partea sa cîteva capete luminate; pe de altă parte, făcea tot posibilul să-şi compromită adversarii, în afară. Păstra cu deosebită grijă dovezi despre conlucrarea cu ei. După demiterea irevocabilă, documentele respective erau publicate; în felul acesta cei constrînşi la colaborare apăreau în faţa emigranţilor din străinătate drept nişte simpli colaboraţionişti şi deci mai uşor de dezarmat.

. . . Poliţia secretă nu era o plăsmuire unitară. O adevărată hidră de organizaţii era însărcinată cu treburile acestea. Uneori lucrau concomitent în ţara lui Trujillo şapte feluri de autorităţi însărcinate cu securitatea statului: secretarul pentru siguranţa statului, serviciul de spionaj al armatei, serviciul secret al marinei, comisariatul secret al partidului unic, corpul de pază al preşedintelui, aşa-numita Inspecţie prezidială şi «poliţia spaniolă», o unitate de circa o sută de oameni de încredere pe care generalissimul Franco i-a împrumutat generalissimului Trujillo, în 1956. În rest, membrii serviciilor secrete se recrutau din pătura intelectuală burgheză, din rîndurile deţinuţilor din închisorile locale, precum şi din ale veteranilor FBI-ului şi CIA. Schema complicată a acestor autorităţi demonstrează o altă regulă fundamentală a binefăcătorului: o sistematică extindere a competenţelor şi instituţiilor. Se combate astfel şi o nedorită concentrare a puterii; funcţionarii erau instigaţi unii împotriva celorlalţi, se năşteau nesfîrşite rivalităţi între aparate; singurul profitor era şeful statului.

Este de la sine înţeles că Trujillo nu-şi datorează succesul doar metodei pe care a folosit-o. Oricît de modernă şi rafinată era tehnica puterii sale, ea avea nevoie, pentru a se dezvolta, de baze tradiţionale. Binefăcătorul nu şi-a dezis niciodată respectul faţă de stîlpii instituţionali ai societăţii. Personal, a pus bazele unei singure instituţii: *Partido Dominicano*, partidul său, unic. Pe celelalte le-a folosit cu artă şi exclusiv în scopuri personale. Este vorba de biserică, armată, capital şi guvernul american.

Dintre aceşti cinci stîlpi ai regimului său, cel mai slab era partidul unic. Trujillo se folosea de el doar pentru a crea ficţiunea unei democraţii parlamentare, de asemenea ca instrument de propagandă, ca organizaţie de delatori şi ca întreprindere lucrativă. Deoarece fiecare instituţie de deservire a statului trebuia să i se supună, iar prin lege se stabilise o contribuţie în valoare de 10% din salariul fiecărui funcţionar, această întreprindere a ajuns foarte curînd să aducă beneficii serioase. Programul partidului se compunea în esenţă din cele opt litere ale cuvîntului Trujillo.

... Armatei, din rîndurile căreia ieşise, binefăcătorul îi datora monopolul puterii fizice. Împreună cu poliţia, armata, compusă din 40.000 de oameni care dispuneau de cele mai moderne arme, a înghiţit în 1954, 46% din bugetul statului. Fireşte că acest enorm aparat militar nu avea nici o funcţie în politica externă sau în domeniul strategiei; cu excepţia unui masacru la graniţă, cînd au căzut victime 15.000 de ţărani din Haiti, Republica dominicană nu a avut niciodată vreun conflict armat. Mai degrabă se poate spune, în mod obiectiv, că Trujillo a întemeiat o armată de ocupaţie, a cărei misiune exclusivă consta în a ţine în şah populaţia ţării.

PROSPERITATE ŞI CÎŞTIG

... Afirmaţia că binefăcătorul a condus un regim progresist, nu trebuie luată în ironie. El a găsit o ţară care rămăsese cu mult în urma evoluţiei marilor ţări capitaliste industriale. Stăpînitorii de pămînt, incapabili, şi o mică burghezie parazitară exploatau clasa muncitoare, fără a fi în stare să acumuleze capitalul necesar pentru industrializare şi în vederea preluării misiunii istorice a burgheziei. Bineînţeles că nici acţionarii străini nu manifestau vreun interes de acest gen, deoarece ei vedeau în ţările din regiunea Mării Caraibelor doar obiective ale exploatării coloniale. Dimpotrivă, binefăcătorul a dus ţara la progres, dar sub formă parodistică. Întreprinderile sale, sărind peste fazele de dezvoltare ale capitalismului, au izbutit să realizeze o enormă concentrare de capital, ceea ce a avut drept urmare o formă unică în felul ei de naţionalizare a mijloacelor de producţie. Pătura mijlocie fusese lichidată cu sînge rece, întocmai cum procedează orice concern mondial. Întrucît Trujillo era statul, şi invers, etatizarea şi proprietatea particulară ajunseseră un paradoxal quiproquo.

Fireşte că o asemenea evoluţie nu se putea desăvîrşi fără un progres material. Pe bună dreptate, se intitulase deci Trujillo « restaurator al independenţei economice a republicii». A realizat-o ca şi propria sa independenţă. În cei treizeci de ani de domnie, el a « dăruit» ţării, deci şi sieşi, şosele, poduri, porturi, instalaţii de alimentare cu apă, o nouă universitate şi multe alte lucruri frumoase. De altfel nici nu-i rămînea altceva de făcut. Cum ar fi putut de altfel preşedintele statului Trujillo să respingă o dorinţă a preşedintelui consiliului de control care avea acelaşi nume? Că din întîmplare din afacerile acestea mai cîştigau şi alţi oameni, lucrul era inevitabil. Mîna părintească a guvernului avea grijă ca astfel de fenomene auxiliare să se menţină însă într-un cadru cît mai strîmt. Era imposibil să se ajungă la o egalizare sau măcar la probleme de bună stare. La prima vedere, un venit anual mediu de 8—900 de dolari într-o ţară colonială, poate părea un lucru excelent; dacă se ia în consideraţie însă participarea familiei Trujillo la veniturile generale ale ţării, cifra descreşte dintr-o dată la cinci sute de dolari anual, aşa încît nimeni nu-i putea reproşa binefăcătorului că ar fi trădat interesele întreprinzătorilor şi că ar fi modificat prin forţă structura socială a patriei sale.

Nici despre politica sa pedagogică, despre care nenumăraţii ei admiratori spuneau că reprezintă cea mai progresistă operă a regimului, nu se putea afirma aşa ceva. Trujillo s-a străduit într-adevăr să facă din dominicani un popor de oameni care citesc, mai bine zis cititori ai lui Trujillo. Printre numeroasele branşe în care binefăcătorul a avut succese, se numără şi industria grafică. Un exemplu al talentului său negustoresc poate fi şi faptul că din condeiul său s-a născut un best-seller. Este vorba de *Abecedarul cetăţeanului* pe care Trujillo l-a scris în 1933 şi care timp de decenii a fost utilizat ca manual în toate şcolile primare ale ţării. Iată cîteva fraze esenţiale din această operă:

« Neobosit munceşte preşedintele pentru fericirea poporului său. El se îngrijeşte să fie ordine şi pace, sprijină şcolile, construieşte drumuri, ocroteşte pe muncitori, ajută pe agricultori, sprijină industria, întreţine şi îmbunătăţeşte porturile, se interesează de spitale, favorizează studiul şi construieşte o armată pentru apărarea tuturor oamenilor paşnici.

De aceea fiecare dominican trebuie să-l ajute, să-şi iubească peste măsură patria şi să asculte de guvern, fiindcă acesta este cel mai sigur drum spre fericire.

Fiecare poliţist este cel mai bun apărător al tău, fiecare membru al guvernului este cel mai bun sfătuitor al tău şi fiecare judecător este cel mai bun prieten al tău.

Dacă ar fi să treacă prin faţa casei tale un om care vrea să schimbe ordinea existentă, denunţă-l. El este cel mai rău dintre cei răi. Criminalul care zace în închisoare a ucis sau a furat ceva. Revoluţionarul însă vrea să-i ucidă pe toţi oamenii pe care îi întîlneşte şi să fure tot ce găseşte, chiar şi ceea ce îţi aparţine ţie sau vecinului tău. El este cel mai periculos inamic».[11]

În ediţiile de mai tîrziu ale *Abecedarului cetăţeanului*, în locul cuvîntului « revoluţionar» scrie « comunistul».

URMĂRILE UNUI PAS GREŞIT

Comunist — în această privinţă putem vorbi cu deplină cunoştinţă — comunist n-a fost binefăcătorul niciodată. A fost oare un anticomunist, poate? Era el însă pentru sau împotriva cuiva? Binefăcătorul a fost în tot timpul vieţii alături de binefăcător şi împotriva tuturor acelora care erau împotriva binefăcătorului. Atît timp cît a fost în fruntea guvernului, politica externă a lui Trujillo s-a ghidat după acest principiu simplu, foarte apropiat de realitate.

Pînă la apariţia lui Fidel Castro, ţările Americii de mijloc nu au jucat vreun rol politic mondial; tocmai de aceea nu merită să cercetăm ambiţiile şi manevrele binefăcătorului pe acest tărîm. Ca orice « politician realist» devine şi el un gunoi sordid, de îndată ce nu mai dispune de sprijin real. Să enumerăm sumar relaţiile sale de politică externă: micul flirt cu Hitler, *entente cordiale* cu Spania lui Franco, strălucitele relaţii cu Vaticanul sub Pius al XII-lea, acţiunile criminale duse împotriva ţării vecine, Haiti, înţelegerea, mai totdeauna cordială, cu Fulgencio Batista şi alţi colegi de aceeaşi teapă, precum şi obişnuitele intrigi ţesute împotriva acestora, ca de altfel antipatia, uşor de priceput, faţă de puţinele regimuri orientate democratic din America latină.

În general, binefăcătorul ştia să intuiască din timp ceea ce are de făcut pe planul politicii externe şi ceea ce trebuie să evite. În cazuri de îndoială afla de la State Department din Washington cum trebuie să procedeze. Pentru o ţară ca republica dominicană, politica externă era şi este în funcţie de relaţiile cu Statele Unite; o acţiune independentă nu-i este permisă decît ca variantă, ca o floricică de stil, ca o abatere tactică. În ceea ce îl priveşte pe Trujillo, raporturile acestea înfloriseră

timp de douăzeci şi cinci de ani. Dorinţa exprimată de guvernul american în 1930 de a «avea cu el şi cu guvernul relaţii amicale» era de mult o realitate. Cînd în septembrie 1939, Trujillo anunţă că se alătură «politicii Statelor Unite, indiferent de atitudinea pe care o vor lua acestea», o făcu nu datorită celui de al doilea război mondial, ci fiindcă formula şi regula erau general valabile politicii din regiunea Caraibelor.

Binefăcătorul îl convinse pe protector de «stabilitatea politică şi socială», a regimului, ceea ce în limbajul State Departamentului însemna asigurarea intereselor economiei americane. Armata lui Trujillo asigura, ca o mafie oficială, «pacea între muncitori» pe plantaţiile de trestie de zahăr americane, concern propriu în acelaşi timp, dar dependent de importul american.

În al doilea rînd, transformă Republica dominicană într-o bază a Statelor Unite. Înarmarea sa a fost suportată mai întîi de contribuabili americani în cadrul legii de împrumut şi închiriere, apoi pe baza unui pact bilateral de asistenţă, care fusese încheiat încă din 1935. Forţele aeriene dominicane erau de fapt o sucursală a lui US Air Force. Ele au fost înzestrate, instruite şi plătite de SUA şi se compuneau din peste două sute de aparate turbo-reactoare.

Americanii au acordat binefăcătorului chiar sprijin propagandistic. Interesele grupului american erau reprezentate de institutul cultural americo-dominican subvenţionat din impozite, care intervenise în favoarea lui Trujillo. O pagină de reclamă în *New York Times* elogiind realizările sale nu era o raritate, iar ziarele dominicane publicau pagini întregi de scrisori de felicitare pentru binefăcător trimise din partea unor societăţi cum sînt *ESSO* sau *Pan American*. Pentru a fi sigur în tratativele sale cu SUA, Trujillo nu recurgea la diplomaţii săi, printre care se aflau şi cîteva capete luminate, ci angaja în mod consecvent avocaţi, ziarişti, politicieni şi consilieri americani. Trujillo poate fi considerat ca pionierul unui *public relations*, el finanţa uneori pe puţin douăsprezece firme specializate în acest do-, meniu. Ani în şir, un portret al binefăcătoului înalt de cîţiva metri, zîmbind fericit a putut fi văzut pe frontispiciul unei case din Manhattan; acesta avea rostul să-i convingă pe new-yorkezi de servilismul înscris pe o faţă zîmbitoare.

Buna reputaţie de care se bucura în birourile marilor întreprinderi din New York nu şi-a cîştigat-o însă prin placarde, ci prin prompta achitare a datoriilor. În 1947 şi-a plătit ultima tranşă din obligaţiile sale externe şi-şi cîştigă astfel titlul de « restaurator al independenţei economice » iar State Departament vorbea despre el ca de un « exemplu care ar trebui urmat ».

Dar aci a pătruns şi o doză oarecare de miopie, deoarece respectul pe care binefăcătorul îl manifesta faţă de protectorul său era tot atît de puţin sincer, ca orice alt sentiment al acestui om. Raporturile dintre un agent şi finanţatorul său sînt totdeauna ambigue. Contradicţiile încep să iasă la iveală, în clipa cînd agentul începe să se considere el însuşi finanţator, şi mai ales cînd se simte în stare să joace acest rol. În clipa aceea devine concurent.

În timpul războiului din Coreea, Trujillo se simţea destul de puternic ca să purceadă la această schimbare de roluri. Prin achitarea tuturor împrumuturilor pe care le făcuse în America, a simţit că poate sta pe propriile-i picioare. *Boom*-ul de pe piaţa materiilor prime îi oferi un punct de plecare pe cît de favorabil, pe atît de ademenitor. Lupta acerbă, în care se hotărî să intre, se desfăşură pe cîmpiile de trestie de zahăr ale Republicii dominicane.

Industria zahărului, care cuprindea aproape 70% din totalitatea braţelor de muncă, rămăsese pînă atunci un domeniu exclusiv al americanilor. Tocmai din acest motiv, produsul cel mai important al ţării nu apare în sfera concernului Trujillo. Pînă în 1953 binefăcătorul nu îndrăzni să se atingă de monopolul firmelor

americane, în special ale firmelor *South Porto Rico Sugar Co. Ltd.*, *Ozoma Sugar Co. Ltd* şi *West Indian Sugar Corporation*. La început binefăcătorul nu se amestecă decît foarte discret în treburile zahărului, pentru a-şi asigura un punct de plecare în această industrie-cheie. La începutul lui 1954 trecu însă la un atac general şi exproprie dintr-un condei un număr de plantaţii importante. Şase ani mai tîrziu concernul său controla 60% din industria de zahăr. Şi în acest context, « independenţa » nu însemna independenţa ţării faţă de SUA, ci doar a binefăcătorului; dar şi aci ieşi la iveală, tot pe cale ocolită, sensul progresist paradoxal al sistemului de a lucra, care era determinat exclusiv de logica acaparării.

Patronii americani nu i-au iertat niciodată lui Trujillo acest pas greşit. Dar nu-l lăsară să cadă imediat. Influentului *lobby* al zahărului i se opuneau alte interese care constau, ca şi mai înainte, în primul rînd în menţinerea regimului. (Chiar şi în anul 1956 volumul capitalului american învestit în Republica dominicană reprezenta 12—15 milioane dolari). [12]

Ceea ce a determinat în cele din urmă ca mîna protectorului american să se depărteze de binefăcător şi ceea ce a frînt gîtul acestuia, a fost jocul său cu comunismul, o partidă de poker, pe care nici cel mai exersat trişor nu o putea duce la capăt. Totuşi, Trujillo era departe de a fi un începător în acest joc, cu atît mai mult cu cît anterior cîştigase categoric, cel puţin în aparenţă, o partidă. Poate că tocmai această experienţă fericită l-a împins la ultimul şi mortalul bluff.

După sfîrşitul celui de al doilea război mondial, regimul binefăcătorului se trezi în faţa unei situaţii critice. Conjunctura favorabilă de pe piaţa materiilor prime se prăbuşi repede. America de sud trăi un val trecător de democratizare şi multe din tipicele dictaturi ale continentului sfîrşiră amarnic, cu aprobarea tacită a Statelor Unite. Criticismul liberal începu să se ocupe, după zdrobirea fascismului, şi de situaţia din republica dominicană şi dădu complet uitării existenţa unui partid de opoziţie. Trujillo reacţionă cu abilitate, cu neruşinare şi cu îndrăzneală. În iunie 1945 anunţă că Republica dominicană are intenţia să reia legăturile diplomatice cu Uniunea Sovietică, întrucît aceasta « *se dovedise a fi o forţă de încredere a lumii democrate în lupta pentru bunăstarea şi progresul omenirii* ». Trimise chiar un ambasador la Moscova. Sovieticii nu au răspuns acestui avans al lui Trujillo.

Spre surprinderea generală, la 27 august 1946 apăru în cotidianul *La Nacion*, oficios al concernului Trujillo, un manifest al lui *Partido Socialista Popular*, din care reieşea că e vorba de un partid comunist, care urma să activeze legal în Republica dominicană. După vreo trei săptămîni însuşi binefăcătorul luă cuvîntul:

« *Comunismul, a cărui existenţă în ţara noastră a devenit unul dintre factorii de prim ordin, îşi are rădăcinile în U.R.S.S., şi pentru a înţelege rolul pe care îl poate juca în problemele politice şi sociale, ar trebui să ne gîndim la colaborarea plină de jertfe a Uniunii Sovietice cu ţările democratice în cursul ultimului război mondial. În general prezenţa sa în mijlocul nostru este o dovadă peremptorie împotriva tuturor acelora care neagă, fără nici un motiv, de altfel, că ţara noastră nu ar fi o adevărată democraţie* » [13].

Este inutil să mai adăugăm că binefăcătorul abia aştepta primele demonstraţii, greve şi adunări pentru a le zdrobi. Obişnuitele arestări, interdicţii şi crime începură încă din toamna lui 1946. În iunie 1957, Congresul dominican institui un « Comitet pentru cercetarea activităţii antidominicane », iar după cinci zile interzise orice activitate a organizaţiilor comuniste pe teritoriul ţării.

Din această manevră, care evidenţiază punctul culminant al talentului tactic, Trujillo a avut de cinci ori de cîştigat. În primul rînd îi căzură în mînă adversarii

săi cei mai periculoşi şi mai bine organizaţi. În al doilea rînd demonstră străinătăţii « liberalismul » regimului său. În al treilea rînd dădu de înţeles americanilor că singura opoziţie care există în ţară o constituie comuniştii. În al patrulea rînd, exercită presiuni asupra guvernului american prin ameninţarea că va lăsa mînă liberă acestei opoziţii, afirmînd chiar că aceasta este dorinţa opiniei publice din SUA. În al cincilea rînd, în condiţiile războiului rece care tocmai se contura la orizont, îşi asigură, prin interzicerea partidului comunist, un excelent punct de plecare. Nu este în totul clar ceea ce a determinat grupurile comuniste să intre în acest joc inegal. Probabil că ţineau cu orice preţ să-şi manifeste prezenţa. Probabil că erau interesate să se afişeze ca unica alternativă a regimului dominant. Exact în acest punct se întretăiau intenţiile celor doi adversari. Trujillo voia să-şi cunoască adversarii.

Cîştigînd partida, Salvatorul Patriei deslănţui o aprigă prigoană împotriva comuniştilor. Cel care îndrăznea să-l contrazică, cel ce stătea în calea concernului său, cei care îl întîmpinau cu o rezervă ceva mai accentuată, iar printre aceştia se aflau şi cîţiva funcţionari superiori de la State-Departament, erau denunţaţi ca agenţi ai Moscovei. Timp de doisprezece ani Trujillo puse la dispoziţia războiului rece această paranoică logică, intitulîndu-se el însuşi «*primul anticomunist din lume*», «*apărător al civilizaţiei creştine împotriva pericolului roşu*» şi «*iniţiator al cruciadei împotriva bolşevismului*».

Pe la sfîrşitul celui de al şaselea deceniu, regimul lui Trujillo intră din nou în criză, de altfel periodică. Situaţia de pe piaţa zahărului era nefavorabilă. Statele Unite ameninţară cu o reducere a cotei de import. Diferendele dintre concernul Trujillo şi grupul capitalului american se adînciră. Papa Joan al XXIII-lea iniţie o politică absolut contrară celei a predecesorului său. În ianuarie 1960, de pe amvoanele ţării se dădu citire unei scrisori pastorale care protesta împotriva « constantelor încălcări a celor mai elementare drepturi umane » în Republica dominicană. În Venezuela fusese ales preşedinte liberalul de stînga Betancourt, pe care Trujillo îl urmărea cu o ură fanatică. În iunie 1960, binefăcătorul puse la cale un atentat pe cît de stupid, pe atît de lipsit de sens, împotriva lui Betancourt. La Santo Domingo neliniştea politică era în creştere. În iulie, Trujillo decretă starea de asediu. În august, în cadrul unei conferinţe de la San José (Costa Rica), Organizaţia Statelor americane hotărî schimbarea situaţiei din Republica dominicană. Guvernele americane deciseră să rupă relaţiile diplomatice cu Trujillo şi să boicoteze economia ţării. Hotărîrile acestea fură luate în unanimitate. După treizeci de ani State-Departament îl lăsă pe protejatul său să cadă.

Aceasta nu înseamnă nicidecum că politica americană s-ar fi lăsat copleşită peste noapte de scrupule morale. Lumea era obişnuită cu asasinatele binefăcătorului, iar protestele cîtorva episcopi nu ar fi putut să dărîme o politică, chiar dacă ea ar fi fost să supravieţuiască atacurilor din partea monopolurilor americane ale zahărului. Hotărîrile de la San-José au fost dictate mai degrabă de o întîmplare care modificase complet situaţia politică şi strategică din Marea Caraibelor. Întîmplarea a fost victoria revoluţiei cubaneze. Trujillo a fost jertfa grosolană prin care Statele Unite sperau să realizeze izolarea lui Fidel Castro.

În această situaţie disperată, Trujillo făcu singurul şi neiertatul pas greşit din întreaga sa carieră de « prim şi cel mai mare şef de stat dominican ». Încercă anume să repete bluff-ul care cu cincisprezece ani în urmă îi reuşise de minune.

Pe la sfîrşitul anului 1960, binefăcătorul admise activitatea lui *Movimiento Popular Dominicano*, partid comunist, inaugură o campanie împotriva « imperia-

lismului » american şi promise o reformă agrară. După o jumătate de an, la cîteva zile după lichidarea lui Trujillo, Raul Castro spunea într-o cuvîntare ţinută la Havana:

« *Pînă în cele din urmă Trujillo devenise o piedică penibilă. Ei* (americanii) *ar fi putut scăpa de el şi fără vărsare de sînge. Noi ştim că ei îi spuseseră că trebuie să plece, şi ştim şi de ce i-au spus-o. Probabil că acest fapt i-a fost comunicat şi pe care diplomatică. Trujillo întrebă dacă nu-l poate lăsa pe fratele său în locul lui. I se răspunse că toţi Trujillo trebuie să dispară şi se cerea organizarea unui soi de alegeri « democratice », cam în genul celor din Guatemala. . .*
La acestea, Trujillo le răspunse că în asemenea circumstanţe nici prin gînd nu-i trece să plece.
Vă amintiţi desigur felul cum şi-a încetat atunci subit campania împotriva Cubei, felul în care permise ca radiodifuziunea să transmită unele cuvîntări ale lui Fidel, (rîsete în public) *felul în care izgoni cîţiva mercenari* (este vorba de cubanii în exil stipendiaţi de americani), *felul în care susţinea că vrea să iniţieze o reformă agrară şi să constituie cooperative de genul celor care există la noi şi că într-o bună zi a permis chiar activitatea partidului comunist. Bineînţeles că şi cel mai neinformat comunist şi-a dat seama că Trujillo nu urmăreşte decît o politică de presiune. Problema care se ridica în faţa imperialiştilor era aceea a modului în care să se descotorosească de el.*
Dar pînă atunci a mai trebuit să treacă oarecare vreme. Trujillo îşi continua jocul, dar iată că deodată s-a întîmplat totul şi cine credeţi că a fost primul care a anunţat că s-a comis o ciudată crimă politică? Tocmai guvernul american ».[14]

Misteriosul asasinat nu a fost elucidat nici pînă azi. Oricare ar fi făptaşii şi iniţiatorii, oricare vor fi fost motivele care i-au îndemnat să acţioneze, fapta lor merită un suspin de mulţumire.

PARADIGMĂ

Binefăcătorul e mort, istoria lui este o piesă de colportaj exotic, Republica dominicană face parte din rîndurile acelor ţări mici care, atît în Europa cît şi în Statele Unite, este numită ironic « o republică a bananelor »; o colectivitate cu resurse incalculabile, dar din fericire foarte îndepărtată, în care comportamentul dur, moravurile politice din cele mai ciudate sînt la ele acasă. Orice asemănare cu persoane în viaţă, cu orînduiri şi întîmplări în sînul naţiunilor avansate sînt deci cu totul întîmplătoare.

De altfel, Rafael Leónidas Trujillo trebuie considerat ca un sadic monstruos, lacom şi grandoman, într-un cuvînt: un caz patologic.

. . . *A posteriori* regimul Trujillo revarsă speranţă şi încredere în sufletele indiferenţilor, în sentinţele psihologilor.

Mi-e teamă însă că nu vom scăpa prea uşor de o asemenea marfă. Vorbind fără temei şi dispreţuitor despre « republicile de banane » dăm dovadă de lacunare cunoştinţe istorice şi geografice. Cîte din cele aproape zece duzini de state care se consideră suverane nu ar merita un asemenea epitet? Cîte făpturi josnice nu ar fi eşuat în cei treizeci şi unu de ani de domnie ai lui Trujillo, dacă nu s-ar fi bucurat de sprijinul unui asemenea « binefăcător »? Cîte popoare au trăit şi mai trăiesc şi azi într-o « republică a bananelor »? Excepţiile pot fi numărate pe degete (Eu am ajuns la opt).

În ceea ce priveşte condiţiile îndepărtatului an 1930, din îndepărtatul Santo Domingo, ele se pot defini foarte clar. Atît doar că nu sînt inevitabile. . .

În sfîrşit sărmana psihologie care ne asigură că Trujillo a fost un caz clinic, nu merită măcar o dezminţire mai serioasă. Trujillo nu a fost nebun, ci mult mai periculos: a fost un om absolut normal, un om cu totul obişnuit.

Sistemul lui Trujillo a fost o parodie. Ca toate parodiile a împins la culme trăsăturile caracteristice ale originalităţii, scoţîndu-le cît mai mult în evidenţă şi dezarmînd în felul acesta. Originalitatea aceasta nu este altceva decît politica de pînă acum, politica tuturor sistemelor, arta de a conduce un stat cu metode preistorice. Unice în regimul lui Trujillo au fost doar consecvenţa şi sinceritatea de a nu permite nici o încercare serioasă de căutare a originii regimului. Această trăsătură comună tuturor formelor de dominaţie de pînă acum, este evidentă prin aceea că nu a recurs la nici o ideologie. Deşi Trujillo a apelat cu plăcere la toate ideologiile, nu s-a ataşat de niciuna. Le considera pe toate drept piese lipsite de importanţă într-un joc care, la urma-urmei, se învîrtea în jurul puterii. Acest fapt conferă exemplului o forţă paradigmatică, explică locul banal pe care s-a situat omul şi invită la o permanentă confruntare. Cel care în această antologie a crimei politice nu descoperă nici o similitudine între binefăcător şi propria lui persoană şi relaţiile sale, probabil că sau nu are nimic comun cu imaginea lui Trujillo sau se aseamănă foarte mult cu ea. Multe regiuni ale globului sînt în pericol de a fi răpuse de forţa gravitaţională a binefăcătorului, fiindcă orice politică tinde să devină o acţiune urzită în taină şi cu îndoieli.

Binefăcătorul a murit, binefăcătorii trăiesc printre noi.

În româneşte de L. VOITA

---

[1] La aceste greutăţi se mai adaugă una de natură locală. Mă refer la nefericita pasiune pentru statistică a majorităţii autorilor latino-americani. Mînaţi de demonul preciziei, ei operează cu cifre seci. Astfel se nasc, din păcate, contradicţii. Se citează fără discernămînt evaluări, cifre exacte, aprecieri, cifre propagandistice. Nesiguranţa începe chiar de la surse, care nu sînt indicate decît rar şi cu mult dubiu. Nu mă simt în stare să le confrunt. Deci toate cifrele indicate aici au o valoare aproximativă. Le admit ca atare şi le vînd mai departe, aşa cum fac marile bănci europene, cînd prescriu datoriile Republicii Dominicane.

[2] Rafael L. Trujillo: *Discursos, mensajes y proclamasa*, Madrid 1957, pag. 135.

[3] Citat după Gérman E. Ornes: *Trujillo. Litle Cesar of the Carribean*, New York 1958, pag. 36.

[4] Citat după Albert G. Hicks: *Blood in the Street. The Life and Rule of Trujillo*, New-York, f.a. pag. 29

[5] Citat după Jesus de Galindez: *L'ére de Trujillo. Anatomie d'une dictature latino-americane*, Paris 1962, pag. 40

[6] Citat după Galindez, op. cit. pag. 46

[7] Citat după Ornes, op. cit. pag. 55

[8] Citat după Ornes, op. cit. pag. 59

[9] Hiks, op. cit. pag. 29

[10] Trujillo, op. cit. pag. 180

[11] *Abecedarul cetăţeanului* este tipărit în întregime în Lawrence de Bessault: *President Trujillo. His work und the Dominican Republic Third Edition*. Santiago de los Caballeros, 1941, pag. 39 410. Cartea aceasta amuzantă este una din numeroasele biografii pe care însuşi Trujillo a comandat-o scribilor stipendiaţi din presa americană. Toate operele de acest gen au fost tipărite pe cheltuiala statului şi trimise gratuit bibliotecilor din străinătate. De Bessault l-a propus de altfel pe Trujillo la premiul Nobel pentru pace.

[12] Cifra aceasta este dată într-un studiu al lui Ramon Grullon: *Antecedentes y perspectivas del moviemento politico dominicano*, în: *Cuadernos mexicanos* XXI/1, Mexico., DF. 1962, pag. 221—252

[13] Citat după Ornes op. cit. pag. 287

[14] Extras din cuvîntarea de la 4 iunie 1961, publicată în ziarul *Revolucion* Havana, din 5 iunie 1961; citat după *Cuadernos del Congreso por la Libertad de la Cultura*, 54, Paris 1961, pag. 74 (Explicaţiile în paranteze aparţin autorului).

PERICLE MARTINESCU

Literatura memorialistică în secolul XX

Literatura memoralistică, sau cu un termen mai adecvat la obiectul consideraţiilor de faţă, literatura de confesiune — fie că e vorba de confesiuni propriu-zise, de autobiografii, jurnale intime, memorii, evocări sau mărturii epistolare — cunoaşte în secolul XX o proliferare pe care slujitorii condeiului din alte epoci, ele însele bogate în producţii de această speţă, erau departe de a o putea bănui. Ea este chiar foarte la « modă » în zilele noastre, căpătînd aspectul unui sindrom scriitoricesc cu putere de contaminare aproape universală.

Aceasta, în ciuda faptului că un scriitor atît de lucid şi atît de strîns legat de epoca lui, cum era Ilya Ehrenburg, făcea la începutul memoriilor sale afirmaţia, cel puţin surprinzătoare, că literatura memorialistă este slab reprezentată în perioada actuală. Argumentarea lui însă, dacă poate avea, în lumina experienţei personale, o motivare psihologică, iar ca marxist una ideologică, este departe de a corespunde situaţiei reale în domeniul discutat. « Ni s-a întîmplat de mult prea multe ori să fim în dezacord cu trecutul nostru, ca să mai meditām serios asupra lui, spunea Ehrenburg. Veacul nostru a fost mult prea dur, ca să mai putem tîrî după noi povara amintirilor ». Adevărul este că tocmai acest dezacord cu trecutul, tocmai această povară a amintirilor formează suprema sursă de alimentare a literaturii memoralistice, şi cu cît ele sînt mai accentuate, mai vii, mai dramatice, aşa cum s-a întîmplat în cazul oamenilor din prima jumătate a veacului XX, cu atît impulsul confesiv devine mai imperios, mai acut.

De obicei, literatura memoralistică, în accepţia consacrată a noţiunii, constituia în trecut un compartiment detaşat de domeniul realizărilor artistice, angajînd nu forţele creatoare ale scriitorului sau artistului, ci îndeosebi fundamentele lui morale. Era expresia unor personalităţi acţionate de mobiluri egocentrice care ţineau să-şi asigure printr-o intervenţie compensatoare sufragiile contemporaneităţii sau ale posterităţii în privinţa recunoaşterii muncii şi valorii proprii. Uneori, ea pornea din necesitatea de explicitare a unui spirit ulcerat în timpul vieţii de neînţelegerile şi suspiciunile contemporanilor, ca în cazul *Confesiunilor* lui Rousseau — ce constituiesc punctul de pornire al memoralisticii moderne — sau era corolarul unei personalităţi egolatre la care hipertrofia eului atingea proporţii fabuloase, ca în *Mémoires d'outre tombe* ale lui Chateaubriand; alteori, reprezenta sublimarea unor suflete abulice şi inhibate în contactul cu viaţa, ca în exemplul, rămas singular, al profesorului genevez Amiel, a cărei unică operă scrisă este formată de un imens *Jurnal* intim (18.000 pagini de manuscris), unde pasiunea intros-

pectivă este dusă pînă în pragul fastidiosului, sau era un protest vehement, îmbinînd confesiunea şi meditaţia cu pamfletul şi diatriba la adresa comportamentelor sociale şi morale, ca în « jurnalul » lui Léon Bloy, ce însumează opt volume cu titluri diferite şi datate succesiv de la 1892 pînă în 1917, anul morţii scriitorului. Între acestea s-ar putea face o largă enumerare de jurnale intime sau autobiografii celebre oferite de literatura franceză în secolul al XIX-lea (Benjamin Constant, Stendhal, Alfred de Vigny, Victor Hugo, George Sand, Sainte-Beuve, fraţii Goncourt, Jules Renard etc.) a căror publicare integrală nu s-a înfăptuit decît în secolul nostru, cînd interesul pentru literatura memoralistică a devenit cu adevărat preponderent. În mod cu totul special se cuvine însă a fi amintite aici confidenţele lui Baudelaire din jurnalul lui intim intitulat *Mon coeur mis à nu*, redactat sporadic între 1862 şi 1864, cu intenţia, nerealizată pînă la urmă, de a forma premisele unor veritabile confesiuni. Prin originalitatea, îndrăzneala şi tonul lor violent, prin varietatea observaţiilor şi sentinţelor de natură etică, estetică, psihologică, socială, politică, notaţiile lui Baudelaire pot fi considerate, prin sinceritatea lor nudă, prin sarcasmul şi causticitatea lor, drept anticipaţii ale celor mai spectaculoase confesiuni şi autobiografii apărute în secolul XX.

Prin viziunea, natura şi conţinutul lor, astfel de realizări au consacrat regula ca memoriile, autobiografiile sau confesiunile să fie elaborate îndeobşte la sfîrşitul unei cariere, ca o încheiere a unei activităţi laborioase, ele avînd în consecinţă un aspect oarecum muzeal, ilustrînd viaţa şi opera unor personalităţi înzestrate cu aura celebrităţii şi apăsînd pe conţinutul documentar sau anecdotic al relatărilor. Această concepţie despre literatura memoralistică e atît de înrădăcinată, încît ea persistă încă şi în zilele noastre, cînd mulţi scriitori — ca să nu mai vorbim de oameni de stat sau politici, de vedete ale cinematografului şi teatrului, de diplomaţi sau strategi, de sportivi sau exploratori, de soţii sau fiice de dictatori etc. etc., ce se exclud din raza însemnărilor de faţă — îşi scriu memoriile de pe această poziţie, de narare amănunţită a vieţii lor, fără altă preocupare decît aceea de a accentua profilul unei existenţe individuale, cu referiri insistente la evenimentele trăite şi adesea cu evocarea nostalgică şi sentimentală a izvoarelor şi circumstanţelor ce-au configurat biografia memoralistului respectiv. Numai în literatură, şi numai în ultimii ani s-au înregistrat nenumărate scrieri de nuanţa aceasta — şi vom consemna aici, în treacăt şi numai cu titlu informativ cîteva dintre ele (o enumerare a tuturor titlurilor, chiar într-o singură ţară cum este Franţa şi chiar într-o perioadă delimitată, ar fi excesivă), spre a sublinia încă o dată întinderea de care se bucură genul în zilele noastre.

Astfel, octogenarul François Mauriac cu cele două volume publicate în timpul din urmă, *Mémoires intérieurs* (1959) şi *Nouveaux Mémoires intérieurs* (1965), făcînd suită la alte titluri mai vechi: *Le cahier noir* din 1947 sau *Écrits intimes* din 1953 (exceptînd *Journal*-ul în patru volume, care nu este de fapt un « jurnal » ci o culegere de articole publicate în presă), se numără printre cei mai asidui cultivatori ai genului. În memoriile sale din ultima vreme Mauriac, recurgînd la confidenţa poetică, stăruie asupra evocării perioadelor cele mai îndepărtate ale existenţei lui, copilăria şi adolescenţa, dar această evocare nu e făcută din unghiul omului ce vrea să-şi precizeze viziunea asupra lumii după o îndelungată experienţă artistică şi de creaţie — vîrsta înaintată nu-l mai solicită spre asemenea exerciţiu — ci din acela al scriitorului care o viaţă întreagă s-a mulţumit « a sécreter la même coquille » (a stoarce aceeaşi găoace, cum spune el, a copilăriei şi adolescenţei) pentru elaborarea unei vaste opere epice, şi care priveşte primele epoci ale vieţii proprii cu nostalgia bătrînului ce se « detaşează lent », sub vraja, resimţită tîrziu, a paradisului îndepărtat al copilăriei. Tot la vîrsta de aproape optzeci

de ani, André Maurois a publicat (în 1963) o culegere de amintiri intitulată *Choses nues* (parafrazînd titlul lui Victor Hugo, *Choses vues*), cuprinzînd fapte, observații, eboșe de portrete (printre care și cîteva pagini despre N. Titulescu), sau relatări de evenimente trăite de scriitor în cursul existenței lui, volum care, fără să respecte pe deplin regulele genului, are totuși un pronunțat caracter memoralistic. Un alt octogenar, Louis Pasteur-Vallery-Radot, nepotul lui Pasteur, academician și savant cu preocupări scriitoricești, trăind în cercurile intelectuale pariziene și cunoscînd pe cei mai străluciți reprezentanți ai artelor și literaturii din ultimele decenii, și-a întocmit și el un volum de *Mémoires d'un non-conformiste* (1966), în care reînvie acea « Belle époque » din tinerețea sa populată de o întreagă faună de artiști și scriitori ce avea să dea atîtea nume glorioase ale veacului nostru. La un diapazon înrudit își redactează memoriile, la vîrsta de șaptezeci de ani, Gabriel Chevalier, intitulîndu-le *L'envers de Clochemerle* (1966) și conținînd fragmente autobiografice, portrete, amintiri, note, reflexii, scrise cu mult umor, în spiritul celebrului său roman. În sfîrșit, într-o categorie aparte, vom menționa numele lui Julien Green scriitor ce-și ilustrează activitatea printr-un revelator *Journal* intim început în 1938 și continuat de atunci cu perseverență zi de zi (au apărut pînă acum opt volume, ultimul publicat în 1967), la care a adăugat o *Autobiografie* în trei volume, redactată la vîrsta de șaizeci de ani, cuprinzînd narațiunea perioadei anterioare începerii *Jurnalului*, adică aceea a copilăriei și adolescenței, cu explorarea unui univers oniric foarte personal din care emană substanța vieții și operei sale.

Dar fenomenul nu este specific numai literaturii franceze. În mod frecvent, el poate fi urmărit pe toate meridianele globului, unde personalități de notorietate ale literaturii actuale și-au adus și își aduc contribuția lor, s-ar zice obligatorie, în genul memorialistic. Așa, bunăoară, în aceeași perspectivă a retrospecțiunii anecdotice, urmărind reconstituirea unei existențe închinată poeziei și desfășurată în lumea poeziei, pot fi integrate memoriile lui Rafael Alberti din primul volum al *Crîngului pierdut* (tradus nu demult în românește), publicat în jurul vîrstei de șaizeci de ani și referindu-se la prima perioadă a vieții autorului, pînă în 1931, petrecută în Spania, precum și amintirile lui Hemingway din volumul (tradus și el în românește) *Sărbătoarea de neuitat*, scris tot în jurul vîrstei de șaizeci de ani și evocînd tribulațiile pariziene ale « generației pierdute » de scriitori americani din anii 20. Din literatura sovietică vom reține cele șase volume ale memoriilor lui Ehernburg, scrise la vîrsta de șaptezeci de ani (și dintre care primele două volume, *Oameni, ani, viață*, au apărut de curînd în traducere română). Din literatura engleză, foarte bogat reprezentată în acest gen, am putea aminti, dintre scriitorii vîrstnici contemporani autobiografia lui Sean O'Casey (șase volume publicate între 1939 și 1952), pe aceea a lui A. I. Cronin (1954), pe a lui Noel Coward (patru volume publicate între 1937 și 1960), pe a lui E. Compton Mackenzie (patru volume, 1965) etc. etc. Literatura greacă se alătură listei cu pasionanta autobiografie a lui Nikos Kazantzaki scrisă la șaptezeci de ani și devenită celebră prin traducerea ei în limba franceză (*Lettre au Greco*, Paris, 1961), literatura elvețiană prin publicarea recentă a unui *Jurnal* al lui Max Frisch referitor la perioada 1947—1957, literatura italiană prin dramaticul jurnal intim al lui Cesare Pavese: *Meseria de a trăi*, și a. m. d.

În toate aceste evocări autobiografice — menționate aici doar pentru faptul că sînt dintre cele mai recente — autorii adoptă o atitudine mai mult sau mai puțin asemănătoare cu a memoraliștilor dinaintea lor, limitîndu-se în genere la relatări de evenimente de ordin și interes personal, cu o redusă tentație de a recurge la analiza mai adîncă a mecanismelor ce agită și determină conștiința frămîntată a epocii. Ei vorbesc despre debuturile lor, despre relațiile lor, despre

mediul și experiențele din care s-au plămădit operele lor, punînd totdeauna pe primul plan persoana și aspirațiile proprii. Este elementul specific oricărei scrieri autobiografice, dar nu este și nivelul la care vrea să se ridice literatura memorialistică adaptată la profilul spiritual al veacului nostru.

În secolul nostru prima lucrare cu caracter memorialistic de intensă vibrație interioară, ce a stîrnit un răsunet universal la vremea sa, părîndu-ne astăzi ca o anticipare a « furioșilor » de mai tîrziu, este faimoasa autobiografie a lui Giovanni Papini, *Un om sfîrșit*, scrisă la vîrsta de numai treizeci de ani. Era o operă ce ducea violența sincerității pînă la exacerbare și scriitorul își denunța acolo, cu brutalitate, criza metafizică, eșecurile ideologice și nihilismul intelectual la care ajunsese după o adolescență de o excesivă febrilitate spirituală. Dar Papini nu cunoscuse încă, atunci cînd și-a scris autobiografia, prin 1912, profundele transformări ce aveau să clatine temeliile veacului. El era tributar unor experiențe artistice și unor concepții filozofice cu rădăcini adînci în secolul al XIX-lea, al căror faliment va fi acuzat cu vehemență de noile experiențe ale veacului XX.

După primul război mondial, generația nouă de scriitori, ale cărei debuturi coincideau chiar cu începutul acelei epoci de strălucite realizări în domeniul literar ce va cuprinde cele două decenii dintre 1920 și 1940, va fi și mai mult tentată să-și facă examenul autobiografic după zece sau cincisprezece ani de activitate. Marile contradicții ce străbăteau substraturile epocii, ascuțitele ciocniri ideologice și imperativul solicitărilor din afară impuneau scriitorului căutarea unei zone de întrepătrundere a planului de creație cu planul de viață. Literatura memorialistică — și ne vom opri în cele ce urmează îndeosebi la aceea din Franța, unde experiențele fundamentale, deși trăite de scriitorii respectivi la intensități diferite, păstrează un caracter general mai larg, ce depășește sfera strictă a particularului, oglindind fenomene specifice epocii și comune climatului spiritual și vîltorilor ei ideologice — a căpătat în această perioadă aspectul unei disecții pe viu. Și cu toate că prima lucrare cu conținut autobiografic din literatura franceză a acelor ani se datora unui scriitor ce făcea parte tot din vechea generație, ea a avut o înrîurire hotărîtoare asupra confraților mai tineri crescuți la școala și în cultul său.

Într-adevăr, apariția cărții lui André Gide, *Si le grain ne meurt* (terminată în 1924, dar publicată în tiraje mari în 1928), cu substanță profund autobiografică și avînd ca obiect revelarea universului copilăriei ca factor preponderent în cristalizarea viziunii despre viață și lume a scriitorului, a constituit începutul unei întregi serii de «confesiuni» asemănătoare, incitate de exemplul lui Gide, care se bucura în epocă de un prestigiu uriaș. Autobiografia lui se remarca printr-o sinceritate absolută în dezvăluirea atmosferei și condițiilor în care și-a petrecut copilăria, scoțînd în evidență contradicțiile de substrat religios din sînul familiei (tatăl său era hughenot, mama catolică) ce-au determinat apoi antinomiile morale și de altă natură ce-i străbat întreaga operă și viață. În special partea a doua din *Si le grain ne meurt*, unde scriitorul abordează problema heterosexualității, una din temele centrale din existența și creația lui, capătă un accent profund de destăinuire și justificare, ce amintește confesiunea patetică a lui Oscar Wilde din *De profundis*, publicată cu vreo douăzeci de ani mai înainte și de care Gide a fost în mod vizibil obsedat și influențat. Marea sa înrîurire asupra generațiilor tinere s-a exercitat de asemeni prin *Jurnalul* său intim, început în 1889 și continuat pînă la sfîrșitul vieții (1951), din care publica periodic fragmente în reviste sau volume. În acest jurnal, sinceritatea, adoptată ca metodă absolută, făcea ca dezvăluirea și analizarea crizelor spirituale și morale ale scriitorului, consemnarea angajamentelor și dezangajamentelor lui, aprecierile asupra evenimentelor și oamenilor ce intrau în orbita lui, să fie comunicate contemporanilor săi cu o libertate interioară nelimitată ce denota apriga nevoie de confesiune a autorului.

André Gide este deci acela care a dat tonul în noua literatură memorialistică de nuanță esențialmente confesivă de după primul război mondial. Lecția lui a avut multe și imediate repercusiuni.

O notă distinctivă a literaturii memorialistice din această perioadă o găsim la altă categorie de scriitori, care, preocupați să realizeze o comuniune cu lumea exterioară, să stabilească relații între actul de creație și faptul de viață înainte de a se retrage în sfera amintirilor, țin să-și definească atitudinea față de comandamentele istoriei prin lucide sondaje autobiografice, punînd pe primul plan gîndurile și preocupările ce le determină actele și existența și reducînd la minimum partea anecdotică.

O autobiografie, în accepția exactă a cuvîntului și în ordinea de idei a însemnărilor de față, este aceea a lui Jean Guéhenno, purtînd titlul *Journal d'un homme de 40 ans* (1934). Intelectual de structură sentimental-umanitaristă, trecînd prin școala poetică și ideologică a mișcării muncitorești, avînd deci facultatea de a înțelege mai bine decît alți intelectuali burghezi sensul frămîntărilor din vremea lor, Guéhenno avea meritul de a fi sesizat cel dintîi necesitatea efectuării unui examen autobiografic în preajma vîrstei de patruzeci de ani și în împrejurările obiective de la mijlocul perioadei dintre cele două războaie. Povestindu-și viața, el nu urmărea să pună în evidență personalitatea proprie, ci căuta să dea o explicație alienărilor sociale ce apăsau asupra generației lui, ale cărei elanuri, entuziasme și idealuri proprii oricărei tinereți, fuseseră înșelate și se loveau de duritatea unei societăți viciată și roasă de contradicții. Mobilul autobiografiei sale era nu vanitatea de a se descrie pe sine, ci dorința de a defini destinul ideologic al generației lui. « Nu voi consemna aici decît propria mea istorie, și totuși mi-ar displace ca această carte să pară a nu fi decît o autobiografie», declara el animat de conștiința că viața lui nu prezintă prin ea însăși nimic excepțional sau singular și că vorbind despre el vorbește și despre ceilalți semeni ai lui supuși acelorași experiențe și evenimente, în centrul cărora se aflau încercările amare din cursul și de după primul război mondial, cu toate consecințele morale și spirituale decurgînd din ele. Guéhenno voia să rămînă chiar la convingerea că autobiografia sa poartă pecetea unor meditații ale oricărui intelectual european de patruzeci de ani — « acest european, compatriotul și fratele meu» — căruia el i se adresa în primul rînd. Scopul autobiografiei lui era să întreprindă « un ultim voiaj în tragicele domenii ale trecutului nostru, spre acești ani în cursul cărora violența lumii a făcut din noi sclavii ei», și să capete o perspectivă valabilă pentru viitorul ce-i sta în față. Iar dacă și-a scris autobiografia la vîrsta de patruzeci de ani era fiindcă, declara el iarăși, « singurul drept de care dispune un om la această vîrstă este acela de a fi *adevărat*». Un drept pe care oamenii, pe măsură ce înaintează în vîrstă, « sînt tot mai puțin tentați să-l exercite», sublinia scriitorul, făcînd o aluzie moderată la înclinarea către autoelogiere și mistificare proprie memorialiștilor în general.

Stimulat de apelul lui Guéhenno — al cărui exemplu îl și invocă — Henry de Montherlant, recunoscînd că « e recomandabil pentru oamenii de patruzeci de ani să arunce o privire în trecut», se grăbește să publice și el, în anul următor, 1935, volumul *Service inutile*, adoptînd atitudinea și tematica propusă de antecesorul său. Dar Montherlant nu-și redactează o autobiografie în genul lui Guéhenno, ci el alcătuiește o culegere de texte proprii scrise și publicate într-un interval anterior de zece ani, texte referitoare la realitățile și problemele pe care epoca le-a ridicat în fața creatorului, însoțindu-le de o lungă prefață ce suplinește și sintetizează o autobiografie spirituală a scriitorului.

Eseul autobiografic din fruntea volumului *Service inutile* este semnificativ pentru modul cum un scriitor de structura egotistă a lui Montherlant își privește trecutul,

respectiv anii tinereții, după o perioadă nu lipsită de crize spirituale, dar nici de unele gesturi de frivolitate sau de cochetărie cu ideile și viața. La el, accentul cade pe problemele legate de creația literară și, implicit, pe acelea ale « euforiei» ca ultim țel al existenței umane. Scriitorul aspiră spre o « detașare » absolută de « futilitățile lumii» — glorie, poziție socială, avuție — « nedorind altă proprietate decît ceea ce îmi este propriu, adică inima și creierul meu. . . În domiciliile mele, tot ceea ce nu este celulă de lucru îmi e povară, iritare și remușcare», declară el. Totuși, o sete continuă de acțiune, de prezență în lumea reală, îl agită frenetic, inculcîndu-i o conștiință a desfășurării istorice. Finalitatea examenului său autobiografic este exprimată prin formula antitetică a « soldatului-călugăr» de unde și titlul volumului *Service inutile*. Sensul acestei formule este însă profund dialectic, scriitorul conjungînd contemplația cu un consum constant de energie sub diferite forme: sport, călătorii, publicistică, muncă de creație, cu grija de a nu divorța niciodată de realitate. De altfel, prezența și participarea pasionată la evenimente a lui Montherlant avea să se verifice peste cîțiva ani, prin cele două cărți scrise în momente tragice pentru Franța și omenire: *L'équinoxe de septembre* (1938) și *Le solstice de juin* (1941). Prima era consacrată neliniștilor din ajunul celui de-al doilea război mondial (în septembrie 1938 se încheiase pactul de la München prin care guvernele din Franța și Anglia cedaseră în fața politicii agresive a Germaniei naziste), a doua încerca să mențină moralul francezilor după înfrîngerea din iunie 1940, și ambele conțineau reflexii, mărturii, concluzii ale unui martor direct la evenimentele istorice din vremea sa, avînd deci un caracter memorialistic definit, așa cum ele ne apar mai ales astăzi.

Furat, s-ar sputea spune, de voga memoriilor, foarte pregnantă pe la mijlocul celui de al patrulea deceniu, Jean Cocteau însuși, spiritul cel mai puțin conformist și în aparență cel mai refractar incursiunilor autobiografice retrospective, abordează și el genul și face acest lucru cu dezinvoltura ce caracterizase întreaga lui viață și operă. Dar, ca și cum și-ar motiva în prealabil atracția pe care o simte pentru acest gen insolit în contextul creației sale prin excelență poematică, el declară că i se pare imposibil să scrie Memorii, deoarece « memoria e o noapte teribilă și confuză ». Cu toate acestea, în 1935 publică volumul *Portraits-souvenir*, conținînd amintiri din copilărie și din perioada primelor contacte cu lumea (1900—1914). Deși precizează că el înțelege nu să-și scrie Memoriile ci doar « să facă apel » la memoria sa, cartea lui este totuși una de Memorii în cea mai directă accepție a cuvîntului. Interesant este că Jean Cocteau preia și își impune, ca memorialist, criteriul adoptat de Guéhenno și Montherlant înaintea lui, acela al sincerității totale în evocarea trecutului din unghiul de vedere al prezentului. « La ce bun să povestești o viață care nu poartă în ea greutatea inimitabilă a adevărului? La ce bun Memorii imaginare, false anecdote, fraze care înșeală, amintiri pitorești? » Tentația unei revizuiri autobiografice pornește și la el din impulsul efectuării unui tur de orizont, pe pragul dintre două vîrste, în lumina datelor istorice ale momentului. Dar Cocteau a presimțit cu o perfectă intuiție rolul de piatră de hotar pe care anul 1935 îl avea în desfășurarea fenomenului cultural, desfășurare ce impunea scriitorului o reexaminare a concepțiilor artistice și a viziunii asupra lumii. După spectacolul unei formidabile revoluții a literaturii, petrecută în Franța între 1914 și 1924, spune Cocteau — făcînd aluzie la mișcările de avangardă ai căror corifeu a fost — anul 1935 deschide o epocă nouă « pe care antenele mele mi-o anunță », adaugă el. « O cortină cade, o altă cortină se ridică ». Și în acest antract scriitorul își caută, ca la o răscruce a vieții de creator, calea pe care să meargă mai departe. Memoriile lui nu au deci mișcarea unei convertiri în trecut, ci a unei ascensi-

uni în viitor. Este tocmai elementul ce caracterizează literatura memorialistică învestită cu semnificaţie şi mesaj din ajunul celui de al doilea război mondial.

Seria lucrărilor cu conţinut memorialistic din această perioadă se încheia cu o carte scrisă de un tînăr ce împlinise abia treizeci de ani cînd a izbucnit războiul. Este vorba de autobiografia lui Robert Brasillach intitulată *Notre avant-guerre* (1941). Robert Brasillach a lăsat în cartea sa de amintiri o imagine vie a climatului spiritual francez din anii 30, în care se poate găsi un document revelator, cu condiţia de a privi într-un spirit foarte critic unele interpretări oferite de autor. De altfel, el însuşi ţinea să facă o diferenţiere între cei de credinţele lui şi restul generaţiei sale, spunînd: « Ştiu tineri de treizeci de ani care au cunoscut altceva din viaţă, din plăcerile şi din speranţele ei, decît ceea ce au cunoscut prietenii mei şi eu însumi. Totuşi nu cred că ei vor refuza să regăsească unele aspecte din aceşti cincisprezece ani care au fost atît de brutal aruncaţi în umbră. » Pe deasupra acestei diferenţieri sau dincolo de ea, cartea lui Brasillach — intitulată semnificativ « Notre avant-guerre », în antiteză cu noţiunea liniştitoare de « après-guerre » aplicată aceleaşi perioade de generaţiile ce trecuseră prin primul război mondial — scotea în evidenţă tocmai tensiunea în care a trăit generaţia tînără din acei ani, avînd permanent, în faţă spectrul ameninţător al catastrofei ce plutea în atmosfera epocii şi se hrănea din erorile şi iluziile ei. « Am cunoscut prea adînc viciile lumii care dispare azi, spre a o regreta », concludea Brasillach, îndreptîndu-şi ochii către viitor, întocmai ca şi Cocteau, în efortul de a învinge şi depăşi aprehensiunile momentului ce i-au dictat această autobiografie, scrisă de altfel chiar « sub arme ».

Declanşarea războiului a produs însă inevitabila derută. Literatura memorialistică din Franţa a căpătat alte aspecte, legate de experienţe profunde şi dramatice. Aceiaşi scriitori ce-şi puneau speranţele în viitorul creaţiei lor devin acum cronicarii unei existenţe ingrate şi dificile. În 1945, acelaşi Jean Guéhenno publică un alt « jurnal », intitulat de astă dată *Le Journal des Années Noires* (1940—1944), iar în 1947 Jean Cocteau îşi intitula la rîndul său un volum de notaţii autobiografice: *Difficulté d'être*. Titluri elocvente prin ele însele.

Un adevărat reviriment în sectorul literaturii memorialistice de după ultimul război mondial — sector extrem de bogat acum — îl înregistrează, în Franţa, două producţii prestigioase ale genului, datorate unor scriitori cu foarte multe afinităţi spirituale, aparţinînd generaţiei ce a debutat înainte de război, dar s-a afirmat pe deplin în literatură după 1945: Jean-Paul Sartre şi Simone de Beauvoir. Trilogia autobiografică a Simonei de Beauvoir — *Mémoires d'une jeune fille rangée* (1958), *La force de l'âge* (1960) şi *La force des choses* (1963) — are prin amploarea ei, prin timbrul narativ, prin nivelul artistic, valoarea unei opere epice autonome, iar mica (în comparaţie cu cea de mai sus) contribuţie autobiografică a lui Sartre, *Les mots* (1964), se situează pe linia problematicei proprie activităţii beletristice a scriitorului. Totuşi, ele nu sînt mai puţin *memorii*. Însă memorii de o substanţă deosebită, evitînd anecdoticul facil sau inerenta nostalgie a trecutului, urmărind cu stăruinţă clarificarea climatului istoric-social şi moral ce a condiţionat formarea autorilor ca individualităţi spirituale şi apoi ca scriitori cu largi antene ancorate în realitatea timpului lor.

La Simone de Beauvoir perspectiva autobiografică este mai vastă, cuprinzînd toate etapele vieţii ei, copilăria şi adolescenţa (în primul volum), perioada contactelor cu lumea literară şi a debuturilor (al doilea volum acoperind epoca 1930—1944), şi anii de activitate exclusiv scriitoricească de la război încoace (al treilea volum). Demnă de subliniat este sinceritatea absolută a autoarei, învingînd tentaţia de autocontemplare, ca o cucerire caracteristică, precum am văzut,

memorialiştilor francezi din ultimele decenii. Întocmai ca şi predecesorii ei imediaţi, Simone de Beauvoir declară undeva în al treilea volum al memoriilor sale: « Simt mai multă plăcere să mă caut (dépister) decît să mă flatez, căci gustul adevărului se ridică mai presus de grija pe care o am pentru figura mea ».

La Jean-Paul Sartre atitudinea critică prevalează în viziunea memorialistului, ajungînd pînă la sarcasm şi atingînd durităţi de gîndire şi expresie demne de acest « papă al existenţialismului » — ca să parafrazăm un alt epitet apărut în veac — care se vrea cu orice preţ dărîmător de mituri. *Cuvintele* reprezintă un prim capitol din memoriile sale — autorul avertizînd spre sfîrşitul cărţii că « va povesti mai tîrziu » cum şi cînd şi-a făcut această « ucenicie a violenţei » iar acest prim capitol se referă numai la copilăria sa. Dar o copilărie nu evocată, ci judecată cu asprime de omul de peste 50 de ani care « urăşte mitul copilăriei elaborat de cei vîrstnici », şi e hotărît să-l spulbere cu toată înverşunarea. Ca ton şi conţinut, autobiografia lui Sartre o aminteşte pe aceea a lui Papini din *Un om sfîrşit*, cu deosebire că autorul *Cuvintelor* s-a născut o dată cu veacul său şi sarcasmul lui e îndreptat împotriva tuturor miturilor orînduirii burgheze din acest veac, ce i-au impus terorile şi arbitrariul lor, pregătindu-l pentru « cea mai iremediabilă singurătate burgheză: aceea a creatorului ». De fapt, autobiografia sa este o analiză crudă a treptelor pe care s-a desfăşurat existenţa scriitorului, mărginită la lumea *cuvintelor*, citite şi scrise, condiţie care echivalează în opinia lui Sartre cu un fel de blestem. Dar, făcînd eforturi pentru o « imposibilă salvare », el ajunge la concluzia că această salvare poate fi totuşi găsită în redescoperirea omului în el însuşi a acelui « om întreg, făcut din toţi oamenii, care valorează cît ei toţi, iar cît el valorează şi oricare dintre ei », cum sună ultima frază a cărţii, ca un ultim şi tonifiant mesaj.

Un eveniment de mare răsunet îl constituie apariţia, în 1967, a primului volum masiv (600 pagini) din *Antimemoriile* lui André Malraux, a căror redactare a fost începută la vîrsta de şaizeci şi cinci de ani şi care vor cuprinde « probabil » (aproximaţia este a autorului) patru volume, publicabile integral postum. Cartea prezintă un interes excepţional, atît prin valoarea ei intrinsecă şi prin dimensiunea personalităţii scriitorului, cît şi prin problemele ce le ridică. Ea deschide un capitol nou în istoria memorialisticii *literare*, aşa cum Rousseau deschisese unul la timpul său prin *Confesiuni*, iar Chateaubriand îl ilustrase fastuos prin *Memoriile de dincolo de mormînt*, opere al căror prestigiu a suscitat în mod evident ambiţia de memorialist a lui Malraux, dar faţă de care el îşi manifestă, totuşi, opoziţia în tendinţa de restructurare a acestui gen, căruia îi trasează un profil nou, adaptîndu-l la cerinţele spiritului şi opticii artistice de azi. Într-un interviu acordat la apariţia volumului declara: « *Antimemoriile* sînt adevărata mea carte. Mă gîndesc la Proust. (El) a făcut imposibilă o nouă tentativă care să semene cu aceea a lui Chateaubriand. Proust e un anti-Chateaubriand ; Chateuabriand un anti-Rousseau ; mi-ar place să fiu un anti-Proust ». Această afirmaţie-cheie vrea să sugereze intenţia autorului de a trece dincolo de conţinutul naraţiunii autobiografice propriu-zise, de a renunţa la povestirea unei existenţe individuale, atacînd domeniul interogaţiei asupra legilor ce tutelează raporturile dintre individualitate şi destin. « Omul pe care îl veţi găsi aici, sîntem preveniţi la începutul *Antimemoriilor*, este cel ce se acordează întrebărilor pe care moartea le pune semnificaţiei lumii ».

Procedeul folosit în alcătuirea *Antimemoriilor* este fără precedent. El constă în reluarea, după două, trei sau patru decenii, a unor episoade şi idei transpuse altădată în ficţiune, mai mult încă, în deplasarea autorului în spaţiu şi revizitarea regiunilor geografice parcurse în tinereţe, astfel că fiecare capitol al cărţii poartă titlul uneia din operele anterioare, are ca temă aceleaşi probleme reevocate în

lumina mutațiilor istorice și este conceput și localizat chiar acolo unde s-au consumat cîndva « aventurile » scriitorului. Dar această acțiune singulară nu pornește din nostalgia pentru un trecut de mari vibrații existențiale, ci are ca scop să confrunte cu actualitatea ceea ce a fost și ceea ce «a supraviețuit », pentru *recrearea* personajului central al întregii construcții epice, care este autorul însuși ca prezență vie în desfășurarea istorică. Numai în acest sens Malraux acordă noii lui scrieri caracterul de autobiografie, ca o « promesse d'Immortalité » pe care o poate aduce genul.

O judicioasă caracterizare a literaturii memorialistice, în ansamblu, am găsit-o într-unul din aforismele postume ale lui Lucian Blaga : « Plăcerea de a scrie memorii constă în a reorganiza în spiritul literaturii ceea ce destinul a organizat o dată sub constrîngerea împrejurărilor ». Formularea, dictată desigur sub imperiul intuițiilor căpătate în cursul elaborării propriilor memorii din *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, nu este o simplă enunțare spontană, ea contureazā în mod succint un întreg proces de creație aplicat la un gen socotit pînă acum ca fiind limitrof sau neavînd tangențe cu vibrația artistică. A *reorganiza* un material de viață de natură autobiografică, înseamnă a *re-crea*, a face operă de decantare, iar nu numai de înșiruire mai mult sau mai puțin anodină a datelor reproduse după actele de stare civilă, a întocmi deci o lucrare de ordinul creației artistice, chiar dacă ficțiunea este aici cu totul abandonată. Locul acesteia îl ia însă veracitatea faptelor relatate, în sensul că autorul se substituie el însuși personajului inventat, ajungîndu-se pe calea aceasta ca o scriere memorialistică, și cu deosebire în exemplificările moderne, să fie adesea prin conținutul ei confesiv tot atît, sau chiar mai captivantă ca un roman.

« Plăcerea de a scrie memorii » devine astfel o vocație — pe care, ce-i drept, nu oricine o poate avea — ca și aceea de a scrie romane, piese de teatru sau eseuri, iar această vocație este abordată pe o scară tot mai largă de tot mai mulți scriitori din vremea noastră, care, sub impulsul unei constrîngeri interioare, găsesc în ea mijlocul de a se confesa, de a se elibera sau de a se revela mai adînc și mai direct decît ar putea-o face printr-o creație epică sau lirică obișnuită. Principala însușire a literaturii moderne este de a privi omul nu din afara, ci din lăuntrul său, și în această perspectivă genul memorialistic, prin obiectul și finalitatea lui, prezintă avantaje ce devansează celelalte genuri de creație literară. În special scriitorul secolului XX, depozitarul unei experiențe de viață deosebit de dramatică și intensă, simte o nevoie acută de introspectare, pentru precizarea destinului propriu în furtuna de evenimente ce i-au supralicitat biografia. Am urmărit acest proces în literatura franceză și la generații de scriitori ajunși astăzi la maturitate sau la vîrsta senectuții. El poate fi urmărit și la scriitori mult mai puțin înaintați în vîrstă. Un exemplu concludent ni-l oferă literatura engleză, unde aproape fiecare scriitor activ de azi se simte obligat, dintr-o necesitate lăuntrică, să-și redacteze o autobiografie, considerată, sub raportul valoric și al semnificațiilor, la nivelul celorlalte opere literare ale lui. De la Arthur Koestler (născut în 1905), pînă la Alan Sillitoe (născut în 1928), foarte mulți scriitori englezi aparținînd generațiilor intermediare acestora sînt autori de autobiografii scrise în jurul vîrstei de 30 de ani [1]. Fenomenul nu mai este sporadic, el devine simptomatic.

Dar problema mai prezintă și un alt aspect, nu mai puțin demn de reținut, ducînd la constatarea că literatura memorialistică din ultima vreme, prin factura

---

[1] Cf. studiul lui Albert-J. Farmar: *Les écrivains anglais d'aujourd*'hui Paris, Presses Universitaires de France, 1966.

sa epică, prin pasiunea analitică, prin fanatismul lucidității, depășește cadrul clasic al genului, avînd strînse contigențe cu literatura de creație în formele sale cele mai noi. Frecvența scrierilor cu conținut memorialistic oglindește tendința de generalizare a unei înclinații foarte accentuată în literatura contemporană occidentală, aceea de a desființa chingile vechilor convenții ce delimitează în mod tiranic speciile literare. La o analiză amănunțită se pot găsi nenumărate ecouri transmise de creația beletristică literaturii memorialistice, după cum aceasta din urmă aspiră să-și însușească tot mai mult viziunea și natura celei dintîi. Procedeul este folosit fără restricții — și oarecum programatic — în *Antimemoriile* lui André Malraux. Mergînd mai departe, putem căpăta impresia că autobiografia lui Sartre din *Cuvintele* are într-un anumit fel textura unei creații de tipul « noului roman », după cum ultimul roman al lui Michel Butor, *Portrait de l'artiste en jeune singe* (1967) este, cel puțin pe jumătate, o mică autobiografie. De asemenea, prozele beatnicilor americani, și în primul rînd « romanele » lui Jack Kerouac, păstrează caracterul unor opere ce nu-și ascund, ba chiar își afirmă cu ostentație esența și implicațiile autobiografice, adesea cu pronunțate luări de atitudine pe plan social.

La aceste profilări distincte în literatura contemporană occidentală s-a ajuns în bună parte prin filiera eseurilor autobiografice elaborate în ultimele decenii, ca un rezultat al rebeliunii eului împotriva unei civilizații ce s-a dezvoltat vertiginos pe plan material, provocînd derută sau stagnare în ordinea valorilor spirituale. Autobiografia, confesiunea, jurnalul intim, atunci cînd ele poartă marca sincerității absolute și sînt străine de contrafaceri, au meritul de a denunța această stare de lucruri și de a încerca să o combată prin afirmarea forțelor vii și neperisabile din Om. În condițiile istorice moderne, dialogul omului cu lumea în care trăiește prevalează asupra orizontului ficționar, astfel că scriitorul, artistul în general, ca factor ce oglindește acest dialog, are o răspundere mai mare în detectarea legilor ce guvernează epoca lui, față de care își exercită, cu sau fără echivoc, angajarea. Literatura memorialistică, foarte prolifică la începutul acestei a doua jumătăți a secolului XX — și mult deosebită ca timbru, viziune și conținut de aceea a veacurilor precedente — este tocmai o ilustrare a acestui proces de proiectare a *conștiinței* scriitorului, iar nu de etalare a individualității lui, pe fundalul istoriei și lumii, al căror protagonist și interpret lucid se simte chemat să fie. Este însăși esența și rațiunea unui gen literar ce pare a tinde să-și restructureze profilul, eliminînd arbitrariul descrierii de natură egotistă, pentru a deveni o mărturie a epocii trecută prin filtrul unor personalități reprezentative [1].

---

[1] Literatura memorialistică din țara noastră, în plină extensiune, n-a fost inclusă în considerațiile de față, ea constituind obiectul unor cercetări speciale.

SECOLUL XX

ÎN DOCUMENTE ȘI MĂRTURII

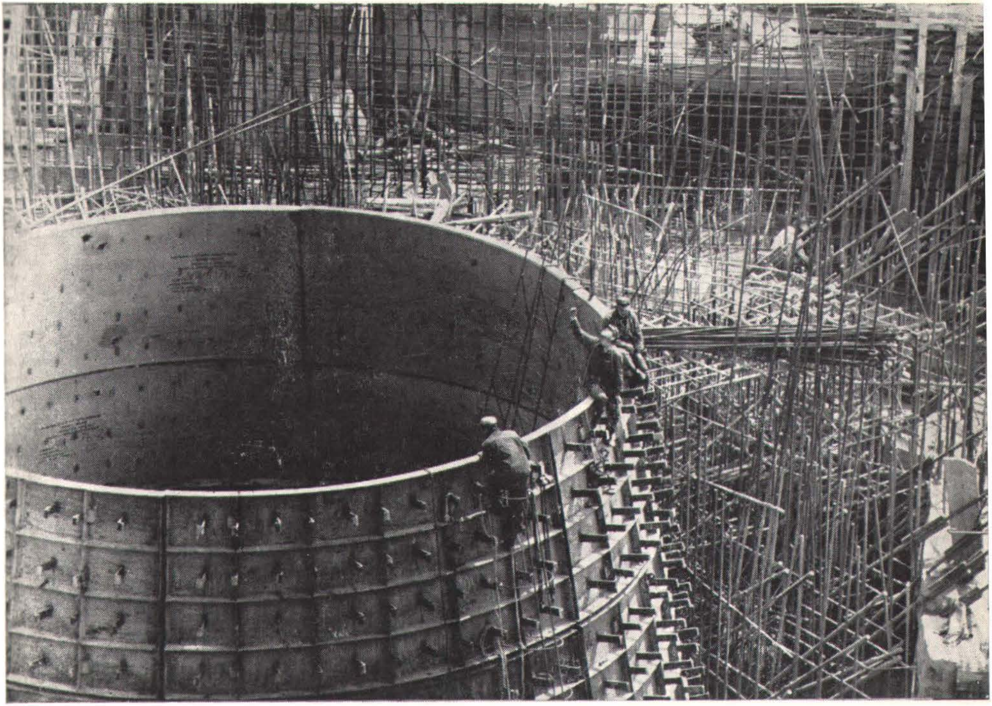

OȚEL ÎN DANTELE

I — II. HIDROCENTRALA PORȚILE DE FIER dantela de **oțel** constituie armătura betonului ce se toarnă în cantități imense

III. HIDROCENTRALA DE PE ARGEȘ

Foto: AGERPRES

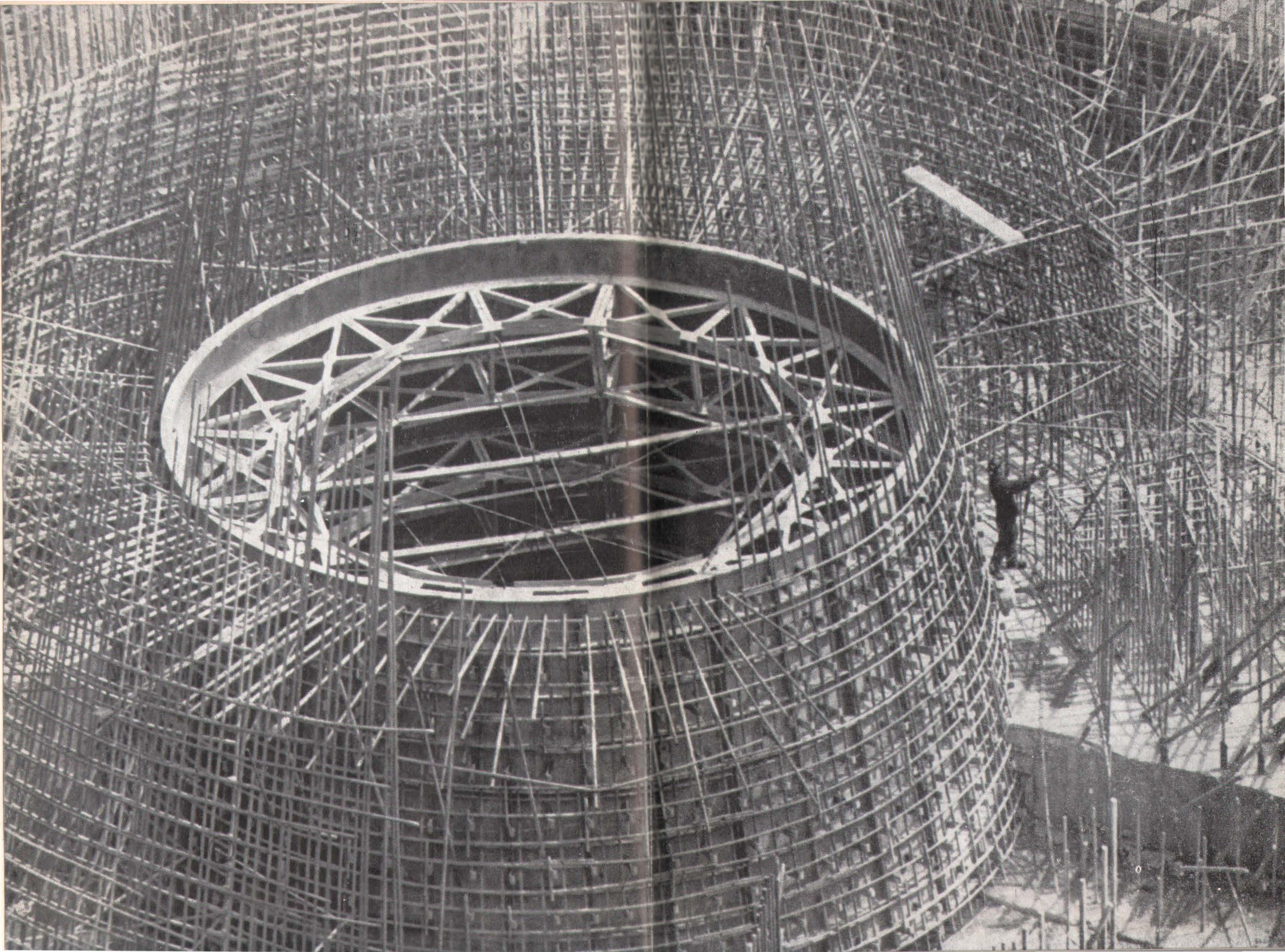

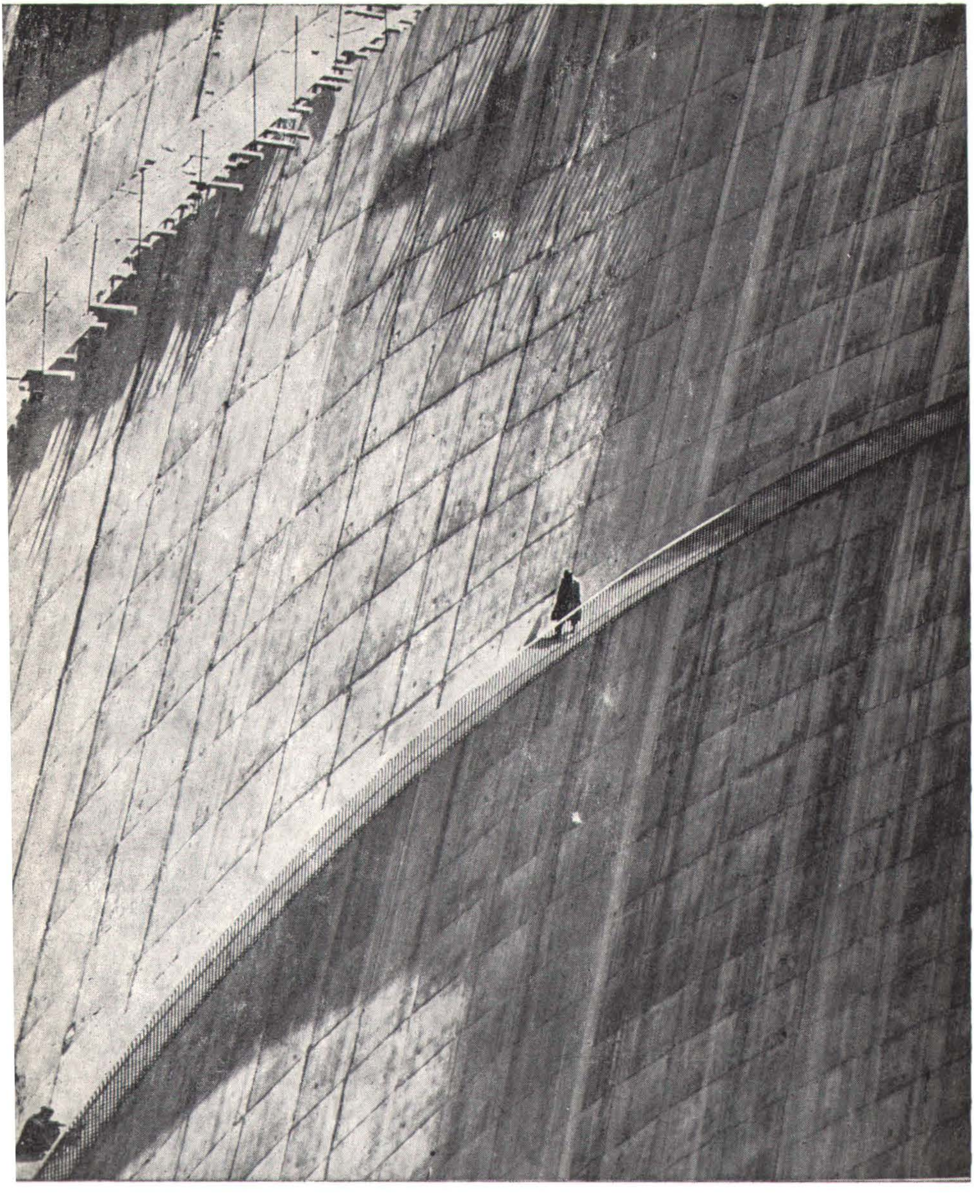

■ MAIAKOVSKI ŞI FUTURISMUL

Unii exegeţi, mai ales cei din apus, nu vor să recunoască decît pe futuristul Maiakovski, contestînd peremtoriu valoarea artistică a poeziei sale cu conţinut revoluţionar. Această poziţie a căpătat un sprijin de prestigiu prin publicarea unor fragmente autobiografice postume ale lui Boris Pasternak[1]. Recunoscînd că în tinereţe a admirat poezia futuristă a lui Maiakovski, Pasternak neagă totuşi orice posibilitate de apropiere între dînsul şi autorul *Norului în pantaloni*. Iar, după 1917, deosebirea a devenit totală. Memorialistul reproduce modul în care această deosebire a fost definită de Maiakovski însuşi; « dumitale îţi place fulgerul în nori, iar mie în fierul de călcat electric ». « Eu nu înţelegeam străduinţele lui propagandistice, adaugă Pasternak, tendinţa de a se plasa cu forţă pe sine şi pe tovarăşii săi în miezul opiniei publice, spiritul de grup şi de artel, supunerea la comandamentele actualităţii. »

La polul celălalt se găsesc comentatorii care sînt înclinaţi să nege orice aport pozitiv al futurismului la formarea poeticei maiakovskiene. După dînşii Maiakovski s-a manifestat ca un mare poet numai în măsura în care « a depăşit » futurismul. Criticul V. Perţov, de pildă, autor al unor voluminoase lucrări despre viaţa şi opera lui Maiakovski, susţine chiar că « legat de futurism prin unele vederi teoretice şi prin prietenia personală cu reprezentanţii săi, obiectiv, prin poezia sa (Maiakovski) era în luptă cu futurismul. »[2] În acelaşi spirit, A. Metcenko, susţine că Maiakovski s-a alăturat futurismului crezînd în mod greşit că participanţii acestui cerc decadent « dinamitează arta burgheză. »[3]

Un alt cercetător al operei lui Maiakovski — Z. Papernîi[4], eludează de fapt problema relaţiilor poetului cu futurismul ca fenomen literar, însă implicit sprijină acelaşi punct de vedere. După Z. Papernîi — sistemul de imagini, limba, ritmul, rima — toate purced la Maiakovski numai din tradiţie. Oare într-adevăr curentele moderne de avangardă au trecut pe lîngă Maiakovski fără a lăsa vreo urmă în creaţia sa?

După părerea noastră tendinţa aceasta de a-l divorţa cu tot dinadinsul pe Maiakovski de futurism se explică, printre altele, şi prin aprecierea cu totul unilaterală a acestui curent, considerat de obicei doar ca o expresie tipică şi extremă a decadentismului. Nu încape îndoială, însă, că pornindu-se de la asemenea idei preconcepute nu poate fi vorba de o interpretare obiectivă a futurismului ca fenomen istoric-literar.

Dacă ne vom adresa articolelor scrise de Maiakovski în anii 1913—1915 vom vedea că luările de atitudine programatice ale poetului prezintă o anumită complexitate, în aparenţă contradictorie, fiind totuşi *în fond* de o consecvenţă destul de riguroasă. Afirmaţia cea mai vulnerabilă, la care Maiakovski revine de cîteva ori este cea potrivit căreia din punctul de vedere al aprecierii estetice, conţinutul operei nu importă. La modul cel mai epatant, poate, ideea a fost formulată în cuno-

---

1 B Pasternak: Oameni şi situaţii, Novîi Mir, 1/1967 pp 204—236.
2 V. Pertov: Maiakovski: Viaţa şi opera, V. I M. 1957. p. 204.
3 A. Metcenko-Creaţia lui Maiakoski, M. 1954. p. 9
4 Z. Papernii. Despre măiestria lui Maiakovski, M. 1957. p. 175

scutul articol intitulat *Cei doi Cehov*, unde se spune răspicat că marele nuvelist e mare pentru că a înţeles primul că « scriitorul modelează doar vase meşteşugite, dar ce se toarnă în ele — vin sau lături — îi e indiferent ». Şi în acest articol şi în altele Maiakovski va susţine că scopul poeziei e cuvîntul, că de fapt, « cuvîntul naşte ideea şi nu ideea cuvîntul. » Din asemenea afirmaţii şi altele de acest gen unii comentatori deduc formalismul futuriştilor. Uitînd însă că niciodată futuriştii nu depreciau conţinutul, ci afirmau doar — corect sau nu, asta e o altă problemă — că în aprecierea valorii artistice conţinutul nu trebuie să fie luat în consideraţie. Mai teoretic Maiakovski afirmă că singura misiune veşnică a artei este de a stimula «jocul liber al aptitudinilor cognitive ale omului ». După cum se vede patosul negativ al tuturor acestor formulări polemice rezidă în tendinţa de a nu admite ca operele inconsistente din punct de vedere artistic să fie totuşi proclamate ca etalon de artisticitate numai pentru că ar avea, chipurile, un conţinut înaintat. Dar niciodată şi nicăieri nici Maiakovski, nici alţi futurişti n-au afirmat că din punct de vedere al aprecierii globale conţinutul operei le-ar fi indiferent. Dimpotrivă, încă în 1913, într-unul din primele sale articole programatice Maiakovski susţinea că « istoria artei, dacă este capabilă să devină ştiinţă, va fi o ştiinţă socială. »

« Considerînd un fapt din domeniul frumosului, explică poetul, istoria artei se interesează nu de latura tehnică a producerii sale, ci de tendintele sociale care au determinat apariţia lui şi de acele răsturnări pe care le determină faptul respectiv în psihologia maselor. »

Chiar şi în articolul *Cei doi Cehov*, repetînd că misiunea scriitorului rezidă în a găsi « expresia verbală » cea mai potrivită din punct de vedere formal pentru un anume ciclu de idei şi adăugînd că în această perspectivă « conţinutul nu importă », poetul precizează totuşi că necesitatea noii expresii este întotdeauna dictată de vremea din care cauză « exemplele, denumite subiecte de operă, care ilustrează combinaţiile de cuvinte trebuie să fie contemporane. » Ceva mai jos Maiakovski e şi mai explicit: «spunînd ceea ce spun, eu nu propag în nici un fel vreo dialectică lipsită de finalitate. Eu explic doar procesul creaţiei şi analizez cauzele în virtutea cărora scriitorul influenţează viaţa ». De la articol la articol în luările de atitudine ale lui Maiakovski capătă o pondere crescîndă ideea că expresia nouă se justifică şi-şi dovedeşte superioritatea numai prin eficienţă socială sporită.

Dar, se vor întreba poate unii, ce a rămas într-un asemenea context din « aurora noii frumuseţi » a cuvîntului-scop în sine (samotennoie, samovitoie slovo)? A rămas ceea ce a fost esenţial de la început — cerinţa expresivităţii de maximă eficienţă.

În termeni teoretici sensul reformelor preconizate de futurişti ar putea fi rezumat în felul următor: arta este artă numai atunci cînd îndeplineşte nişte funcţii ce-i sînt specifice, inerente şi cînd rezolvă probleme ce nu pot fi rezolvate extraartistic. (Mult mai tîrziu în cunoscutul articol *Cum se fac versurile?* Maiakovski va scrie: «trebuie să iei în mînă pana numai atunci cînd nu există un alt mijloc de a te exprima decît versurile »). În consecinţă progresul artei (şi al artei cuvîntului în speţă) nu e posibil decît cu condiţia eliberării ei de rezolvarea unor probleme extraliterare. În calea acestui progres futuriştii vedeau două obstacole principale. Pe de o parte — cultul « bătrînilor » şi al literaturii venerate altădată, dar în care predomina vehicularea prin cuvînt a ideilor speculative; iar pe de alta — estetismul eteric al simboliştilor, care sacrifica poezia pe altarul frumuseţii veşnice, dispreţuitoare a tot ce este contemporaneitate. Futuriştii militau însă pentru maxima apropiere a poeziei de viaţă, considerînd că o atare apropiere e posibilă numai cu condiţia repunerii cuvîntului în deplinătatea drepturilor sale expresive, să nu mai fie adică doar material pentru împodobirea artistică a unui conţinut mai întotdeauna extraartistic, ci să devină forma însăşi a conţinutului artistic. Ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că în

substanţa lui futurismul a fost un curent realist. Nimeni nu va nega că în aspiraţia lor de a da cuvîntului o valoare de sine stătătoare, unii futurişti îşi consumau talentul în exerciţii a căror infructuozitate a fost demonstrată de istoria însăşi. Nu întîmplător Maiakovski va spune mai tîrziu despre Hlebnikov că el se ocupa doar de rezolvarea unor « probleme » poetice, lăsînd în seama altora valorificarea soluţiilor găsite. Dar care curent literar în ascensiunea sa nu a suportat şi asemenea cheltuieli de energie. Dacă vrem să definim locul unui curent în istoria literaturii sîntem datori să evidenţiem nu experienţele nereuşite, ci elementele valabile pe care dezvoltarea ulterioară le-a preluat. Iar din acest punct de vedere futurismul a lăsat posterităţii o moştenire consistentă cel puţin în două direcţii principale: în primul rînd prin vigoarea cu care a demonstrat că substanţa poeziei nu poate fi căutată în afara vieţii (oricît de « nepoetică » ar putea părea unora această viaţă), iar în al doilea rînd prin înverşunarea cu care a militat pentru înnoirea expresiei, dovedind din nou şi din nou, prin chiar creaţia sa, că unele sectoare ale vieţii par a fi inaccesibile poeziei nu pentru că s-ar afla cu ea într-un raport de incompatibilitate, ci pentru că, sub influenţa estetismului steril, unii poeţi refuză să-şi adapteze uneltele la noile cerinţe ale vieţii. Iată cum, într-un mod paradoxal, poate, dar practica limbajului extraraţional s-a născut din adversitatea implacabilă faţă de romantismul simboliştilor, din dorinţa incandescentă de a apropia poezia de viaţă.

Cînd se vorbeşte de creaţia postrevoluţionară a lui Maiakovski, ea este apreciată de obicei ca o creaţie nefuturistă sau antifuturistă numai pentru că este, susţin partizanii tezei enunţate, perfect inteligibilă, în timp ce multe din poeziile prerevoluţionare sînt ininteligibile, seamănă cu nişte şarade sau rebusuri lingvistice, etc. Caracterul mai accesibil sau mai puţin accesibil al unei opere de artă se datorează nu atît adeziunii scriitorului la cutare mişcare artistică, cît naturii conţinutului şi, evident, gradului de adecvare a mijloacelor de expresie la conţinutul respectiv. Ca şi alţi futurişti Maiakovski considera întotdeauna poezia ca o armă de luptă, însă iniţial nu i-a fost limpede obiectivul luptei. De aici s-au născut şi zigzagurile cîteodată inexplicabile astăzi ale expresiei. Din acest punct de vedere ni se pare interesant şi rodnic modul în care Timofeev purcede la analiza poeticii lui Maiakovski. Urmărind evoluţia eroului liric, Timofeev arată cum şi în ce sens s-a perfecţionat şi arsenalul mijloacelor de expresie. Timofeev remarcă, şi pe drept cuvînt, că prima rebeliune a lui Maiakovski a avut un conţinut strict literar — un « nu » spus răspicat vechilor poetici. Ar mai fi de adăugat poate, că şi această rebeliune a avut o latură socială: pentru ca poezia să-şi poată îndeplini misiunea în noile condiţii istorice, ea trebuie despovărată de balastul trecutului. A urmat, după cum se ştie, bătălia prometeică pentru apărarea omului, dar consumată în protestul sfîşietor al unui profet neînţeles. Mijloacele de expresie au fost perfect adecvate acestui conţinut. Iar dacă în *150 000 000* abundă — după o caracterizare a lui Lenin — extravaganţele preţioase, asta nu se datoreşte futurismului, ci neadecvării mijloacelor de expresie, rezultat al modificării mult prea rapide a conţinutului. Numai o dată cu trecerea poetului pe poziţiile partinităţii comuniste şi ale angajării totale în slujba revoluţiei, scopul efortului său poetic s-a clarificat pe deplin, s-a cristalizat, atrăgînd şi echilibrarea corespunzătoare a mijloacelor de expresie. Greşesc profund acei care văd în poezia agitatorico-revoluţionară a lui Maiakovski un fel de abjurare de la futurism. Dimpotrivă abia în creaţia din ultimii ani ai vieţii Maiakovski a extras maximum de valenţe artistice din experienţele tinereşti. Aşadar deosebirea principală între poezia postrevoluţionară a lui Maiakovski şi cea prerevoluţionară e o deosebire de conţinut şi nu de orientare estetică. Din acest din urmă punct de vedere, Maiakovski a rămas fidel preceptelor futuriste la elaborarea cărora a participat cu atîta ardoare în tinereţe. Vom încerca să demonstrăm această teză.

Futuriştii susţineau că poezia, ca să-şi poată justifica prezenţa într-o lume atît de substanţial modificată în urma marilor prefaceri de ordin social, politic, tehnic, etc. (la care s-au adăugat apoi şi adîncile transformări revoluţionare) trebuie să-şi înnoiască radical mijloacele de expresie. La această poziţie Maiakovski n-a renunţat niciodată, iar dacă a acceptat, şi nu putea să nu accepte, că valorificarea clasicilor constituie o parte integrantă a culturii socialiste, prevenea în acelaşi timp — după cum am mai arătat-o că LEF-ul va lupta cu toate puterile sale « împotriva transmutării metodelor de lucru ale celor morţi în arta de astăzi. »

Futuriştii cereau apropierea maximă a artei de viaţă, de realitate denunţînd impostura estetică ca un mijloc de a masca neaderenţa autorilor la realitatea, cîteodată brutală, a epocii revoluţionare. Şi acestui principiu Maiakovski i-a rămas fidel pînă la moarte, apostrofîndu-i chiar în ultima sa operă fundamentală *(În gura mare)* pe amatorii de poetice nimicuri cu iz liric.

În sfîrşit tot futuriştii susţineau că eficienţa poeziei se află într-o dependenţă directă de modul de folosire a cuvîntului, că numai folosirea într-un anumit sens al limbii conferă unui text dreptul de a fi considerat poetic. Dînd la o parte absolutizările şi exagerările inerente polemicii, Maiakovski a apărat întotdeauna şi acest principiu, evidenţiind pregnant sîmburele lui raţional. « Nu se poate acorda producţiei, aşa-numitei prelucrări tehnice un scop de sine stătător, spune el în *Cum se fac versurile?* — însă tocmai această producţie face ca opera poetică să fie utilizabilă. » Nimeni, poate, în afară de Maiakovski n-a insistat cu atîta perseverenţă asupra ideii că poezia e *munca asupra cuvîntului*, că poezia începe doar din momentul în care această muncă se soldează cu descoperiri, cu înnoiri radicale, anihilatoare ale practicii vechi. În cazul lui Maiakovski dominantă nu e « preluarea » tradiţiei — pe care a cunoscut-o ca nimeni altul, — ci cutezanţa de a renunţa la o serie de principii considerate intangibile. Şi în primul rînd la considerarea limbii ca a unui *dat*, format, codificat pe baza unor reguli statornice. În contestarea categorică a acestui conservatorism lingvistic rezidă unul din marile merite ale lui Maiakovski, nu doar în faţa poeziei ruse, dar şi a celei universale. Şi, poate, tocmai datorită cutezanţei cu care a revoluţionat, în spiritul experienţelor futuriste, şi limba poetică, şi poezia însăşi, şi versificaţia, Maiakovski a şi putut deveni cel mai expresiv poet al Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie. Prin întreaga sa activitate multilaterală, dar mai ales prin opera sa, Maiakovski a dovedit că limba ca mijloc de comunicare şi limba ca material al poeziei sînt, vorbind în termeni structurali, nişte « mulţimi » diferite, deşi alcătuite din aceleaşi componente, din care cauză ceea ce e normal, just şi necesar în limba curentă, devine anormal, nejust şi stingheritor în limba poetică. Tocmai pentru că în epoca noastră — şi ideea aceasta a fost deosebit de scumpă lui Maiakovski — limba e chemată să exprime nemijlocit un măreţ conţinut revoluţionar, ea trebuie să capete o plasticitate, o maleabilitate şi o permeabilitate necunoscute în nici o altă epocă.

Evident, creaţia lui Maiakovski nu poate fi redusă la experienţa futurismului, dar ea o continuă, ca pe un fruct necopt, poate ciudat, căruia însă geniul poetului i-a distilat esenţa. Activitatea acestei experienţe trăieşte şi o simţi mereu, cum nu poţi să nu simţi mirosul trandafirului sălbatic în parfumurile domesticite, fabricate după reţete savante.

MIHAI NOVICOV

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

Secolul 20
REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804